

**KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE
ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ KULLANIMI**

NEŞE YÜCELER

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ**

**Erzurum-2023
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK
KÜLTÜRÜ UNSURLARININ KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Neşe YÜCELER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

ERZURUM -2023

ONAY

Neşe YÜCELER tarafından hazırlanan “**Kerim Korcan’ın Hikâye ve Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Kullanımı**” adlı bu çalışma 12.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU Atatürk Üniversitesi	imza
Danışman	Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ Erzurum Teknik Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Murat KACIROĞLU Erzurum Teknik Üniversitesi	imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. 12/ 06 /2023

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

12./07/2023

İmza

Neşe YÜCELER

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KERİM KORCAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE SANATI	3
1.2. Kerim Korcan'ın Eserleri	7
1.2.1. Hikâyeler	8
1.2.1.1. Tatar Ramazan	8
1.2.1.1.1. Tatar Ramazan.....	8
1.2.1.1.2. Süreyya	9
1.2.1.1.3. Melkon.....	10
1.2.1.1.4. Çoban.....	10
1.2.1.1.5. Elmas	11
1.2.1.1.6. Köse.....	12
1.2.1.1.7. Temizlik.....	12
1.2.1.1.8. Hepimiz Türk'üz	13
1.2.1.1.9. Şükürler Olsun.....	14
1.2.1.2. Canlı Bayraklar	14
1.2.1.2.1. Canlı Bayraklar.....	15
1.2.1.2.2. Rüzgâr Uluyor	15
1.2.1.2.3. Ana	15
1.2.1.2.4. İnek Çobanı	16
1.2.1.2.5. Tosun	16
1.2.1.2.6. Bir Adam	17
1.2.1.2.7. Kadem Usta	17
1.2.1.2.8. Kaptan'ın Karısı	18
1.2.1.2.9. Şüpheli İnsanlar	18
1.2.1.2.10 Mürvet Hanım	18
1.2.1.2.11. Hicran	19

1.2.1.2.12. Vapurda	19
1.2.1.2.13. Gene.....	19
1.2.1.2.14. Gene O.....	20
1.2.1.3. Ölüm Pusuda.....	20
1.2.1.3.1. Ölüm Pusuda	21
1.2.1.3.2. Gecelerin Katili	21
1.2.1.3.3. Remzi Bey	21
1.2.1.3.4. Hasret.....	22
1.2.1.3.5. Kuzu	22
1.2.1.3.6. Kalp Ağrısı	23
1.2.1.3.7. Minibüs Şoförü.....	23
1.2.1.3.8. İlginç Yolcu	23
1.2.1.3.9. Yeniden.....	24
1.2.1.3.10. Öldüren Alev	24
1.2.1.3.11. Topal.....	25
1.2.1.3.12. Yırtık.....	25
1.2.1.3.13. Mumçıçeği.....	25
1.2.1.3.14. Batsın Bu Dünya.....	26
1.2.1.4. Capon	26
1.2.1.4.1. Sis	27
1.2.1.4.2. Ve Doğuş	27
1.2.1.4.3. Işıklır.....	27
1.2.1.4.4. Alaca.....	27
1.2.1.4.5. Capon.....	28
1.2.2. Romanları	28
1.2.2.1. Linç (1967)	28
1.2.2.2. İdamlıklar (1971)	31
1.2.2.3. Ter Adamları (1975)	34
1.2.2.4. Patrona (1983).....	37
1.2.2.5. Ateşten Köprü (1988)	41
1.2.2.6. Acılar Çemberi (1990)	44

İKİNCİ BÖLÜM
KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI
UNSURLARI

2.1. HALK EDEBİYATI.....	49
2.1.1. Anonim Halk Edebiyatı.....	50
2.1.1.1. Manzum Ürünler.....	51
2.1.1.1.1. Mâni.....	51
2.1.1.1.2. Türkü	53
2.1.1.2. Mensur Ürünler.....	57
2.1.1.2.1. Destan	57
2.1.1.2.2. Efsane	59
2.1.1.2.3. Masal	60
2.1.1.2.4. Halk Hikâyesi	63
2.2. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER.....	66
2.2.1. Argo Sözler	67
2.2.2. Atasözleri	74
2.2.3. Beddualar	82
2.2.4. Deyimler.....	84
2.2.5. Dilekler.....	166
2.2.6. Dualar	168
2.2.7. Hitaplar.....	174
2.2.8. Yeminler.....	179
2.2.9. Ölçülü Sözler.....	182

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK BİLİMİ
UNSURLARI

3.1. HALKBİLİMİ.....	196
3.2. BARINAK-KONUT (HALK MİMARİSİ).....	196
3.2.1. Ev eşyası (türleri, yapımı, kullanılışı)	196
3.2.2. Konut Çeşitleri	202
3.2.4. Hayata Yardımcı Yapılar	204
3.2.5. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler	205
3.3. AYDINLANMA VE ISINMA	207

3.4. DİL VE ANLATIM İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	208
3.4.1. Ağız.....	208
3.5. KALIP HAREKETLER (TAVILAR, JESTLER, MİMİKLER) KALIP SÖZLER VE SESLER	212
3.5.1 Günlük Yaşamla İlgili Olanlar	212
3.6. HALK TİYATROSU (GELENEKSEL TİYATRO).....	215
3.6.1. Seyirlik Köylü Oyunları	215
3.7. ÖLÇME, TARTMA, HESAPLAMA BİRİMLERİ; (ZAMAN VE MESAFE KAVRAMLARI)	218
3.8. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI	220
3.9. GİYİM-KUŞAM-SÜS	223
3.9.1. Erkek Giyimi	224
3.9.2. Kadın Giyimi.....	226
3.9.3. Süslenme	228
3.10. HALK BİLGİSİYLE İLGİLİ UNSURLAR	229
3.10.1. Halk Hekimliği.....	229
3.10.2. Halk Botaniği	231
3.10.3. Halk Zoolojisi.....	233
3.10.4. Halk Meteorolojisi	238
3.10.5. Halk Takvimi	239
3.10.6. Halk Hukuku	242
3.11. Halk Müziği ve Müzik Aletleri	244
3.12. TAŞITLAR, TAŞIMA TEKNİKLERİ.....	248
3.12.1 Kara Taşımacılığı.....	248
3.13. HALK EKONOMİSİ	250
3.14. BESLENME-MUTFAK-KİLER.....	256
3.14.1. Yiyecekler	256
3.14.2. İçecekler	258
3.15. DERNEKLER, KURULUŞLAR; DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	260
3.15.1. Dayanışma ve Yardımlaşma	260
3.15.2. Dernekler, Vakıflar, Hayratlar	264
3.15.3. Dinsel Kuruluşlar	266

3.16. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANÇLAR, İŞLEMLER	267
3.16.1. Batıl İnanışlar (Büyü/Sihir, Fal, Nazar, Uğur/Uğursuzluk)	267
3.16.2. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar	272
3.16.3. Rüya ile İlgili İnanmalar	275
3.16.4. Sayılarla İlgili İnanışlar	278
3.16.5. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	280
3.16.6. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar	282
3.16.7. İbadet ve Dini Ritüeller	283
3.16.8. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar	287
3.17. Halk İnançları: Törenler, Adetler, Gelenekler, Görenekler	291
3.18. GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ UNSURLAR	294
3.18.1. Doğum	295
3.18.1.1. Çocuğa Ad Verme	297
3.18.2. Sünnet	297
3.18.3. Evlilik	298
3.18.3.1. Evlilik Öncesi	299
3.18.4. Ölüm	301
3.18.4.1. Ölüm Sırası	302
3.18.4.2. Ölüm Sonrası	304
3.19. BAYRAMLAR-KARŞILAMALAR-UĞURLAMALAR	306
3.19.1. Dinsel Nitelikli Bayramlar	306
3.19.2. Yerel Bayramlar	307
3.20. DİNSEL KİŞİLİKLER	308
3.21. KUTSAL KİTAPLAR	311
3.22. HALK EĞLENCELERİ; SPORLAR	315
3.22.1 Spor	319
3.23. ADLAR	321
3.23.1. İnsan Adları	322
3.23.1.1. Asıl Adlar	322
3.23.1.2. Lakaplar	325
3.23.1.3. Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları	331
SONUÇ	337
KAYNAKÇA	346

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ KULLANIMI

Neşe YÜCELER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

2023, 353 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Danışman)

Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU (Üye)

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Üye)

Roman ve hikâyelerde yaşanan bölge ya da yöreye ait toplumsal hayata dair pek çok halk kültürü unsurunun tespit edilmesi mümkündür. Çünkü her bir yaşayış kendine özgü halk bilgisini de içermektedir. Kerim Korcan'ın, incelemiş olduğumuz hikâye ve romanlarında halk kültürü unsurlarına sıklıkla yer verdiği, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini ve kültürünü olduğu gibi yansıttığı görülmektedir.

Hayat şartlarının oldukça zor olduğu bir dönemde, fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Kerim Korcan, kısıtlı bir eğitimin ardından çok küçük yaşta çalışma hayatına atılmış, ilgisi olmayan bir mesleğe babası tarafından yönlendirilmiştir. Zamanla hayallerine kavuşan ve bir yazar olma vasfına erişen Kerim Korcan'ın eserlerinde toplumsal yapı ve ilişkiler yazarın reel hayatından da nemalanmak suretiyle hayat bulmuştur. Okuduğunu anlamaya, yorumlamaya, sentezlemeye büyük önem veren yazar, ulaştığı neticeleri bir kuyumcu titizliği ile edebi üslup eşliğinde yayımlarına nakletmeyi başarmıştır.

Sedat Veyis Örnek'in "Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (Monografiler)" çalışma planına göre şekillenen çalışmamızda, doküman analiz yöntemi kullanılarak Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarındaki halk kültürü unsurları; halk edebiyatı ve halk bilimi ana başlıkları altında tespit edilerek, kısmi değerlendirmeler eşliğinde dikkate sunulmuştur. Hikâye ve romanların metin içeriklerinden tespit edilen halk kültürü unsurları sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Halk Kültürü Unsurları, Hikâye, Roman, Kerim Korcan

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE USE OF FOLK CULTURE IN KERIM KORCAN'S NOVELS AND STORIES
Neşe YÜCELER
Advisor: Yusuf Ziya SUMBÜLLÜ
2023, 353 pages

Jury: Prof. Dr. Yusuf Ziya SUMBÜLLÜ (Advisor)
Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU (Member)
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Member)

It is possible to identify many folk culture elements related to the region or the social life of the region in novels and stories. Because each lifestyle includes its own folklore. It is seen that Kerim Korcan often includes elements of folk culture in the stories and novels that we have examined, and that he reflects the characteristics and culture of the society he lives in.

Kerim Korcan, who was born into a poor family in a time when living conditions were very difficult, started working life at a very young age after a limited education and was directed by his father to a profession that had no interest. In the works of Kerim Korcan, who achieved his dreams over time and became a writer, social structure and relations came to life by taking advantage of the real life of the writer. The author, who attaches great importance to understanding, interpreting and synthesizing what he reads, has succeeded in transferring the results he has reached to his publications with the meticulousness of a jeweler, accompanied by a literary style.

In our study, which is shaped according to Sedat Veyis Örnek's "Village, Town and Urban Life (Monographs)" study plan, the elements of folk culture in Kerim Korcan's stories and novels by using document analysis method; It has been determined under the main headings of folk literature and folklore and presented to attention with partial evaluations. Folk culture elements determined from the text content of stories and novels are classified.

Keywords: Folklore, Elements of Folk Culture, Story, Novel, Kerim Korcan

KISALTMALAR

A.Ç	: Acılar Çemberi
A.K	: Ateşten Köprü
C	: Capon
CB	: Canlı Bayraklar
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokrat Parti
Dr	: Doktor
İ	: İdamlıklar
L	: Linç
Ö.P	: Ölüm Pusuda
P	: Patrona
TA	: Ter Adamları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TR	: Tatar Ramazan
vb.	: Ve başkası ve başkaları ve benzeri ve benzerleri ve bunun gibi
vd.	: Ve diğerleri
YAZKO	: Yazarlar ve Çevirmenler Üretim Kooperatifi
YY.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Maddi ve manevi kültür unsurlarını kendine ait yöntemlerle inceleyen, derleyen ve elde ettiği verilerle bir sonuca varmayı hedefleyen halk bilimi, 20.yüzyılın başlarından itibaren ülkemizde de kendine çalışma alanı bulmuş, bu anlamda Türk kültürüne ait birçok değerın kayıt altına alınması sürecinde aktif rol oynamak suretiyle ulus kimliğın korunmasına ve kendini geleceğe taşıma kapasitesine ciddi katkı sunmuştur.

Kültürün durağanlıktan uzak dinamik bir yapıya sahip olmasında muhtelif verimlerin taşıyıcı rolünü üstlenmesi ile de bağlantılıdır. Bu durum, kültüre ait olanın tespitini milli kimliğin inşası açısından gerekli kılar ki muhtevasında ilgili topluma ait niteliksel veya niceliksel herhangi bir parça barındıran her verim, bizler açısından ilgiye değerdir.

Bu yaklaşım eşliğinde eserlerinde halka ait olan pek çok unsuru, ustalıkla kullanmayı başarmış olan yazarlarımıza, şairlerimize, düşünürlerimize, sanatçılarımıza eserleri üzerinden yaklaşmanın toplumumuza ait kültürel dokunun korunması, kollanması adına çok kıymetli olduğu düşüncesi etrafında, Kerim Korcan'ı ele almanın uygun olacağı kanaatine ulaşılmıştır.

Bu tespite paralel olarak şekillenen çalışmamızın birinci bölümünde Kerim Korcan'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde yazarın hikâye ve romanları Sedat Veyis Örnek'in "Köy, Kasaba, Kent Yaşamı (Monografiler)" çalışma planına uygun olarak incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise halk bilimi unsurları ele alınmış ve kısmi değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç bölümünde elde edilen verilerden hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır ki çalışmamız kaynakça ile tamamlanmıştır. Çalışmamız sırasında desteklerini esirgemeyen hocam **Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ'ye**, evlatlarım Alkım Burak YÜCELER ve Mehmet YÜCELER'e ayrıca eşim Fikret YÜCELER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Neşe YÜCELER

Erzurum-2023

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi yazarlarından Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarında halk kültürü unsurlarının belirlenmeye çalışıldığı bu tezde; halk, halk bilimi, halk edebiyatı ve halk kültürü kavramları açıklanmış, Prof.Dr. Sedat Veyis Örnek'in "Türk Halk Bilimi" adlı eserinde yer verdiği monografiden yararlanılarak Kerim Korcan'ın hikâyelerini topladığı "Tatar Ramazan" (1969), "Canlı Bayraklar" (1971), "Ölüm Pusuda" (1990) ve "Capon" (1990) adlı eserler ile "Linç" (1967), "İdamlıklar" (1971), "Ter Adamları" (1975), "Patrona" (1983), "Ateşten Köprü" (1988) ve "Acılar Çemberi" (1990) adlarındaki altı roman incelenmiştir.

Problem Durumu

Yazılı kaynaklardan hikâye ve romanlar, halk kültürüne ait unsurları ve dönem özelliklerini içinde barındıran, o topluma ait yaşamsal bilgileri sunan, zengin içeriğe sahip eserlerdir. Cumhuriyet dönemi yazarlarından olan Kerim Korcan güçlü gözlemleri ile eserlerinde yaşadığı döneme ait birçok önemli bilgileri geleceğe taşımıştır. Yazarın hikâye ve romanlarında tespit edilen halk kültürü unsurlarının kullanımı kapsamında; suç, ceza, mahkûm, adalet, özgürlük ve hapisane gibi kavramlara yaşamın bir başka penceresinden bakma imkânı sağlanmıştır.

Araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibidir:

"Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarında halk kültürü unsurları nelerdir?"

"Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarında halk kültürü unsurlarının kullanım özellikleri nelerdir?"

Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın konusu, Cumhuriyet dönemi yazarlarından Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarında halk kültürü unsurlarının belirlenmesidir.

Araştırmanın Amacı

Kültürü meydana getiren unsurlar zamana bağlı olarak sürekli bir değişim ve dönüşüme tabidir. Yazarların eserlerinde yer verdiği bu kültürel unsurlar yazıldıkları döneme ait önemli halk bilgisini de geleceğe taşır. Yaşadığı döneme damgasını vuramamış, geri planda kalmış olsa da Cumhuriyet dönemi yazarlarından Kerim Korcan, yazdığı eserlerle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu halkının durumunu

gerçekçi bir nazarla ortaya koymuştur ki çalışmamızın öncelikli amacı, bizden biri olan yazarın içerisinde yaşadığı toplumu kültürel unsurlar bakımından ne şekilde algıladığını ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmamız, Kerim Korcan'ın hikâyelerini topladığı “Tatar Ramazan” (1969), “Canlı Bayraklar” (1971), “Ölüm Pusuda” (1990) ve “Capon” (1990) adlı eserler ile “Linç” (1967), “İdamlıklar” (1971), “Ter Adamları” (1975), “Patrona” (1983), “Ateşten Köprü” (1988) ve “Acılar Çemberi” (1990) adlarındaki altı roman ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma Modeli ve Yöntemi

Bu çalışmada tarama modeli, doküman analiz incelemesi yöntemi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma yapılırken öncelikle benzer konudaki çalışmalar incelenmiş, çalışmaya konu olan sanatçının hayatı ve sanatı hakkında bilgiler toplanmıştır. Kerim Korcan'ın çalışmaya konu olan eserlerindeki kültürel unsurlar, Sedat Veyis Örnek'in “Türk Halkbilimi” eserinde yer alan monografik çalışma planına uygun tespit edilmiş değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın örneklemi amaçlı örneklem yöntemidir. Bu araştırmada da amaçlı örneklem yöntemine uygun olarak örneklem yapılacak unsurlar amacına uygun şekilde belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada bilgiler, doküman incelemesi yöntemi ve fişleme tekniği ile belirlenmiş ve bilgisayar ortamında kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılan araştırma ve inceleme sonucunda elde edilen bilgiler betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem ile çalışmada incelenen eserlerde saptanan halk kültürü unsurları sınıflandırılmış, elektronik ortamda kayıt altına alınmış ve literatür taraması ile halk kültürü unsurları açıklanmaya çalışılmış ve elde edilen örnekler yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KERİM KORCAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE SANATI

31 Ocak 1918'de Sakarya'nın Hendek ilçesine bağlı Aktefek köyünde doğan Kerim Korcan'ın asıl adı Abdülkerim'dir. Bulgaristan'ın Kavarna köyünden göç eden bir ailenin çocuğudur. Çocukluk yılları Adapazarı'nda geçen yazarın ailesi, köyün düşman işgaline uğraması nedeniyle Eskişehir'e göç etmiştir (Özkırımlı, 1989: 154).

İlk eğitimine Demiryolları Çırak Okulu'nda başlayan Kerim Korcan, savaş ve yoksulluk nedeni ile düzenli bir eğitim alamamıştır. Korcan, doğduğu dönemin ağır şartlarını üzerinde taşır. Türk toplumunun yaşadığı birçok acı olaylar içinde yetiştiğini belirten (Milliyet, 1963; 5) Korcan, çocuk yaşta çeşitli işlerde çalışmış bu nedenle çok istemesine rağmen okula devam edememiştir. Ancak Kerim Korcan için bu eğitimin sonu olmamış o her fırsatta çok sayıda kitap okuyarak kendisini düşünce alanında geliştirmeyi başarmıştır. Gençlik yıllarında yoksul bir ailenin çocuğu olduğundan yaşadığı hayatın da etkisi ile devrimci fikirlerle tanışmış, İstanbul'da Türkiye Komünist Partisi'nin üyesi olmuştur (Milliyet, 1958;1).

TKP'nin (Türkiye Komünist Partisi) Tophane Mıntıka Komitesi'ne bağlı görev yapmış; Küçükpazar'da Kitapsevenler adı altında bir dernek kurmuş olan Korcan'ın okumaya karşı ilgisi, Cağaloğlu'nda, kütüphanesi bulunan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın dikkatini çekmiştir. Korcan, sık sık bu kütüphaneye gider aldığı kitapları satmaya çalışır. Bir zaman sonra İstanbul Emniyet Müdürlüğü Komünist Masası polisleri tarafından takibe alınan Korcan, 1 Mayıs 1938'de gözaltına alınır (Özcan, 2018; 194).

"Kitap Sevenler Derneği" adı altında başkasının görüşlerini yaymaya çalıştığı, okuduğu kitapların sakıncalı olduğu suçlaması ile karşı karşıya kalan yazar, bu kitapların yasaklı olmadığını belirterek kendini savunmaya çalışsa da bunu başaramaz (Uslu, 2013;4). Üç ay kadar gözaltında tutulan Korcan bağlantılı olduğu kişileri ele vermez. Her türlü işkenceye dayanır ölümü dahi göze alır. İşçi sınıfının haklarını savunmak ve daha güzel günler görmek için kendisine telkinlerde bulunur. Ateşten Köprü isimli romanda Korcan, o günleri şöyle dile getirir:

(...) yalan da olsa üç gün sonra Donanma'dan bırakılacağıma inanmak istiyordum. Aziz Bey bunu söylerken olanca gücünü kullanıyordu içtenlikle görünmek için, ama kanayan kalbimi kuşkulardan kurtarmak kolay mı? Yalnız büyük bir kazancım olacaktı ki, bunu kesinlikle azımsayamazdım. İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Üçüncü Kısmından kurtuluyordum.

Tabanlarım yarıktı ama Ateşten Köprü'yü hemen de iki ayda geçmiştim.
(Ateşten Köprü; 222)

Atilla Özkırımlı ise Kerim Korcan'ın hayatına ilişkin "Tarihe Not Düşmek" adlı eserinde:

İstanbul'da hayat başka türlüydü. Tophane'de bir berberin yanında çalışıyordum. Yükleme boşaltma amelelerini tanıdım orda. Tophane kahvelerinde her sınıf insanla yüz yüze geldim. Yeni kitaplar okudukça toplumdaki zıtlıkların farkına varıyordum. Her gençte olduğu gibi siyasi eğilimlerim işçi sınıfından yana basıyordu. Türkiye'de ekmek davası örgütlü olarak götürülebilir diye düşünüyordum. O yıllarda ekmeğim yetmiyor, yevmiyem yetmiyor diyen adamı alır, polis müdüriyetine götürürlerdi (Özkırımlı, 1989:154).

Kerim Korcan'ın ailesi 1934 yılında İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Eserlerinde Eskişehir'in ve İstanbul'un hem fiziki özelliklerinden hem de kültüründen söz eder. Aile İstanbul'a yerleştiğinde, babası Murat Korcan, Kerim Korcan'ı Tophane'nin Boğazkesen semtinde bir berber dükkânında çırak olarak çalışması için ısrar eder (Karaca, 2000;116).

1918 yılında doğan Kerim Korcan iki savaşın etkisini gösterdiği yokluk ve sefaletten nasibini almış, bu nedendir ki düzenli bir eğitim alamamıştır. İlkokulu dahi bitirmesine fırsat verilmeyen Kerim Korcan, çocuk yaşta çalışma hayatına atılmış geçim sıkıntısı sırtına yüklenmiştir (Gözütok, 1984:14)

1970 yılında Kerim Korcan, Zeynep Oral ile yaptığı röportajında okumanın kendisi üzerindeki etkisini ve hayatı algılamasındaki rolünü şöyle ifade eder:

Bir kilo uskumru 13 kuruştı. Sonra ben yine okudum. İstanbul, uskumru ve insanlar üstüne düşündüm ve başvekil İsmet Paşa ile aynı millettten, yalnız ayrı sınıflardan olduğumuzu öğrendim. Balık meselesi bir yerlere gelip dayanıyordu. Karl Marks benim neden uskumru yiyemediğimi "Kapital" isimli muazzam kitapta yazıyordu. Ben de tuttum okudum bunları. Ama Başvekil İsmet Paşa "Kapital" okuyanlara kıızıyormuş, ne bileyim ben... Hep soruyordum gezdiğim yerlerde. Denizler neden bizim de balıklar başkasının ifade eder (Oral, Milliyet Gazetesi, 1970:8).

Kerim Korcan, siyasî suçlu olarak on yıla mahkûm edilir. Yazar, Nâzım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı ile önce Sultanahmet sonra Sinop Cezaevine gönderilir. Yazar, 1957 yılında tekrar hapisine girer iki yıl sonra tahliye olur ve Kartal'da bir fabrikanın önünde fabrika işçilerine kahvaltılık yiyecek satarak hayatını devam ettirir (Çelik, 2011;1-25).

Yazarın “Ter Adamları” adlı romanının Ocak 1975 yılında yayımlanan birinci baskısının ilk sayfalarında yazar ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir.

Hayatını kazanmak için çalışmaya başladığında on beş yaşındaydı. Edebiyatla ilgilenmesi de bu sıralara rastlar. Çok geçmeden karmaşık toplum sorunlarının içinde buldu Korcan kendini. Gündüzleri nafaka savaşı verirken geceleri Ter Adamları'nın tarihi yürüyüşüne katıldı insan emeğinin onurunu korumak için. 1938 yılında siyasi polis Kerim Korcan'ı gözaltına aldı. Aynı yıl, donanma kor askeri mahkemesi tarafından isyan suçlusu olarak on iki yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı ve on yıl yatarak çıktı mahpustan... Yüklü ağır topçu olarak Zonguldak'ın Devrek ilçesinde tamamladı askerliğini. 1952 yılında evlendi, üç çocuğu oldu... Kerim Korcan'ın, sırasıyla, üç kitabı yayımlandı: Linç (E Yayınları, 63), idamlıklar (E Yayınları, 43) ve Tatar Ramazan. Linç oyunlaştırılıp sahneye çıkarıldı, ayrıca filmi de çekildi... Korcan, bu eserlerinde çokluk mahkûmların hayatlarını konu alıyordu. Yazar şimdi, daha değişik bir romanla, Ter Adamları ile çıkıyor okurlarının karşısına. (Ter Adamları, 1,2)

Kerim Korcan'ın 1974 yılında “Yansıma Dergisine” verdiği röportajda eserleri ile ilgili sorulan bir soruya verdiği cevap hem eserleri hem de dönemin resmi makamlarının tutumları hakkında bilgiler içerir.

Ben üniversite kürsülerinde vatandaşların hak ve hukuk eşitliği için ağlayan ama içeride insanların anasını ağlatan adaleti, tek mil ters uygulamalarıyla mahpushanede cürmü meşut ettim, suçüstü yakaladım. Mademki adalet mülkün temelidir, ben de toplum sorunlarına, başlangıç olarak oradan yaklaşmayı uygun buldum. Başkaları ne düşünür bilmem. İyi bir giriş yaptığım inancındayım ve devam etmek isterim. Tatar Ramazan'ın benim ilk eserim Linç'ten evvel kaleme alındığını açıklayabilirim. Dil konusunda tartışmaya girmek istemem. Hem birazda bineceğim dalı kesmek gibi olur bu. Dilde arınmaya gitmeye çalışıyorum ve bu gayreti sürdürenlerle esasta mutabıkım. Ancak zorlamaya kaçmaktan da sakınırım (Yansıma, 1974: 26).

Bu söylemi o dönemdeki hapishanelerin yasaların hiçe sayılarak nasıl keyfi yönetildiğinin bir ifadesidir. Ayrıca onun yazarlık hususundaki hassasiyetlerini de göstermektedir.

İçten, derin düşünceleri onun eserlerini şekillendirmiş insana, emeğe, hakka ve adalete olan saygısı eserlerinin başlıca özelliği olmuştur (Uslu, 2013: 8).

Kerim Korcan çocukken resim yapmaya ve şiir yazmaya çalışır. Resim yeteneğinin olmadığını farkeder ve şiir yazar. Daha sonraki zamanlarda arkadaşlarının tavsiyeleri doğrultusunda roman ve hikâye yazmada karar kılar. Okuduğu birçok şair ve yazardan etkilenir (Özkırımlı, 1989;153). Daha çok işçi haklarının, insan haklarının ağırlıkta olduğu sol görüşteki kitapları okur. Bunların içinde Rus yazarlar ağırlıktadır. İçinde bulunduğu

dönemin sıkıntıları onu bu yönde geliştirmiştir. Kerim Korcan önemli şairlerimizden biri olan Nâzım Hikmet'ten oldukça etkilenmiştir (Erol, 2010;7)

Hapishane, suç, adalet, mahkûm gibi konuları hikâyeye ve romanlarında ele almış edebiyatımızda da Tatar Ramazan adlı hikâyesi ile tanınmış Kerim Korcan, çocukluğunda okuduğu marşlar ve şiirler ile hem aile içinde hem de okulda dikkat çekmiştir.

Korcan, Mehmet Akif, Nâzım Hikmet, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Evliya Çelebi, Ziya Paşa, Rıza Tevfik, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Faik Baysal ve Sait Faik ayrıca Emile Zola, Gorki, Tolstoy, Gogol, Sholokhov, Steinbeck gibi birçok yazarın kitaplarını okumuş (Pulur, 2001;167) olan Kerim Korcan kendisini düşünce alanında geliştirmek için çabalamıştır. Hatta yazarın hayata bakışını şekillendiren diğer taraftan tutuklanmasına neden olan marksizm konulu kitapları elde ettiği Kıvılcımlı Kütüphanesi sahibi ile aynı davada yargılanmıştır. 1938 yılında Donanma Davasında hapishaneye girmesiyle hikâyeye ve romanlarını yazmaya başlamıştır (Karaca, 2004;116). Yazarı destekleyenler olduğu gibi onu eleştirenler de olmuştur. Kerim Korcan bu eleştirileri dikkate alır hatta daha da cesaretlenir. Eleştirinin amacının da bu olduğuna inanır.

Yazar 1962 yılında hapishaneden çıktıktan sonra Milliyet'in açtığı "Bir Memleket Gerçeği" konulu Ali Naci Karacan yarışmasına "Köse Kadı" adlı röportajı ile katılmış, bu yarışmada ikinci olmuştur (Erol, 2010;10). Korcan, her eserinde bireyin sorunlarını ele alırken aslında halkın sorunlarını, acılarını, sıkıntılarını dile getirmek istemiştir. Yazarın, toplumsal sorumluluğunun olduğuna inanmıştır.

Zeynep Oral'ın 1970 yılındaki bir röportajında Tahir Alangu, Kerim Korcan için şunları söyler:

Günümüz hikâyeye yazarlarının çoğu "sosyal gerçekliğe" saplanmış, hınç alır gibi, içleri kin dolu olarak yazmaktadırlar. Oysa yarışmaya katılanlardan Kerim Korcan bu engeli aşmış, hikâyelerinde insan sevgisine bir dönüş yapmıştır. Halk hikâyelerinin anlatıcılarına has bir deyiş kullanmış ve bir üslûp yenilemesine girmiştir. Bizim kendi kaynaklarımıza dönmüş, bize has deyim, motif ve ritimli bir anlatım dili kullanmıştır. Halk edebiyatımızdan gelen motiflerle, masal, mânî, türkû gibi kaynaklarla hikâyelerinde düşünce mekanizmasını vermiştir. (Oral, 1970:8)

Korcan'ın önemli özelliği keskin gözlemciliği ve hapishane düzenine dair yargılarının doğruluğudur (Hızlan, 1996:323). Eserlerinde yöresel söylemlere, argo sözcüklere, atasözü ve deyimlere sık sık yer veren yazar kültür unsurlarını aktarmada titizlik

gösterir. Eserlerindeki gerçeklik ve gözlemciliği sayesinde karakterlerde olduğu gibi halkın içinden geldiğini, halktan biri olduğunu yazılarında hissettirir.

1.2. Kerim Korcan'ın Eserleri

Kerim Korcan, 1962 yılında yazdığı “Köse Kadı” adlı eseri ile ödül kazanmış yazarlık hayatına bu eserle başlamıştır. Kerim Korcan roman, hikâye, şiir, anı, tarih türlerinde eserler vermiştir. Yazarın hayatta iken çeşitli gazetelerde ve yayınevlerinde eserleri yayımlanmıştır. Onun, Linç (1967), İdamlıklar (1971), Ter Adamları (1975), Patrona (1983), Ateşten Köprü (1988), Acılar Çemberi (1990) olmak üzere altı romanı; Tatar Ramazan (1969), Canlı Bayraklar (1971), Ölüm Pusuda (1990), Capon (1990) adlı dört hikâye kitabı; Ey Gaziler (1989) şiir kitabı, Dimitrof Geçiyor (1978) tarih kitabı, Harbiye Kazanı (1989) adlı anı kitabı bulunmaktadır (Erol, 2010; 12)

Kerim Korcan'ın “Linç” romanı, 1970'te, filme alınmıştır. "Tatar Ramazan" hikâyesi ise 1976 yılında tiyatrodan sahnelenmiştir. 1990'da sinemaya uyarlanan hikâye, hapisanelerde yaşanan olayları sergilemiştir. İdamlıklar romanı ise tiyatrodan sahnelenmiştir (Radikal Gazetesi, 2005). Kerim Korcan'ın birçok eseri üslup olarak eleştirmenler tarafından yetersiz bulunmasına rağmen anlatım ve içerik olarak önemli bulunmuştur (<https://pazartesi14.com/dosyalar/>).

Hikâyelerini topladığı eserler:

- Tatar Ramazan, 1969
- Canlı Bayraklar, 1971
- Ölüm Pusuda, 1990
- Capon, 1990

Romanlar:

- Linç, 1967
- İdamlıklar, 1971
- Ter Adamları, 1975
- Patrona, 1983
- Ateşten Köprü, 1988
- Acılar Çemberi, 1990

Diğer Eserleri:

- Ey Gaziler, 1989-şiir
- Dimitrof Geçiyor. 1978- tarih
- Harbiye Kazanı, 1989- anı

1.2.1. Hikâyeler

1.2.1.1. Tatar Ramazan

1.2.1.1.1. Tatar Ramazan

2005 yılında Babil yayınlarınca 235 sayfa olarak tekrar yayımlanan bu kitabın ilk öyküsü Tatar Ramazan'a ayrılmıştır. Batı Anadolu'daki bir cezaevinin durumunu ve mahkûmların özellikle Tatar Ramazan'ın hikâyesini ele alır. Eser, tiyatroya ve sinemaya da uyarlanmış yazıldığı dönemde hakettiği değeri görememiştir.

Tatar Ramazan on sekiz yıla mahkûm edilmiş bu mahkûmiyetin altı yılını tamamlamış ve altı yılda üç mahpushane değiştirmiştir. Her bir hapishanede mahkûmlara karşı yapılan zulümlerden ve hapishane idaresinin de vurdumduymazlığına başkaldırmış olması onun başka hapishanelere sürülmesine sebep olmuştur. Ramazan önceki hapishanelerde ağaların gariban mahkûmu haraca bağlamalarına bunu da hapishane müdürlerinin gözetiminde yapmalarına sessiz kalamamıştır. Her gittiği yerde gariban mahkûmun yanında olmuş onların haklarını aramaya çalışmıştır. Bu nedenledir ki hapishane idaresi ve ağalar tarafından sevilmemiş zulme-haksızlığa uğrayan mahkûm için kahraman olmuştur. Tatar Ramazan'a göre; "İnsan gözü bunca haksızlık görür de gene aldırmayarak rahatça kapanır mı?" (Tatar Ramazan; 17) Ramazan güçlü ve kuvvetlidir. Eğitimli olduğu giyiminden de anlaşılmaktadır. Düzgün konuşması dikkat çekicidir ve kibirli olmadığı için sevilir ve o da insanları sever.

Hikâyede Ramazan; sarışın, yüzü uzunca, gözleri çekik ve mavi renkli olarak betimlenir. Fiziksel özellikleri verildikten sonra giyim şekli tarif edilir. Ceketinin kahverengi, spor olduğu ceplerinin ise körüklü olduğu belirtilir. Ayrıca Tatar Ramazan, gözleri ıslık, ıslık ve duruşu babayani olarak okuyuculara tanıtılır. Romanda Tatar Ramazan duruşuyla, bakışıyla mahkûmları etkilemekte; her hali ile bir kahraman olarak görülmektedir.

Abdurrahman Çavuş'un ağa olduğu hapishaneye Tatar Ramazan, sürgün gelir. Daha o mahpushaneye gelmeden namı gelmiştir. Onun gelişi tüm mahkûm, gardiyan ve hapishane idaresi tarafından endişe ve bir o kadar da merakla karşılanmıştır. Sazı, sözü ve garibanı koruduğu söylentileri dilden dile dolaşmaktadır. Abdurrahman Çavuş, onun gelişinden rahatsızlık duyar; ancak belli etmemeye çalışır. Kendi konumunu korumak için arkadaşı Akseli ile plan yapmaya başlarlar. Mahkûmların bir görüşte hayranlığını kazanan Tatar Ramazan da bu olanların farkındadır. Bir gün Tatar Ramazan'a saygı ve sevgisinden

“Ramazan Ağa” diye hitap eden Satı Dayı’ya Çavuş’un tokat atmasıyla işler karışır. Tatar Ramazan bu tokatın kendisine atılmak istendiğinin farkındadır. Ramazan’ın koğuşunda yeni kalmaya başlayan Bekir’e Çavuş’un yetmiş beş lira borç çıkarıp ödemesini istemesi bardağı taşıran son olay olmuştur. Tatar Ramazan hapishanenin dış bahçesinde Abdurrahman Çavuş’u herkesin önünde bıçaklar ancak onun ölmesini istemez. Ona Ramazan’ın bir uyarısıdır bu, Abdurrahman Çavuş ta bunun farkındadır. Duruşma yapılır Abdurrahman Çavuş, Tatar Ramazan’dan şikâyetçi olmaz. Onun hakkında iyi şeyler söyler kendisinin haksız olduğundan bahseder. İlerleyen zamanlarda yine birlikte oturup kalkarlar ancak Abdurrahman Çavuş’un ağzını bıçak açmamaktadır, gizli gizli ağlamaktadır. Tatar Ramazan ise onun sohbeti zehir kattığını bu şekilde davranmamasını ister. Çavuş ise ona; şöyle der.

“Ama sen efemsin gene” dedi Abdurrahman Çavuş. “Sana karşı mahcubum. Beni coşturan budur. Bu kadar sene ceza yatarım, Kirmastılı Dayı da bilir, çok şeyler gördüm burada. Ama senin gibi jandarmayı sürüp çıkarmanı görmedim. Böyle bir yiğide kıymamak gerekti. Efemsin! Sen bu meydana kan döktün. Bize meydan gösterdin.” (Tatar Ramazan; 93)

Kurguda Tatar Ramazan; fakir, kimsesiz, parası olmayan mahkûmları hapishane ağasına ve idareye karşı koruyan ve kollayan bir kişi olarak tanıtılır. Abdurrahman Çavuş ise kendi maddi çıkarı, para kazanma hırsı için mahkûma eziyet eden, kumar oynatarak onlardan haraç alarak onları sömüren kişiliği temsil etmektedir. Abdurrahman Çavuş, gardiyanlara ve hapishane idaresine rüşvet verdiği için onlar da Çavuş’un yanında yer alırlar. Çavuş kumar oynatır, çay ocağından gelir elde eder, haraç alır, bunların hepsini kendi ağalığını devam ettirmek için kullanır. Çavuş bütün gücünü, fakir ve güçsüz mahkûmlar üzerinden elde etmektedir. Tatar Ramazan düzenin böyle devam etmemesi için kendisini her defasında riske atar. Bu hesaplaşmada da Tatar Ramazan galip gelir ve ezilenlerin hakkını onlara geri verir.

Hikâye kitabı, Süreyya isimli hikâyeden başka, yedisi hapishanedeki mahkûmların başından geçen olayları biri ise bir gardiyanın başından geçenlerin anlatıldığı hikâyelerden; “Süreyya”, “Melkon”, “Çoban”, “Elmas”, “Köse”, “Temizlik”, “Hepimiz Türk’üz” ve “Şükürler Olsun” dan oluşur.

1.2.1.1.2. Süreyya

“Tatar Ramazan” hikâye kitabının ikincisi olarak anlatımda yer alan Süreyya hikâyesi yine yazar anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla okurlara sunulmuştur. Süreyya isimli genç bir kadının ve ailesinin başından geçenler anlatılmaktadır.

Bahriyeli biri ile evli olan Süreyya, sürekli şiddet gördüğü için hamile iken eşinden ayrılarak babasının evine dönmüştür. Hikâyede kadının, baba evinde iken çevrenin baskısı altında yaşadığı zor günler gözler önüne serilmiştir. Genç, biçare kadın kocasından ayrıldıktan sonra ailesiyle yeni bir mahalleye taşınır. Bir polis para karşılığında Süreyya ile birlikte olmak ister kadının bunu kabul etmemesi üzerine polis, onun adını etrafa kötü olarak yayar. Hamileliğinin ilerlemesi de söylentilerin mahallede iyice artmasına sebep olur. Babası bu söylentilere dayanamayarak polise şikâyet eder. Polisin de genç kadına ve söylenenlere bakış açısı farklı değildir. Süreyya doğum yapar, bir erkek çocuk dünyaya getirir. Daha da artan dedikodular ve baskılara dayanamayan Süreyya ve ailesi eşyalarını toplar bulundukları mahalleden ayrılırlar.

1.2.1.1.3. Melkon

“Tatar Ramazan” hikâye kitabının üçüncü hikâyesinde seksen yaşlarında olan Melkon ve Hasan Kaçar isimli iki mahkûmun kendi aralarındaki sürtüşmeleri ve tartışmaları anlatılır.

Hapishanenin en yaşlı, güngörmüş mahkûmu Melkon, Hasan Kaçar’la oynadıkları her oyunda Hasan Kaçar tarafından sözlü tacize maruz kalır. Melkon da Hasan Kaçar’a aynı şekilde sataşır. Bu tartışmalar gittikçe dozunu artırır. Hasan, Melkon’un karısının ve kızının dilencilik yaparak ceza parasını toplamaya çalıştığını iddia eder. Bu bardağı taşıran son damla olur. Melkon da kötü sözler söyler. Kendisinin saygın bir insan olduğunu bu gibi sözlere katlanamayacağını ifade eder. Gururu incinen Melkon, iyice sinirlenir. Diğer mahkûmlar ve Remzi Bey araya girerek ortalığı yatıştırmaya çalışırlar. Ama o günden sonra bu iki mahkûm birbirleriyle konuşmazlar. Melkon’un tahliyesi on yedi gün sonra gerçekleşir. Hapishaneden ayrılmadan önce Melkon, tüm mahkûm arkadaşlarıyla vedalaşır, küskün olduğu Hasan ile de vedalaşarak hem kendine yakışanı yapmış olur hem de büyüklüğünü göstermiş olur.

1.2.1.1.4. Çoban

“Tatar Ramazan” hikâye kitabının dördüncü hikâyesi “Çoban”dır. Hapishane idaresinin keyfiliği ve mahkûmlarla çatışması gözler önüne serilmektedir.

Ahmet Çoban, çaresiz bir hastalığın pençesindedir. Bir umut pirzola yerse yani iyi beslenirse, evde bakılırsa iyileşebilecektir. Ancak ilgisiz, formalitelerle iş yapan hapishane idaresi onun ölümüne sebep olmuştur. Mahkûmun tüberküloz hastalığına yakalanması ve

hastalığın etkisiyle ve yoksullukla bu hastalığın pençesinden kurtulamayarak ölmesi çarpıcı bir o kadar da acıklı anlatılmaktadır. Ahmet Çoban, esrar satmaktan hapisaneye düşmüştür. Hapishanede verem hastalığına yakalanmış hapisanenin doktoru Hayati Bey, Sultanahmet Cezaevi Hastanesinde yatan Ahmet'in reçetesine pirzola yazmıştır. Evde olsa annesinin ona iyi bakacağını düşünür durur. Ahmet, iyi bakım ve beslenme ile hastalığı yenecek ve iyileşecektir. Ancak hapishane idaresi onun bu ihtiyaçlarına cevap vermez. Öleceğinin farkında olan Ahmet, son zamanlarında ailesinin yanında olmak istemiştir. Bu durumu siyasi mahkûma söyler o da idareye verilmek üzere dilekçe yazar. Ne yaparsa yapsın bir türlü idare mahkûma yardımcı olmaz.

Ahmet'in hastalığı gittikçe artar kimse bir şeyler yapmazken koğuş arkadaşları çeşitli yöntemlerle onu iyileştirmeye çalışır. Yokluk ve bakımsızlık Ahmet'in durumunun giderek ağırlaşmasına neden olur. Mahkûmlar, Ahmet'i cuma namazı kılmaya götürürler. Hep birlikte dua edilir. İdarenin hava değişim izini vermemesi, reçetede ki pirzolanın temin edilmemesi ile Ahmet hastalığa yenik düşer ve bu acımasız dünyada son nefesini verir.

1.2.1.1.5. Elmas

Tatar Ramazan hikâye kitabının beşinci hikâyesinde yazar, hikâyesine kahraman olarak Elmas'ı tanıtarak giriş yapar. Aşağıdaki cümle ile hem Elmas'ı hem de hikâyeyi kısaca özetlemiştir.

“Bir de Elmas vardı Trakyalı, o da kemaniyle katılmış idamlıklar kfilesine... Utanırdı ciğerini kavuran acılarından, derdini kimselere diyemezdi. Bilmedi çocuklar gibi saatlerce hıçkırmasını da. Yaşlı gözlerinde acılar donmuş, boynu ezelden eğik bir garip kişi, bu badirede ne ilk ne de son yolcuydu o...”
(Tatar Ramazan; 118)

Bu hikâyede Elmas, çok severek evlendiği karısı Hanife ile mutlu bir hayat sürmektedir. Elmas ve Hanife birbirlerini çok seven evli bir çifttir ve Sevda isimli iki yaşında bir çocukları vardır. Ancak Elmas'ın ailesinin geçimini sağlamak için çok çalışması gerekmektedir. Onun at arabası vardır. At arabası ile yük taşımacılığı yapan adam uzun ve yorucu gün sonunda evine bitkin bir şekilde gelir dinlenmek ister. Günler böyle geçer ancak Elmas, gittikçe karısı Hanife'nin hareketlerindeki değişmeyi fark eder. Hanife kocası Elmas'ı aldattır ve kocasına olan ilgisizliği günden güne artar. Adam iş için evden ayrıldığında Hanife aşığını eve almakta ve kızının yanında onunla zaman geçirmektedir. Bir zaman sonra bu durum komşular tarafından da fark edilir. Komşuların manalı konuşmaları onu tedirgin eder, durumu öğrenir. Elmas, insan içine çıkamaz duruma gelir. Hanife'yi

iyilikle uyarmaya çalışsa da kadın bu durumdan vazgeçmez. Adam günlerce içinde bulunduğu durumu düşünmeye bir çıkar yol bulmaya çalışır, karısı Hanife'yi çeşitli şekillerde uyarır. Ancak kadın yaptığından geri durmaz. Bu işin düzelmeyeceğini anlayan Elmas, karısı Hanife'yi bir gece kızı ile uykuda iken baltayla boynunu keserek öldürür ve hapishaneye düşer.

1.2.1.1.6. Köse

Tatar Ramazan hikâye kitabının altıncı hikâyesinde köy muhtarı Fahir Ece tarafından tarlası elinden alınmış başgardıyan Kasım Köse'nin başından geçen olaylar anlatılmaktadır.

Kasım Köse'nin tarlasına muhtar tarafından el konulmuştur. Kasım Köse ise valiye çıkar ve tarlanın kendisine ait olduğunu dile getirir. Valinin yardım etmesiyle tarlasını alan Kasım Köse hızını alamaz ve muhtar hakkında dilekçeler yazarak onu kötülemeye çalışır. En son uzun zaman hâkimlik yapmış birine arzuhalini yazdırır. Ancak bu umulan etkiyi göstermez ve üst mercilerden hakkında şikâyetle bulunulur. Resmi makamları gereksiz yere meşgul etmekten hakkında işlem yapılır ve hapse atılır. Tüm bu yapılanlar sonrasında Kasım Köse hapse girer. Hapishaneye girdikten sonra kendisine tarlayla ilgili sorulan sorulara cevap dahi vermez.

Hikâyenin sonunda siyasi mevkıfla sohbeti anlatılır. Amcasının tarlaların hepsini oğlunun üzerine yapacağından söz eder. Daha önce kardeşi ile arasının açık olduğunu ancak böylelikle ona ısındığını belirtir. Kerim Korcan'ın diğer hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de ders çıkarma ve ibret alma vardır. Hayatta hiçbir şeyin umulduğu gibi gelişmediği vurgulanmaktadır.

1.2.1.1.7. Temizlik

Tatar Ramazan hikâye kitabının yedinci hikâyesi “Temizlik”tir. Hapishaneye görevlendirilen müdürün yeni kurallar getirmesi ve bu kuralların sonunda yaşanan acı olaylar anlatılır.

Mehdi Bey, hapishanedeki kuralları kendisine göre değiştirir ve temizlik konusunda da titizdir. Hapishaneye bir düzen getirmek uğruna birçok mahkûmun soğukta çıırılçıplak kalarak ölümüne sebep olur. Kışın soğuğuna bakmayarak hapishanede temizlik emri veren Mehdi Bey, kirli, pireli yorganları ve mahkûmların tüm eşyalarını yaktırır. Tüm mahkûmlar hamamda banyo yaptırılır. Gece saat dokuza kadar yanan soba başında hatıralar anlatılır sohbetler edilir. Ancak sobaya atılacak odun kalmaz, mahkûmlar tahtalara kapanarak ve

birbirlerine yaslanarak ısınmaya ve uyumaya çalışırlar. Kıyafetleri ve yorganları olmayan mahkûmlar birbirlerine sokularak geceyi atlatmaya çalışırlar. Ancak soğuktan etkilenen beş mahkûm sabahı göremez. Gece yirmi mahkûmun beşi soğuktan ölmüştür.

Hapishaneye gelen sıhhiye müfettişi bu acı olay karşısında mahkûmların ölümünü değil, müdürün temizlik için yaptığı uygulamaları önemli bulur. Tifüs salgınından, haşereler için ilaç bulunmadığından bahseden müfettiş harp olduğundan naftalinin dahi olmadığından söz eder. Mehdi Bey'in bilinçsizce uygulamalarının sonucu ağır olmuştur. Ancak ölenler nihayetinde mahkûm olduğu için olayın üzerinde durulmamış ört bas edilmiştir.

1.2.1.1.8. Hepimiz Türk'üz

Tatar Ramazan hikâye kitabının sekizinci hikâyesi “Hepimiz Türk'üz” dür. Arabacı Ali (Arabacı Ali ve arkadaşları fakir, zayıf ve güçsüz) ile Hapishane Müdürü (halden anlamayan, despot idareci) arasında geçen olaylar anlatılmaktadır.

Mahpushane müdürü koğuş koğuş mahpushaneyi dolaşır devletten, adaletten söz eder ve mahkûmlar tarafından da tasdik edilmek isteyen bir tiptir. Müdür kısa boylu ve şişmanca bir adamdır. Tilki gibi kurnaz olan bu adam mahkûmların tiksindiği biridir. Gün geçmez türlü oyunlarla mahkûmlardan birilerini jandarmaya çeker ve dayak attırır. Mahkûmlar müdürü uzaktan gördüklerinde bela geliyor diye birbirlerini uyarırlar. Fakir mahkûmların koğuşundan Arabacı Ali ile diğer bir koğuşta kumar postasını elinde tutan Abaza Reşit arasındaki olaylar ile hikâye başlar. Arabacı Ali, kumar postasını kendi koğuşuna almak için uğraşır ve alır. Olaylar Arabacı Ali'nin mahkûmlardan birini döven bir gardiyana karşı çıkması ile büyür.

Hapishane idaresi olayların daha da büyümemesi için koğuşlardaki mahkûmların farklı saatlerde dışarıya çıkarılması için karar alır. Arabacı Ali, bu kararın Abaza Reşit'in çabaları sonucu olduğunu düşünür. Müdür, mahkûmları milliyetlerine göre ayırmıştır. Arabacı Ali hapishaneyi ziyarete gelen savcıya müdürün mahkûmlara eşit davranmadığını göstermek amacıyla koğuş kapısına gizlice "Türkler Koğuşu" yazmıştır. Savcı bunun ne anlama geldiğini hem Müdür'e hem de Arabacı Ali'ye sorar. Herkesin Türk olduğunu söyleyen savcı mahkûmları tarih konusunda bilinçlendirmek için tarih hocası getirtir. Tarih hocası bir iki gelir ders verir ancak Arabacı Ali'nin koğuşundaki mahkûmların Reşit'e olan kin ve öfkeleri dinmez. Cıvıl Halil, Reşit'in yeğeni Kazım'a bir oyun oynar. Kazım'ın karısına Kazım'ın hapishanede herkese karılık yaptığını belirten Akmeşeli Cafer imzalı bir mektup yazar. Bu mektubun Kazım'a ulaşması sonucunda işler değişir. Bu olay sonucunda Kazım,

Cafer'i öldürür. Bu cinayetin üzerine Cıvıl Halil sorgulamaya alınır. Halil'e işkence yapılır, işkencelere daha fazla dayanamayan Halil cinayet işlediğini itiraf eder. O tüm bu yaşananların yokluk nedeni ile olduğunu söyler.

1.2.1.1.9. Şükürler Olsun

Tatar Ramazan hikâye kitabının dokuzuncusu olan hikâyede olaylar mahkûmlar arasında ayrıca hapishaneye yeni kurallar getiren hapishane müdürü Refik Dilgiç ile mahkûmlar arasında geçmektedir. Yine yazar bu hikâyede de yöneten ve yönetilen ikilemindeki çatışmayı tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir.

Mahkûm Emin, tencerenin altına koyacağı tuğlayı yanlışlıkla başgardiyanın üzerine düşürmüştür. Hapishane idaresi bunun kasıtlı yapıldığı fırsatını yakalayarak mahkûm Emin'i döver ve on beş gün hücre cezası verir. Bu arada hapishaneye yeni müdür Refik Dilgiç gelir. Müdürün gelmesi ile hapishanedeki kuralların değişmesi de bir olur. Koğuşları ziyaret ederek mahkûmlarla konuşur ve onlara, sıkıntılarını sorar. Başgardiyan Ekrem Efendi, müdürün davranışlarını beğenmez. Yeni kurallar idarî personel tarafından hoş bulunmaz. Müdür, bir süre geçtikten sonra katı kurallarından vazgeçer ve ağa olanlarla iş birliği içinde olur. Mahkûmlardan Kerem Ağa hapishanede sözü geçen koğuş ağalarındandır. Tokatlı Ali denilen azgın bir mahkûm, fakir ve kimsesiz olan mahkûmlara göz açtırmamaktadır. Mahkûmların ellerinden tayınlarını alıp onları aç bırakmaktadır. Bu mahkûmlar arasında Simitçi Emin de bulunmaktadır. Müdürün kendisini ziyarete gelmesinden güç alan Simitçi Emin bu sıkıntısını müdüre anlatır. Ne yazık ki Müdür bu sorunla kendisi ilgileneceğine Kerem Ağa'ya başvurmasını söyler. Kerem Ağa ise Tokatlı Ali'nin tarafındadır. Simitçi Emin'in başka çaresi kalmamıştır. Açlık ve perişanlık ona güç vermiştir. Ekmeğini kendi çabasıyla bu zalimlerin elinden alabileceğini düşünür. Bir gün tayın dağıtımı sırasında Tokatlı Ali'yi boğazından şişler. Tokatlı Ali de Emin'i sırtından bıçaklayarak öldürür. Simitçi Emin de ölür. İdare bu olayda da fakir ve aciz bir mahkûmu suçlu gösterip rapor eder. Hakkını aramaya çalışan bir mahkûm yaşamı da böylelikle sona ermiş olur.

1.2.1.2. Canlı Bayraklar

“Canlı Bayraklar” adlı hikâye kitabı içerisinde Canlı Bayraklar ilk hikâye olmak üzere diğer on üç hikâyeden oluşmuştur. Kerim Korcan'ın bu eseri Süreç Yayıncılık tarafından 1985 yılında yayımlanmıştır.

1.2.1.2.1. Canlı Bayraklar

Canlı Bayraklar adlı kitabın ilk hikâyesi bu adla anlatılmıştır. Canlı Bayraklar hikâyesinde yaşlı bir adam, kızı ve hasta torunu ile yaşamaktadır. Bu hikâyede yoksulluğun, çaresizliğin ve imkânsızlığın boyutu ortaya konmuştur.

Yaşlı adamın torunu hastadır ancak yoksulluk nedeni ile aile küçük çocuğun tedavisini yaptıramaz. Çocuk acılar içinde her gün ağlar. Bakımsız diğer evlerden ayrı bir yerde olan bu ailenin evinin önünden bir albay ve emir subayı atları üzerinde geçip gitmektedirler. Çocuğun ağlamalarını duyan bu kişiler çocukla ilgilenmedikleri gibi albay çocuğun ağlamasının sağlık göstergesi olduğundan söz eder. Bir gün çocuğun ağlama sesi artık duyulmaz. Oradan tekrar tekrar geçen albaya yaşlı adam torununun öldüğünü bu nedenle artık ağlamadığını çekinerek söyler.

İmkânsızlıklar içinde küçük bir çocuğun tedavi edilememesi ve imkânı olanların ise kayıtsızlığının bir ibret göstergesi olarak ele alınmış hikâyede maddi olanaksızlık içindeki insanların davranışlarını da gözler önüne sermiştir.

1.2.1.2.2. Rüzgâr Uluyor

Canlı Bayraklar kitabının ikinci hikâyesi “Rüzgâr Uluyor”dur. Birçok insan hayatında önemsiz gibi görünen olay ve durumların bir diğeri için önemli olma durumunun yansıtıldığı bir hikâyedir. Bu hikâyeyi yazar anlatıcı kendi oğluna anlatmaktadır.

Kayışdağı yolunda kışın ilk kar yağışının olduğu bir günde yazar anlatıcı, dokuz on yaşlarında bir çocuğun ağladığını duyar. Yanına yaklaşp sorduğunda şapkasını kaybettiği için ağladığını öğrenir. Anlatıcı çocuğa fırtınanın şiddetini ve kar yağışının onun için tehlike olacağını bu durumda evinde olması gerektiğini söyler ancak çocuk çılgık çılgığa ağlıyor ve koşuyordur. Çocuk çaresizlik içindedir. Şapkasını kaybeden çocuk annesinin bu duruma kızacağını düşünmekte ve bu yüzden kendi canını tehlikeye atmaktadır. Yazar anlatıcının çocuğun yaşadığı duruma karşı kayıtsız kalamayışı, insanlar üzerindeki hassasiyeti bu hikâyede de okuyucuya hissettirilmiştir.

1.2.1.2.3. Ana

Kitabın üçüncü hikâyesi olan “Ana”da eşi tarafından terk edilmiş yaşlı bir kadının hayatta en çok kıymet verdiği oğlunun lodoslu bir havada vapurdan denize düşerek kaybolması ve bulunamaması anlatılmaktadır.

Çaresizlik içinde umutla bir bekleyişin hikâye edildiği anlatıda yazar anlatıcı, ananın evinin Söğütlüçeşme istasyonu civarında olduğunu ve bu yerin tasvirini yaparak anlatıma girer. Kalamış'ta gece yarısı yaşlı bir kadın lodos sesinden ürperir ve uyanır. Oğlunun gömleğini koklar dayanılmaz bir acı içinde olan yaşlı kadın evde tek başına sabahı zor eder. Olanlardan dolayı kocasını suçlar. Hep bir haber bekler oğlundan oğlunun ölmediğini, bulunacağını ümit eder. Sabah olur erkenden savcının yanına giden kadın oğlunun denize düşüp kaybolduğunu ve haber alamadığını bu durumla ilgilenilmesini ister. Aylardır haber beklediğini söyler. Savcı kadını teselli etmeye çalışır. Kadın oğlunun kaybolması ve bulunamamasının acısını derinden yaşıyor ve bir kurtuluş yolu bulamıyordur. Bu nedenle etrafındakilerle çatışma halindedir. Her defasında kendisinin bir ana olduğunu vurgular, karşısındakilerin ise kayalar gibi hissiz ve duygusuzluğundan şikâyetçidir. Annenin acısı o denli büyüktür ki lodos rüzgârından nefret eder. Psikolojisi gittikçe bozulan yaşlı kadın oğlunun öldüğüne inanamaz bir gün mutlaka oğluna kavuşacağı hayaliyle yaşar.

Her lodos çıktığında yaşlı kadın savcıya gider oğlunun bulunup bulunmadığını öğrenmek ister. Savcı kadını her gittiğinde teselli eder. Bunu bir kanun adamı olarak değil de insanlık adına yapılmış bir görev olarak görür.

1.2.1.2.4. İnek Çobanı

“Canlı Bayraklar” hikâye kitabının dördüncü hikâyesidir. Yoksulluk nedeniyle Çankırı'dan çalışmak için İstanbul'a gelen, çobanlık yapan bir kişinin zenginlerle ve mal sahibi ile arasında geçen olayların anlatıldığı bir hikâyedir. Hikâyede inek çobanı, ilkokul üçüncü sınıfa kadar okumuş Çankırı'nın köylerinden yoksul biridir. Yaşını tam bilemese de annesinin hesabına göre on üç yaşlarında olmalıdır. Çoban dürüst bir kişiliğe sahiptir. Çoban tüm ineklere bakar ancak hayvan sahipleri ona hak ettiğini vermez. Çobana ekmek verilir ancak yanında katık bir şey verilmez. Bu yetmezmiş gibi mal sahibi çobana hırsızlığı öğretir. Ekmeğine katığı tarlalardan alabileceğini söyler ancak çoban efendiden daha onurlu olduğu için bu söyleneni yapmaz. Çok çalışan ancak dünya nimetlerinden mal sahibi tarafından faydalandırılmayan çoban hayatını kıt kanaat idame ettirir.

1.2.1.2.5. Tosun

“Canlı Bayraklar” adlı kitabın beşinci hikâyesidir. Hikâyenin anlatıcısı yazardır. Hikâyenin kahramanı yetmiş yaşını aşmış Raif Çavuş isimli bir yaşlı kişidir. Yemen Savaşında on yedi yıl Yemen çöllerinde askerlik yaptığından söz eden alçakgönüllü, kibirli olmayan biridir. Sonraki kişilerin yaptığı askerliği hafife alır. Raif Çavuş'un bir kır kahvesi

vardır. Bu kahveye birinci kahve de denir. O çevrede bulunan birkaç kahvehaneden biridir. Köylüler buraya han da derler. Köylülerin en çok tercih ettikleri yerdir. Özellikle askerlerin tercih ettiği bir mekândır. Kahvehanenin içi pek konforlu değildir. Köhne bir yerdir. On dokuzuncu Topçu alayında askerlik yapanlar buraya gelirler. Raif Çavuş uzun yıllar askerlik yapması nedeni ile askerlere yol gösterir ve onların dertlerine ortak olmaya çalışır. Kahvesi ve çayı pek kaliteli olmasa da askerler yine de bu kahveye gelip giderler. Raif Çavuş’un konuşması diğer insanlardan farklıdır. Çoğunlukla cinaslı sözlerle cümlelerini kurar. Çoğu kişi ilk konuştuğunda ne demek istediğini anlayamaz. Onu anlamak için zorlanırlar.

Raif Çavuş, bir gece önünden Seyfi isimli birisinin bir tosunu götürdüğünü görür, hatta selamlaşırlar. Buna da şahit olmasına rağmen tosunun kendisine ait olduğunu eve geldiğinde ancak anlar. Çocukları ve gelini ağlamaktadır. Tosunun çalındığını söylerler. Raif Çavuş Seyfi’ye tosunu geri getirmesi için haber iletir. Ancak düğünde kesip yedikleri haberini alır. İlerleyen günlerde ise bir sabah ahırında başka bir tosun bulur. Bu tosunun kendisine ait olmadığını kimseye söylemez onu besler, büyütür. Ancak ne var ki bu hayvan da bir gün çalınır. Raif Çavuş hırsızı bildiği halde jandarmaya gidip tosunum çalındı diyemez, çekinir.

1.2.1.2.6. Bir Adam

“Canlı Bayraklar” adlı hikâye kitabında yer almasına rağmen hikâye olarak nitelendirilmediğinden incelemeye dâhil edilmemiştir. “Bir Adam”, yazarın düşüncelerini anlattığı bir eserdir. Anlatıcının Divan Otelı’nin önünden geçerken otelin içindeki insanların hayatları ile sokakta sigara parası dahi bulamayan insanların hayatlarının karşılaştırıldığı deneme türünde yazıdır (Erol, 2010; 291)

1.2.1.2.7. Kadem Usta

“Kadem Usta”, “Canlı Bayraklar” adlı kitabın yedinci hikâyesi olup yine yazar anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılır.

Kadem Usta akşamları eve geç gelen biridir. Karısı Şükran kocasından gizli çocuk aldırıştır. Kadem Usta ise bir kız çocuğu istemektedir. Zor şartlarda çocuk büyütmenin sıkıntısını düşünen kadın ebe kadın yardımı ile çocuğu aldırış ve bunu da kocasından gizlemiştir. Kadem Usta ise karısının şüpheli davranışları ve komşularının dedikodu yapması ile karısını suçlamış ve karısını evden kovmuştur. İki oğlu bulunan Kadem usta karısı Şükran’a söz hakkı tanımamış, onu öldürmek istemiş, yalan dolan ve dedikodu ile

olayların gelişmesine sebep olmuştur. Küçük oğlunun ağlamaları ve annesini istemesi ile Kadem Usta yumuşamış ve karısını suçlamaktan vazgeçmiştir. Yazar Selman Bey olayların daha fazla büyümesinin önüne geçmiş ve durumun düzelmesine yardımcı olmuştur.

1.2.1.2.8. Kaptan'ın Karısı

“Canlı Bayraklar” adlı kitabın sekizincisi olan bu hikâyede Kaptan, kaptanın karısı ve Aziz Usta arasında geçen olaylar anlatılmıştır. Yazar anlatıcı tarafından Kaptanın karısının tasviri yapılır, tutum ve davranışları gözler önüne serilir. Kadın güzeldir, iyi giyinimli ve bakımlıdır. Aziz Usta marangozdur. Kaptanın karısını görür ve beğenir. Aklından bu kadınla birlikte olmak geçer. Kendisine göre planlar kurar. Mobilya kampanyası yaptığı ile ilgili ilanlar bastırır ve bunları mahalleye dağıtır. Kaptanın karısı bu ilanla evine mobilya yaptırmak ister. Ölçü alınması için Aziz Usta eve gelir ancak kadını kocası bu konuda uyarmıştır. Karısına dikkatli davranmasını tembihler. Kadın Aziz Usta'yı kocası evde iken çağırır. Mobilya yapımında oldukça indirim yapması Kaptan'ın şüphelenmesine neden olmuştur. Aziz Usta yaptığı planla kala kalmış umduğunu bulamamıştır.

1.2.1.2.9. Şüpheli İnsanlar

“Şüpheli İnsanlar”, “Canlı Bayraklar” kitabının dokuzuncu hikâyesidir. İstanbul Kayışdağı'nda oturan yazar anlatıcı evinin karşısında boş bulunan evden şikâyet eder. Buraya bir ailenin taşınmasını ve komşuluk ilişkilerinin olmasını ümit eder. Nihayetinde birileri bu eve taşınır ancak bu yeni taşınanlar, kendileri ile hiç diyaloga girmezler. Anlatıcı bir zaman sonra bu yeni komşulardan şüphelenmeye başlar. Komşulardan bazıları bunların kaçakçı ya da eroin satıcısı olabileceği ile ilgili fikirlere sahip olur. İlerleyen zamanlarda bir gün yaşlı bir kadınla bu yeni komşu olan karı-koca, yazar anlatıcının evine ziyarete gelirler. Yaşlı kadın bu aileyi yazar anlatıcıya tanıtır. Bu esnada anlaşılır ki bu komşular karı ve koca sağır ve dilsizdirler. Bu durum karşısında yazar anlatıcı bir iç hesaplaşmanın içine girer. Bu duruma çok üzülür.

1.2.1.2.10 Mürvet Hanım

“Canlı Bayraklar” adlı kitabın onuncu hikâyesini oluşturan Mürvet Hanım hikâyesinde Mürvet Hanım'ın üç çocuğu vardır. İki oğlu kendi hayatlarını yoluna koymuş ancak kızı dengesiz ve saftır. Mürvet Hanım'ın kocası balıkçıdır ve haftada bir kez eve gelir. Evin tüm sorumluluğu Mürvet Hanım'dadır. Kızının durumundan dolayı kasabadan köye

taşınmak zorunda kalmıştır. Köydeki ev yüz yıllık bakımsız iki katlı bir evdir. Bu nedenle Mürvet Hanım kızı ile uğraşmamak için onu istemeye gelen ilk kişiyle evlenmesine neden olur. Damat olan Tahsin çalışmayan, kumar oynayan, sorumsuz biridir. İlerleyen zamanlarda kızının bir de çocuğu olur. Mürvet Hanım tam anlamıyla kendini ve kızını ateşe atmıştır. Kızının sıkıntısından kurtulmak isterken bu sıkıntıların daha da artmasına neden olmuştur. Çocuğuna ve karısına bakmayan Tahsin, ayrıca tuttuğu avukata da para verecek durumda değildir. Mürvet Hanım bu durumu avukata söyleyerek onun kendi tarafına geçmesini böylelikle Tahsin'den kızının boşanmasını sağlar, Mürvet Hanım tüm bu olanlardan dolayı bu sefer daha fazla sorumluluğun altına girmiş ve sıkıntı çekmiştir.

1.2.1.2.11. Hicran

“Hicran” hikâyesi, “Canlı Bayraklar” kitabının on birincisidir. Hikâyede Hicran isimli kadın beş yıllık evli güzel ve maddi istekleri olan biridir. Bir çocuğu olan kadın kocasından sürekli daha iyi şartlarda yaşamak için isteklerde bulunur. Kocasını Zeynel maddi sıkıntılar içindedir ve karısı Hicran'ın isteklerini karşılayamamaktadır. Hicran geniş bir evde yaşamak ister. Bir gün Hicran komşuları ile de kavga eder. Gelenin gidenin çok olduğunu, dış kapıyı kapatmadıkları ve gürültü yaptıkları gibi şikâyetlerle komşuları ile tartışır. Zeynel kavga sonrası komşularını kıramaz ve onlara karşı bir şey söyleyemez. Bu durum da Hicran'ı etkilemiştir. Zeynel genel itibari ile yumuşak huyludur ancak davranışlarını oluşturan ise maddi durumunun yetersizliğidir. Hicran gençliğinin de etkisi ile her şeyin kendi isteğine göre olmasını bekler ancak istekleri bir türlü gerçekleşmez. Hicran artık çözümü annesinin evine gitmekte bulmuştur. Hicran bir şeylere bahane bularak evden kaçır. Zeynel eve geldiğinde karısının evde olmadığını farkına varır ve ardından gider. Karısının ne yapacağı konusunda az çok fikri bulunan Zeynel onu otobüs yazıhanesinde bulur. Zeynel burada karısını ikna etmeye çalışır.

1.2.1.2.12. Vapurda

“Canlı Bayraklar” adlı kitabının on ikinci parçasıdır. Ancak olay örgüsünde çatışma bulunmadığından “Vapurda” inceleme planına dâhil edilmemiştir. (Erol, 2010; 309)

1.2.1.2.13. Gene

“Gene hikâyesi”, “Canlı Bayraklar” adlı kitabın on üçüncü hikâyesidir. Yazar anlatıcının da olay içinde olduğu bir hikâyedir. Vapurda sabah saatlerinde bir satıcının dini

kitaplar satmaya çalışması ve yolcuların da dinin ticarete alet edilmesi nedeni ile satıcıya karşı gelmeleri anlatılmaktadır.

Anlatıcı yazar Kadıköy'den Karaköy'e giden vapura binmiştir. Anlatıcı vapurda ikinci mevkide oturmaktadır ve tüm kanepelerin dolu olduğu belirtilmektedir. Vapurda bir satıcı "Ne zamandan beri Müslüman'sın?" diye sorar, kendisi "Kalubeladan beri" diye cevap verir. Bu arada dini kitaplar satmaya çalışır. Yolculardan biri dini kullanarak satış yapmanın yanlış olduğunu söyler. Başka yolcular ise adamın kazancına engel olunduğu düşüncesine sahiptirler. Olayın daha fazla büyümemesi için vapur görevlisi satıcıyı oradan uzaklaştırmaya çalışır. Başka bir yolcu ise "Müslüman'ım" demenin ülkede tepki oluşturduğunu bunu anlayamadığını dile getirir, satıcıya müdahale edilmemesini ister. Bu iki kişi arasında yaşanan tartışma sonrasında diğer yolcuların da araya girmesiyle tartışma sona ermiştir.

1.2.1.2.14. Gene O

"Canlı Bayraklar" adlı kitabın on dördüncü hikâyesidir. "Gene O" hikâyesinde anlatıcı, O, Aşçı Ali ve Kolacı Mehmet arasında geçen bir olay anlatılır.

Anlatıcı yazar, Maltepe'den Kadıköy'e gitmek üzere evinden çıkar her sabah arkadaşlarıyla beraber banliyö treniyle yolculuğu başlar. Yolculuk sırasında onların bulunduğu kompartmana O adlı yolcu gelir. Sohbet etmek ister komünist subayların Suriye'de yaptıkları darbenin başarılı olup olamayacağını sorar bu soru şaşırtıcıdır. O'nun ajansların bu darbenin başarısız olduğu haberini verdiğini söylemesi ve yazar anlatıcının fikrini almaya çalışması kafa karıştırıcıdır. Bu durumda anlatıcı dikkatli konuşması gerektiğini düşündürür. Arkadaşları da anlatıcıyı uyarırlar. Anlatıcı konuyu değiştirir, O'nun oturduğu evi, arsası olup olmadığını sorar, O, evi ve arsası olmadığını söyler. O'nun Kolacı Mehmet'e anlatıcıyı çok tehlikeli biri olarak anlatması, anlatıcının bu tür kişilerle konuşulan konuların mahkemede sonuçlanacağı kanısını uyandırmıştır. O denilen kişi yönetenler tarafından kendilerine tehlike yaratacak insanların peşine salınmış hafiye olabileceği düşüncesi ile bu kişiden kurtulmaya çalışılmıştır.

1.2.1.3. Ölüm Pusuda

"Ölüm Pusuda" hikâye kitabı on dört hikâyeden oluşmuştur. Bu hikâyeler kitaba adını veren Ölüm Pusuda ile başlar.

1.2.1.3.1. Ölüm Pusuda

Kerim Korcan'ın “Ölüm Pusuda” hikâyesi, kitabının ilk hikâyesidir.

Siyasi mahkûm (Selman) zatürreye yakalanmıştır. Doktor muayenesi sonucunda siyasi mahkûmda zatürre teşhis edilir. Doktorun mahkûmun hastanede tedavi görmesi gerektiğini söyler. Hapishane idaresi ise hastanın siyasi bir mahkûm olduğunu, savcıya danışılması gerektiğini söyleyerek tedaviyi geciktirmeye çalışır. Doktorun ısrarıyla hastaneye kaldırılan siyasi mahkûm burada yatağa dahi yatırılmaz. Yazar yatağın olduğunu ancak yatması için fermanın olmadığını dile getirir. Bunun nedenini ise siyasi suçlu olmasından kaynaklandığını belirtir. Hastanede Selman bir işçiyle tanışır. Bu işçinin adı Metin'dir. İşçi, siyasi mahkûmların kazançları olmamasına rağmen düşündükleri yolda tüm tehlikelere katlanmalarını anlayamamaktadır. Selman bu işin nam için, öğünç için yapıldığını söyler. Yıllar geçmesine rağmen yazar bu kişiyi unutamamıştır.

1.2.1.3.2. Gecelerin Katili

“Ölüm Pusuda” adlı hikâye kitabının ikinci hikâyesi olan “Gecelerin Katili”nde gizli polis olarak görev yapan bir kişinin görevi sırasında sergilediği kanun dışı uygulamaları ve pervasızlığı anlatılmaktadır.

Polis olan ancak kanun tanımayan bu kişi görevini yerine getirdiğini zannederken insanlara zulmeder. Ara sıra ise vicdanı yaptığı kötü muamelelerden dolayı rahatsız olur. Anlatıcı hikâyeye Yavuz Bey'in tasvirini yaparak başlar. Onun için “gecelelerin katili” demektedir. O tüm acımasızlığı ile Boris Karlof'a, Cellat Kara Ali'ye benzetilir. Hatta soyunun Osmanlı zaptiyelerinden geldiğine değinilir. Kendini beğenmiş biridir ve hiçbir şeyden korkusu yoktur. Acımasızlığı ile bir an gözünü kırpmadan bir adamı öldürebilir.

Hikâyede devlet için çalışanların kendilerini kanunsuz iş yapmaktan alıkoyamadıkları vurgulanmaktadır.

1.2.1.3.3. Remzi Bey

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın üçüncü hikâyesi olan “Remzi Bey”, yazar anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla verilmektedir.

“Remzi Bey” hikâyesinde Remzi Bey pilot yüzbaşısıdır. Remzi Bey ve karısı Sermin Moda Koyu semtinde yaşarlar. Bu hikâyede Sermin'in zengin çevresinin, fakir olan yüzbaşı

Remzi ile karısının arasına girerek boşanmalarına ve sonuçta Remzi Bey'in suç işlemesine katil olmasına neden olmaları anlatılmaktadır.

Sermin zengin bir ailenin kızı olarak o semtin de en güzel kızıdır. Zengin insanların Sermin'in daha iyi bir hayatı hak ettiğini ima etmeleri ve Sermin'in annesinin de bu düşüncede olması onun Remzi'den boşanmasına neden olmuştur.

Remzi'nin tayini taşraya çıkar, buraya yalnız giden adam, karısından gelen boşanma kâğıdını alır. Bu durumu kabullenemez ve İstanbul'a dönerek karısını öldürür. Hapse atılan Remzi Bey şeker hastalığından dolayı hastanede yatar. Doktorlar onu taburcu eder ancak o taburcu olduğu için üzülür.

1.2.1.3.4. Hasret

“Ölüm Pusuda” hikâye kitabının dördüncü hikâyesi olan “Hasret”de yazar anlatıcı hikâyeye ayna tasviri ile başlar. Aynanın her şeyi olduğu gibi gösterdiği belirtilmekte ve Sevda'nın da yaşlanmaya başladığını anladığı vurgulanmaktadır.

Sevda mahkûmdur ve beş yıldan beri hapistedir. Diğer mahkûmlara göre eğitilidir. Güzel ve alımlı bir kadındır. Sevda asker olan Mustafa ile karşılaşır ve hapishane penceresinden bu askerle konuşur. Mustafa jandarmadır ve Kütahyalıdır. Mustafa ile Sevda'nın konuşmaları duygusaldır. Birbirlerine ilgi duymaktadırlar. Gece herkesin uyuduğu zaman gizlice Mustafa ve Sevda birlikte olurlar. Bir süre bu şekilde görüşürler. Ancak sonbaharın gelişi ile Mustafa terhis edilir. Jandarma Mustafa'nın terhisinin ardından kadın hamile kaldığını anlamıştır. Çocuğun doğumu yaklaşmıştır. Sevda doğum yapar ve kızı olur. Adını Hasret koyar. Savcı Sevda'yı sorguya çekmek için kırk gün bekler. Çocuğun kırkının çıkmasını ister. Savcının ısrarlı sorularına Sevda cevap vermez ve sessiz kalır. Savcı kızgındır fakat yıllarca çocuk hasreti çektiğinden Sevda'nın çocuğunun ihtiyaçlarını üstlenir, ona yardım eder, gardiyan kadın aracılığıyla para gönderir. Yetmediği zaman tekrar yollayacağı söyler. Gardiyan kadın da Sevda'nın adına sevinir.

1.2.1.3.5. Kuzu

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın beşinci hikâyesi olan “Kuzu”da olaylar hapishanede geçer. Deli Kadir lakaplı kahramanı mahkûmlardan birisini yaralar. Hapishane idaresi yaralayanın kim olduğunu sorar ancak o kim olduğunu söylemez. Bunun üzerine müdür Deli Kadir'i cezalandırmak için hücreye kapatır. Deli Kadir yaralarına müdahale edilmesine dahi izin vermez küfrederek onları başından uzaklaştırır.

İki hafta zarfında adamın yaraları iyileşmeye yüz tutmuştur. Koğuştan biri onun üçüncü koğuşa alınmasını sağlar. Burada da ona savcının kuzusuna bahçede bakma görevi verilir. Deli Kadir kuzuya bakar ancak bir zaman sonra kuzu kaybolur. Kuzu Kadir'in koğuşa ikramı olur. Koğuştaki mahkûmlar kuzu ile ziyafet çekerler. Ancak Deli Kadir kuzu etinden yememiştir. Savcının bir sorusu üzerine Deli Kadir kendisinin adalete mahkûm olduğunu söyler. Savcı da bunun üzerine Deli Kadir'e ceza vermez. Aslında Deli Kadir bilindiği gibi akli olmayan biri değildir. O birçok yönden hassas düşünen ender rastlanan kişilik özelliğine sahiptir.

1.2.1.3.6. Kalp Ağrısı

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın altıncı hikâyesi olan “Kalp Ağrısı”, kahraman anlatıcı tarafından Selman isimli bir babanın gece yarısı kalp krizi geçirmesini ve bu durumda yaşananların anlatıldığı bir hikâyedir.

Selman evinde üç çocuğu ve karısı ile uykudadır. Gece uykuda iken Selman göğsündeki amansız bir ağrıyla uyanır. Acı çekerken; öleceği, çocuklarından, eşinden ve dostlarından ayrı kalacağı düşünceleri ile dolar. Çocuklarının korkacağı endişesiyle doktor çağırılmaz. Bir yandan da parayı düşünür. Masraf çıksın istemez. Selman ağrılar içinde iken bile toplum mücadelesini düşünür. Daha çok mücadele verilmesi gerektiğini, henüz hayatta iken bir şeyleri yoluna koyamadığını bu nedenle ölümün erken, zamansız olacağını düşünür. Tüm bunları kahraman Gülsuyu tepelerinde tan yeri ağarırken, sabah treninin istasyona girdiği zamana kadar yaşadığını belirtmektedir. Bu süre içerisinde Selman acılar içinde kalmış, değişik duygular içinde hayatını gözden geçirmiştir.

1.2.1.3.7. Minibüs Şoförü

“Ölüm Pusuda” adlı kitapta yer alan beşinci eser “Minibüs Şoförü”, hikâye değildir. Minibüs şoförü hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Deneme türünde yazılmış bir eserdir. Çalışmaya dâhil edilmemiştir (Erol, 2010; 343).

1.2.1.3.8. İlginç Yolcu

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın sekizinci hikâyesi olan “İlginç Yolcu” da yazar anlatıcı tarafından aktarılan bir hikâyedir.

Köfteci dükkânı açmak isteyen bunun için hazırlık yapan bir kişiye kötü niyetli birisinin eşek eti ile köfte yapacağını söylemesi ve bu iki kişinin aralarında geçenlerin anlatıldığı bu hikâye, anlatıcının minibüs yolculuğu sırasında yaşananların anlatıcısına

aktarılması ile başlar. İlginç yolcu, minibüs yolculuğu sırasında köfteci dükkânı açmak isteyen, bu niyetini de anlatıcıya aktaran kişidir. Anlatıcı tarafından ilginç olarak düşünülmüş ve hikâye bu nedenle bu adı almıştır. İlginç Yolcu’nun fiziksel özelliklerini yazar “yaşlanmaya yüz tutmuş biri”, “sarı benizli, derisi buruşuk, göz renkleri cilasını kaybetmiş, ama sokulgan bir adamdı” (s.77) olarak vermiştir. Köfteci, java motosiklet fabrikasının yanındaki benzinlikte bir köfteci dükkânı açmak girişimindedir. Köftecinin anlattığına göre dükkânı gelen bir adam pervasızca köfteciyi suçlamaktadır. Eşek etinden köfteleri yapıp insanlara yedireceğinden bahseder. Köfteci ise ne kadar kibar da olsa bu kötü niyetli adamı terslemek zorunda kalır, ona kötü sözler söyler. Minibüs Harem İskeleyi’ne yaklaşırken Köfteci ise en sonunda bu kaba adamı eşek yerine koymak zorunda kalır ve yolculuk sona erer.

1.2.1.3.9. Yeniden

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın dokuzuncu hikâyesi olan “Yeniden”, yazar anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Bu hikâye “İlginç Yolcu”nun devamı niteliğindedir.

Köfteci, İsmet Paşa’ya bir mektup yazar ve ülkede demokrasi olup olmadığını sorar. Köfteciye İsmet Paşa’dan cevap gelmez ancak Uşak valisi köfteciyi makamına getirtir. Köfteciye neden mektup yazdığını ve derdinin ne olduğunu sorar. Bir daha da boyundan büyük işlere kalkışmamasını söyleyerek onu uyarır. Validen sonra da karakola çağrılan köfteci burada da hakarete uğrar. Bu anlatıda da ibret vermek ve düzeni eleştirmek hikâyenin ana temasını oluşturmuştur.

1.2.1.3.10. Öldüren Alev

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın onuncu hikâyesi olan “Öldüren Alev”de hâkim bakış açısı ile yazar anlatıcı tarafından okurlara aktarılmaktadır.

Hacı İbrahim karısını öldürmeye teşebbüsten hapse düşmüştür. Mahkûmlardan gelecek zararlardan korunmak için kendisini kabadayı gibi ve kanlı katilmiş gibi göstermeye çalışmıştır.

Mahkûm olan adam, koğuş duvarına orak, çekiç resmi çizmiş, kabadayılar gibi konuşmuş bakan arkadaşı olduğundan ve dünyayı gezdiğinden bahsetmiştir. Tüm bunlar gardiyanların dikkatini çekmiş ve onu kendilerine tehlike yaratabilecek biri gibi görmüşlerdir. Bundan dolayı da onu hücreye atmışlar kuru ekmekten başka bir şey vermemişlerdir. Soğuktan öleceği zaman gardiyan ona ısınması için mangal vermiştir. Hacı

İbrahim, ısınması için kasıtlı olarak gardiyanın verdiği mangaldan zehirlenerek ölmüştür. Böylelikle gardiyanlar kendilerine zarar vereceğini düşündükleri bir mahkûmdan da kurtulmuş olurlar. Anlatının sonunda yazar anlatıcı Hacı İbrahim'in kendisinin arkadaşı olduğunu, ölmeseydi iyi bir vatandaş olacağından söz eder ve üzüntüsünü belirtir.

1.2.1.3.11. Topal

“Ölüm Pusuda” kitabının on birinci hikâyesi olan “Topal” yazar anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Şerafettin anlatıcının hapisshaneden arkadaşıdır. Hikâye hapisshane yıllarından çok sonra bir zamanda vukuu bulmuştur. Şerafettin Gerzelidir. Hapisshaneden çıktıktan sonra kayık tamir ederek ve balığa çıkarak geçimini sağlar. Kocakemal de bekâr odasında kalır. Ayağında ağrı başlayan Şerafettin hastaneye gider. Doktorların ayağın kesilmesi gerektiğini söyler. Ayağının bir kısmının kesilmesine izin verir. Ancak bu durum onun rahatsızlığını tam olarak ortadan kaldırmamıştır. Diğer tüm doktorlar ayağın dize kadar kesilmesini söylemişlerdir. Oysaki doktorlar anlatıcının babasının ayağının da kesilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Anlatıcı bu durumu hatırlar üzülmür. Ancak geçmişte bir berberin uyguladığı tedavi yazar anlatıcının babasının ayağını kesilmekten kurtarmıştır. Bu iki olayı yazar anlatıcı bağdaştırmaya ve arkadaşının ayağının kesilmesini önlemeye çalışır.

1.2.1.3.12. Yırtık

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın on ikinci hikâyesi olan “Yırtık” da yine yazar anlatıcıdır. Bahri yüzünde doğuştan yırtık izi bulunan bu nedenle çevresi tarafından hor görülen, alay edilen bir çocuktur. O bu durumundan dolayı üzüntü duyan aklını yüzündeki yırtıktan kurtaramayan bir kişidir. Çevresi tarafından bu eksikliği yüzüne vurulmaktadır.

Anlatıcı Bahri'nin ustasıdır. Bahri onun atölyesinde çalışmaktadır. Bahri hem çalışır hem de lisede okur. Babası dahi Bahri'nin yüzündeki yırtıktan dolayı onu hor görmüştür. Bahri'nin annesi oğlunu çok sever ve ona destek çıkar. Bahri'nin ustası ona her konuda yardımcı olmaktadır. Yüzündeki yırtıktan dolayı üzüntü duymamasını ve kendisi ile alay edenlere onun da onlarla ilgili eksiklikleri söylemesini öğütler. Ustasının öğrettiği bu tutum sayesinde arkadaşlarının kendisine karşı olan davranışlarından kurtulan Bahri, derslerinde de başarılı olur. O, özgüveni sayesinde kendisi ve hayatla daha barışık bir insan haline gelir.

1.2.1.3.13. Mumçiçeği

“Ölüm Pusuda” adlı kitabın on üçüncü hikâyesi olan “Mumçiçeği” yazar anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla verilmiştir. Lütfiye Hanım, dokuma işçisi olarak çalışan ve

iki çocuğunu bu geliri ile okutan fedakâr bir annedir. Bu hikâye anne ve oğlunun başına gelenlerin anlatıldığı bir hikâyedir.

Kızı lisede oğlu ise üniversitede hukuk bölümünde okuyan Lütfiye Hanım fakir ve tek başına hayat mücadelesi vermektedir. Bir gün komşusu ona oğlunun arandığı haberini verir. Oğlu siyasi faaliyetlere karışmıştır. Kapı zilinın çalınması ile polisler içeri girer ve evi aramaya başlarlar. Evde bulunan Lütfiye Hanım'ın oğlunu polisler tutuklar. Arama sırasında evdeki en değerli varlığı olan Mumçıçeği devrilir bunun üzerine Lütfiye Hanım hiddetlenir ve polisler de evi aramayı bırakırlar. Lütfiye Hanım'ın üzüntüsü ise yokluk içinde büyüttüğü oğlunun aç kaldığında yanı başında kimse yokken bir olayda hemen başlarına dikilmelerinin acısıdır.

1.2.1.3.14. Batsın Bu Dünya

“Ölüm Pusuda” kitabın on dördüncü hikâyesi olan “Batsın Bu Dünya”da Katil Osman onbeş yıldan beri hapisanede yatmaktadır. Yazar anlatıcı tarafından Katil Osman bir gazete okumayan, beyazla siyahı birbirine karıştıran, kültür açısından yetersiz biri olarak tanıtılır. Çektiği çilelerden dolayı Katil Osman'ın yalnızca kendisini düşünen zavallı bir insan olduğu açıklanmaktadır.

Katil Osman, Almanların Türkiye'yi işgal edeceğini düşünür bunu düşünmesindeki neden ise hapisaneden Alman-Rus Savaşı'nın top seslerinin duyulmasıdır. Almanların ilk olarak mahkûmları serbest bırakacağını yanındakilere söyler. Çocuklarının askere alınmasının ertelenmesini isteyen bir anne baba o yıl çocuklarının askere alınmasından dolayı üzüntü duymuş ve “batsın bu dünya” demişlerdir. Osman'ı belirli aralıklarla ziyarete gelen Ferda tüm ekmekleri Almanların yediğini, Alman-Rus savaşından dolayı Ferda, aç kaldıkları günlerin olduğunu söyler. Bunun üzerine Katil Osman düşüncelerini değiştirir. Osman Almanların işgalini artık düşünmüz hatta böyle bir durum olursa Almanlarla Kuvayı Milliye de olduğu gibi savaşağını söyler. Önceleri bencilce konuşan Katil Osman artık gerçekçi bir şekilde mantığı ile konuşur.

1.2.1.4. Capon

Capon hikâye kitabı beş hikâyeyi içerisinde ihtiva eder. Bunlar; “Sis”, “Ve Doğuş”, “Işıklı”, “Alaca” ve “Capon”dur.

1.2.1.4.1. Sis

Bu hikâyede dört yaşlarında olan çocuğa insanın dünyaya nasıl geldiği ile ilgili ailenin uydurduğu hikâyelerin anlatılması sonrasında gelişen durumların hikâyeleştirilmesidir. Hikâye yazar anlatıcının anılarından oluşmaktadır.

Hikâye Akçalan köyünde ev, köy meydanında ve çeşme başlarında geçer. İnsanın doğması, dünyaya gelişi hikâyesi anlatılanlara göre “yağmurun yağması ve ırmakların oluşumu sonrası kurbağaların ve balıkların ortaya çıktığı gibi bebeklerin de bu ırmak kenarlarından alındığı”dır. Aileler tarafından uydurulan bu gibi hikâyelerin nedeni çocukların yaşlarının küçük olmasından ve olayı kavrayamayacakları endişesinden kaynaklanmaktadır. Çocuk buna inanır fakat kendisinden yaşça büyük olan arkadaşı Hilmi, komşuları Saniye Hanım’ın doğumuna şahit olmuş, doğum anını gizlice izlemiştir. Hilmi arkadaşlarıyla birlikte olduğunda bu durumu her fırsatta anlatır. Hilmi diğer çocuklardan daha büyüktür ve daha açıkgozlüdür. Hilmi bu özelliği ile çocuklar arasında bilgili olarak tanınır. Bu durum sonrasında artık çocuklar insanın dünyaya gelişi ile ilgili ailelerin anlattıklarına inanmazlar.

1.2.1.4.2. Ve Doğuş

Bu eser yazarın belli konularında kendi görüş ve düşüncelerini belirttiği bir deneme niteliğinde olduğundan araştırma konusu dâhilinde incelemeye alınmamıştır (Erol, 2010; 381)

1.2.1.4.3. Işıklı

“Capon” hikâye kitabının üçüncü öyküsüdür. Yazar anlatıcının annesiyle birlikte dedesinin köyüne gitmesi ve orada geçenlerin hikâye edilişidir. Yazar anlatıcı çocuk, yolculuk süresince ve Sakarya Nehri’nden geçerken Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmana karşı verilen mücadeleleri anlatır. Savaşın nasıl kazanıldığı vurgusu yapılır. Anadolu Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Savaş Işıklı köyünde de başlar.

1.2.1.4.4. Alaca

“Alaca” hikâyesi Kurtuluş Savaşı yıllarında Sakarya’nın Aktefek köyünde Muy Ağa’ya ait iki katlı bir evde bir ailenin yaşamının anlatılmasıdır. Aile fertlerini baba, anne ve üç çocuk oluşturur. Baba Sakarya Köprüsü yıkıldığı için ailesiyle birlikte karşıya geçememiş savaş yıllarında Yunan ordusuna esir düşmüştür. Yunanlar esirleri en ağır şartlarda çalıştırmış ve tren vagonlarını lokomotif olmadığından esirlere çekirmişlerdir. O

günler geçmiştir ve aile tekrar bir araya gelebilmiştir. Ancak kahramanın babası hep sinirli ve mutsuzdur. Kahraman ve diğer çocuklar da babalarından korkmaktadırlar. Baba ancak eve misafir geldiğinde ve misafirliğe gittiğinde mutlu olabilir. Aile fertleri ise babanın durumuna göre hareket etmektedirler.

1.2.1.4.5. Capon

“Capon” hikâye kitabı adını bu hikâyeden almıştır. Capon’da yazar anlatıcı tarafından küçük bir çocuğun babası tarafından çalışmaya zorlanması hikâye edilmiştir. Bu hikâyenin kahramanı küçük bir çocuktur. Sarı saçlı, yuvarlak yüzlü, okumak isteyen ancak maddi imkânsızlıklar yüzünden bir kahvede çıraklık yapmak zorunda bırakılan bir çocuğun hikâyesi. Babası işsizdir, annesi ise terzi olarak geçimlerini sağlamaya çalışır. Baba çocuğu okutamadığı gibi onu küçük yaşta çırak olarak bir kahvehanede çalışmaya zorlar. Çocuk istemeye istemeye burada çalışmaya başlar. Baba çocuğun isteklerini kulak arkası ederken çırak olarak verildiği kahvede Kahveci Mahmut Usta da bir o kadar çocuğun çalışması işe yaraması için ısrarcı olur. Çocuk kahvehanede çalışmaya başlar ancak mutsuzdur. O okumak ister, Kendisinin daha küçük bir çocuk olduğunu belirtir.

1.2.2. Romanları

Kerim Korcan’ın romanları; Linç (1967), İdamlıklar (1971), Ter Adamları (1975), Patrona (1983), Ateşten Köprü (1988), Acılar Çemberi (1990) adlarında olmak üzere altıdır.

1.2.2.1. Linç (1967)

Hasan Türkel, 2017’de Burdur gazetesinin ikinci sayfasında Kerim Korcan ve Linç romanını özetler.

“Kerim Korcan, edebiyat dünyamızın en dirençli, en üretken yazarlarından. Kerim Korcan’ın toplumsal yaralara parmak basan kitapları, filmlere konu olduğunda daha henüz ülkede gerçek anlamda toplumsal bir muhalefet, aydınlanma oluşmamıştı. Ülkemizde cezaevi koşullarına en gerçekçi biçimde dikkat çeken yazarlardandır; Kerim Korcan. Onun senaryosundan uyarlanarak Bilge Orgaç tarafından beyazperdeye uyarlanan “Linç” adlı film, dönemin en idealist dikkat çeken filmiydi. Tatar Ramazan film ve dizileri de Kerim Korcan’ın bu alandaki başarısını ortaya koyuyor.” (Türkel, 2017:2)

1967 yılında basımı yapılan Kerim Korcan’ın ilk eseri olan Linç romanı daha sonraları Arap lâkabıyla tanınacak olan Kadir Güler isimli uzun boylu, zayıf, esmer bir delikanlının başından geçen acı olayların anlatıldığı bir eserdir.

Kadir arkadaşı kız kaçıırken yardım eder ancak çıkan olayda istemeden birini vurur, mahpushaneye düşer. Kadir, evin tek çocuğudur ve biraz da şımarıktır. Şehirde büyümüştür. Kadir dürüsttür ancak çevresi onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Gençliğin vermiş olduğu beğenilme ve güçlü görünme duygusu ile hareket etmektedir. Arap Kadir, Bayraklılı Feti Bey isimli bir mahkûm gibi mahpushanede hükmü geçsin ister. Bu nedenle hayranlık duyduğu bu mahkûmun mahpushanede istediklerini yapmaya başlar. Bayraklılı Feti Bey hapishanede sözü geçtiğinden herkes ondan çekinir. Arap Kadir onun etrafından ayrılmaz söylediklerini kusursuz yapmaya çalışır. Bayraklılı Feti, Arap Kadir'den kendisinin dedikodusunu yapan birini jiletlemesini ister. Arap Kadir plan yapar ve olayı gerçekleştirir. Bunun ardından bitmek tükenmek bilmeyen acı olaylar başlar.

Şevket Erdoğan isimli hapishane müdürü yaşlıdır ve hapishaneyi idare etmekte de yetersizdir. Diğer taraftan başgardıyan olan Rüştü Efendi ise hapishaneye müdür olmak için Şevket Erdoğan'ın açığını kollar. Sinop cezaevine İstanbul ve Bolu cezaevlerinden mahkûmlar sevk edilir. Arap Kadir bu gelenler ile anlaşılamaz cezaevinde ağalık yarışına girerler. Mahkûmlar arasında zorla kumar oynatılır. Zor durumda kalan mahkûmlar idareye bu kişileri şikâyet eder. İdare ise gözdağı vermek için mahkûmlar arasından en gariban olanları seçer. Bu kişilerin içinde Arap Kadir de vardır. Arap Kadir idare ile daima ters düşmüş onları mahkûmların önünde küçümsemiştir. Özellikle gardiyanlara diğer ağalar gibi rüşvet vermemiş, zor durumda olan mahkûmları korumuş kollamıştır. Gardiyanların husumet olduğu Arap Kadir idare tarafından kurban seçilmiş ve güya asayişini sağlayacaklar diye zindana kapatılmıştır. Arap, bu zindanda kaldığı süre boyunca kâbuslar görmüş taş duvarların arasında çeşitli hayvanların olabileceğini düşünerek korkmuştur. Zindan ona büyük ızdıraplar verir. Acılara göğüs gerer. Ancak asi ruhlu bir delikanlı olması idareye boyun eğmesine engeldir. Kimseden medet beklemez. Oysaki idareye baş eğse tüm bu acıları çekmeyecektir. Başgardıyan Rüştü Bey ve Ali Dayı, Arap Kadir'i güya teselli ederler. Ancak o bunların gerçek niyetlerini bilir. Arap gittikçe her şeye karşı öfke duymaya başlar. Zor geçen zindandaki zaman onun sürekli rüya görmesine neden olur. Yine bir rüyasında üç kız görür. Bu kızlardan ikisi kardeşleridir diğeri ise karısı. Bu gördüğü rüyanın etkisi ile kaçma planı yapar. Zindanın pencere demirlerinden kafasını inanılmaz bir şekilde bir can havli ile geçirir zayıf olduğundan vücudunun diğer kısımları kolayca geçer. Hapishane duvarından bahçeye atlar ve hızlıca gözlerden kaybolur.

Hapisten kaçışı uzun sürmez; dağlarda dolaşır. Vahşi hayvanlardan korkar, yorgunluk, uykusuzluk ve açlık onun daha fazla saklanması mümkün kılmaz. Bir köye iner. Ahlatlar köyü denilen bir yerde muhtarın gösterdiği köy odasında kalır. Kendisinin hayvan alım satımı yaptığını söyler. Ancak ne var ki o köyde daha önceden bir firarının olduğu duyulmuştur. Kadir'e yemek verilir, uyuması için yatak serilir. O gece Arap Kadir sabaha kadar uyur. Sabah olunca jandarma Arap Kadir'in başında dikilmiştir. Muhtar jandarmaya haber vermiştir. Arap'ı usulca uyandıran Jandarma eri Arap'ın ellerini bağlamaz. Arap'ta jandarmaya zorluk çıkarmaz.

"Sonra muhtara döndü: "Tuz ekmeğinizi yedik, ağa," dedi "Sağ olun. Yalnız peşimden yüzlü yüzlü gülmeyin! Beni tongaya bastırmış değilsiniz. Ben açlığa zebun oldum da geldim buraya. Yoksa Çakırcalı 'yı saklayan dağlarda olmadığımı ben de biliyordum. Köroğlu, 'yiğitlik kadim' demiş. Böyle söylüyor yaşlı mahkûmlar. Muhtar, bunu da benden işit: Kahpelik bir marifet değildir!" Muhtar ve yardımcıları, biraz utanarak başlarını önlerine eğdiler. Bir gün olur, Ahlatlar köyünün bu davetsiz misafiri unutulur, fakat Arabın son sözleri unutulmazdı..." (Linç:72)

Arap'ın bu olayı tüm mahkûmlar arasında ve o bölge halkı arasında dilden dile yayılır. Hapishane idarecileri kendilerini zor duruma düşürdüğü için Arap'a karşı öfkeli dirler. Jandarmaların hapishaneye getirdiği Arap tekrar hücreye konulur. Rıfkı Bey ve siyasi mahkûm Arap Kadir'e yapılanların haksız yere olduğunu bilirler. Bu nedenle hapishane müdürüne hücre cezasının kaldırılmasını söylerler ancak müdür buna yanaşmaz. Hatta tuvalete çıkma yasağı getirir. Kadir'e bir teneke verilir ve ona ihtiyacını gidermesi söylenir. Kadir buna akıl sır erdiremez. Kendisinin şehir çocuğu olduğunu buna katlanamayacağını söyler ve hücreyi ateşe verir. Ağzını pencereye dayayarak hayatta kalmayı başarır. Hücreye gelen ve ağır sözler söyleyen müdürü yaralar. Bundan dolayı mahkemeye sevk edilir. Siyasi mahkûm Arap Kadir lehine tanıklık eder. Dilekçeler yazar üst mercilere. Mahkemede siyasi mahkûm etkili bir ifade ile Arap Kadir'in ağır şartlara maruz bırakıldığını ağır tahrikler sonucunda olayların gerçekleştiğini belirtir. Bunun üzerine Arap Kadir'e kırk gün ceza verilir. Ancak idare yine başına buyruk davranarak onu içinden lağım geçen daha kötü şartlardaki bir hücreye atarlar. Siyasi mahkûm bu sefer bakanlığa dilekçe yazar. Bu durumdan çekinen idare Kadir'i bu sefer koğuşa geçirirler. Burada her şey yoluna girmiştir. Huzur sağlanmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Rüştü efendinin ısrarları ile müdür Şevket Bey hapishaneye sürgün gelen üç kişiyi Arap Kadir'in bulunduğu koğuşa verir. Bu kişiler geldikleri yerde planlayarak bir kişiyi öldürmüşlerdir. Rüştü efendi kafasında kurduğu planı uygulamak için fırsat yakalamıştır. Koğuşa Kütahya'dan sürgün

edilen Asım Ağa ile Arap Kadir arasında çekişme başlar. Asım Ağa iki arkadaşı ile Kadir'i bıçaklamaya çalışırlar ancak başaramazlar. Kadir de onların farkındadır. Bu mahkûmları onun üzerine salan Rüştü Efendi'dir. Kurban Bayramı'nda Arap Kadir Rüştü Efendi ile bayramlaşmaz. Kendi bayramının Cumhuriyet Bayramı'nda olacağını söyler. Kadir'in bunu söylemesindeki maksat af ümidinde olmasındandır. Arap Kadir idareden çekinmemekte ve her fırsatta onlarla münakaşaya girmektedir. Bu nedenle idare tarafından hoş görülmez. Kadir'in kendisi için tehlike olduğunu düşünen Rüştü Efendi, savcıyı da ikna ederek bu sefer Kadir'i güneş gören bir odaya yalnız başına bırakırlar. Arap burada rahattır ancak yalnızlığa katlanamaz. Arap Kadir rahatsızlığı nedeniyle doktora muayene olur. Bu esnada birden fırlayarak Rüştü efendinin odasına girer ve ona bıçakla saldırır, bacağından yara alan adam Arap'a onu öldürmemesi için yalvarır. Arap bu esnada diğer mahkûmların saldırısına uğrar. Ağır yaralar alır ancak yaraları pansuman dahi edilmez. Arap tekrar taş hücrelerden birine konulur. Bu hücrelere idamlık olanlar konulmaktadır. Yatağı olmayan bu hücrede Arap günden güne zayıf düşer. Bir sabah görevliler gelir ve ona koğuşa geçeceği haberi verilir. Ertesi gün Arap Kadir'e "hadi koğuşuna geç" denir üzerinde kendisini koruyacak hiçbir şey olmayan Kadir durumun farkına varır. Etrafta kimseler bulunmamaktadır. Güya mahkûmun can güvenliği için bu yapılmıştır. Birdenbire Arap'ın arkasında birçok mahkûm ellerinde sopalar ile ona saldırmaya ve vurmaya çalışırlar. Arap önce kaçır, atölyelere varırsa kurtulacağını düşünür ancak düşündüğü gibi olmaz. Orada Tahir Usta denilen bir mahkûm yüzünde vahşi bir hayvanın görüntüsü ile Arap Kadir ondan yardım isterken göğsünden onu falçata ile yaralar. Oradan hızla kaçarken hamama sığınmak ister ancak orada da birçok mahkûm ona saldırır. Acımasızca saldıran hatta taşla kafasını dahi ezmek isteyen mahkûmlar olur. Arap artık bıçare kaçamaz yere yığılır. Arap'ın vücudunda bıçaklanmayan darbe almayan yer kalmamıştır. Hapishane doktoru bu durumda çaresiz kalır, Arap son sözlerini doktora söyler. Kanlar içinde kalan linç edilen bu genç adam ölümü ile devleşir. Ardında yığılığinden, mangal gibi yüreği olduğundan söz eden insanlar bırakır. Arap Kadir ismi efsaneleşerek dilden dile dolaşır. Onun zindandan kaçma yöntemi ders kitaplarına konu olur.

1.2.2.2. İdamlıklar (1971)

Kerim Korcan'ın ikinci romanı olan "İdamlıklar", onun Sinop Cezaevi'nde mahkûmken gözlemleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Eserde anlatılan öykülerdeki tüm kahramanların ortak özelliği idama mahkûm olmalarıdır. "Şakir Ağa", "Boyabatlı Emin",

“Ayancıklı Ömer”, “Resneli Yaver Bey” bölümlerinde mahkûmların hayat hikâyeleri anlatılır.

Şakir Ağa, köyün ağasıyla bir olup birkaç kişiyi öldüren ve hapishaneye düşen bir mahkûmdur. Öykünün son kısımlarına doğru Şakir Ağa’nın davranışlarında değişiklikler olur. Sürekli iftiraya uğradığını ve bu yüzden hapishaneye düştüğünü söyler. Çok da dindar sayılmayan bu adam birdenbire hapishaneden kurtuluşu ibadet yapmakta bulur. Sabah erken bir saatte yüzünü pencereye dayayarak avazı çıktığıınca ezan okumaya başlar. Koğuştaki arkadaşları uyanır ve onun bu yaptığını şaşkınlıkla izlerler. Namazını kılan Şakir ağanın bu davranışlarına bir anlam verilemez. Şakir ağanın köylüsü Hüseyin ve Torpil Rıza adlı mahkûmlar, onun gerçekten imanlı bir insan olabileceğine inanmazlar. Şakir ağayı eleştirirler. O tüm bu dedikodulara kulak asmaz ve ibadete devam eder öyle ki cemaate de imamlik eder. Öyle bir şey olur ki Şakir Ağanın idam hükmü bozulmuş ve cezası on beş yıla düşürülmüştür. Kendisi ve mahkûmlar hayret içinde kalmışlardır. Karar sonrası çok zaman geçmeden Şakir Ağa, abdest almayı, namaz kılmayı bırakarak herkesi bir kez daha hayretlere düşürür. Onun bu hareketleri saygınlığını yitirmesine sebep olur. Gözden düşen Şakir Ağa hakkında mahkûmlar arasında dedikodu baş gösterir. Özellikle Torpil Rıza ve diğer mahkûmlar onun hareketleri hakkında olur olmaz konuşurlar. Şakir Ağa en sonunda mahkûmlara olabildiğince kızar. Onun hayatına kimsenin karışmaya hakkının olmadığını söyleyerek son sözünü mahkûmlara söyler. Şakir Ağa bundan böyle on beş yıl geçireceği hapis hayatına kaldığı yerden devam eder.

Bu hikâyenin ardından Boyabatlı Emin'in idam edilme hikâyesi ile esere devam edilir. Emin askerlik yapıp evine dönmüş bir köylüdür. Eve dönüşünde gözlemledikleri hiç iç açıcı olmamıştır. Evde bir matem havası vardır. Ne annesine ne de eşine bir şey soramayan Emin için için erimektedir. Sonunda annesi Emin'e olan biteni anlatır. Emin askerdeyken eşi tecavüze uğramıştır. Bu durumu ve bu olay sonucunda da eşinin hamile kalması Emin'i derinden etkiler. Dünyası başına yıkılan genç adam düşüncelere dalar ne yapması gerektiği hakkında sürekli kafasında bir şeyler kurar. Sonunda Emin, adamı bulup öldürmek ister ancak adam çoktan köyü terk etmiştir. Günlerce bir çıkar yol bulmaya çalışan Emin çareyi eşini öldürmekte bulur. Ormana götürdüğü hamile eşini bıçakla öldürür. Kadın bıçaklanırken yüzünü elleri ile saklar. Tüm bu korkunç şeyleri görmek istemez. Bu suçtan ötürü idam hükmü giyen Emin, hapishaneye girer. Hapishanede tabakacılık yapar. Bir mahkûm Emin'i biçare karısını ve bebek öldürmekle aciz biri olarak nitelendirir. Emin'in kendisine sataştığını

söyler. Gerçekte ise durum tam tersidir, kendisi Emin'e sataşmıştır. Emin ise suçsuz olduğunu söylemez, bunun üzerine elleri arkadan kelepçelenerek hücreye atılır. Müdürün izniyle Bayraklılı Feti, Emin'in kelepçelerini çıkarır. O gece yarısı idam sehpasına çıkarılan Emin sessiz sedasız idam edilir.

Diğer bir hikâye de Ayancıklı Ömer'in idama götürülüşünün hikâyesini içerir. Ömer, köyde çiftçilikle uğraşan, fakir bir gençtir. Ömer'e, adam öldürmek suçundan idam cezası verilmiştir. Ömer suçsuzdur fakat bütün deliller üzerinde toplanmıştır. Yedi yıldır temyizini beklemektedir. Yaşadığı köyde Kara Musa lâkabıyla tanınan zengin birinin karısı yasak bir ilişki yaşamaktadır. Kadının âşığı çeşitli oyunlarla Musa'yla iyi ilişki kurar ahabap olurlar. Bir tarla sınırı meselesinden Ömer ile Musa tartışmışlardır. Kadının âşığı da her fırsatta Ayancıklı Ömer hakkında kötü şeyler söyler. Böylece yaptığı planla ileride oluşabilecek tehlikeyi önlemiş olacaktır. Kadın ve âşığı yaşlı adamı öldürmeyi planlar ve uygularlar. Musa bir gün Ömer'in evinin yakınlarında ölü olarak bulunur. Musa ölüm anında muhtara Ömer'in adını vermiştir. Jandarma, Ömer'in evini armaya gider ve silahı samanlıkta bulur. Ömer, cinayeti kendisinin işlemediğini söylese de buna kimse inanmaz, tutuklanır ve hapse atılır. Ömer fakir olduğundan avukat tutamaz kendini savunamaz. Temyizden cevap bekler, gelmez. Ömer, Emin'in idam edilmesi sonrasında sıranın kendisine geldiği endişesi içerisinde idare ile sürekli çatışır. Gardiyanların oyunları ile Ömer'in kaçmak için sakladığı urgan bulunarak onu ve bir mahkûmu suçlar ve hücreye kapatırlar. Diğer mahkûm hücreden çıkarılınca Ömer, idam edileceğini anlar: hücre sine gelen müdüre gardiyana, jandarmaya, taşla saldırır ve onlara mukavemet gösterir. İdareyi epey uğraştıran Ömer sonunda yakalanarak idam edilir. Suçsuz bir insanın hazin sonu mahkûmlar tarafından daima söylenir. Bu hikâyenin ardından roman, Resneli Yaver Bey'in başına gelenlerin anlatılmasıyla devam eder. Eski bir asker olan Yaver Bey, fındık bahçesi almıştır. Yaver Bey, fındıklığını dolaşmaya gittiğinde orada fındık toplayan işçilerle karşılaşır. İşçilere fındıklığın sahibinin kendisi olduğunu söylemesine rağmen kimse kulak asmaz. İşçiler, fındıklığın sahibinin Belediye Başkanı Asaf Bey olduğunu söyleyerek işlerine devam ederler. Yaver Bey, bu olanlara bir anlam veremez. İşçiler fındık toplamaya devam ederler. Yaver Bey, çareyi Asaf Bey'e gitmekte bulur ancak yanılır. Asaf Bey, fındık bahçesinin kendisine ait olduğunu ve Ermenilerden satın aldığını iddia etmektedir. Yaver Bey, ne yapacağını şaşırılmış bir vaziyette valiye derdini anlatmak için başvurur. Vali'den de bir şey çıkmaz. Yaver Bey, Ankara'ya giderek ilgili kurumlarla görüşüp derdini birilerine anlatmak istedikçe işler çıkmaza girer. Ordu'ya dönen Yaver Bey, belediyeye gider orada Asaf Bey'i

makamında bulamaz. Oradaki görevli bu zamanlarda Asaf Bey'in kahvehanede olacağını söyler. Mesai saatinde makamında olması gereken Asaf Bey burada keyif içindedir. Oyun oynayan Asaf Bey'i Yaver Bey silâhıyla vurur. İdam cezasına mahkûm edilen Yaver Bey, işlediği cinayetin ruh sağlığının yerinde olmadığından kaynaklandığını söyler. Yatırıldığı hastaneden de bu yönde rapor verilmesi idam cezasının yirmi beş yıla düşmesini sağlar. Bu arada af çıkar. Öğrencisine tecavüz eden bir mahkûmun cezası affedilmiştir. Yaver Bey ise kendi cezasının beş yıla düşmesine sinirlenir ve sürgün edilir. Gittiği hapishanesinde sürekli okur. Dışarıdaki devlet büyüklerine, gazetelere mahkûmların durumlarını belirten mektuplar yazar. Hapishane idaresi Yaver Bey'in bu yaptıklarından şikâyetçi olur ve onu tehdit eder. Yaver Bey'in yanında yer alan mahkûmlar, idareden korktukları için onu desteklemeyi bırakırlar. Yaver Bey'in yaşlı mahkûm arkadaşları, Yaver Bey ve idare arasındaki gerginliği sonlandırmaya çalışırlar. Ancak

“...bir ay geçmeden vekâletten emir gelir. Yaver Bey ve iki arkadaşı mahpushanede nurlu geleceklerini güvenle bekleyen saf Anadolu insanlarını daha fazla zehirlenmemesi için idama bedel 24 seneye mahkûm Resne'li Yaver beyi ve arkadaşlarını başka muhpushaneye gönderirler.” (İdamlıklar, 314)

1.2.2.3. Ter Adamları (1975)

Bu romanda yazar, Selman isimli bir gencin inandığı değerler uğruna yaşadığı zor günlerin anlatıcısı durumundadır. Selman, sözleştiği ancak tanımadığı, aynı davada beraber olduğu biriyle buluşmak üzere yola çıkar. Buluşma yerinden bir araba onları alır ve Selman'ı bilmediği bir yere götürür. Otomobil sürücüsü karanlıkta iki arkadaşı kırık bir yere bırakır ve oradan uzaklaşır. Selman bu kişiden oldukça etkilenir. Bu iki kişi zorlu ve sabır isteyen bu yolda kararlı oldukları sözü ile daha sonra buluşma kararı alarak ayrılırlar. Dönüşte Selman korku içindedir. Polisten gizlenmesi gerektiğini düşünür. Selman çocukken hamamda ayakkabısını çaldırması iyi niyetli bir polisin yardımıyla ayakkabı parasını hamamcı Semiz Efendi'den aldığı olayı hatırlamıştır. Terliklerle Teyfik amcaların evine gittiğini ve Teyfik amcanın kızının onu terliklerle görmemesi için uğraştığını anlatır. Selman o gece eve geç gelir. Sabah annesi, emekli Binbaşı Tevfik Beylerin geldiğini, Selman'ın kitaplarını babasının ona gösterdiğini söyler. Teyfik Bey, kitaplara bakmış ve bir yorum yapmadan “Okuyan insandan zarar gelmez.” demiştir. Sabah kahvaltıda iken Tevfik Bey'in idrarını tutamama şikâyetiyle hastaneye gitmek üzere İstanbul'a geldiğini öğrenen Selman onunla ilgilenir ve onu hastaneye götürebileceğini söyler. Selman'ın arkadaşı Sadettin arkadaşının evine sürekli gelir gider hatta yatıya da kalır. Selman'la Sadettin ayrı bir odaya

geçerler. Eski Türkçe el yazması Kara Kaplı Defteri okurlar. Defteri Selman'a bir müşterisi vermiştir. Defterde “*Bütün dünya işçileri birleşiniz. Zira dünyanın bugünkü durumuna gelmesi sizin emeğinizledir.*” denmektedir. Teyfik Bey'i Selman Gümüşsuyu Askerî Hastanesi'ne götürüp yatırır. Yolda giderken Teyfik Bey Selman'a içini döker. Selman kendisine âşık olan Aliye'yle tanışır. Selman'la Sadettin'in arkadaşlarıyla bir araya gelerek emekçiler için neler yapacaklarını konuşmak üzere on beş kişi anlaşılır. Üç gün sonra tekrar toplanmak üzere gece toplantı sona erer. Selman ertesi gün hastanede yatan Teyfik Bey'i ziyaret eder. Karısı bırakmış, bir daha arayıp sormamıştır.

Selman, Aliye'yle beraber olabilmek için Piç Raşit'e yer sorar. Piç Raşit ona Bebek Korusu'na gidebileceklerini oraların ondan sorulduğunu söyler. Selman, Teyfik Bey'i ziyaret için tekrar gider. O, hastanede perişan durumdadır. Karısı Seher Hanım ve çocukları hiç arayıp sormamışlardır. Selman Hristiyanlığa özenmiştir. Tüm yoksulluğun ve kötülüğün müslümanlarda olduğunu, ibadetin bile zor olduğunu düşünür. Bu düşüncesini Ermeni arkadaşlarıyla paylaşır ama onlar bu konuda hiç yorum yapmazlar. Mahmut onun bu fikrine karşı çıkar ve onu azarlar. Selman, Aliye'yle Bebek Korusu'na gitmek için buluşur. Orada birkaç aksaklıktan sonra iyi zaman geçirirler. Selman, Katina'yı sevmektedir ancak Aliye'ye alışmış, onu sevmeye başlamıştır. Selman'ın içindeki asıl sızı ise Adalet içindir. Adalet, Eskişehir'in bir ova köyündendir. Selman, Şeref'in kahvesinde Aziz Bey'le karşılaşır. Aziz Bey Mısırlı olmasına rağmen Sovyetler Birliği'ne gitmiş, bu nedenle Mısır'a dönememiştir. Aziz Bey, Sovyetleri iyi tanıyan biridir. İspanya'daki ayaklanmayı da Sovyetlerin tutumuyla ilişkilendirir.

Selman, evine gelir ve düşüncelere dalar. Erzurum'dan işsizler çalışmak ekmek parası kazanmak için Eskişehir'e gelirler. Selman, Eskişehir'de Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarını hatırlar. Cumhuriyet sınıfsız bir toplum yaratmak amacıdadır. Ancak Erzurum'dan gelen işsizler açtır, açıktadır. Hacı Asım Efendi fakirlere şükretmeyi öğretir; fakat işçi İsmail çalışmayla karnını doyuramaz, ailesini geçindiremez. Niyazi Bey, nahiye müdürlüğünden emekli olmuş, otelde yaşayan bir kişidir. Selman işten eve dönerken onunla karşılaşır. Onunla çorba içmeye gider. Niyazi Bey erken emekli olmasının nedenini, fakara halkın hakkını korumak için olduğunu söyler. Güçlü insanların devletin imkânlarını kendi lehlerine ve fakirler aleyhine kullandıklarını anlatır.

Bir haftadır ortalarda gözükmeyen Sadettin, çocukluk arkadaşının evinde kaldığını, arkadaşının fabrikada çalıştığını Selman'a söyler. Evde kalan diğer arkadaşının hikâye yazdığını anlatır. Bir hikâyesinde işçilerinin parasını vermeyen bir müteahhidin, inşaatta bir

işçinin çıkıık ipine kendisini asmasıyla diğerk işçilerin parasını vermesini sağladığını anlatır. Bu arada Selman, Teyfik Amca, hastaneden taburcu edilmiştir. Seher yenge bu durumdan hiç hoşnut olmamıştır ancak Teyfik Bey, çocuklarına kavuşacağı için mutludur. Şeref, Selman’a uğrar, bu akşam onların evde buluşacaklarını söyler. Şeref, söz verip gelmeyenlere kızgındır. O gün Şereflerin kahvesine yabancı üç adam gelir. Sonradan anlaşılır ki bunlar Kondrabaıçı (kaçakçı) İhsan ve iki adamıdır. Daha önce Şeref’in kahvesinin önüne koyduğu kasımpatıyı koparıp alan ve Şeref’in “Sen açıkta gördüğünü koparıp alır mısın?” diye kavga ettiğı kadının kocasıdır İhsan. Buraya Şeref’e haddini bildirmeye gelmiştir. Araya girenlerin sayesinde olay kan çıkmadan bastırılmıştır. Akşam Şereflerin evinde Selman, Sadettin, Badik İsmail, Erzurumlu Hikmet, Karılı Murat, Dölger Hamza, Saatçi Basri, Demirci Harun ve yeni kahvede görölmeye başlayan Topal Fikri ikinci kez toplanır. Liseden yeni atılmış Topal Fikri bu şekilde toplanmanın suç olduğunu söyler. Kapı zili çalınır. Şeref gelenin Kondrabaıçı İhsan olduğunu anlar. Evdekiler arka kapıdan çıkar, Selman ve Şeref kapıyı açar. İhsan’ın sözlü sataşmalarına Şeref alttan alarak cevap verir ve bu şekilde uysallaşan İhsan, Şeref’e siyasi faaliyetlerde bulunduğunun etrafta bilindiğini, dikkatli olması gerektiğini söyler. Salim, Selman’ın tanıdıklarından biridir. Kamarot Salim kadın avcısıdır. Gemide kamarotluk yapar. Destina adlı bir Rum kızını gemide kendine aşık eder ve onunla birlikte olur. Kadın hamile kalır ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Salim ne evlenmek ister ne de çocuğı olsun ister. Başiboş yaşadığından kadınla evlenmeyi istemez. Çünkü maymun iştahlıdır ve böyle olduğunu kendisi de bilir. Salim, Selman’dan Despina’yı ikna etmesini ister. Selman eve gider, fakat Salim’in dediklerini ona söyleyemez; çünkü kadına ve çocuğına üzülr. Selman, dikkatleri üzerlerinden atmak için Sadettin’le görünmeme kararı alırlar. Selman’a bir mektup gelir. Mektup, ırak Sami’ye bırakılmıştır. Selman buna çok sevinir. Demek ki halkı kendisini göreve çağırılmaktadır. Mektupta buluşma yeri bildirilmektedir. Selman, arkadaşın istediğı yere gider, onu bir araba alır ve ıssız bir yere götürür. Buradaki küçük bir evde arkadaşıyla görüşürler. Eve dönen Selman, onların verdiği kitap ve gazeteleri açar, okumaya başlar. Gazetede işçilerin sorunlarından, onların emeklerinin karşılığının verilmediğı gibi haberler ve yorumlar yer almaktadır. Selman Aliye’yle buluşur. Sonbahar gelmiştir. Kışın nerede buluşacaklarını, para olmadığı için mecburen ilkbaharı beklemek zorunda kalacaklarını düşünürler. Aliye’den sonra Selman, Hasan adındaki arkadaşıyla buluşur; verdiği broşür, dergi ve gazetelerle ilgili izlenimlerini alır. Selman çok beğendiğini söyler ve ayrılırlar. Bir sonraki buluşma Beşiktaş’ta gerçekleşir. Hasan arkadaş ona içinde dergi, gazete olan bir paket verir ve bu paketi ertesi

gün Yenicami’de kendisine şifreli sözcüğü söyleyecek kişiye vermesini söyler ve ayrılırlar. Ancak bir süre sonra Selman’a arkadan “Dur!” diye birisi bağırır. Selman kaçarken düşer, paket elinden fırlar, adam Selman’a saldırır, boğuşma olur. Selman’a saldıran bu kişi bir polistir. O hengâmede Hasan arkadaş yetişir, polisi duvara itip Selman’ı alıp arabayla oradan uzaklaştırır ve evine bırakır. O sırada Selman paketin nerede olduğunu Hasan’a sorar o da merak etmemesi gerektiğini arabaya koyduklarını söyler. Bir ağabeyi sıcaklığında davranan Hasan arkadaşın onun evini de bilindiğini fark eder. Darbe alan vücudu ağrılar içinde olan Selman otomobilin motor sesinden onların uzaklaştıklarını anlamıştır.

1.2.2.4. Patrona (1983)

Roman kahramanı Patrona Halil Osmanlı donanmasında görev yapmış bir leventtir. Hatta donanmada çıkan ayaklanmaya da önderlik etmiş, fakat başarısız olmuştur. “Arnavut kökenli olan Horpeşteli Halil, Leventlik ve Rumeli’de yeniçerilik yapmıştır ve yakın hemşehrileri arasında "Patrona" lakabıyla anılmaktadır. Patrona Osmanlı donanmasında gemilerin ikincisine verilen isimdir.” (Sakaoğlu, 2015: 327)

Romanda Padişah III. Ahmet’in halka zulmettiğini anlatarak halkın içinde farklı kıyafetlerle dolaşan Patrona Halil’in arkadaşları Emir Ali ve Muslı Beşe zevk- sefa içindeki padişaha karşı halkı bilinçlendirerek bu gidişatın değişmesi için savaşmak gerektiğini savunurlar. Patrona Halil, Emir Ali, Muslı Beşe ve daha birkaç kişi bir evde gizlice toplanırlar. Toplantıya ilk defa gelen Evliya Çelebi ve Âlim Çelebi, Reisi şüphelendirir. Muslı Beşe onların sağlam adam olduklarını söyledikten sonra ortamdaki endişe dağılır. Toplantıda halkın hakkını araması gerektiği vurgulanır. Reis (Patrona Halil) kendini tanıtır ve Patrona Halil olduğunu söyler. Halil’in odadan ayrılmasıyla toplantı sona erer. Ali ile arkadaşı ülkenin elden gittiği, padişahın damadının (Nevşehirli İbrahim Paşa) zevk ve sefa içinde olduğu, ülke sınırlarının kevgire döndüğü gibi konularda dert yanarlar. Ali bu olaylara artık dur demek zamanının geldiğini ifade eder. Akşam Unkapanı’ndaki Çardak Kahvesi’nde oldukça kalabalık bir insan topluluğu vardır. Halk şairi İbadî saz eşliğinde türküler söyler. İbadî içerdeki havayı kahramanlık türkülerini söyleyerek dağıtır. Patrona Halil toplanmanın bir amacı olduğunu, ancak bu amacın sadece kendilerince bilinmesi gerektiğini, düşmanın bundan haberi olmamasının önemini belirten bir konuşma yapar. Toplulukta söz alan Muslı Beşe İstanbul’un bugün haramilerin elinde olduğunu, haramilerin burada oturanları İstanbul’dan atmak istediklerini söyler. Yapılan konuşmalar ortak bir kanaat oluşturur. Patrona insanların omuz omuza vermesi gerektiğini aksi takdirde sürüye dâhil olacağından

söz eder. Çardak Kahvesi'ndeki toplantı son bulur, herkes evine doğru yola koyulur. Kıtık, açlık, işsizlik, adaletsizlik insanları sıkıştırmış bir kurtarıcı bekler duruma getirmiştir. Padişah, işsizliğin artmasını kadınların giyimlerine bağlar. Padişah, toplumun rahatsızlığının farkındadır. Bu nedenle kadınların giyimi konusunda ferman yayımlamıştır.

Sadrazam Damat İbrahim Paşa 12 yıl görevde kalmıştır. III. Ahmet padişahlığı döneminde 27 yılda 13 sadrazam değiştirmiştir. Entrikacı, kurnaz, sanata ilgi duyan kişilik özellikleriyle Damat İbrahim Paşa Osmanlı'yı bu dönemde zayıflatmıştır. İbrahim Paşa'yı sevenler kendi menfaatlerini düşünen, devletin ve milletin menfaatlerini düşünmeyen kişilerdir. III. Ahmet devrinde din adamlarından bazıları padişaha küserek dinî gerekçeler dışında kişisel çıkarları için padişahın aleyhinde konuşabilir duruma gelmiştir. Ayasofya kürsü Şeyhi İspirizade Ahmet, Patrona Halil'in görüşlerine ve hareketine destek verir. O devirde iki İstanbul vardır. Bunlardan ilki Damat İbrahim Paşa ile arkadaşlarının zevk ve sefa içinde eğlendikleri yerdir. Diğer ise halkın fakirlik, yangın ve salgın hastalıkla yaşam mücadelesi verdiği İstanbul'dur. Patrona Halil, Muslı, Âlim Çelebi, Emir Ali ve Çınar Ahmet Çardak Kahvesi'nde buluşup ülkenin son durumunu değerlendirirler. Âlim Çelebi ve Evliya halkın içinde bulunduğu sıkıntılı durumu anlatır. Patrona Halil kendilerine kan, şan ve ihtilalin görüldüğünü, artık reayanın yönetimde söz sahibi olma zamanının geldiğini söyler. Bu düşüncenin halka duyurulması gerektiği vurgulanır.

Patrona Halil, Ahmet Efendi'nin vaazıyla coşan kalabalığın, kontrolsüz bir biçimde Topkapı Sarayı'na yürüyerek başarısız bir ihtilal girişiminde bulunması ve planlanan ihtilalin bu şekilde başarısızlığa uğramaması için tedbir almak gerektiğini düşünür. Patrona Halil meyhanede kendisine sudan bir sebeple çeşitli hakaretlerde bulunan ve küfreden topçu çavuşunu öldürür. Tersane çavuşu Patrona Halil'i yakalayıp zindana atar. Halil zindanda Trabzon taraflarını kasıp kavuran Polathaneli Kazancıoğlu Hüseyin'in adamı ve arkadaşı Zenan Yusuf adında bir korsanla tanışır. Bu kişi Patrona'ya bir şehrin ve halkın nasıl ele geçirileceğini anlatır. Muslı Beşe rüşvet verdiği tersane çavuşunun desteğiyle Patrona Halil'i boğulmaktan kurtarır. Kaptanı Derya Mustafa Paşa Patrona'nın şehri terk etmesini şart koşmuştur. Hapisten kurtulan Patrona Halil, Muslı Beşe ile İspirizade'ye giderler.

Ruslar, Tebriz'i işgal etmişlerdir. Padişah III. Ahmet orduyla Üsküdar'a, oradan da Kadıköy'e geçer. Ancak ordu dağılır; Patrona, isyan öncesi arkadaşlarıyla kalabalıkları kendilerinin yöneteceğini söyler. Ali Usta, Muslı Beşe ve Emir Ali kalabalığın başında öncü olmak üzere üç kola ayrılırlar. Her kolda yüzer kişi vardır. Abdi Tarihi ise, kalabalığın üç

dört kol olup bayraklarını açıp ellerinde kılıçla bir kolun Dua Meydanı'ndan Bedesten'e doğru, ikinci kolun Çadırcılar'dan Yağlıkçılara doğru, üçüncü kolun ise Bayezid'i Veli'den geldiğini söyler. Üç dört koldan gelen kalabalığa Bayezid'ı Veli'nin Kaşıkçılar Kapısı önünden geçerken Patrona Halil kısa bir konuşma yapar ve davalarının Hazreti Peygamber şeriatı üzerine olduğunu, çarşıya gideceklerini haykırır. Bedesten'in Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Fatih zamanında inşa edildiği, bu çarşıda vezirlerin ve ayanın mallarının olduğu belirtilir. Beyazıt'ta bayrak açan, şarkılar söyleyen ve slogan atan ihtilalciler çarşıya yönelir. Burası Osmanlı'yı ekonomik olarak ayakta tutan bir çarşıdır. Cuma gününün tatil olması nedeniyle ihtilalin perşembe günü başlaması rastlantı değil, Patrona'nın planıdır. Patrona Halil esnafa hitaben “Sizler, servetinize servet katarken insanlar aç ve açıktadır ama biz yine de altın ve mücevherlerinize el sürmeyeceğiz.” der. Mahzende bulunan silahları alan ihtilalciler, Et Meydanı'na doğru yürürler. Yeniçeri ağası, Patrona Halil'le tartışır ve oradan ayrılır. Yeniçerilerden üç yüz asker ihtilalcilere katılmıştır. 28 Eylül Perşembe sabahı Et Meydanı'ndaki kalabalık dağıtılır. Meydanda kalanlar bir ateş yakar. Meydanlarda toplananların varlığı bilinirken Osmanlı Sarayı'ndan hiç ses çıkmamıştır. İlk günün sonunda Patrona Halil arkadaşlarına Osmanlı padişahıyla savaşacaklarını, anlatır. Sabaha karşı ihtilalciler Yeniçerilerle birlikte Topkapı Sarayı'na doğru yürürler. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa yanındaki yeniçerilerin ihtilalcilere katıldığını görünce kılık değiştirerek Üsküdar'daki evine gider ve bir daha dışarı çıkmaz. Hasan Ağa'dan sonra yetkili olan Paşa, yanındaki Mısırlı Ali Bey'e durumu sorar. Ali Bey kendinden emin hepsinin kılıçtan geçirileceğini söyler. Fakat yanındaki yüz kişiyle Çemberlitaş'a gelmeden Ali Bey'in önü çapulcular tarafından kesilir. İzlettiği adamları vasıtasıyla olayları haber alan Padişah, Sadrazam İbrahim Paşa'ya hesap sorar. Sadrazam ihtilalcilerle savaşmayı teklif eder. Paşmakçızade Abdullah Efendi, halka kılıç çekmenin caiz olmadığını söyler. Sultan Ahmet, kız kardeşinin fikrini sorar, kardeşi “yanındakilerin kellesini isterlerse, ver” der. Üsküdar'da olan Sultan, Topkapı Sarayı'na geçer. Padişah sancağı şerifi sarayın orta kapısı üzerine asarak Ümmeti Muhammed'i sancak altına çağırmayı ferman buyurur. Patrona kuvvetleri Sancağı Şerif altına kimseyi bırakmazlar. Aksine orada bulunan sekiz yüz kişiye yakın kişi asilere katılır. Başka çare kalmadığını düşünen padişah bir hasekiyi asilere gönderip isteklerini öğrenmek ister. Asiler padişaha hürmetlerini bildirip halkın yokluk içinde olmasından başta sadrazam İbrahim Paşa olmak üzere otuz yedi kişinin kendilerine verilmesini isterler. Padişah III. Ahmet, ihtilalcilerle konuşmaya bu sefer İspirizade Ahmet'i gönderir. Fakat ihtilalciler ikna olmayınca Sultan, Kaymakam Paşa ve Mehmet Kethüda'yı canlı, Sadrazam İbrahim Paşa'yı

öldürterek onlara verir. Bu olay isyancılar arasında padişahın kendini kurtarmak için cinayet işlediği biçiminde yorumlanır. İhtilalcilerin esas amaçları Sultan III. Ahmet'i tahttan indirmektir ama buna halkın hazır olmaması nedeni ile dile getirilmez. Sonra cesedin İbrahim Paşa'ya ait olmadığı söylentisi yayılır. Padişahın bulunduğu köşke giden isyancılar bağırlarlar. Padişah III. Ahmet kendisinin istenmediğini anlayınca yerine Şehzade Mahmut'un tahta geçmesi önerisi ile kendisine, ailesine, çocuklarına bir şey yapılmaması şartıyla tahtı bırakır.

Padişahın tahttan inmesinin ardından Patrona Halil Beyazıt Meydanı'nda isyancılara bir konuşma yapar. Konuşmasında ihtilalin Osmanlı'ya karşı değil, ülkeyi kötü yöneten hükûmete karşı yapıldığını anlatır. 2 Ekim 1730 sabahından itibaren Sarayın kapıları açılır ve herkes I. Mahmut'a biat görevini yerine getirir. Patrona Halil ve arkadaşları da biat edenler arasındadır. Bir süre sonra Sultan I. Mahmut, Patrona Halil'i saraya davet eder. Halil, Muslı Beşe, Ali Usta, Emir Ali beraber huzura çıkarlar. Sultan rahatsızlıkları olup olmadığını sorar. Patrona Halil, sarayda israfın önüne geçilmesini, vergilerin yeniden düzenlenmesini, tarım ve hayvancılıkta üretimi artırmanın yollarının araştırılmasını dile getirir. Halil ve arkadaşları saraydan ayrıldıktan sonra I. Mahmut bunların söyledikleri doğru bile olsa onların söylediklerini bu şekilde dinleyemeyeceklerini ifade eder. Patrona Halil padişahın tavır ve hareketlerinden kendileri hakkında iyi düşünmediğini anlamış, tedbirli olmaları gerektiğini arkadaşlarına bildirir. I. Mahmut, Patrona Halil'e Yeniçeri Ağası aracılığıyla İstanbul dışında yüksek memuriyet görevi ve yüz bin altın teklif eder. Halil teklifleri geri çevirir makamda ve parada gözü olmadığını söyler. 6 Ekim 1730 Cuma günü kılıç alayı merasimine Patrona Halil de çağrılır. Padişahın Eyüp Camisi'nde yapılacak olan merasime herkesin silahsız gelmesi emri Patrona Halil ve arkadaşlarınca yerine getirilmez. Sultan her icraatında onların onayını bekler duruma düşer ve bundan rahatsız olur. Osmanlı tarihinde de böyle bir durum görülmuş değildir. Diğer yandan I. Mahmut'un Sadabat köşk, saray ve yapılarının yıkımına izin vermesi ve isyancıların buraları talan etmesi böylece halkın gözünde isyancıların itibar kaybetmesi I. Mahmut'un tam da yapmak istediğidir. Öyle ki padişahın annesi Saliha Sultan, Patrona'ya ikinci oğlum diye ihsanlarda bulunur. Bu durum Patrona Halil'in halk gözünde itibar kaybetmesine neden olur. Şeyhülislam da Patrona Halil'in bir an önce ortalıktan kaldırılmasını ister.

Bir gün Patrona Halil dışişleri konusunda görüşlerine başvurulmak üzere saraya çağrılır. Patrona Halil padişahın ilk davetini kabul etmez; ancak ikincisini korkmadığını

göstermek için kabul eder. Yolda saraya giderken arkadaşları, onu uyarmak için eline öldürüleceğine ilişkin not tutuştururlar. Muslı kâğıdı okumasını ister ama Halil kâğıdı cebine koyar. Perde arkalarına gizlenmiş cellatlar Halil'in üzerine atlar üzerinde hançerden başka silahı olmayan Patrona Halil cellatlara boğdurularak öldürülür. Bir mücadele sayfası da bu şekilde sona erer.

1.2.2.5. Ateşten Köprü (1988)

Bu roman “Ter Adamları” romanının bir devamı gibidir. Selman partisinden aldığı paketi istenilen yere güvenli bir şekilde ulaştırıp ulaştıramayacağı kuşkusu ile tedirginlik içinde gecenin karanlığında yürürken Dolmabahçe Camii avlusundan koşar adım bir adamın üzerine doğru geldiğini görür görmez o da koşmaya başlar. Ayağı takılan Selman yere düşer. Kendisine yetişen adamla Selman kapışır. Selman onu boğmaya çalışınca adam polis olduğunu söyler. Bu arada arkadaşları yetişir ve Selman'a yardım ederler. Onu aldıkları gibi arabaya atar ve evine bırakırlar. Polisle arbede sırasında Selman yaralanır. Çocuklarını o şekilde gören annesi ve babası üzülmüşlerdir.

Selman'ın sevgilisi Aliye Selman'ı ziyarete gelir. Selman yaralandığından Aliye'ye haber verememiştir. Selman olanları ona anlatmak zorunda kalır. Aliye de bu savaşa katılmaya karar verir.

Selman iyileştikten sonra berber kalfası olarak çalıştığı dükkâna gider. Selman, ustasına tramvaydan düştüğünü; Kemal Usta ise Selman'ın dikkatli olması gerektiğini, müşterilerden bazıları da hükûmet işlerine karışmamak gerektiğini ima ederler. Selman iş çıkışı Partiden arkadaşı Hasan'la Boğazkesen'de buluşur. Hasan mücadeleden yılmadan yola devam edilmesi gerektiğini söyler. Hasan hareketin ekonomik açıdan desteklenmesi gerektiğini, taraftarlarının ve halkın katkıda bulunmasını ister. Para toplama işi gizlilik içinde yapılmalıdır. Talimatı alan Selman, Hasan'dan ayrılır. Selman akşam iş çıkışı Azapkapı İskelesi'nde arkadaşlarıyla buluşur. Hasan'dan aldığı talimatı kendi sorumlu olduğu beş kişiye; Saatçi Basri, Erzurumlu Hikmet, Karşlı Murat, Süslü Kemal ve Selman iletmiştir. Tıraş olmak için gelen Aşçı Sıtkı, Selman'ın işe gelmeyişinin siyasi bir nedeni olduğu hakkında dedikodu dolaştığını söyler. Akşam iş paydosundan sonra Aliye, Selman'ın karşısına çıkar. Aliye, Selman'ın kendisini arayıp sormamasından şikâyetçidir. Selman, Aliye'ye, zor durumda olan bir arkadaşı için çalıştığı iş yerinden para toplamasını ister. Selman, liman işçilerinden yardım toplayıp toplayamayacağını düşünürken onların işverenleri tarafından düşük ücretle çalıştırıldıklarını, bu konuda çok sıkıntılı olduklarını

hatırlar. Selman, onlara grev yapmayı önermiştir. Selman, Parti Mıntika Komitesinden Hasan'a grev konusunu anlatır. Hasan grevin çok etin olabileceğini tüm bunlara dayanıklı olmak gerektiğini açıklar. Sonraki bir akşam Selman, Tophane Grubu arkadaşları Erzurumlu Hikmet, Karslı Murat ve Badik İsmail'le buluşur. Grevin başlamak üzere olduğunu öğrenir; fakat grev için hiçbir hazırlık yapılmamıştır. İşçiler arasında grevin kendiliğinden başlaması beklenmektedir. Sonraki gün grev başlar; ancak grevde bir gariplik vardır. Selman'ın en yakın arkadaşları grev yerinde onun yanında değildir. Sonradan öğrenilir ki bir grup işçi patronla görüşmüş ve patronun onlara az miktar maaş artışı sözü ile greve katılmamışlardır. Böylelikle grev girişimi başlamadan bitmiştir. Selman, Hasan'a durumu bildirir. Aliye ise yardım toplamıştır. Selman bu durumdan oldukça mutlu olmuştur. Aliye ile sadece sevgili değil aynı zamanda dava arkadaşı da olduklarını bunun her şeyden daha önemli olduğunu söyler. Bir gün Saatçi Basri, bir müşterinin saatini başkasına vermesi ve müşterinin Basri'yi polise şikâyet etmesi nedeniyle bir polisle Selman'ın iş yerine gelir. Polise göstermeden Hasan'ın verdiği zarfı Selman'ın kuşağına bırakır. Selman'ı bu durum çok etkiler. Bu olay zerine Parti çalışmalarına ara verileceği bildirilerek Saatçi Basri Partiden atılır. Parti, Selman'ın hedef olmaktan kurtulması için Tophane Grubundan ayrılmasını ve Galata tarafına en az altı ay ayak basmaması kararını alır. İşten ayrılmak isteyen Selman Kemal Usta'dan maaş artışı ister o ise bunun olamayacağı için işten ayrılmasına izin verir. Aliye'yi ise her gün kendisine mektup yazma sözü ile bir süre grşmemeye ikna eder. Selman, Eyüp'te bez fabrikasında işe başlar. Selman, Ankara Caddesi'nde Kıvılcım Kütüphanesi'ni aan Dr. Hikmet'le tanışır ara sıra ona uğrar.

Selman'ın abisi Haydar, babasıyla kavga ettikten sonra evden kaçar ve dokuz ay sonra eve döner. Askere giden Haydar, usta saat tamircisi olmasından dolayı Yavuz Zırlıslı'nda askerlik yapar. Kıvılcım Kütüphanesi'nden kitap alır, solcu Gediklilere götürür. Selman, Kitap Sevenler Derneği'ni kurar. Selman'ın partiyle bağını kuran Hasan arkadaş kendini kaybettirir. Hasan'ın bir dahaki buluşmaya geleceğini söylediği kişi Selman'la buluşma yerine gelmez. Dernek faaliyetlerine devam eden Selman kendisinin biri tarafından izlendiğini fark eder ancak pek anlam veremez.

25 Nisan'da Dr. Hikmet ve Fatma Yalçın polis sorgusuna alınır. Selman sıranın kendisine geldiğini düşünür. 30 Nisan'da Selman da müdüriyete götürülür. Mdriyette ifadesi alınırken falakaya yatırılır. Selman mdriyette kaldığı odada perişan bir durumda iken duvarda asılı duran Atatürk'ün portresi ile konuşur. Polisin sopayla ifade aldığını

söyler. Atatürk de bunun Osmanlı'dan kalma bir alışkanlık olduğunu; aslında Anayasa'da bunun böyle olmaması için madde olduğunu, sabretmek gerektiğini, zamanla bunların sona ereceğini söyler. Atatürk, Selman'a çıkışlarını anlayabildiğini ancak zamansız bulduğunu, irticayla mücadele sırasında kendilerine karşı da sert tedbirler alınabileceğini söyler. Selman, Paşa'ya hak verdiğini belirtir. Aziz Bey, oğlunun da işçi olduğunu söyleyerek Selman'a iyi davranır. Ancak Selman bu sözlerin kendini ele vermeye yönelik taktikler olduğunu düşünerek onların sorularına cevap vermez. Alt katlarda bir odaya götürülür. Burada da işkencenin dozunu artıran polis ondan bilgi almaya çalışır. Sonra siyasi şubeye alınır ve orada sorgulanır. 2 Mayıs 1938 günü Kitap Sevenler Derneği hakkında sorgulama başlar. Osman Cemal, Sadri Ertem, Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi, Ercüment Ekrem ve Peyami Safa'nın kitapları bu dernekte okunanlar arasında yer alırken sorguda sadece Karl Marks, Fredrik Engels, Lenin, Bebel, Kaustki, Stalin, Adaroski, Molotof gibi yazarların okunmasının hesabı sorulur. Bu eserlerin hepsi de kitapçılarda satılmasına ve bu kitapların yasak olmamasına rağmen Selman'ın yüksek eğitilmiş olmayışı, ilkokulu bile bitiremediği hâlde bu eserlere ilgi duyması açıklanamayan bir durumdur. Derneğin diğer kurucuları da siyasi şubeye getirilir ve sorgulanır. Onlar oradan ayrılırken polise her şeyi anlattıklarını Kerim'e bildirirler. Selman'ın tutulduğu yerde Yunanlı bir tutuklu olan Hristo da vardır. Hristo'nun Rusya'dan gizlice Türkiye'ye girdiğini düşünen Polis onu hırpalamadan sorgulamaktadır. Kendisine ise Türk olduğu halde acımasızca davranmalarına anlam veremez. Bu durum Selman'ın dikkatini çekmiştir. Hristo ise, Yunanistan'dan yanlışlıkla Türkiye'ye girdiğini açıklamaktadır. Anna adında Bulgaristan'da hukuk okuyan bir öğrenci de buradadır. Anna sınırı pasaportsuz geçtiği için sorgulanmaktadır. Selman, Aziz Bey'in Amiri tarafından da sorgulanır ancak Selman yine bir şey söylemez. Kütüphanedeki kitapları önüne koyup onlarla ilgili sorular yöneltirler, Selman bu soruları da cevaplamaz. Pek çok soruya "Bilmiyorum." şeklinde cevap verir.

Selman'ın babası oğlunu görmek ister; polislerle ve oğlu Kerim'le görüşür. Kerim, babasını bu duruma düşürdüğü için üzgün, babası ise çaresizdir. Donanma Kumandanlığı adli bürosundan Teğmen Haluk Şehsuvaroğlu gelerek müdüriyetle görüşür. Deniz gediklisi olan Muhteşem Çavuş, müdüriyete alınır. Kerim ona daha önce kitap vermiştir. Aziz Bey'in odasında Muhteşem ile Kerim'in çapraz sorgusu yapılır, ifadeleri karşılaştırılır; Muhteşem, Kerim'in söylediklerinin doğru olduğunu söyler. İsteddiği cevapları ve Kerim'in açığını bulamayan Aziz Bey sinirlenir ve Kerim'i yumruklar. Deniz Teğmen Sermet Bey'in nezaretinde Seyfi Üstçavuş getirilir. İfadeleri alınan Seyfi ile Kerim'in sorgularından

müdüriyet istediği bilgileri yine elde edememiştir. İstanbul Emniyet Müdürü Salih Kılıç, Ankara'nın kendisinden Dr. Hikmet aleyhinde ifade vermesini beklediğini söyler. Fakat Kerim, Hikmet'le ilgili bir şey bilmediğini tekrar eder. Salih Kılıç, Kerim'in her türlü suçlunun bulunduğu müteferrika koğuşuna konulması talimatını verir.

Kerim, ayakları yarıklar içerisinde Donanma Komutanlığına götürülecektir. Aziz Bey Kerim'den özür dileyerek ayrılır. Kerim ise “Sustum, bunun cevabını okuyucularım ve tarih versin, onu da beni de yargılayacak olan güç ancak onlardır” diyerek nice namuslu insanların buralarda işkencelerden geçirildiğini, kan revan içinde bırakıldıklarını ve dövülen insanların gözyaşlarının orada kaldığını içinden geçirir.

1.2.2.6. Acılar Çemberi (1990)

Roman kahramanı yazar beş yaşlarında bir çocuktur. Annesinin “sarı tosunum” diyerek hitap ettiği Adapazarı'nda kıt kanaat geçinen bir ailenin erkek çocuğudur. Savaşın acı yüzü ile karşı karşıya kalmış bu insanlar açlık ve yokluk içinde yaşamaktadırlar. Öyleki hükümet savaş esirlerini bile evlere dağıtmıştır. Savaş esirleri samanlıklarda kalmakta halk bunları gözetim altında tutmaktadır. Kahraman çok küçüktür ablası onu okula götürüp getirir. Kahramanın ablasının Rizo isimli sevgilisi vardır. Mahalleden tanıdığı bu delikanlı onu evlerine getirir, gelirken bakkaldan ona şeker alır. Bazen de ablasıyla saatlerce bir kenarda oturur, konuşurlar. Kahraman ablasının ve Rizo'nun uzun süre ne konuştuklarını merak eder durur. Annesi kızına, babasının bir gün bu durumu fark edeceğini söyler kızını uyarır. Bir zaman sonra kızın babası bu olayı duyar. Babasına göre evlenmek isteyen bir genç, geleneklere göre anasını, babasını göndermelidir. Baba kızına ceza olarak onu köyden birine verir. Kız, günlerce ağlar. Babasını ikna etmeye de çalışır ancak çaresiz o köye gelin gider.

Kahramanın arkadaşı Aleksan caddede oynarken bir atın ayakları altında kalır ve ölür. Başka bir zaman ise bir düğün alayında içki içen insanlar arasında kavga çıkmış biri diğerini bıçaklamış ve öldürmüştür. Çocuk kahraman bu olaya da şahit olmuş bir türlü etkisinden kurtulamamıştır. Bu iki olay da onu derinden etkiler. Kurtuluş Savaşı yıllarının ardından Adapazarı'nda yaşayan kahraman ve ailesi yoksulluk ve kıtlık nedeniyle bulundukları yerden ayrılırlar. Kahraman ve annesi ablasının gelin gittiği Andal köyüne gider. Burada ablası, eniştesi, eniştesinin babası ve annesiyle birlikte yaşarlar. Kahraman çok özlediği ablasına kavuştuğuna memnundur, ama babasını da özler. Bir gün eniştesi ve onun bir arkadaşıyla ormana giderler. Onlar ağaç kesmeye giderken çocuk kahramanı

öküzleri beklemesi için orada tek başına bırakırlar. Yaşı küçük olan kahraman eniştesi ve arkadaşını beklerken korkar. Orman dönüşünde evde annesini bulup ona sarılmak ister. Kulaklarında ormanda hissettiği korkunun uğultusunu duymaktadır. Evin üst katına çıkınca arı vızıltısı duyar ve arkasından küme küme arı görür. Annesi koşar yanına gelir. Bu sırada arılar kaybolur ancak bu seferde vücudunu arıların sardığını hisseder; bağırır, çağırır. Annesi, ablası ve Haminne çocuğu soyundurup yatağa yatırmak isterler; o sürekli arıların vücudunu sardığını söyler. Bu arada ablası ve annesi çocuğun ateşinin çok yüksek olduğunu fark ederler. Çocuk “Yanıyorum.” dedikçe onlar ayran içirirler, yorgan üstüne yorgan örterler yine de ateşi düşmez. Yatakta hâlsiz bir durumda aylarca yatar. Eniştesi ona muska yazdırır. Evde yatarken tavan arasında örümcek görür, örümcek birden kocaman olur, sonra fareye dönüşür. Bir gece rüyasında babasını görür. Babası onu kucaklar, okşar. Çevre köylerde bulunan hoca, hafız, dini bütün kişiler çocuğa çeşitli tedavi yöntemleri önerirler. Bu yapılanların hiçbirinin yararı olmaz. Sonra Haminne Domuztepe köyündeki Baygın Hocaya oğlunu muska yazdırmaya gönderir. Bu hocadan gelen muska da onu iyileştirmez. Çocuğun ateşi tekrar yükselince yeni çareler aranır. Köydeki bir derin hocaya götürülür. Hoca rahleye bir kitap açıp sessizce okumaya başlar. O okudukça çocuk, kitabın içinden kurbağaların çıkıp yan odaya gittiğini görür. Kâmil Hoca onun, kurbağaların gittiği odaya girmesini ister. Çocuk bağırır ve o odaya girmek istemez. Hoca çocuğun bir şeyden mi korktuğunu sorar. Ablası olanları anlatır. Hoca bir kâğıda bir şeyler yazar ve evlerindeki kuyuya atmasını söyler. Eniştesi ise Adapazarı’ndan döner ve oradan kinin bitkisinden getirir, sabah akşam verilmesi gerektiğini söyler. Hacı, hoca yüzünden çocuğun iyileşmediğini, daha kötü olduğunu söyler.

Herkesin evde olduğu bir gün eniştesi ona bir kâğıt uzatır. Bu babasından gelen bir mektuptur. Eniştesi mektubu okurken annesi, ablası ağlar, anlatıcı da duygulanır. Babasının zor şartlarda olduğunu düşünür. İlaçları almaya devam eder. Bir süre sonra ilaç etkisini gösterir. Anlatıcı, yavaş yavaş kendinde canlanma olduğunu, iştahının açıldığını hisseder. Ablası bu duruma çok sevinir. Bu haberi ev halkına duyurmak ister. Ev halkı tarlada çalıştığından beklemek zorunda kalırlar. Bu sevinçle babasından gelen mektubu bir kere daha eniştesine okutmayı ister.

İKİNCİ BÖLÜM

KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Çalışmamız, Prof.Dr. Sedat Veyis Örnek'in 1977 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan kitabında yer alan aşağıda yer alan monografik tasnif doğrultusunda şekillenmiştir.

1) Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (Monografiler)

2) Yerleşim-Yerleşim Türleri.

a) Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)

b) Geçici yerleşim (yaylak, kışlak)

3) Barınak-Konut (Halk Mimarisi).

a) Tipler

b) Yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereçler

c) Ev eşyası (türleri, yapımı, kullanılışı)

4) Aydınlanma, Isınma.

a) Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri

b) Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri

5) Taşıtlar Taşıma Teknikleri

a) Kara taşımacılığı

b) Hava taşımacılığı

6) Ekonomi Türleri

a) Hayvancılık.

i) Bakımı, beslenmesi, korunması

ii) Çobanlık

iii) Hayvansal ürünlerin elde edilişleri

iv) Hayvancılıkla ilgili araç-gereçler

b) Tarım-Rençberlik

i) Ekme, biçme, ürün alma

ii) Tarım araç-gereçleri

c) Avcılık

i) Av türleri (kara, deniz avları)

ii) Av araçları ve teknikleri

7) Halk Ekonomisi

a) Üretim

b) Tüketim

c) Pazarlama

8) Beslenme-Mutfak-Kiler

a) Besin Türleri

i) Hayvansal besinler

ii) Bitkisel besinler

b) Besin Elde Etme, Hazırlama, Koruma

c) Mutfak Düzeni, Araçları

d) Kiler, Depo, Mahzen

e) Yemek Çeşitleri

f) Sofra Düzeni

9) Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri; (Zaman ve Mesafe Kavramları)

10) Halk sanatları ve Zanaatları

a) İşletme, Örme, Dokuma, Basma İşleri

b) Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri

11) Giyim-Kuşam-Süs

a) Giyim-Kuşam

i) Erkek giyimi

ii) Kadın giyimi

iii) Çocuk giyimi

iv) Günlük giyim

v) Törensel giyim

vi) Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyimler

b) Süslenme

12) Halk Bilgisi

a) Halk Hekimliği-Halk Baytarlığı

b) Halk Botaniği-Halk Zoolojisi

c) Halk Meteorolojisi-Halk Takvimi

d) Halk Hukuku

13) Halk İnançları; Törelere, Adetler, Gelenekler, Görenekler

14) Geçiş Dönemleri

a) Doğum

b) Evlenme

c) Ölüm

15) Bayramlar-Karşılamlar-Uğurlamalar

a) Dinsel Nitelikli Bayramlar

b) Yerel Nitelikli Bayramlar

c) Karşılama ve Uğurlamalar

16) Kalıp Hareketler (Tavırlar, Jestler, Mimikler)-Kalıp Sözler ve Sesler

a) Günlük Yaşamla İlgili Olanlar

b) Törenselle Yaşamla İlgili Olanlar

c) Isık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma

17) Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma

a) Esnaf dernekleri

b) Dinsel Kuruluşlar

c) Cins ve Yaşa Dayalı Örgütler

d) Komşuluk

18) Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

a) Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar

b) Fal, Rüya Yorumu, Gelecekte Haber Verme

c) Büyücülük; Türleri ve Teknikleri

19) Halk Edebiyatı

a) Destanlar

b) Efsaneler

c) Masallar

d) Halk Hikâyeleri

e) Halk Şiiri

f) Halk Türküleri

g) Fıkralar

h) Atasözleri-Deyimler

i) Tekerlemeler

j) Bilmeceleler

k) Alkışlar, Kargışlar

l) Ağıtlar

- m) İlahiler
- n) Maniler
- 20) Halk Tiyatrosu (Geleneksel tiyatro)
 - a) Ortaoyunu
 - b) Karagöz
 - c) Kukla
 - d) Meddahlık
 - e) Seyirlik Köylü Oyunları
- 21) Halk Oyunları (Dansları)
- 22) Halk Müziği ve Müzik Araçları
- 23) Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar
 - a) Temsili Nitelikteki Oyunlar
 - b) Oyuncak Türleri ve Nitelikleri
- 24) Halk Eğlenceleri; Sporlar
- 25) Adlar
 - a) İnsan Adları
 - i) Asıl adlar
 - ii) Soyadları
 - iii) Lakaplar-takma adlar
 - b) Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları olarak tasnifte 25 ana başlık olarak Prof.Dr. Sedat Veyis ÖRNEK, 1977’de “Türk Halkbilimi” adlı eserinde belirtilmiş ancak halk biliminde genel anlamda eğitim alan her bir kişinin bu disiplinin geneline hâkim olabileceği ve tümünde uzman olması anlamını taşımadığı vurgusunu yapmıştır. Günümüz bilimdeki tutumun giderek her bir alandaki uzmanlaşmayı gerekli kıldığını öngörmüştür (Örnek, 1977;17,18,19,20).

2.1. HALK EDEBİYATI

Arapça kökenli olan “halk” kelimesi Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre, “Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu” ya da “Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, ahali” olarak açıklanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Halk, geçmişte ortak duygu, düşünce ve yaşam biçimlerine sahip

olan bu tutum ve davranışları geleceğe taşıma istek ve arzusunda olan birlikteliğini koruma çabasını kaybetmeyen topluluktur.

“Rönesans” ve “Reform” hareketleri batılı toplumların yaşantılarında büyük değişikliklere yol açmıştır. Coğrafi keşiflerin bir sonucu olarak gelişim gösteren batı toplumlarında başta dinde ve eğitimde olmak üzere birçok alanda bir arayış içine girilmiştir. “Halk edebiyatı” ve “folklor disiplini” Avrupa’da ortaya çıkmış, Romantizm hareketi ile halk hayatına karşı bilim insanlarının ilgisini artırmıştır. Halkın özünde var olan, halka ait olan halk edebiyatı anlayışı ortaya çıkar. “Milliyet”, “Milli ruh” “Halk edebiyatı” ve “Milli kimlik” gibi kavramlarla sosyal ve beşerî ilimleri hareketlendirir. Halk edebiyatı ürünleri araştırılmaya ve yayılmaya başlanmış kültür birikimi oluşturulmuştur (Yıldırım, 1998:43).

Bizde “Halk edebiyatı” tabiri oldukça yenidir. Divan edebiyatı dışında kalan saz ve tekke şiiri nev'inden ferdi mahsullerle, malzemesi dile dayanan atalar sözü, destanlar, masallar, hikâyeler, fıkralar, bilmece, maniler, türküler, ağıtlar, ninniler vd. gibi ilk ağızdan umumiyetle tespit edemediğimiz eserler, bu söylemle dile getirilmiştir (Elçin, 2004:1).

Halkın kendi özünde bulunan duygu ve düşüncelerle ilgili değerlerin sözlü ya da yazılı olarak yazar ve sanatçılar tarafından ifadesi halk edebiyatını oluşturmuştur. Diğer bir deyişle halkın edebi zevkine doğan söyleyişe özgü bir üslupla şekillenen sözlü yaratmalardır. İslamiyet öncesi zamanlara kadar Türk halk edebiyatının varlığından söz edilebilir. Divân-ı Lûgati’t-Türk’te halk edebiyatı ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Türk halk edebiyatı teriminin ilk kullanımlarını 1926’da Fuat Köprülü yapmıştır. “Türk Edebiyatı Tarihi” adlı eserinde halk edebiyatı terimini belirtmiştir. Günümüzde Türk halk edebiyatı kapsamı içerisinde anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı ve dinî-tasavvufî halk edebiyatı ürünleri yer almaktadır (Albayrak, 2007:9,11).

2.1.1. Anonim Halk Edebiyatı

Anonim halk edebiyatı ürünleri, kadim kültürden gelen yaratmalar olarak ulusal kimliğin ve günümüz halk edebiyatının oluşumunda birincil kaynaklar olarak önemini korumaktadır.

İlk ağızdan söyleyeni belli olmayan zaman içerisinde kulaktan kulağa aktarılacak o yöre halkına mal edilmiş geleneğe dayalı olan tüm halk bilgisi ve edebiyatı ile ilgili sözlü aktarımların genel adıdır (<https://ets.anadolu.edu.tr>). Anonim ürünler genellikle halk

arasında zamana ve mekâna göre değişiklikler içerir ve yeni unsurlar kazanır. Sözlü kültürde söylenmeye devam eden geleneksel edebi ürünler o halkın ortak değerleridir. Halk edebiyatı ve anonim halk edebiyatı kavramları farklı olsa da içerdikleri konuların aynı olduğu kanaati yaygınlık gösterir. Mâni, türkü, ninni, ağıt, bilmece, tekerleme, efsane, masal, fıkra, destan, halk hikâyesi, atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar ile kukla, gölge tiyatrosu (Karagöz), meddahlık, ortaoyunu, tuluat ve köy seyirlik oyunları gibi türler araştırmacılar tarafından aynı katagoride ele alınır (Boyras, 2012:37).

Bu çalışmada anonim eserler manzum ve mensur ürünler şeklinde sınıflandırılmıştır.

2.1.1.1. Manzum Ürünler

2.1.1.1.1. Mâni

Sözlü ve yazılı kültürün ürünleri olan maniler, Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısını yansıtan, ortak hafıza oluşturan ürünler olarak toplum yaşantısında ve edebiyatta önemli bir yer edinmiştir.

Mâniler eğlenmek amacı ile çeşitli duygu, düşünce ve istekleri dile getirmek için söylenen, kolay ezberlenen, halk arasında kulaktan kulağa yayılan; hecenin yedili ölçüsü ile yazılan diğerleri kendi arasında uyaklı olan halk şiiri nazım şeklidir. Mâni söyleme geleneği, geçmişten günümüze devam etmekte günlük ihtiyaçtan beslenmekte ve şekillenmektedir (Kaya, Çakı, 2020: 21)

Bitkiler ve hayvanlar, tabiat ve tabiata ait öğeler manilerin ifadelerinde sembolik özellikler taşır. Doğanın ve insanın iç içe olduğu bir evrenle anlatım güçlenir. Mâni anlatımında anlamlar şifrelidir. Edebi bir üslupla aşk, sevgi, ayrılık temaları işlenir. Manilerde doğadan yola çıkılarak insana özgü unsurlara anlam kazandırılır (Yaşar, 2018:218)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar ve Capon’ da mâni ile ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır. Tespit edilen manilerde hayatın zorluğu, sevgi ve aşk, hapishane, ayrılık, zulüm ve kutsal inanışlarla ilgili konular işlenmiştir.

“Yokuş gördük düzünde

Karanlık gündüzünde

Kedi aslanı boğdu

Neler var şu yeryüzünde (TR:95)

Fincan fincan içinde”

**“Fincan zarfın içinde
Angara postası geliyor
Var mı da yarım içinde “(TR:123)
“Deniz dibi kumbara,
İçine de koydum bol para,
Oğlanlar şöyle dursun,
Şimdiki kızlar zampara...” (L:124)
“Ey mitteyim mitteyim im!
Bahçen kavunluk mudur?
Attın bizi zindanlara!
Dünya gâvurluk mudur?” (İ:10)
“Ulular vallah
Bunu tastamam böyle dedi
İnsan bak ki o sisli sabahta
Ana kucağında bir
Küçücük yavru idi.” (C:5)
“Yeni bir isim bu
Ki oluşmuş hecelerden
Sessizlikte bir ağlayan var
Bir bebek sesleniyor gecelerden.” (C:23)
“Kaybolan bir ikbale
Değildir sızlanışım
Ağlarım yıldızlı bir geceye
Ama bir başka türlü ağlarım.” (C:33)**

Hikâye ve romanlardan tespit ettiğimiz manilerde hayatın zorluğu, sevgi ve aşk, hapishane, ayrılık, zulüm ve kutsal inanışlarla ilgili söz ve sözcük gruplarının ifadeleri yer alır. Tatar Ramazan adlı hikâyede maniler mahkûmların sıkıntı ve acılarının ifadesi olarak mahkûmlar arasında ya da toplu olarak eğlenme esnasında dile getirilirler. Mahkûmların umutsuzlukları, gelecek korkuları, kimsesizlik, garibanlık, adaletsizlik, ağlayış ve sızlayışları gibi kavramların sıklıkla yer aldığı maniler acılarının bir göstergesi olmuştur.

2.1.1.1.2. Türkü

Halkın bağrından gelen hislere tercüman olan Türklere özgü ezgilerle söylenen sözlü ürünlerden türkünün yeri halk edebiyatında ayrıdır. Anadolu'nun her bir yöresine ayrı güzellikler katan çoğunlukla anonim şiirlerden oluşan türküler Türk kültürünü zenginleştirir.

Türküler zaman ve mekâna göre toplum tarafından önemli görülen bir olay ya da durum karşısında oluşturulmuş özgün yapılarıdır. Halkın ortak düşünce ve hissinden ortaya çıkan türküler halkın ortak değerleridir. Yörelere göre; halk arasında “türkü okumak”, “türkü çığırmaq”, “türkü söylemek”, “türkü yakmak” gibi terimlerle anılır ve icra edilirler. Toplumsal konuların, aşkın sevginin, gurbet, ayrılık, sevdâ, evlilik ve ölüm ve daha birçok unsur türkülerin oluşmasına kaynaklık eder.

Türküler, hece vezni ile söylenmiş 4+3, 4+4, 4+4+3 hece birimleri ile meydana gelmiştir. Divan, semaî, kalenderî, selis gibi âşık edebiyatının aruz vezniyle oluşturulan nazım şekilleri de türkü formatındadır. Divan edebiyatında gazel başta olmak üzere diğer bazı şiirlerin de türkü olarak değerlendirildikleri görülmüştür. Türküyü oluşturan en önemli öge şiirlerdeki uyak ve rediften ayrı ahenktir. Türküler özellikle anonimdirler, ilk söyleyeni belli olmayan örnekleri çoğunlukta olduğu gibi şairi belli olanları da Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bunlardan Daimî, Ferrahi, Ruhsari, İhsanî, Âşık Veysel, Reyhani, Müdamî, Sümmânî, Ali İzzet Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu, Dadaloğlu, Köroğlu, Hataî, Erzurumlu Emrah, Kul Himmet, Dertli, Âşık Ömer, Zihni gibi daha birçok âşıklara ait şiirler türkü olarak çalınıp söylenmektedir (Yıldırım, 2016:66).

İncelediğimiz hikâye ve romanlardan elde edilen örnek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Bir incecik yolum gider Yemen'e

İlgın ılgın kanım akar çemene”

Bir süvari atının dizginini kastı. Başını bu güzel **türkünün** geldiği demirli pencereye kaldırdı. Ses erkekçe ve bir düzlüye sıralanan sözler, uçuşan kısrağın yelesi gibi manalı idi:

“Öldüğümü bildirmeyin anneme

Dalgın uykulardan uyunamadım” (TR:58)

“Alı da verin martinimi odamdan

Evraklarım okunuyor idamdan.”

“Varsın gönül diyarına haber götürsün. Ramazan kuş gibi biricik biricik salıyor sözlerini ve sonra kanat çırpıyor yükselip yücelerde. Beyaz örtmeler dalgalanıyor birden. **Gönül kuşu yaralı. Fatma kızın saçları kına ile taralı. Gönül kuşu susuz, gönül kuşu yaralı mı acep?** Ramazan vurdu **tel tel**. Fatmalar ahlı dediler ve durdu çapa. Ve sonra mendil dalgalandı yanık çapacı **türkü**sü ipince seslerde” (TR:59)

“Amanın dumanın kara Fadimem

Yaktın da yandırdın beni

On beşime girmeden

Zındana koydurdun beni” (...) **“Türküden türküye geçiyor Ramazan. Ne ibretli beyitler söylüyordu peş peşe:” (...)**

“Çok zamanlar gezindim

Dertsiz baş bulamadım

Zengin ağlar fakir ağlar

Zengin gözünde yaş bulamadım.” Zengin gözünde yaş bulamamış! (...) (TR:59)

“Gün batarken ahenge gelen **sazlar**, hasreti olduğu kadar neşeyi, gönül boşluğunu da dile getirirlerdi:

“Yürekleri yaralı kartal gibi direniyor. Madem dünyada böyle insanı kavileştiren **türküler** var ne diye korkmalı elin oğlundan? (...)Ramazan'ın **türküleri bir başka hava estirmişti gönüllere. Adeta bir isyan havası.”** (TR:60)

“Türkü söylerim yanık yanık hep seni düşünerek. Ay doğar uzaklarda ve serin bir rüzgâr eser. Bakarım bakarım doyamam bu manzaraya.” (TR:122)

“İnsan yanılabılır” dedi Elmas “Evliyalar bile azarmış. **Türkülerde bilem söylenir bu.”** Onun için yangına körükle gitmedi.” (TR:125)

“İki de keklik bir kayada ötüşür,

Ötme de keklik derdim bana yetişir... ”!

“İşte bir adam peydan olmuştu mahpusanede, sürgünler koğuşunda. Adı Arabacı Ali. Herkese “karnın aç mı?” diye soruyordu. Kendini bilen halden ahvalden anlayarak için bu bile bir “dövlet” ti.” (TR:180)

“Eski bir şarkı söyler uzaktan uzağa.

"Karşıdan gel göreyim, saçın uzun öreyim." (L:55)

“Ömrümün neşesiz geçti baharı,

Neyleyeyim baharı gülsüz olunca?" (L:65)

“Küçücük parmakları şıkır şıkırdı. Tabanlarını vuruyarlardı yere arada bir. Ve yanık bir türküler vardı çocuk seslerinde manalaşan

“Ey mitteyim mitteyim!

Bahçen kavunluk mudur?

Attın bizi zindanlara!

Dünya gâvurluk mudur?" (İ:10)

(...) “bir başka havada olan jandarmalar şen: Adalardan bir yar gelir bizlere”
... (İ:94)

“Nasıl bir türküyümüş o? Biliyorsan söyle! Ben de duymak, dinlemek isterim. Acılı bişeyse söyle!” “Eğil dağlar eğil bir top gül alam. Eskar karısıym ya ben kimlerde kalam?" (İ:101)

“Bakarsan bu türkülerde de birçok manalar var! mesela bi yerde de şöyle dediydi Saadettin: Hey allahtan korkmaz, sana bana ölüm var! ölüm yok da şu dünyada zulüm var.” Zulüm var ya ne bi güzel bilmiş bunu söyleyen. Ama sonunda ölüm de var.”
(İ:101)

“İki kapılı bir handı burası da koca Vaysel 'in dediği gibi. Kimileri siyahlar giyip geliyor bu hana. Sonra beyazlar giyip boyunlarında iple çıkıp gidiyorlardı. “(İ:194)

“Ömer'de yıllardır bu iki kapılı handaydı: Ve gidiyordu gündüz gece. Bilmiyordu ne haldaydı. Gidiyordu gündüz gece.” (İ:194)

Rıza Tevfik'den: Farkı var mı benden sevda bülbülün? Kendi kendime gelin güvey oluyordum: Ben de meftunuyum bir gonca gülün... (TA:92)

“Kıvrak bir tango sesi geliyordu unutulmuş bir pencereden: Gel gel gel bana gel /Sevgilim bana gel / Gel gel barışalım” ...(TA:99)

“Galata yollarını duman / bürüdü Külhanbeyler gacosunu aldı yürüdü / Benim de ömrüm mapuslarda çürüdü / Sürü sürü sürü, sürüden ayrılan koyun / Yataklar yaptırdım gel yârim soyun.” (TA:123)

“Ey gaziler yol göründü yine garip serime / Dağlar taşlar dayanamaz benim ahü zarıma” (TA:251)

“Dün gice yar kapısında yastıcağım taş idi. Altım toprak, üstüm yaprak, gine gönlüm hoş idi ...” (TA:302)

“Belki de şöyle bir bıçkın türküsüyle girmişlerdi geceye:

“Dün gice yar kapısında yastıcağım taş idi. Altım toprak, üstüm yaprak, gine gönlüm hoş idi ...” (TA:302)

“Hiç acımadan döverdik akarsuları ve hep beraber bir şarkı söyledik “rahmetim aldırive / goca suya daldırive!” (C:10)

“Bir de Pazar geldi miydi arkadaş, şapkalar havaya uçar. Gün doğarken şarkılar söyleyerek çıkardık yola: **Çaycuma yolları çamurdur çamur / Topçu askerinin yüreği demir!** Hep İstanbul çocukları yan yana olurduk.” (CB:55)

“Durun durun, eğer o, peşinizden geliyorsa ayaklanmış bir radyo gibi, hiç de dönüp bakmanıza gerek yok, sesinden tanırırsınız, **türküsü** dudaklarındadır.” (ÖP:55)

(...) “dinle beni, kim böyle **yanık türküler, söylüyor**, o kötü bir şey düşünmüyor!” Ne süzme, kesme taş gibi sözcüklerdi bunlar be, yazık ki o zaman **tadına varamamıştım.**” (ÖP:55)

“Ellerini çoğusu arkasında bağlıyor, sık sık iğrençlik yaratmadan tükürüyor ve agzında dediğim gibi mutlaka hazin bir **türkü** oluyordu: “**Oy dedin oydu beni / Dertlere koydu beni / Armasız sandal gibi / Deryada koydu beni**”(ÖP:56)

“Radyo şimdi bir **halk türküsünü sürdürüyor** ağırdan ağırdan: “**Zeybekleri yaylalarda bastılar / Cepkenleri çam dalına astılar / İki kardeş bir arada kestiler**” (ÖP:144)

İncelenen eserlerden “Linç”, “İdamlıklar”, “Ter Adamları” adlı romanlardan ve “Tatar Ramazan”, “Canlı Bayraklar”, “Ölüm Pusuda” ve “Capon” adlı hikâyelerde kültürümüze renk katan önemli unsurlardan ölüm, aşk, seveda, ayrılık, yokluk, özlem temalarının türküler üzerinden işlendiği bunun yansıra türkü teriminin diyaloglarda sıklıkla

kullanıldığı tespit edilmiştir. “Tatar Ramazan” hikâyesinde Ramazan hem türkü söyler hem de tambur çalar; onun sesi ve sazı tüm mahkûmları etkisine alır, acılar, sıkıntılar türkülerle paylaşılır.

2.1.1.2. Mensur Ürünler

2.1.1.2.1. Destan

Destanlar, millet olgusunu güçlendirmede belirleyici olan en eski toplumlarda ortaya konan, olağanüstülükler barındıran uzun halk anlatımlarıdır. Milletlerin yaşantısını, inanış ve davranışlarını dile getiren unsurlardır. Hemen hemen tüm dünya milletlerinin edebiyatlarında bir destan bulunur. Destanların önemi, anlatılan olayların ve kahramanların gerçeğe uygunluğu ile değil o millete ait ortak özellikleri bünyesinde barındırmasından kaynaklanır.

Türk milletinin varoluşundan bu yana sözlü edebiyatın en eski türlerinden olan Türk destanları, toplumu düşmanlara ve çeşitli felaketlere karşı koruyan, olağanüstü özelliklere sahip varlıkların yaşam hikâyelerini ve kahramanlıklarını anlatan uzun manzum, mensur karışık ürünler olarak ortak değerlerin yaşatılıp saklandığı, sözlü edebiyat verimleridir (Düzgün, 2012:46).

Destanın oluşumu için bir topluma ait dini, ahlaki, tabiatüstü olayların baş göstermesi, felaketler gibi o ulusun başından geçen akıl almaz olayların varlığına inanılması ve halkın da bu olayları zengin hayal gücüyle dilden dile anlatarak olağanüstü kahramanların olduğuna inanması gerekir (Kara Düzgün, 2012:10)).

Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar ve Patrona’da Türk destan kahramanlarından “Köroğlu” na yer verilmiş “nam almak”, “nam salmak”, “Köroğlu gibi yiğit”, “destan gibi”, “dillere destan”, “destan olmak”, “nam üstüne nam”, söylemlerine metin içeriklerinde rastlanılmıştır. Eserlerden elde edilen örnek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Ellerimle kırarak, dişimle kopararak, acı bir **destan** gibi sürdürdüm ömrümü. Taş kırdım ocaklarda, Kırklareli pazarında hamallık ettim.” (TR:128)

“Ulan Osman" dediler. "Kayserili değil misin? Gene **dillere destan ettin** memleketini." (TR:144)

“Zonguldak mahpushanesinde, Mehmet Kara ile arkadaşı terzi Ahmet dolaşır dolaşırlarmış. Bir ara, Mehmet Kara sorarmış arkadaşına: "Ulan Ahmet! Bir karartı düşüyor içime yata yata! Ha desen çıkıverecek canım, ne yapsak ki?" Hiç düşünmeden cevaplar onu

arkadaşı: "Ula Mehmet Kara! Düşündüğün şeye bak, yapacak bir şey yok mu ki? Adam vuralım! **Hem nam üstüne nam olur, Köroğlu gibi**, hem de kaçarken çığınşına çırpınmasına bakarız..." (L:27)

..." Koca vilayete **destan** oluruz!" Boynunu büktü: "Ne yapalım," dedi " (...)" (L:36)

... "Bu pervasızlığı kısa zamanda idare tarafından sezildi. **Köroğlu 'ndan** bir şeyler almış olacaktı muhakkak. Bolu, Çamlıbel çocuğu idi." (L:39)

"Yalnız peşimden yüzlü yüzlü gülmeyin! Beni tongaya bastırmış değilsiniz. Ben açlığa zebun oldum da geldim buraya. Yoksa **Çakırcalı 'yı** saklayan dağlarda olmadığımı ben de biliyordum. **Köroğlu, 'yiğitlik kadim' demiş**. Böyle söylüyor yaşlı mahkûmlar. Muhtar, bunu da benden işit: Kahpelik bir marifet değildir!" Muhtar ve yardımcıları, biraz utanarak başlarını önlerine eğdiler. Bir gün olur Ahlatlar köyünün bu davetsiz misafiri unutulur, fakat Arabın son sözleri unutulmazdı." ... (L:72)

"Kan dökmeyi bir marifet bilmeyelim arkadaşlar," dedi. "Şimdi cinganlar da adam vuruyor. Bizim işimiz **dillere destan olmalı**. Eşiden korkmalı bizden." ... (L:130)

"Arabın kapalılığı uzadıkça, **dillere destan şöhreti de** gittikçe külleniyordu. Onu düşünerek acıyanlar olduğu gibi, kabadayılık hevesinde olup da beceremediklerinden kıskananlar ve kızanlar da vardı." (L:143)

"Genç yaşında cephe cephe dolaşmış; her biri bir ayrı **destan anlattıklarının**. Aranır adam olmuş oralarda. Herkes onu bir görünce bir daha görmek istermiş." (İ:248)

"İyisi mahkûma eziyet etmemektir. Edersen bir Yaver Bey çıkar ve adamı koca memlekete **destan eder**." ... (İ:294)

"**Almış eline sazı Köroğlu destanlarına uygun** olarak sesle sözle çizgilemiş neler söylemiş dörtlükler." (P:469)

"Bunun içindir ki padişah atlarını asalaklarını şairlerini aldı kazanları ısmarlama **destan yazarları** taşındılar." ... (P:485)

İlgili başlık altındaki alıntılarda, tür ile alakalı olarak en dikkat çekici husus, Köroğlu'dur. Linç romanında Arap Kadir'le ilgili mahkûmlar arasında birbirlerine söyledikleri; tez zamanda nam salmak, şöhret bulmak adına önerdiği davranış veya yaşam tarzının adı olarak Köroğlu'nun ismen zikredildiğine şahit oluyoruz. Sadece Anadolu'da değil tüm Türk coğrafyasında muhatap bulan ilgili destana yer verilmiş olması, anlatının

okuyucu nazarından daha iyi idrak edilmesi amacına hizmet etmiş olabilir. Bunun yanında destan türü ile ilgili diğer kullanımların sadece ismen veya bir deyim etrafında kullanıldığını da görülmektedir.

2.1.1.2.2. Efsane

Anlatanın ve dinleyenin gerçek olduğuna inandığı bir tür olarak efsaneler, muhteva itibari ile diğer anlatı türlerinden sadece nitelik ile değil kullanılan zaman veya mekân unsurları bakımından da ayrılır ki türün en dikkat çekici vasfı sıra dışı kişi veya eylemler içeriyor olmasıdır.

Efsanelerin asıl kaynağını teşkil eden inanışlar, toplum tarafından gerçekliği kabul edilmiş, konuşma diliyle sanat kaygısı taşımayan, özellikle olağanüstü kişi, yer ya da olaylarla ilgili kısa anlatılar olarak tanımlanır (Boratav, 2014: 111). Efsane, anlatıma dayalı bir halk edebiyatı türüdür. Efsaneyi destandan ayıran en önemli özelliği sanatlı bir anlatıma dayalı olmayışıdır. Efsaneler olağanüstü olayları ve kişileri, insanüstü güçleri varlıkları ele aldığından, gerçek dışılık söz konusudur. Efsaneler kutsiyet içerir. Efsaneler dünyanın varoluşu, akıbeti, tarihi, olağanüstü kahramanlar, varlıklar ve dini inanç yönünden incelenebilir... Toplumda derin izler bırakan tabiatüstü olaylar ve kişiler, dinsel inançlardan kaynaklanan durumlar, mistik inanışlar, tabiatı anlama ve açıklama ihtiyacı, korkular, efsanelerin oluşumunda etkilidirler. Toplumun yapısı efsanelere kaynaklık eder. Özellikle o toplumu oluşturan inanışlar efsaneleri meydana getirir. Efsanelerde hayal ürünü ya da değiştirilmiş dünya bulunmaz. Olaylar ve durumlar dünyada yaşanır ve geçer. Bazen efsanelerde mekân belirsizdir, olayın geçtiği yer tam olarak bilinmez (Karadeniz Yağmur, 2018: 318-324).

İncelememize konu olan eserlerde, efsane ve efsane terimi, toplam dört yerde geçmektedir.

“Yaaa işte sonra yedi sene kaldı Tatar Ramazan bu mahpushanede. Başka yerlerden gelenler oldu. Başka mahpusenelere gidenler oldu. Hülasa Tatar Ramazan gelenin gözünde merak, gidenin yüreğinde tasaydı. Bir fincan acı kahvenin, iki çift tatlı sözün kırk yıl hatırı varmış. **Ramazan ismi bir eyyam dudaklardan düşmedi. Yedi vilayet ve yetmiş karyede namı söylendi.**” (TR:94)

(...)” Geçmiş yıllarda, mahpusta kendini göstermek gereğini duyunca bir adam vurmuş, açılınsın, kandan korkmasın diye yanındaki çırağına da bir bıçak attırmıştı. İşte daha

sonraları zaman zaman punduna getirip uzun uzun anlattığı Gani Efe'yi vuruşu böyle olmuştu. Gani yaraları iyileşip cezasını da doldurup çıkınca, mağdur **bir efsane** kahraman kişiliğine bürünmüştü Arabacı Ali'nin ağzında. Ama işin aslını bilenler Ali'nin arkasından manalı manalı gülüyorlardı.” (...) (TR:166)

... “Mahpushane dışına da taşmıştı velvelesi. Tekmil vilayet halkı ondan bahsediyordu. Birden **efsane kahramanı** olmuştu Arap...” (L:73)

“Evet, Arap Kadir denen bu şanlı **efsane kahramanı**, yattığı yerde kabadayılık kemerini beraberinde taşıyordu. Bir şeyler yapmalı, bir şeyler etmeli, kemeri şu Arap'tan almalıydı...” (L:144)

Efsane türünün muhtevasına güçlü şekilde cevap veren dikkat çekici anlatı “Tatar Ramazan”dır. Ramazan’ın hapishaneye girdiği andan itibaren mahkûmlarla olsun idare ile olsun ilişkilerinde sergilediği zulme karşı duruş, hakkaniyetli tutum ve davranışlar eşliğinde başlangıçta dört duvar sonraki süreçte hikâyede geçtiği tabiri ile onu sıradan kişilikten efsanevi bir kişiliğe taşır.

“İşte sonra yedi sene kaldı Tatar Ramazan bu mahpushanede. Başka yerlerden gelenler oldu. Başka mahpushanelere gidenler oldu. Hülâsa Tatar Ramazan gelenin gözünde merak, gidenin yüreğinde tasaydı. Bir fincan acı kahvenin, iki çift tatlı sözün kırk yıl hatırı varmış. Ramazan ismi bir eyyam dudaklardan düşmedi. Yedi vilayet ve yetmiş karyede namı söylendi.” (Tatar Ramazan; 94)

Tatar Ramazan açısından ifade ettiklerimizin bir diğer örneğini Linç adlı romanın ana karakteri Arap Kadir’de de görüyoruz. Arap Kadir’in genç yaşta hapishane idaresine karşı kafa tutuşu, gördüğü kötü muamele ve işkence sonrası hapishaneden kaçışı, yakalanışı ve bunun ardından yaşadıkları o çevre ve yakın illerde dilden dile anlatılmış onun efsanevi bir karaktere dönüşmesini sağlamıştır.

2.1.1.2.3. Masal

Bir milletin varoluşunda önemli bir yeri olan kültür; maddi ve manevi değerlerin, toplumsal kıymetlerin, bireylerin yaşam tarzlarının ve davranış biçimlerinin bütününden ibarettir. Kültür, bir milleti diğer milletlerden ayıran en temel unsurdur. Masallar da kültür unsuru gibi ait oldukları millete dair dünya görüşünden ve yaşam felsefesinden izleri geçmişten günümüze taşır. Bu anlatılar; sembol, tip ve motif dizgeleriyle insanoğlunun başından geçenleri geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda aktaran olağanüstü özellikler barındıran sözlü ürünlerdir (Saluk, 2018: 42).

Geçmişten günümüze, inanışlardan, törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekte ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa anlatılardır (Boratav, 1969: 80). Masallar toplumlarda hoş vakit geçirmek için tekerleme ya da kalıp sözlerden yararlanılarak anlatılagelen sözlü kültürün en güzel örnekleridir.

İncelenen eserlerde “masal”, “masal dünyası”, “masal âlemi”, “koca karı masalı”, “masal kahramanı” gibi ifadelerin yanında daha çok Tatar Ramazan ve Linç eserlerinde masallarda geçen “peri”, “susam” “açıl susam açıl” gibi çeşitli unsurlara yer verilmiştir. “Binbir Gece Masalları” ve “Kurt Masalı” masallarından örneklerle rastlanılmıştır. Ayrıca “masal” kelimesi terim anlamıyla da kullanılmıştır. Masalla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

(...) “Peş peşe yürüyen bu insanların hali, garip **masalların** mezar kaçkınlarına benziyordu.” (TR:156)

(...) “Ateşsiz, kansız, gizli bir silahtı bulduğu, Ali o silahı kullandığı gün **masaldaki** “**susam**” gibi kapılar açılacaktı. Ali yüzde beş yüz güveniyordu bu yeni silahına.” (...) (TR:184)

(...) “Ali'nin gür sesiyle, “**açıl susam açıl!**” diyeceği güne kadar gizli kalacaktı.” (...) (TR:184)

“Hayatı bir **masal** gibi gördüğünden, karşısına getirilen her konuyu hafife alırdı.” (L:21)

... “Kafasını öylece yola sokmuştu. Sonra da **Binbir Gece Masallarıyla** genişletti ufkunu.” (L:27)

“Recep yatışmadı:

“Al sana bir **kurt masalı** daha!” dedi. “Ya ben Türkçe bilmiyorum ya da adamlar laf anlamıyor! Ölüyoruz yahu lailahe illallah! “...(L:35)

... “Yapyalın gerçekler içinde bile çoğu kendini **masal âleminde** sanıyor.”(L:36)

... “Bu sefer de belli olmayan bir köşeden, üç adam çıkageldi karşısına, çocukluk günlerinin **masal âlemini** canlandırdılar.” (L:54)

“Yürüdü, yürüdü karanlık gecede, **masal dünyamızın** kara pelerinli adamı gibi, karanlıklara gömülüp gitti sonra.” (L:64)

... “Korkunç **masallar** gibi. Genç yaşta akıldan olacağız, başka değil!”(L:77)

“Gene **koca karı masalı** anlatacakmış gibi durgundu.” (L:128)

“Arap vurulmamıştı, ama bu ünlü **masal kahramanının** tüydüğünü herkes görmüştü.” (L:133)

(...) “Arabın inlemesi sarardı susan havayı. **Masal** değil, ağü gibi dudakları parçalayan bir gerçektir bu.” (L:150)

“Yani dağlar gibi dikilmiş bir köy meselesi ve tek başına bu meselelerle boğuşmaya gelen bir zavallı Ferhat'çık. Ferhat ile Şirin **masalı** değil bu, buz gibi bir gerçek.” (İ:86)

(...) “hiç ummadığın yerden bir **peri** çıkıp gelebilir. Sen etrafına bir bakın hele, göreceğiniz kitaptakilerden daha da güzel olabilir!” (TA:90)

“Şaka değil, ilim artık kocaman bir ağaç gibi yerde olacak, **tarih de masal havasından** kurtulacaktı.” (P:23)

“Bebeği ile beraber sefaletin batağından alacaktı? ... Bunu yapabilecek **padişahlar ancak masallarda** vardır.” (P:202)

“Bazı şeyler zorlanabilir ama tarih zorlanamaz. Hislerini **masalda**, ya da hikâyede dile getirebilir insan.” (P:231)

(...) “Osmanlı saltanat arabasına beraberce koşmuşlar helva sohbetlerinde, sünnet düğünlerinde, kızlarının **binbir gece masallarını** andıran nikâh törenlerinde, çerağan safalarında beraberce eğlenmişlerdi.” (P:273)

“Tarihi **binbirgece masalı** heyecanıyla okuyanlara söz yok. Onlar da o tozlu sayfalarda aradıklarını muratettiklerini bulabilirler.” (P:275)

“Şimdi sizin yaşlı anacağımız ağlıyormuş, kız kardeşinizin dünyası zindan olmuş, dükkândaki işleri tek başına göğüslemek durumdaymış babacığımız, **iyi ama kim dinler bu masalları?**” (AK:86)

“Nasıl bir işti bu, bizim küçücük kafalarımıza sığmıyordu. Bir tarafı sazlık samanlık, bir tarafı tozluk dumanlıktı demek, **masallarda olduğu gibi**. Bakın bakın hele yaşayacağımız dünya buydu işte.” (AÇ: 19)

“Komşu hanımlarla birlikte ben de dinliyordum annemi bana göre **masal gibi şeylerdi** anlattıkları. Komşular belki de acıyor, onun için inanır görünüyorlardı annem de geçmiş zaman zaman anarak böylece içini, özlemlerini yatıştırmıştı.” (AÇ:22)

“Eh şöyle böyle 70 yıl evvelin sorunudur bu, dünyaya gelişimizin **öyküsü**. Düşünün bir **masal** sıcaklığında söyleni vermiş kulaklarımıza. Artık kulaklarımızda çalınan tek canlı soru buymuş.” (C:5)

“Yılın bir mevsiminde, zaman zaman kabaran sulardan, tıpkı pembe balık avlar gibi sepetlerle tutmuşlardı bizi. Acele evlere götürüp kundaklara sarmışlardı, bizler de kadınları kendimize ana bilip onların gül kokan göğüslerine sokulmuştuk sıcacık.” (C:5,6)

“Yağmur bulutları nerede yeryüzü nerede biz neredeyiz. Biz **masalları** yalnız dinlemiyor aynı zamanda yaşıyormuşuz da.” (C:10)

“Uzak bir geçmişte kalan, çocukluğun ilk yılları, elbette kafa koçanına da başvurarak yapılamaz. Biz istesek de, istemesek de böyle bir davranış tatlı bir **masal olmaktan** ibaret kalacaktır.” (C:27)

“Kadem Usta; kuruntuya uygun, rivayete yatkın kafaların uydurdukları **masallar** bunlar? Neden karına, çocuğunu uyutup da nereye gittiğini sormadın?” (CB:84)

“Çok mu lazımdı, sen git emekliler kahvesine **masalını** anlatmaya bak!” (ÖP:60)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Acılar Çemberi, Capon, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda‘da masal ile ilgili unsurlar toplam otuz defa tekrar edilmiştir ki masal unsurlarına sıklıkla yer verilmesi kanaatimizce yerine göre olagelen eylemlerin basitliğini veya geçiciliğini ifade etmeye hizmet ederken yerine göre dar mekân psikolojisinin terapisi adına hayalin önemini ön plana çıkarmaya hizmet ediyor olsa gerektir.

2.1.1.2.4. Halk Hikâyesi

Türk halk hikâyelerini, zaman seyri ve coğrafi mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan, vb. mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserler. (Elçin, 2004: 444) olarak tanımlayan Şükrü Elçin’in yapmış olduğu bu tanım araştırmacılar tarafından benimsenmiş ve bu tanım üzerinden çeşitli görüşler bildirilmiştir.

Diğer bir tanımlamada ise “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. konuları işleyen, kaynağı Türk, Arap, Hint ve İran edebiyatları olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatmalardır.” (Alptekin, 1997: 7) denmektedir. Halk hikâyelerinin kaynağını yalnızca Türk kültürü oluşturmamıştır. Tüm şark kültürünün bu türe kaynaklık ettiği görüşü de hâkimdir. Türk milletinin göçebe özelliği ve bulunduğu coğrafyanın genişliği kültüründe her toplumdan izlerin olmasını mümkün kılmıştır.

Halk edebiyatındaki anlatmaya bağlı türlerden biri olan Türk Halk Hikâyeleri, XV. yüz yılda eski destanların yerini almış, âşıklar tarafından oluşturulmuş ve geliştirilmiştir (Özçelik, 2021: 1249). Halk hikâyesini Aytaç, “insanlık tarihinin geleneksel dönemlerden çıkıp modern döneme yaklaştığı zamanların ürünüdür.” (Aytaç, 1997: 5) olarak tanımlanmaktadır.

Hikâye anlatıcıları, âşıkların, kahramanların hayatından aldıkları olayları tam da olduğu gibi anlatmazlar. Hikâyeyi daha çok ilgi çekici hale getirmek için hayallerinde geliştirdiklerinden, menkıbelerden kendilerinin hemen orada uydurduklarından yola çıkarlar. Hikâyenin uygun görülen bölümlerine koşmalar, maniler, şiirler eklenebilir. Anlatımın akıcılığının sağlanması için canlı bir dil ile temsili bir eda kullanılır (Güney, 1971: 43).

İncelememize konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, Ter Adamları, Capon ve Canlı Bayraklar adlı eserlerden tespit ettiğimiz halk hikâyelerine örnek teşkil edecek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Pireler hallerinden şekvacı olup peygamber kapısına dayanınca, **Hazreti Süleyman'ın** huzurunda bir köse oturmaktaydı. Ama bizim sözünü etmek istediğimiz köse bu köse değil.” (...) (TR:141)

(...)” tekmi kahvenin ezberlediği bir **eşkuya hikâyesi** vardır ki, dilinden hiç düşmez.” ... (L:38)

“Her mahkûm, **"Hayber Kalesi," "Berber Kalesi"** okuyacak değil ya, içlerinden bir de anayasa okuyan sivri akıllı çıkıverir.” (L:103)

“**Üle kırk katır mı, yoksa kırk satır mı?**” diyebilen adamdır. Kullandığı, akla durgunluk veren usulleriyle, hükümeti temsil eden idareyi ekseriya sıfıra düşürür.” (L:118)

“Bazan da **Darendeli Osman Ebamüslim-i Horasani**'yi okurdu. Ardı arkası gelmez sayfalar, kısım kısım idi bu kitap... **Mervan-ı Hımar, Mızrab-ı Cihangir, Ahmed-i Zemci** diyerek uzar giderdi. Hülasası şu ki, Ebamüslim hilafet makamını Emevilerden alıp Abbasoğullarına verdi.” (L:120)

“Yalan, kandırma, uyutma gene başa güreşiyor ve arkası bir türlü **gelmeyen yılan hikâyesi** gene aynı sözlerle, aynı yerden başlıyordu.” (L:155)

“Okusun ama ne okusun Teyfik Bey? Eskiden **Eba Müslimi Horasani**'yi okuyordu; **Kan Kalesi, Hayber Kalesi, Berber Kalesi, Muhammet Hanefi Cengi, Ferhat ile Şirin, Âşık Garip, Şahmaran** okuyordu. Sonra Rıza Teyfik okudu. Ömer Hayyam okudu, şimdi şimdi ama?” (TA:51)

... **Kırkharamilerin** halkın yüzüne kapatıkları demir kapıları bu anahtarla açacaktık...(TA:68)

“Ben **Kerem** gibi yanıp tutuşmuştum bir zamanlar. Katina'nın ise bir şeylerden haberi olmamıştı.” (TA:97)

... “**Ferhat** sanki kendi gücüyle mi yardı dağları? Ya gönlünde **Şirin** olmasaydı?” “demek istiyordu. Evet, benim gönlümde **Şirin** değilse bile kara üzüm gözlerini bir hoşça deviren baygın bakışlı Katina vardı.” (TA:98)

“Duydun mu oğlum **hikâyemizi**?” dedi. «Kıssaden hisse çıkarmak isteyenlere bu kadar” ... (TA:115)

“Biz Ter Adamları'nın kahırlar içinde yetişmiş çocukları olarak, **Kırkharamilerin** köleliğini kabul etmiyorduk.” ... (TA:157)

“Böyle insanlar **masallarda** kaldı bana sorarsan Selman, **halk hikâyelerinde** kaldı: **Ferhatlar, Âşık Garipler, Hurşitler**. Zamanımızdaki gönül işlerinin ölçüleri hayli katı.” (TA:381)

“Yani dağlar gibi dikilmiş bir köy meselesi ve tek başına bu meselelerle boğuşmaya gelen bir zavallı Ferhat'çık. **Ferhat ile Şirin masalı** değil bu, buz gibi bir gerçek.” (İ:86)

“Saksılarda çiçekler, salıncaklarda bizler büyüymüşüz... Çakmak çakmak oluyormuş bir zaman gelince artık gözlerimiz, dilimiz çözülüp bakın her şeyleri soruyormuşuz... Cömert davranıyorlarmış büyüklerimiz bizlere cevaplarında bir gün ne var ki, biraz gerçek dışı ve karışık şeylermiş anlattıkları, çocukların soruları her zaman boyları

kadar olmuyor ki?... **Bir padişah, bir dev, bir de Keloğlan varmış Birgül ne zaman kavgaya dursalar, Keloğlan hem padişahı hem de devi yeniyordu, inanalım mı?”** (C:16)

“Biz ne demiştik **öykümüze** başlarken, büyük bir sel olmuş, nehirler kabarmış Birgül setleri yıkıp ikili alanlara yayılmışlar, demiştik. Bizi öyle öğretmişler Birgül biz de bunlara kanmıştık. Kabaran sular çekilip giderlerken bebeler bırakırlarmış yayıldıkları yerlere. Sepetine kapanlar koşarlarmış, bir bebek, iki Bebek, üç bebek ne kadar isterlerse sepetlerine doldururlarmış.”(C:12)

“Yan yana yatarlarmış yataklarında, bebekte salıncakta. Salıncığın ipi annenin elinde olurmuş çoğusu. Geceye dönen bir gündüzün yorgunluğu üstlerinde, kaygısızca konuşurlarmış. Salıncak sessiz, hareketsiz dururmuş iplerinden tavana asılı. Ve salıncakta gül kokan bir bebe bulunurmuş ve hafiften solur, mışıl mışıl uyurmuş, tıpkı melekler gibi uyumak derlermiş buna... El kadar bile değilmiş, onun ciğeri küçücükmüş, körüğü ufacıkmiş. Sonra kadın ipini çekmeden kımıldamaya başlarmış salıncak.” (C:13)

“Geçmiş gelecek hep buralarda tartışılır, yaşlılar konuşurlar **hikâyelerin en uzunlarını**, gençler de oturup sessizce dinlerlerdi.” (CB:55)

Çalışmada incelenen eserlerde halk hikâyelerinden “Âşık Garip”, “Şahmeran”, “Kerem ile Aslı” ya, “Ferhat ile Şirin”, “Yılan Hikâyesi” ve “Kırkharamiler”e yer verildiği görülmüştür. Bu hikâyelerin yer verildiği eserlerde hikâyelerden ikili ilişkilerdeki durumların anlatımındaki ifadenin güçlendirilmesi için yararlanılmıştır. Türk kültüründe diğer milletlerin etkisi oldukça fazladır. Birçok kültürün ve dinin etkisi ile oluşturulan halk hikâyeleri bu geniş coğrafyada yaşayan toplumların ortak düşünce ve yaşayışının birer ürünüdür. Bu sebeptendir ki bir bölgede bilinen anlatılan bir halk hikayesinin birkaç nüans ve değişiklikle diğer başka topluluklarda da anlatıldığı dilden dile dolaştığı bilinmektedir.

2.2. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

Kalıplaşmış sözler; her toplumda, belirli durumlarda söyleneceği sırada yeniden üretilmeden olduğu gibi hatırlanarak gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalarla kullanılan, tek bir sözcükten ya da ardışık sözcüklerden oluşabilen sözlerdir.

Belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına ve sürdürülmesini kolaylaştıran bu sözler kalıplaşmış dil birimleridir. Özellikle bir şey söylemenin gerekli olduğu belli durumlarda doğru ve yerinde olan, toplumsal kurallara uygun sözü söyleme imkânı verir. Toplumda bireyler arasındaki iletişimin uyumlu

olmasında bu sözler önemli bir yer tutar (Gökdayı, 2008: 106). Türk kültürünün zengin içerikleri olan bu sözcükler toplum hayatının bir parçasıdır. Kalıp sözleri, öteki kalıplaşmış dil birimlerinden ayıran yapı, işlev, anlam ve bağlam özellikleri bulunur. Atasözü deyim ve ikilemelerden ayırmak mümkündür. Bazı kalıplaşmış birimlerin şekil ve yapılarında değiştirilme söz konusu değildir. Bazılarında ise konuşana, zamana ve dinleyene bağlı olarak eklemelerin ve değiştirmelerin mümkün olduğu görülmektedir. Tümce halinde kalıplaşan atasözlerinin söz diziminde değişiklik yapmak ise anlamı bozduğu gibi kullanıma da uygun düşmemektedir (Gökdayı, 2008: 90).

Başka bir tanımda; “kalıp sözler, önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeden veya dilbilgisel olarak ayrıştırılmadan olduğu gibi hatırlanarak kullanılan, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşan dizidir. “(Wray, 2002: 9) açıklanmıştır.

Kalıp sözler; argo, atasözü, beddua, deyim, dilek, dua, hitap, ölçülü söz ve yemin başlıkları altında incelenmiştir.

2.2.1. Argo Sözler

Zeynep Korkmaz (1992) Gramer Terimleri Sözlüğünde argo kelimelerin tanımını aşağıdaki gibi yapmıştır.

“Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli şekillerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı” (Korkmaz, 1992:13)

Argo, topluluk halinde yaşayan insanın sosyal çevreleri ile sınırlı olarak bulundukları topluluğun geri kalanından ayrılarak yaşam ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce korunmak, ayrılmak ve gizlenmek amacı ile kullanımı tercih edilen sözcükler, deyimler gibi söz ve söz gruplarından oluşan konuşma biçimidir (Aktunç, 1998: 16). Görülüyor ki argo sözlerin kullanımı sınırlı bir çevrede kullanılan söz ve söz gruplarından oluşmaktadır. Muhtevası genellikle hakaret içeren kaba dilin yansımasıdır.

Diğer bir Dilbilgisi Terimleri Sözlüğünde yapılan bir tanım ise argoyu, “Kullanılan ortak dilden ayrı olarak, belirli toplulukların ses bilgisi, yapı bilgisi, söz dizimi ve anlam bakımından özellikler gösteren dili veya sözcük dağarcığı.” (Hatiboğlu, 1972: 15) olarak belirtmiştir. Ferit Develioğlu -Türk Argosu (1980), Hulki Aktunç-Büyük Argo Sözlüğü

(1989) Türk argo sözleri üzerine yapılmış çalışmalardır. Çalışmadaki eserlerde argo söz ve söz gruplarına sıklıkla yer verilmiştir. Bunların genellikle hakaret içeren, alaylı ve kişileri küçümsemek-aşağılamak üzere sarf edilen ifadeler olduğu görülmüştür. Ayrıca eserlerde hak-hukuk, adalet kavramları üzerine de çeşitli argo ifadeler tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“**Üle** gelin kerata! Ne o sümsük kediler gibi dolaşmak öyle? **Öldünüz mü şeytana ruhu teslim etmeden? Kanınız mı dondu yoksa?**” (TR: 8)

(...) “Gardiyan tabii çoluk çocuk sahibi hiç direnmez kapıyı açtırır. Hele ki açmasın. Çavuş, Karacahöyük'den Mehmet, Muttalip'den Ahmet değil ki varıp gelip de **"hadi len!"** desin.” (...) (TR:9)

“Gördün mü Ayşe!” dedi, biri ötekine. “ Şu hapisin önünde oturan **deyyusu?**” (TR:11)

“He” dedi. “ **Herifin yuvasına baykuşlar tünetti**di. Nemanda (ne kadar da) şişmiş. Hökümet ekmeği yaradı besbelli **bayırın deyyusuna**, ko yatsın!” (...) (TR:11)

“**Karı kısmı**” der Abdurrahman Çavuş “Adamın bağrına basar gibi basmalı yere!” (...) (TR:11)

“Şu **herif** kıyamet habercisi mi ne? Akşam olurken mahpusane kâtibi Emin Efendi Çavuş'un yanına bir sandalye attı.” (...) (TR:12)

(...) “Dayılar niyetlerini bir açıkladılar mı hemen Çavuş çıkacaktı ortaya ve “ Gelin **üle dürzüler!**” diyecekti “gelin ki sizlen bir konuşalım.” (...) (TR:17)

(...) “**Üle siz çarığı dün atmadınız mı ayağınızdan?**” (...) (TR:17)

“Adamlar hamamı yaktılar Allah razı olsun, üle siz köydeyken hamam nedir bilir miydiniz **dürzüler?**” (...) (TR:17)

“**Haydi babam** herkes girer birbirine.” (...) (TR:21)

(...) “Müdürün üç mahpusaneden sürülüp gelen bu adam için birkaç hazır sözü vardı; **"Ulan!** Diyecekti. 'Burası senin gezip geldiğin yerlere benzemez. Aç gözünü, **ben adamın gözlerini oyarım!**" (TR:26)

(...) “Başlangıçta farkında olmadan çok önemli bir noktada atlamıştı Ahmet Bey ve ne yazık ki sosyal bir miyoplukla **HUKUK'u GUGUK** okumuştı.” (TR:34)

(...) “Ne demişlerdi adına **şu herifin**? Abdurrahman Çavuş.” (...) (TR:37)

“Etrafında bir sürü **çanak yalayıcı** toplanmıştır.” ... (TR:40)

(...) “Çuval dolusu başına ağrı. **Get ülen** dedim **geberin be! Bu yaşımdan sona davar mı güdeceğiz?** Biz mi yol göstereceğiz bu kadar **ırzı kırık kahpe dölüne?**” (...) (TR:52)

“Ben kumarı kendi kesemden oynarım zararı da bana faydası da. **Siz çenenizi yormayın angut gibi!**” (TR:50)

(...) “O **namussuz** Kirmastılı 'ya da fırsat düştü. Almış bir Ramazan lafıdır ele çiçek saksısı gibi gezdirir durur. **Kalıbından utan** be Dayı!” (...) (TR:61)

“Şimdi o kendisi mi **çıksın piyasaya** bu yaşından sona? **Sidik mi yarıştırsın** Ramazan'la mektep çocukları gibi.” (...) (TR:61)

“Ne parası olacak? Teneke parası, süpürge parası. Bura bubnın evi mi yoksa **üle it oğlu it!**” (...) “**Üle gel buraya koca bunak!**” (TR:64)

“İçeri diyorum sana, **baş mısın kış mısın ne boksun?** Nasıl da insan oluverdiniz bıçak meydana çıkınca? Çavuş haraç alır, kumar oynatır, zavallı bir ihtiyarı tokatlar siz meydanda yoksunuz. “Öyle ya Çavuş burada iken size ne lüzum var? O dirayetli adam olmasa bu cahil milleti kim idare edecek?” (TR:88)

“Hiç kızmayın arkadaşlar” dedi. “Sizler **sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana!**” Sonra usulca ekletirdi.” (...) (TR:65)

Yalnız “Yeğen, yeğenim vurma!” diye inlemişti üç kelimedeki Çavuş. Ramazan “Seni öldürmüyorum **deyyus!** Bana bıçak çekmeyen öldürmem ben. Git, git. **Leşini köpekler yesin!**” demişti. (TR:87)

“Gir **ulan** odana hilekâr köpek” dedi! “Nereye gidiyorsun? “Ben idarenin aslanını vurduğum işte! Vurmazdan önce neredeydiniz!” (TR:88)

“Ramazan kanlı olayın yarattığı şaşkınlıktan faydalanarak hala meydandaydı. Koyun ölüsü gibi ayağıyla itti Çavuş'un gocuğunu ve gene bağırmaya başladı: “Hani nerede Akseli Ali Ağa? Hani kart köpeklerin dalaşması başka olur diyen Abdurrahman Çavuş'un **kuyrukçuları? Ulan** sizin ağa ağa diye **kıçını yaladığınız dürzü hangi dağda hangi eşeği öldürdü de sıpası anırdı kaldı. Kalıbına mı tutuldunuz** yoksa? **Boş çuval** o be! Adam

olan lafının ardında durur. O çağırıldı biz meydana geldik, bizi yalnız bırakıp kaçtı bu sefer." (TR:88)

(...) "Birkaç **yardakçısı** var içerde vurulacak, kimbilir onlarda korkudan nerelere sinmiştir." (...) Dalaşkan bir kurt gibi sattı daim kendini. Adım adım çalımlı yürüdü bütün ömrünce. Ama günü gelince şanına layık bir şekilde davranamadı. **Bayırın bir ip sürüyeni** gelmiş, başını belaya sokmakla kalmamış üstelik rezil etmişti onu." (...) (TR:90)

(...) "**Göbeğinden işeyen varsa gelsin çıkarsın.** " (TR: 98)

"**Ulan moruk!**" diye girişti Melkon babaya; "Senin oynadığın domino değil ama bir şeyler de karıştırmak istiyorsun! Sen acaba **hangi ecdadını ittiğimin** kahvelerinde öğrendim bu **boku?**" (TR:101)

"Haydi be **köprü altı serserisi!**" dedi "**ulan** senin adın ise onunlan başkalarını çağırma! (...) "**Ayıp salladın be moruk!**" der "senin yerini yurdunu bilmiyoruz diye artık atar da atarsın (...) **İgdiş beygirlere benziyorsun!** Bu kadar yaş yaşadım dersin, gezdiğin yerlerde bir orman kolcusuna da mı rastlamadın? Nasıl ettiler de saldılar bu kadar insanın içine seni?"(...) "**Kabahat sende değil oğlum**" dedi "Seni taa buralara getiren polislerde. Esrar nedir? Zehirdir. Sen satmış mısın bunu? Ben olsam senin beynine çalardım kurşunu. Benim yerim yurdum bellidir. Eğer polisler yakandan tutmaz da yolun Topkapı 'ya uğrarsa serseri oğlum, Melkon deyip soruver. Adres filan vermiyorum, bak kaç kişi beyan edecektir benim kim olduğumu." (...) "**Senin kapında senden başka mahlûkun işi ne be moruk?** Sanki sen yetmiyor musun? Sen kendi karnını doyur evvela, ondan sonra kara köpeğe bakarsın!" (TR:102)

"Haydi, **ulan köprü altı serserisi!**" der Hasan'a "Sana **adam deyip laf ettiyse** köpek gibi şımarma" (...) (TR:104)

"Bakma yüzüme dedim sana. Bakma **avanak avanak!** Ben işi, zanaatı belli bir adamım. Seninle oyun yok bundan sonra." (TR:105)

"Hasan dayanamadı aradan çıktı: "**Moruk!**" dedi. "**Lafı gargaraya getirip arada harcama bizi!** Güzel karının gözlerine mi kurban oldun, yoksa koçunkilere mi? Açık et de içimizde ukde kalmasın." (TR:107)

"Melkon durdu dinledi, sonra Hasan Kaçar'a dikti gözlerini. İşte gene yaşına uygun, güzel bir konuşma yapmıştı. İbret almış mıydı acaba bu **eşşek kafalı?**" (TR:109)

“Ne olduysa onlara bir **puştun** yüzünden oldu. Akşamlar olup ortalık kararınca, zemheriyi bekleyen aç kurtlar gibi bütün **namussuzlar** pusudan çıkıyordu.” ... (TR:123)

(...) “**Sülük gibi yapışır** sıçrayınca adama. Ha deyince koparıp yakandan atamazsın.” (TR:129)

(...) “Üdebadan geçinirsin **ulan**” dedi. “Her fırsatta dinle Köse'yi de zihnini açılınsın. Laftır atamın bu ettikleri, **at pazarında eşek osurmuyor.**” Öteki de: “Biz sendika başkanı değiliz **anam babam**” dedi. “Sen dinle de **natıkan kuvvetlensin.**” (...) (TR:143)

“Katiyen **kül yutmam!** Bir adamı vurdum muydu **postu para edecek.**” ... (TR: 166)

“**Ulan** dedi, sen cenneti Şeveli'nin hanı mı sandın **kerata?**” (TR:168)

(...) “Kendisi ne sanki”, diyordu tarihçi için, “kara kuru **deyyusun** biri. Tıpkı Ermeni'ye benziyor.” (TR:196)

“Geç **ulan** geç hadi, **besmelesiz dürzünü evladı.** Geç diyorum sana. Ben, **tepem kızınca damanı burnunun yere sürttürmeden yakasını bırakmam.** Mahpusanenin asayişi sizin oyuncağınız mı oldu **namussuz pis hergeleler?**” (...) (TR:204)

(...) “Karşısındaki “**Hadi ulan**” diyebileceği takımdan değildi. Boşluktan Suvari Mehmet faydalandı. Başgardiyanın yerine o yapıştırdı cevabı:” (TR:205)

(...) “Vallahi başımı zor korudum. Bir de soruşturuyorum bu **teres** atmış.”(TR:206)

“Hadi **ulan** koca köpek” dedi, “ben sana uymam.” (...) (TR:208)

(...) “ben şimdi bu durumdayken kalkayım o **deyyusun** gırtlığından tutayım.” (...) (L: 17)

(...) “**yolsuzum,** Feti Bey,” dedi. “**Peder** ne zamandır bizi unuttu. **Kocakarı** aramaz oldu.” (L:18)

... “Zaten işlerin bu tarafı müdür beyi, kendi deyişiyle, “**entere**” **etmez.** (L:24)

... “At... **ulan...** ” der. “**Boşa atma, ete at!** ...” (L:25)

“Meğer ne **anasının gözü, hinoğlu hinler** varmış içlerinde!” (L:28)

...” Bunda **apışacak** ne var?” ... (L:37)

(...) “yürüyüp çıkıverir ve de **şapa oturtur** koskoca idareyi” ... ” (L:115)

"Neme gerek," dedi, "benim, onun inlemesi? **Tohumuna para mı verdim karhanacının?** Bağırın dursun." (L:150)

(...) "**milli tıraşlar dinlemişti**; kulak bile vermedi söylenenlere, sol elini pantolon cebine soktu." (L:156)

... "O **deyus**, bizim karının peşinde dolanırken neredeydiler?" (İ:13)

"**Ülen teres** mahalle mektabının bahçesi mi burası yoksa allahın huzuru mu" (İ:51)

"Sonra Abaza Şahadettin: Yeşil gözleri gölsuyu gibi, kahpece saldıran bir manga jandarmaya: "**Gavur tohumu sizsiniz ulan! Alçak herifler**" dedi. (İ:123)

"**Hoppala!** Davul mu çalalım durup da burada! Görüyorsunuz ki belediye reisi midir ne karın ağrısıdır! O adamı arıyorum!" (İ:269)

(...) "15 dakika beklenir, beklenen gelmezse oradan **toz olmak** gerekliymiş." (TA:10)

"**Baltasız ormana dalıyorsun babalık**" ... (P:11)

"**Ya** babalık basmayı arşınla, insanı meydanlarda? ..." Kafalar karışmaz **be babalık**, biraz inceden düşünürsek." (P:12)

"Yükseliyor, yükseliyor, **ağızına bereket**" ... (P:13)

"**Zalimin zulmüne karşılık, mazlumun da Allah'ı var mı? "Var yiğidim var!"** (P:13)

"Bir zalim var başımızda üçüncü Ahmet?" Ben de onu diyecektim, hey **ceddine rahmet**" (...)

"Ama **babalık** üç de meydan var: Et Meydanı, At Meydanı, Beyazıt Meydanı" ... (P:14)

"Burada bir yerlere varmak, bir önemli başlangıcın **üstüne parmak basmak** istiyor." ... (P:15)

"Hey **anam** hey! Demişti "**Yaratana kurban olduğum**, güvercinler, güvercinler, atlastan kocaman bir şemsiye" ... (P:16)

"Reaya fukarası gibi alçak gönüllü olalım. Kalemimi padişahlığa ve onun **yardakçılarına** kiralayan **satılık** şairlerin ne kadar alçaldıklarını bir an bile hatırdan çıkarmayalım." (P:27)

(...)” onun içindir ki çakallar, ister istemez kurt postuna bürünecekler, fukaraya böyle görüneceklerdi.” (P:29)

“**Amma da uzattın cevabı pahalıya sattın**, kendini iyice **naza çektin** be Ali? **Öküz** alım satımı değil ya bu?” (P:42)

“Sigarayı saralım mı, yoksa **kısadan kısadan, Aydın havası mı olsun?** (...) “**Aman kısadan**, uzun tutarsak o ipi alır boynumuza dolarlar sonra?” (P:43)

“İçimizde en büyük olanı Hilmi’ydi hem de **hergele takımından** açık saçık şeyleri anlatmasını seviyordu” ...(C:18)

takım taklavat

“Yaşar gözlerimde bir an şiirlere konu olacak **takım taklavatıyla**, en içten fisiltılarla sıcacık beni **kendine çeker**. Umarım yanılmam, ömrüm süresince hep böyle olacaktır bu, böyle olmuştur.” (C:36)

“Kadem Usta; Kadem Usta! Neden açmıyorsun kapıyı? Bir dost böyle mi karşılanır? **Git ulan** dediğin kimdir, bunun farkında mısın? Aç diyorum sana; aç şu kapıyı.” (CB:76)

“Çekil git diyorum sana Tahsin; kanın akmadan tüyün kuruyken git! **Namussuzlar** yapar bu senin yaptığını; sen **alçağın** birisin **ulan**! Çekil, **orospu kasığından düşme seni!**” (CB:120)

“**Ulan** beylik **dürzüler**, **ulan namussuzlar!** Deli Kadir’in sızısı geçer, savcının kuzusu uçar, yaşadığımız yer mapusane Müdür Bey, bu hayat böyle geçer!” (ÖP:61)

“Alamanlar gelecek, kapıları açacakmış, herkesin herkesin ağzında bu sakız; hangi **deyyus** sokmuş kulaklarına bilmem ki?” (ÖP:169)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Patrona, Canlı Bayraklar, Ölüm Pusuda’da argo kelime ya da sözcüklerin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Özellikle Kerim Korcan’ının Tatar Ramazan ve Linç eserlerinde argo kelimelerle örülü bir dil kullanımı söz konusudur. Bu argo konuşmalar çoğunlukla suçluların toplu olarak bulunduğu mahkûm koğuşlarında yapılan konuşmalar esnasında gerçekleşmiştir. Köy çevrelerinde alışlagelen ağız özelliklerinden kaynaklanan argo sözler genellikle hakaret, aşağılama ve küçümseme ifade eder. Bu sözcüklerden deyyus, ulan, alçak, dürzü, moruk, peder, babalık, hergele, teres, karhanacı, alçak, namussuz, takım taklavat, sülük, puşt, kerata gibi argo

kelimeler Kerim Korcan'ın hemen hemen tüm hikâye ve romanlarında ikili ya da çoklu diyaloglarda kullanılmıştır.

2.2.2. Atasözleri

“Atasözleri sosyoloji, felsefe, tarih ve ahlaki yönden incelenmesinin yanı sıra psikolojik yönden inceleme ve araştırma konusu edilmeye değer millî varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.” (Aksoy, 1965:13) Atasözleri her toplum ve milletin ortak yaşam çerçevesinde belirli söz kalıpları dağarcığında insan hayatındaki birçok durumu ifade etme becerisinin bir kaynağıdır. Ortak kültür unsurları vasıtasıyla oluşur ve o kültüre mal olur. Atasözlerinin zenginliği, bir milletin kültür yapısını diğer milletlerden ayıran özelliğe sahiptir.

Toplumların yaşayışları, gözlemleri, deneyimlerinin bir sonucu olarak ortak düşünce, tutum ve yargılarını yansıtırlar. Atasözleri mecazi bir anlam barındıran, eğitici ve öğretici vasfı bulunan kalıplaşmış, kısa ve özlü söz ve söz gruplarından oluşur. “Türk atasözlerinin, toplumsal ilişkilerde ve yaşayışta Türk insanının çoğunluğunun fikrine, düşüncesine tercüman olması, bu sözlerin değerini bir kat daha artırmaktadır.” (Kurt, 1991: 6) Geçmişten günümüze pek çok yazar, şair, düşünür ve bilim insanı, derledikleri atasözlerini kitap hâline getirmiştir. İlk baskısı 1863'te, gerçek anlamıyla atasözlerini içeren ilk kitap Durub-ı Emsal-i Osmaniye'dir. Bu eserde 1800 atasözü bulunmaktadır. Türk Atalar Sözü ise Muzaffer Lütfü Bey'in yeni Türk harfleriyle 1928'de ilk basılan eseridir. Atasözleri nasihat içerikli olup eğitici ve öğreticidir (Arslan, 2004:3).

Çalışmada atasözleriyle ilgili incelemeye konu edilen eserlerden tespit edilen atasözleri aşağıda sıralanmıştır. “Tatar Ramazan”, “Linç”, “İdamlıklar”, “Ter Adamları”, “Patrona”, “Ateşten Köprü”, “Capon”, “Canlı Bayraklar”, “Ölüm Pusuda” isimli eserlerde çok sayıda atasözü tespit edilmiştir. Metin içeriklerinde yer alan bazı atasözlerine olduğu gibi yer verildiği, bazılarının tamamlanmadan bırakıldığı, bazılarının ise orijinalinden farklı olarak başka ifadelerle kullanıldığı görülmüştür.

dünya yıkılsa umurunda değil, iş olacağına varır

(...) “dünya yıkılsa bile gasavet çekme be! Her şey olacağına varır.” (TR:12)

bey mi yaman, el mi yaman

“İş biraz çetin olur. Boş vermeye de gelmez pek. **El mi yaman bey mi yaman demişler.**” (TR:14)

yoktan yonga çıkmaz

“**Yoktan yonga kopmaz** ben de bilirim. Lakin böyle dedik miydi bir korku düşer onların içine.” (...) (TR:23)

arı bal alacak çiçeği bilir

“Gitmez Dayı gitmez, **arı baldan kaçmaz!**” (TR:42)

çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir

(...) Konuşurken kendini hiç öğmedi. Efendim **çok gezen mi yoğusam çok yaşıyan mı?** (...) (TR:43)

baş başa bağlı, baş da şeriata (yasaya, padişaha)

Ne demiş dedelerimiz? "**Baş başa bağlı, baş da padişaha bağlı!**" Ne öğreniyoruz bu kocaman laflardan? (...) (TR:83)

bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır

(...) “**Bir fincan acı kahvenin, iki çift tatlı sözün kırk yıl hatırı varmış.**” (...) (TR:94)

atı alan Üsküdar'ı geçti

Abdurrahman Çavuş bu sıraladığı keskin propaganda tedbirlerini zamanında alamamış ve böylece de **atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmişti.** (...) (TR:62)

delik büyük, yama küçük

(...) “**Yırtık büyüdükten sonra yama vurmak güç olur!**” (TR:63)

sonradan görme, gâvurdan dönme

(...) “Sen efendi adamsın. Onun gibi **sonradan görme değilsin.** Boş vereceksin.” (TR:68)

bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma)

“Abdurrahman Çavuş artık iyiden iyiye Tatar Ramazan 'a karşı hazırlanıyordu. Durumuna bakılırsa **artık bugünün işini yarına bırakmak tarafıslı değildi.**” (...) (TR:74)

köpeğe dalaşmaktan çalıyı dolanmak yeğdir

(...) “**Köpeğe dalanmaktansa çalıyı dolanmak daha iyidir** diyordu belki içinden.”
(...) (TR:104)

çıkmadık canda umut var

(...) "Haklısın Elmas" dedim. "Sen korkunç kanunların hüküm sürdüğü acayip bir pazardasın. Bu pazarda can alınıp can satılır! Gözyaşı, yalvarma, nedamet geçmez bu pazarda. Ne var ki **çıkmamış canda umut vardır** demişler. (...) (TR:120)

ığneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır

(...) “Baba adam, merhametli adam. **İğneyi biyol da gendimize batıralım**, öyle mi Alefendi?”(TR:149)

misafir misafiri (dilenci dilenciği) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de

(...) “Ne demişler **hoca hocayı sevmez, hacı hacıyı sevmez.**” (...) (TR:166)

zora beylerin borcu var

(...) “Baskın değil böyle kıcı kırık iki zibidiyi, paşaları şaşırtmış arkadaş. **Zora, beylerin bile borcu var** demişler!” (TR:174)

hatasız kul olmaz

(...) “Kıyım kıyım oldu yüreğim, datlı canımdan bezdim. Uzun cezalara dayandım buna dayanamıyorum. Madem diyorsunuz ki hepimiz Türküz! Öyleysen yesir yerine koyma bizi. **Kul kusursuz olmaz**, artık döğdürme.”(TR:203)

davul dengi dengine diye çalar

“**Davul bilem dengi dengine demiş.** Senin gibi neceleri benim kapıma çoban durmak istedi de yüzüne tükürmeden kovdum. Allah seni eksik yaratmış oğlum. Sana uysam, seni bırakırlar bana gülerler.”(TR:208)

ne ekersen onu biçersin

... “Bir tek taşı ayıklanmamış çorak bir tarla bu, **ne ekersen onu biçersin**” ...(L:37)

ne şiş yansın ne kebab

(...) “bu işler Şevket Erdoğan Bey’in, “**ne şiş yansın ne kebab**” zihniyetiyle yürütülemez.” (L:45)

ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz

... **“Ana gibi yar olmaz.** Bin şarkı bilmek isterdim ana üstüne söylenmiş... ”(L:52)

merhametten maraz doğar (hasıl olur)

Onu akreplerin içine atmak belki de günah. Fakat **merhamet den maraz doğuruyor,** peki ya onu ne yapmalı? ...(L:57)

el mi yaman bey mi yaman? el yaman!

...El mi yaman, bey mi yaman demişler...(L:67)

çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir

“Çok gezen mi, çok yaşayan mı demişler... ” diyecekti. (L:71)

baskın basanıdır

“ Baskın her zaman basanın değildi herhal...” (L:84)

ah yerde kalmaz

“Gel oğlum!” dedi. “Gel Arap. Zulmedenlere Allah hesabını soracak! Ah, hiçbir zaman yerde kalmaz” ...(L:89)

iki el bir baş içindir

“İki el bir baş için demişler yalan... İki elin birisi arkadaş için... İşte bu doğru.” (L:116)

güvendiği dağlara kar yağmak (güvendiği dal elinde kalmak)

(...) **“hiçbir şeylere güvenme! Güvendiğin dağlara çoktan gar yağdı.”** ...(L:118)

baskın basanıdır

“Baskın daima basanıdır. İlk tokadı indiren kavganın yarısını geçmiş demektir.” (L:129)

iş olacağına varır

Her şey olacağına varır ve gardiyanlar da talimli tilkiler gibi çıkarlar sonradan meydana... (L: 134)

her kuşun eti yenmez

Aferin! Ama ben, **her kuşun eti yenmez** dedim sana. (L:141)

bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, sonunda yakalanırsın çekirge
(üçüncüsünde avucuma düşersin çekirge)

“Çekirge iki sefer atlar, üçüncüsünde kırılır zembereği” deniliyormuş. (L:143)

eğilen baş kesilmez

“Eğilen boyna kılıç vurulmaz. Hepimiz İslamız. Onun yaralarını sardırmayacak mıyız?” (L:150)

eden bulur, inleyen ölür

“Eden bulur. Hani ben bir haber vereyim büyüümüze demiştim...” (L:150)

çıkmadık candan umut kesilmez

“Çıkmayan canda ümit vardır. Ümitlere gölge düşürenler hep müddeiumumiler!”
(İ:9)

ateş düştüğü yeri yakar

“Bu konuda ateşin düştüğü yeri yakması biraz da olağandır.” (İ:26)

düşün düşün, baktır işin

“Günlerce köşe bucak pis pis düşündü. Ne çıkardı bundan. **Düşün düşün baktır işin**, demişler...(İ:36)

kimsenin ahı kimsede kalmaz

“Orası öyle ya Torpil, **kimsenin ettiği de yanına kalmaz** bunu da bil. Allah’ın kanunu kulunkine benzemez. (İ:47)

derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz

“Burası doğru ya, **derdini söylemeyen de derman bulamaz.**” (İ:61)

bin işçi, bir başçı

... Diyorduk ki: **İki işçi bir başçı**. Atalarımız da böyle söylemiş, bu ne demektir?
(İ:74)

merhametten maraz doğar (hasıl olur)

Merhameti silin i Merhamet merhameti işte görüyorsunuz, **hergün yeni bir maraz doğuyor bu merhametten (...)** (İ.112)

su uyur, düşman uyumaz

“Atalar boşa konuşmamışlar hiçbir lafı? **Su uyur düşman uyumaz**, demişler.”
(İ:168)

tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış

Adalet bir dağdır. Ömer'de bir garip tavşan. **Tavşan dağa küserse ne olur? Dağın bundan haberi bile olmaz.** (İ:182)

it derisinden post olmaz, domuz derisi post olmaz eski düşman dost olmaz

Köpek derisinden post, idaradan dost olmaz arkadaşları ben bunu bilir, bunu söylerim. (İ:311)

son pişmanlık fayda vermez (etmez)

“Adam olalım, adam gibi geçinelim burada! **Son pişmanlık fayda vermez!**” (İ:312)
gönüller bir olunca samanlık seyran olur, iki gönül bir olunca samanlık seyran olur

Gönüller bir olmuş samanlık seyrandı bizim için. ...(TA:91)

düşün düşün, baktır işin

“Düşündüğünü yapabilecek bir medarın olacak, yoksa **düşün düşün baktır işin.**”
...(TA:419)

ya devlet başa ya kuzgun leşe

Ya devlet başa ya kuzgun leşe!

Belki de mazlumların iç ürperten sesiydi, ... (P:9)

ya devlet başa ya kuzgun leşe

Böyle söylüyordu elleri kocaman adam **ya devlet başa ya kuzgun leşe!** (P:9)

mazlumun ahı yerde kalmaz

“Zalimin zulmüne karşılık, mazlumun da Allah’ı var mı? Var yiğidim var! (P:13)

baş başa bağlı, baş da şeriata (yasaya, padişaha)

Baş başa, baş da padişaha mı bağlı? Bu deyimın artık mevsimi geçmiş bana sorarsanız. Düzenin çivisi çıkmış, dağılma alametleri belirmiş, çünkü kurtlar basmış ağılı. (P:59)

Su uyur, düşman uyumaz

“**Su uyur ey ihvanlar, şunu iyi bilin ki düşman uyumaz!**” (P:171)

böyle gelmiş böyle gider

Bu köhne tekne **böyle gelmiş deryalardan, böyle de gider**. Hadi diyelim ki yel üfürsün su götürsün, Ama bir kere halkın ciğeri kebab olmayagörsün? (P:241)

değirmenin suyu nereden geliyor?

Ve bu haramiler **değirmenin suyu nerelerden** geliyordu? ... Kendi kendini yalanlarcasına belki de farkında olmayarak madalyonun arka tarafını da kaleme almış sayın yazar... (P:299)

taşım su ile değirmen dönmez

Taşım suyla değirmen döner mi? Dönmez, üçbeş kova suyla koca bir orman yangını söner mi Söylenmezdi. (P:332)

altta kalanın canı çıksın

(...) **altta kalanın canı çıksın** diyordu onları aldırmadan besbelli ve tabandaki insanları düşünerek böyle söyleyebiliyorlardı anlaşılan. (P:346)

eğri oturup doğru konuşalım

Eğri oturup doğru konuşuyor dalgın dalgın düşünerek diyoruz ki vay gidi Osmanlı Devleti vay demek seni ingiliz keferesi tütüne alıştırarak kahvelerin evlerin pazarların hatta mahallelerin pis pis kokacak peki peki olur mu bu işte peçevi İbrahim Efendi'nin tarihinde gördük okuduk olmuş bal gibi oluyor. (...) (P:347,348)

halka verir talkını (telkini), kendi yutar salkımı

Padişahlar canavarlar gibi azarsa elbette elbette gideceği yönü şaşırır kul **kendi salkım yutup halka talkın verenin** kıbleye karşı değil sadabata taraf namaza duranın...(P:375)

değirmenin suyu nereden geliyor?

(...) Hasan arkadaş gülümsemişti” Evet ama, bu **değirmenin suyu nereden geliyor?”** (AK:31)

güneş balçıkla sıvanmaz

Sana işkence yapabilirler, şafağı karartamazlar! Siyasi polis elbette güneşi balçıkla sıvayamaz, elbette gerçekler su yüzüne çıkar bir gün (AK:87)

yoktan yonga çıkmaz

Güzel ama **yoktan yonga kopar mı?** Güçlü teşkilat kendi açmazları önünde bocalıyor, henüz **bıyıkları terlememiş delikanlılar** her halleriyle onlara haksız olduklarını anlatıyorlar. (AK: 146)

yoktan yonga çıkmaz

Yoktan yonga kopmayacağını bilmek için bilgin olmak gerekli mi? (C:24)

hacı hacıyı Mekke'de, derviş dervişi tekkede bulur.

“Bebek Korularında, Gülhane Porlarında, Kuşdili Çayırlarında geçmiş gençliğini ben adamı kolaylıkla bırakmam? **Arkadaş arkadaşla hocaya da beraber gider, hacıya da;** bu işler böyle?” (CB:90)

gönüller bir olunca samanlık seyran olur

(...)” **samanlığı seyran sayan** aşıklar, bir gün hiç ummadıkları bir anda basılıyor, **çırılçıplak ele geçiyorlar**, çoğusu günahlarını canlarıyla ödüyorlardı.” (CB:93)

Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış.

“O bir tavşandı, kaptanın karısı ise dağ, **tavşan dağa yanıp tutuşuyordu, gelin görün ki, dağın bundan hiç mi hiç haberi yoktu?”** (CB:95)

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş

“**Kul sıkışmayınca, Hızır yetişmezmiş;** işte o an hiç beklenmeyen bir şey oldu.” (CB:96)

Garip kuşun yuvasını Allah yapar

“**Garip kuşun yuvasını Allah yapar;** bu ara Kaptan bir dış sefere çıkar mı sana; sen seyret ondan sonra cümbüşü?” (CB:98)

hayvanın alacası dışında, insanın alacası içinde

“Kötüye de yoramazdık durumu; kötü şeyler düşünmek kurmak için vakit henüz erkendi. Eh dedik boşuna söylenmemiş, «**insanların alacası içinde?**» diye.” (CB:105)

hak deyince akan sular durur

“**Akan sular duracaktı** böyle bir beyan karşısında ve ağzımızla açıp da tek kelam edemeyecektik; durum buydu. Bız de buna katlanmaya mecburduk?” (CB:106)

“Peki peki katlanalım; Rusların şöyle bir **atasözü varmış**: «Kendi arzu ettiğinle değil, Allah’ın gönderdiği ile geçineceksin!»” (CB:106)

ava giden avlanır

“**Ava giden avlanır** da, sen namluyu görmüyorsun, âmâ tetiği çekecek olan seni görüyor a enayi?” (ÖP:24)

yanlış hesap Bağdat'tan döner

“Herkes derece derece yanılıyor, yanılabilirdi; **yanlış hesabın daima Bağdat'dan geri dönebileceğini** söyledim kendisine.” (ÖP:168)

evli evine, köylü köyüne

“**Evli evine, köylü köyüne** çekilmiş ve derdiyle başbaşa kalmış olamaz mı? İşte insanı derinlemesine düşündüren buydu, bu olmalıydı?” (ÖP:124)

Kerim Korcan’ın Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Capon, Canlı Bayraklar, Ölüm Pusuda eserlerinden incelemede örnek teşkil etmesi için uygun görülen toplam 82 atasözünün olduğu kullanıma yer verilmiştir. Yaşanılan çevreye özgü atasözlerinin kullanımı yanı sıra nadir olarak çok fazla kullanılmayan atasözleri de kullanılmıştır. Atasözlerine yer yer eklemeler de yapılmıştır. Sık kullanılan bir atasözü olarak “ya devlet başa ya kuzgun leşe” argo kullanımlı bir atasözü eserlerde dikkat çekicidir. Diğer sık kullanım ise “değirmenin suyu nereden geliyor?” atasözünde görülmektedir.

2.2.3. Beddualar

Türk Dil Kurumu (TDK) da beddua tanımı “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, ilenme, ilenç, kargış.” (<https://sozluk.gov.tr/>) olarak belirtilmiştir. Beddua; kişinin kendine, ailesine, topluma veya toplumun değerlerine, kurumlarına, kendine zarar verecek olanlara karşı bir tepkidir. Bu tepkinin amacı yapılan beddualarla sözü geçen unsurlara karşı

hem Allah’a sığınmak hem de Allah’ın gazabını onların üstüne çekip zarar görmelerini sağlamaktır. Hemen hemen bütün bedduaların kökeninde güç yetirememe durumu ve bunun sonucunda düşmanı Allah’a havale etme vardır. Beddualar hasmın yüzüne karşı edildiği gibi hasım uzaktayken de söylenebilir. Diğer bir tanımda beddua; “bir kimsenin başına kötü şeylerin gelmesini dilemek, doğaüstü güçlerden bir kişiye, nesneye, olguya zarar vermesini istemek, Tanrı’nın öfkesini onun üzerine çekmek.” (Keskin, 2018: 56) olarak belirtilmiştir.

Bedduaların bazı söylemlerinde ise anlamın hafifletmesi için olumsuzluk ifadesi yer alır (Artun, 2014: 90). Beddua bir şekilde canı yanan, herhangi bir durumdan dolayı zarar gören bir kişinin, diğer kişi ve kişilere duyduğu öfkeyi dile getirirken diğer yandan bir canlıya ya da bir nesneye, soyut bir varlığa, kadere karşı söylenebilir (Tonga, 2010: 471). Mağdur kişinin sıkıntısından daha da büyük sıkıntılara düşmesi niyeti ile sarf edilen bu kalıplaşmış sözler kişinin duyduğu nefretin sonucu olarak söylenir; onun olabildiğince daha büyük belalara maruz kalması Allah’tan dilenir. Beddualar ortak söylemlerine göre toplumun dilinde kalıplaşmış ve çeşitli özellikler kazanmıştır. Beddualar, toplumun kültürel hafızasında yer edinmiş ortak inanç ve söylemler içerirler. Ayrıca bu kalıplaşmış sözlerin kutsal güçleri harekete geçirdiği düşüncesi halk arasında yaygındır.

İncelenen eserlerde beddua terim anlamıyla kullanıldığı gibi; çok sayıda metin içi kullanılan beddualarda zarara uğrayan, sıkıntıya düşen kişilerin Allah’tan o kişinin cezalandırılması için yakarışlarda bulunulması tez vakitte cezalandırılmaları ve başlarına kötü şeylerin gelmesi için istekler sıralanır. Derlenen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

(...) **“Buralardan çıkamaz, teneşirlere gelir inşallah,”** (TR:11)

“Allah kahretsin! Adam adam olduğuna utanır onların yanında.”(TR:40)

“Nerde bir kötü varsa Allah belasını versin! İnsana kahir eden, hayatı zehreden onlardır.” (TR:45)

(...) Çal, **hanemizi yıkanın hanesi viran olsun, zulmedenler feryat feryat boğulsun sellerde!”** (TR:118)

(...) “Hayır yahu” der, **“bir kabahatim olsa ağzım kurusun açıp da bir lakırdı söylersem, gözüm kör olsun** bak ne lakırdı diyorum, **gözüm kör olsun bugünlerde kumar oynadıysam.** ” (...) “Orospu çocuğu çok kardeşim hapishanemizde, biri gitmiş müdüre ispiyonlamış, **kumardan haberim varsa gözlerim çıksın.”** (...) (TR:150)

“Tuh Allah belanızı versin,” dedi. “Bu kadarı da miskinlikten.” (TR:155)

(...) “müdüre büyük amirlerden söz gelmesin, sonradan yatsın, yatsın da cehenneme gitsin isterse.” (L:24)

“Bizi bu hallara koyanların ocakları sönsün allahım. Sönsün Allahım, bir dilek için geldim koca kapına Allahım oğlumu asacaklar içimi ataşlar bastı hep” ... (İ:28)

“Mıktar çocuğu olmuş ta, ağa çocuğu olmuş ta bok yimişsiniz, dedi. **Elleri kuruyasicalar!** Onun üstüne de geldiler allahım. Vurdular vurdular heç acımadan! «Vah biz ne hallara düştük.” (İ:31)

“Bunu yide geber, son nafakan olur işallah. “Diye ilenen ve çocuğunu paylayan hırslı kadınlar vardır.” (İ:107)

“Allah kahretsin ne deyim? Gittiği yerlerden geri dönmesin” ... (162)

“Kurşunlara gelsin bunu yapanlar! İplerde asılsınlar” ... (İ:170)

“Siz de insansınız ha? **Hay Allah kahretsin topunuzu** “Tükürdü sonra Ömer. Orada birtakım gölgeler vardı.” (İ:218)

“Kanına girenler utansın Ömer! Allah onlara onulmaz belalar versin! “ (İ:239)

“Böyle memleket de istemiyorum! İstemiyorum lanet olsun! Lanet olsun hepsine.” (İ:269)

İncelenen eserlerde tespit edilen 28 beddua, Kerim Korcan’ın doğduğu büyüdüğü bölgeye ait söyleyiş özelliklerini ihtiva ettiği gibi bu söyleyiş tarzını dini inançların şekillendirdiği görülmektedir. Haksızlığa uğramış insanların acı ve sıkıntılarının bir nebze hafifletilmesi için sarf edilen bu sözlerin halk arasında çok darda kalmadıkça söylenmemesi de eserlerde vurgulanmakta, ayrıca bedduanın çift başlı olduğu, söyleyene de zarar vereceği kanısı da yaygın bir kanaat olarak paylaşılmaktadır.

2.2.4. Deyimler

Türkçe birçok yönden anlam zenginlikleri içeren dünyada en çok konuşulan diller arasında yer alan bir dildir. Bu anlam zenginliği kültürümüzde var olan atasözleri ve diğer söyleyiş özelliklerinde olduğu gibi, dilimizde varlığını koruyan deyimler de az sözle çok anlam ifade etmenin imkânını doğuran söz gruplarıdır. Günlük hayatta olduğu gibi yazın hayatında da ifadenin vazgeçilmezlerinden olan deyimler kültürümüzü yansıtan önemli unsurlardır. İfadenin akıcılığını, canlılığını sağlayan bu söz gruplarının zenginliği o dilin kültürünü değerli kılan en önemli mihenk taşlarıdır.

Türkoloji araştırmaları sonucunda Türk lehçelerindeki deyimlerin derlenmesi ve incelenmesi ile 1950’li yıllardan sonra deyimlerin dil bilimi içerisinde ayrı bir disiplin olarak kabul edilmesi sağlanmıştır. Bu çalışmalarda Türk dünyasında konuşulan lehçelerdeki deyimlerin yapıları ve anlam özellikleri incelenmiştir. Kalıplaşmış kelime grupları hâlinde kullanılmaları ve sabit yapılı karakter taşımaları, anlam bütünlüğüne sahip olmaları deyimlerin, dil biliminin ayrı bir kolu olarak incelenmesini gerekli kılmıştır (Kenzhalin, 2017:109)

Çalışma sonunda incelenen eserlerin deyim açısından oldukça zengin olduğu görülmüştür. Hemen hemen incelenen hikâye ve romanların tümünde çok sayıda deyim varlığı tespit edilmiştir. Deyimler belirlenirken TDK’nin elektronik deyimler ve atasözleri sözlüğünden yararlanılmıştır. Eserlerde değişik formlarda kullanılan ancak sözlüklerde yer almayan deyimlerden de çalışmamızda örneklere yer verilmiştir. İncelenen eserlerde deyim örneklerinin çokluğu ve çeşitliliği yazarın farklı yöresel kültürlerden etkilendiğinin ayrıca sahip olduğu söz dağarcığının ne kadar geniş olduğunun bir göstergesidir. Tespit edilen deyimler aşağıda sıralanmıştır:

eksik etmemek, yol açmak, volta vurmak

(...) “İçi kuzu derisi gocuğunu sırtından hiç **eksik etmez**, ne yana yöneleceği belli olunca mahkûmlar hemen kendisine **yol açarlar**, ağır ağa adımlarıyla **volta vuracağı** yeri ona bırakırlardı.” (TR:7)

bıyık burmak, ruhunu teslim etmek, kanı donmak, keramet buyurmak

“O gelince bahçeyi bir sessizliktir kaplar, mahkûmlar Çavuş'a bakar bakmaz durumu kestirirlerdi. Eğer mısır püskülü **bıyıklar ağırdan ağırdan buruluyorsa** demek ki ağa efkârlı, kimse yanına sokulmaz. (...) **Öldünüz mü şeytana ruhu teslim etmeden? Kanınız mı dondu yoksa?**” (...) Herkes memnundur zira ağa **keramet buyurdu**. Kimin yüzüne baksa hemen koşar, ağaya yanaşır. (...) Çavuş gene bildiği adımlarla uzun uzun gider gelir. Zavallı Mehmet'in de ayağında yarım pabuç, iriden bir kısrağı izleyen tay gibi ağanın ardında seğırtirdi.” (TR:8)

ipi eskimek, soluğu kesilmek (tutulmak), gözünün şavkı gitmek, yorgun düşmek

“Olur olur. **İpimiz eskidi**. Kurt çoban köpeklerine döne yazdık. **Soluğumuz kesilir** ikide bir. **Gözümüzün şavkı gitti**”. (...) “Dokturluk bir iş değil ki bu. Öyle olsa bir kutu hap

alır savarız işi. Gönülden **yorgun düşmüşüz** Memet. Bu hükümet bir af, bir serbestlik vermeyecek mi ki bize?" (TR:8)

kızarıp bozarmak,

"Ağa sordukça Mehmet **kızarıp bozarır**. İçinden mantıklı bir sebep bulmaya çalışır bu dipsiz doruksuz sözlere." (TR:9)

naz etmek, meydana çıkmak

"Amma da **naz ettin** be Memet de gayrik söyleyiverir. Yeni yetme kızlar gibi al al oldu yüzün. **Sen de erkek olaraktan meydana çıkmışın şu adam kıtlığında.**" (TR:9)

sahip çıkmak, gönül koymak,

sahip çıkmak, gönül koymak

(...) "Sonra soluğu sokakta alır vallah. Dönüp de pabucuna bile **sahip çıkamaz**. Geçmiş günlerde gardiyanın biri direnmiş, Çavuş'a kapıyı açmamış. (...) "Bura komşu kapısı değil ey Aptıraman Çavuş! Her gelenin keyfi için kilide anahtar sokmam ben. **Gönül koyma** bu işe. Kızma darılma benim de amirim var." (TR:9)

asıp kesmek,

(...) "Arabacı Ali gelene kadar işler tıkırında gitmiş, gardiyanlar **astıklarını asmış, kestiklerini kesmişlerdi.**" (...) (TR:180)

arkadan vurmak

(...) "Ramazan bunu anlayınca gülümsedi "Ama" dedi içinden "Koca ayı sen hiç merak etme ben adamı **arkasından vurmam.**" (TR:69)

boş vermek

(...) "Sen efendi adamsın. Onun gibi sonradan görme değilsin. **Boş vereceksin.**"(TR:68)

küçük düşürmek

(...) "Her ne kadar etrafa karşı Tatar Ramazan'ı **küçük düşürmeye** gayret ediyorsa da kendi kendine onun gerçek değerini açıklamaktan çekinmiyordu." (TR:74)

yenik düşmek

(...) “Belki Ramazan'ın karşısında **yenik düşmesi** de aslında bir mana ifade etmeyebilirdi.” (...) (TR:74)

güvendiği dağlara kar yağmak (güvendiği dal elinde kalmak)

(...) “Kararsız dururken Çavuş 'un ünlü pusulası elinden düştü. **Güvendiği dağlara kar yağmıştı.**” (TR:77)

ayak diremek,

“**Ayak direyince** Süreyya, dolu gibi yağmaya başlamış dedikodu.” (TR:97)

yaraya tuz basmak

(...) “Bu adam da **taze yaraya tuz basıyordu.** Nene lazım senin ulan Köse'nin köyü?” (...) (TR:147)

fiske vurmamak, üstünde kalmak, başına bela olmak

(...) “Cıbıl 'a bir **fiske vur** yapışsın üstünde kalsın, başına bedavadan **püsküllü bir bela olsun.**” (...) (TR:178)

para etmek, bıçak vurmamak, açık konuşmak, hokka gibi

“Bunu unutma dayı” demiş. “Yaşlısın seni döğmem. Bana Aptıraman Çavuş demişler. Öldürdüğüm kurdun **postu para etmeli.** Zebun hayvana **bıçak vurmam.** Lakin sende kendine uygun bir iş ara. Kebapçı çırağı mı olur, köfteci çırağı mı olur? Münasip bir yer bul işte. Benden habar bu kadar. Her şeyi **açık konuşmalı.** Bakıyom da sen bu mapusanede yapamıyacak gibisin.” (...) Sonra ne olmuşsa olmuş, Çavuş'a kapıyı açmayan gardiyan aradan bir hafta geçmeden mahpusanede görünmez olmuş. Çavuş **okka gibi** bir adam.” (TR:9)

sırta ermek, kulağına küpe olmak

(...) “**Sırına erebilene aşk olsun.** Onun istemediği adamı topuktan kesivermesi hala gardiyanların **kulağında küpedir:**” (TR:10)

el sıkmak

“Böyleyken nedense hükümet adamlarının yanında Çavuş'un hasiyeti çok. Elbette bir bildiği vardır, neden Mitteyim bey mapusaneye her gelişinde yalnız Aptıraman Çavuş'un **elini sıkıyor?**”(TR:10)

bir koltuğa iki karpuz sığmaz, acı vermek

(...) “Bu gibi ziyaretlerde Çavuş'un **koltuklarına karpuzlar sığmaz**, kocaman ellerini göbeğinde bağlar, yılışık bir sesle "Sayenizde bütün uşaklar rahattır bey" derdi. (...) Tozlu kafalarda bulanık gözler hüznü. Hayvanlar yorgun. Salyalı harap başlan insanın içine **acı vererek** sallanırdı. (...) Kağnılar şehre sıra sıra fıkalarının cenaze alayı gibi girer de bizim toprak anamıza durup bir bakan bile olmaz.” (...) (TR:10)

ağızdan bal damlamak (akmak), dizi (dizinin) dibinden ayrılmamak

(...) “Buralardan çıkamaz, teneşirlere gelir inşallah,"(...) Ne derlerse desinler, büyüklük değil ama Abdurrahman Çavuş köy karılarına hiç bakmaz. Ha bir köy kansı geçmiş ha bir yaprak uçmuş, hiç umurunda değildir. Ama şehir kanlarına gelince işler değişir. Gözler parlar Çavuş' da ve **ağızdan yağlar ballar akar**. (...) “Karı kısmı" der Abdurrahman Çavuş "Adamın bağına basar gibi basmalı yere! Hele şu şehir karılarına bir bakın. Başı bir yana sallanır kıcı bir yana. Bunların yapısı bir başka canım. İçlerinden biri bana bir kere kıymatlım dese kırk yıl **dizinin dibinden ayrılmam** şart olsun!" (TR:11)

vakit geçirmek, kusur etmek

“Adurrahman Çavuş sık sık saatına bakar. Yok, hakikaten dışarı çıkınca iyi **vakit geçiyor**. Çavuş mahpus olduğunu bile unutuyor zaman zaman. Böylece tatlı bir cümbüş içinde geçiriyordu günlerini. Ne var ki saatin saati tutmadığı, bir günün öbür güne uymadığı da bir gerçektir. (...) “Kötü bir haber var Çavuş! Dedi. "Sana bunu hemen ulaştırmasam da olabilir ya. Sonra belki geç kalmış oluruz. Tedbirde **kusur edilir**, sen de bize kızarsın."(TR:12)

renk vermemek, istifini bozmamak, pireyi deve yapmak

“Çavuş'un birden içi karıştı ya pek **renk vermedi**. Zaten onun hayattaki başarısının sırrı da buydu, renk vermemesiydi. Hiç **istifini bozmadan** yanına oturan bu küçük efendiye başını ağır ağır çevirdi (...) “Ne o Emin Efendi" dedi. "**Pireyi deve mi yaptın gene yoksa?**" (TR:12)

kasıp kavurmak, (birine) kan kusturmak, (birinin) kulağını çekmek

“Bir sürgün geliyor Çavuş" dedi. "Üç mahpusaneyi **kasmış kavurmuş**. Evrakını bugün aldık. Müdürlere **kan kusturmuş**. Bakalım müdürümüzün hali ne olacak? Bulmuştu bir sürü koyun gibi adamı, gene de halinden şikâyetçiydi." (...) Aslında ise Çavuş'un **kulağını çekmek** istiyordu. (TR:12)

(birinin) ödünü koparmak (patlatmak), canına yetmek

“Neyse o senin **ödünü koparan** sürgün gelsin bakalım. Bizim de bir postumuz var şurda köşede. Münasipse boynumuzu eğer otururuz. Yok, eğer münasip değilse bir bıçak çalar boynumuza o gelecek olan, ölür gideriz. Sağ ol, sen gasavet çekme Emin Efendi!" dedi. (...) Kaç mahkûm **canına yetip** de parmağıyla duvarı çizerek "aha şuraya yazıyorum. (...) Akseli mahpusane kâtibi Emin efendinin verdiği haberi Çavuş 'tan duyunca meselenin ne demeye geldiğini pek güzel anladı. Yalnız nedense haberi enine boyuna çekmedi. (...) Çavuş 'un şimdiden içini karıştıran bir haberi Akseli'nin kulak arkası eder gibi olması hiç de hoşuna gitmedi.” (TR:13)

parmak basmak, paniğe kapılmak, işine gelmemek

(...) “Çavuş bu işe **parmak basılması** fikrindeydi. **Paniğe kapıldığını** sezdirmek de pek işine gelmiyordu.” (TR:14)

kafasına sokmak

(...) “Bayırın kimin kasığından düştüğü belirsiz bir ip süryeni gelir, durup dururken adamın başını belaya sokar.”(...) Yollan nerede çatallaşabilirdi? Bunu şimdiden Akseli 'nin **kafasına sokmak** istiyordu.” (TR:14)

el tutmak, boş vermek

“Ya" dedi. "Kirmastılı bu yeni gelene **el tutarsa** o zaman naparız biz? İş biraz çetin olur **Boş vermeye** de gelmez pek. El mi yaman bey mi yaman demişler.” (TR:14)

yem olmak, söz kesmek

(...) “**Baldırı çıplağa yem olmak** niyetinde değillerdi. (...) Para bölüşürken, **söz keserken** acı, atak konuşmalar geçti aralarında.” (TR:15)

sözünü kesmek

“Yok yok darılma" diye **sözünü kesti** Çavuş "her şeyi önceden konuşmak iyidir" (TR:16)

zor kullanmak, hiçe saymak, köşesine çekilmek, velveleye vermek

“Abdurrahman Çavuş karşılaşacağı her engeli kırmak hususunda kararlıdır. Güzel davranır, icabında **zor kullanır** onu **hiçe saymanın** mümkün olmadığını ispatlar. Sonra gelecek kişinin hemen onunla didişmek isteyeceği nereden belli. Hiç de belli değil, belki

adam mahpushane dolaşı dolaşı yılmış. Belki **köşesine çekilip** oturacak. Onu şimdiden hasımların başköşesine oturtmak doğru mu? Değil, değil ama ne kadar sessiz davranmak istemiş olsa da Çavuş 'un bu işi **velveleye vermek** istediği seziliyordu. Davranışlarından sezilen bu.” (TR:17)

ortaya çıkmak

“Dayılar niyetlerini bir açıkladılar mı hemen Çavuş **çıkacaktı ortaya** ve " Gelin üle dürzüler!" diyecekti "gelin ki sizlen bir konuşalım.” (...) (TR:17)

hesaba çekmek, ortada fol yok yumurta yok

“Abdurrahman Çavuş bunları düşündükçe mahkûmu açık bir **hesaba çekmek** fikri olgunlaşıyordu içinde. Ama Akseli Ali ağayı bu fikrine yanaştırmadı. O mahkûm içinde daha **ortada fol yok yumurta yokken** böyle lüzumsuz bir hesaplaşmaya gidilmesini bir hafiflik sayıyor ve böyle hesapsız bir davranışla da çok şeyler kaybedeceklerini söylüyordu;” (TR:19)

tedbir almak

“Şimdi sen diyorsun ki Aptıraman Çavuş, biz yarın karşımızda belirecek cepheyi bugünden bilelim ve ona karşı bugünden **tedbirimizi alalım.**” (TR:19)

kafası almamak

“Valla o adamın bizim için bir fesat kışkırtmasını hiç ummam. Hep kendi halinde görünür.”(...) " Gözü hep dışarda. Cezası da azalır gittikçe. Ee böyle olunca da başına yeni yeni belalar almak yoluna gideceğini pek **kafam almaz.**”(TR:20)

(birine) korku salmak

“Ve de **korku salacaklar** ortalığa”(…) (TR:21)

diken üstünde oturmak (olmak), rahat etmek

“Bakarsın ki herkes **diken üstünde.** İşte bizim aradığımız bu. Herkese yalandan bir kazık çakılacak. Hadi bakalım **rahat edip** otursun yerine.” (...) (TR:23)

boş vermek, haber salmak (yollamak), oldubittiye getirmek, ayağını denk almak

“**Boş ver** sen Akseli ben onun da ilmini düşündüm. Kirmastılı 'ya bir **habar salanın** el altından **oldubitti.** **Ayağını denk alsın** mitteyim Bey var işin içinde.” (...) (TR:23)

rezil olmak, gözlerini dört açmak, birlik olmak, karar vermek, gaflete düşmek

“Tabii beceremezsen **rezil olursun. Gözleri dört açmak gerek.**” (...) “Tabii benim dememdeki maksat şu, **birlik olalım**, hedefe birlik gidelim. Bu planı ne zaman yürürlüğe koruz. Ona **karar vermek** bizim elimizde. Yeter ki **birlik olalım**. Ve de **gaflete dalıp** geç kalmıyalım.” (TR:24)

ağırdan almak

(...) “Hızlarını keserler bir ara. **Ağırdan alırlar** artık. İnadına kalabalık bugün bahçe.” (TR:24)

alıcı gözüyle bakmak, fark etmek

(...) “Herkesin belinde kantar var ve karşılaştığı kişiyi tartar bununla. Şöyle **alıcı bir gözle bakmak** yeter. Kiminle karşılaştığını hemen anlar insan. Ramazan'da bu çarpıcı hava vardı işte. Müdür **fark etti** ve tatlı tarafından açtı konuşmayı.” (...) (TR:27)

(birini, bir yeri) haraca bağlamak

"Koca mahpushaneyi **haraca bağlar!**"

"Bağlasın"

"Şurada köşemde rahatça yatayım dersin, yatamazsın."

"Yat efendim, yatana kim karıştırmış?" (TR:27)

mürekkep yalamak

“Müdür gülümser: "**Mürekkep yalamak** macun yalamaktan iyidir" (...)

nasibini almak, (birine) yukarıdan bakmak

“Herkes **nasibini alır** demiş atalarımız” (...) “Reis bana çok **yukardan baktı**; "Koca çarşıda benim memurumu şikâyeteye gelecek senden akıllı adam yok mu? Dedi." (TR:28)

açık vermek, renk vermek

(...) “Bir amir başka bir amirin kusurunu, velev ki o amir **açık vermiş** dahi olsa bir mahkûm ağzından katiyen dinlememeliydi. (...) Müdür hiç **renk vermedi** Ramazan'a. Ondan işittiklerini de şu veya bu şekilde değerlendirmede.” (TR:29)

asıp kesmek, kesip biçmek

(...) “Çavuş ise duvar dibine attığı sandalyesine kurulmuş, **asıp kesiyor, kesip** biçiyordu.” (TR:31)

faaliyetten alıkoymak

(...) “Bereket ki Akseli'nin kurnazca davranışı Çavuş'u kötü adımlar atmaktan **alıkoymuştu.**” (TR:32)

alıcı gözüyle bakmak, hevesi kursağında (boğazında veya içinde) kalmak, havayı koklamak

“İnsan bir değişiyor hürriyet **havasını koklayınca.** Bir an unutuyor mahkûm olduğunu. Sonra düşünüyor ki etrafına pek de öyle **alıcı gözle bakmak** hoş değil. **İsteği kursağında kalır** kişinin yoksa.” (TR:33)

ağır basmak, ihmal etmek, ayak basmak

(...) “Sen çıplaklardan daima **ağır basıyorsun**!” Diyememiştir. (...) Misafiri yerine kadar gidip yerleştirmek usuldendi ama o bunu bilerek **ihmal etti.** “Tatar Ramazan daha yeni **ayakbastı** buraya. Biraz ağır göstermek lazım. Şimdiden önüne düşer, işine koşarsak elin oğlu kendini bir şey zanneder” diye düşündü.” (TR:35)

(bir durumu) açığa çıkarmak

(...) “Çavuş 'un sakladığı kadar bilmeyerek **açığa verdiği** şeyler de vardı. Ve Ramazan iplik iplik bunun farkındaydı.” (TR:36)

gözüne çarpmak, kasvet vermek

“Tatar Ramazan üst katın koridoruna çıkınca ilk **gözüne çarpan** şey mahpushanenin **kasvet veren** loşluğu oldu.” (...) (TR:37)

eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak)

“O da, yani Tatar Ramazan da kendileri gibi **eli kolu bağlı** bir mahkûm. Ve hürriyeti elinden alınmış uzun yıllar yatacak.” (...) (TR:38)

(birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek, saygı göstermek

“İnsan insanla yaşar, hayvan da hayvanla. Dostluğun, arkadaşlığın **kıymetini bilmek** gerek. Biraz evvel geldik şuraya **saygı gösterdiniz.**”(…)

bıyık altından gülmek

“Şimşek gibi çarptı bu cümle. Herkes birbirine baktı. Önce bir düşündüler. Sonra **gülümsediler bıyık altından:**” (...) (TR:39)

çanak yalamak, (birine veya biriyle) ters düşmek

... “Etrafında bir sürü **çanak yalayıcı** toplanmıştır. Ağamızdan cesuru yoktur vallah demektir hepsinin vazifesi.” (...) “O etrafındaki aveneye güveniyordu. Fakat **ters düştü** hesabı, kaçarak kurtardı canını” (...) (TR:40)

iki cambaz bir ipte oynamaz

...” Sonunda biz suçlu düştük idare gözünde. Şaşmadım tabii. Çünkü ben idare **ipinde oynamadım** onlar gibi.” (TR:40)

tadında bırakmak

... “Ama Ramazan bunlardan değildi. Tadında başlayıp **tadında kesmesini** biliyordu.” (TR:41)

iç çekmek

“Satı Dayı derin derin **içini çekti**. Siz dış görünüşe pek bakmayın.” (TR:41)

ifade vermek, kurban gitmek

“At çalan, kız kaçırان, **iftiraya kurban gidenler verdiler ifadelerini**.” (TR:42)

cefa çekmek, sefa sürmek

“Üle ben çekeyim cefasını eller sürsün sefasını” (...) (TR:42)

habbeyi kubbe yapmak

“Habbeyi kubbe yaptılar” (TR:43)

laf açmak

“Laflara laf açtırdılar.” (TR:43)

el atmak

“Bu adam nelere, nerelere **el atacak?**” (TR:44)

burnu sürtülmek

“Ve seslerini iyice kısarak, bu adam Aptıraman Çavuş'un **burnunu biraz sürttürecek** anlaşılan diyorlar.” (TR:44)

(bir durumu) açığa vurmak

“İçlerindeki hıncı ilk defa **açığa vuruyorlar**.” (TR:44)

göze çarpmak

“Ne **göze çarpan** şeyleri varmış meğer adamın” ... (TR:44)

mim koymak (yapıştırmak)

“Akseli anlatırken Çavuş Ramazan'ın, geldiğim mahpusanelerde kumar postalarını kaldırıp attım deyişine **mim koydu.**” (TR: 46)

hissine (hislerine) kapılmak, şakaya almak

“Çavuş kendisini **hislerine kaptırmadan** düşündü. Meselenin **şakaya alacak** bir tarafı yoktu.” (TR:46)

dikte etmek

“Çavuş gelecek hakkında bir konuşma kapısı açmıyor ve fakat bir şeyler **dikte etmek istiyordu.**” (TR:46)

(birini) karşısına almak

“O bu davranışıyla, beni yarın **karşısına almak** isteyecekler çıkacaksa” (...) (TR49)

boy göstermek, hesap yapmak

(...) “bugünden **gösteriyorum boyumu**, sakın yanlış bir **hesap yapmasınlar demek istiyordu.**” (TR:49)

gözleri fıldır fıldır olmak

“Bebekleri siyah **gözleri fıldır fıldır döndü.** Önemli bir şey söyleyeceği zaman hep böyle yapardı.” (TR:49)

metanet göstermek

“İnsan rahat etmek istiyorsa biraz **metanetli olacak.**” (TR:52)

ferah tutmak

“Olur olmaz şeylere gönlünü üzmeyecek. **İçini ferah tutacak.**” (TR:52)

etliye sütlüye karışmamak

“Bir de hiç mi hiç **etliye sütlüye karışmayacak:**” ... (TR:52)

razı olmak (gelmek)

“Ramazan'a itiraz yolu kalmamıştı. **Razı oldu.**” (TR:52)

daldan dala konmak

“Abdurrahman Çavuş **daldan dala konuyor**. İyilik ve kötülük çarpışıyordu yüreğinde.” (TR: 53)

kahr (kahrını) çekmek

“İşte" dedi. "Bizim Kirmastılı Dayımız. O da çok **kahr çekti**. Sekiz senedir yatar." (TR:53)

meydan vermemek

“Abdurrahman Çavuş hemen önler ve **meydan vermez**." "Evet öyledir, **meydan vermeyiz**" dedi Akseli.” (TR:54)

yüreği cız etmek (cızlamak)

“Lakin şu yeni gelen bir felaket habercisi mi ne? Daha şimdiden Çavuş'un **yüreği cız etti** bir.” (...) (TR:31)

gözden (gözünden) kaçmak

“İlk bakışta **gözünden kaçan** birçok şeyin zamanla ne manaya geldiğini gayet güzel öğrendi”... (TR: 56)

avucunun içi gibi bilmek

“İçinde uzun yıllarını geçireceği bu mahpushaneyi **avucunun içi gibi bilmesi** gerekti,” (...) (TR:56)

gözü bağlı olmak

(...) “yoksa karanlıkta **gözü bağlı olarak** yürüyenlere dönerdi.” (TR:56)

insafa gelmek, merhamete gelmek, (bir şeye, bir kimseye) yazık olmak

“Yoksa Çavuş **insafa gelecek. Merhamete gelecek**. Fakir fukaraya **yazık oluyor**, bunlara kıymayın, kıymayalım diyecek. Her şey olurdu da bu olamazdı.” (TR:57)

fırsat kollamak (gözlemek)

“Dediklerine bakılırsa bu Abdurrahman Çavuş denilen, karayılan gibi katiyen güvenilmez bir adamdı. İnsanı en gafil anında sokmak için **fırsat kollardı**.” (TR:58)

ne oldum delisi olmak

“Cebi mahpushanede üç beş kuruş görmüş **ne oldum delisinin** biriydi.” (TR:58)

devede kulak (kulak gibi) kalmak

“Abdurrahman Çavuş yek nazarda Ramazan'ın buraya gelişinden beri pek bir kayba uğramamıştı. Uğramış olsa bile **devede kulak kabilinden** bir şeydi bu.” (TR:60)

yabana atmak

“Yalnız bir şey kaybetmişti ki o hiç **yabana atılamazdı**.” (TR: 60-61)

(bir şeyi) sağlam kazığa bağlamak, el atmak, fırsat bulmak

“Ramazan şunu bunu tanıyayım derken ve mahpushanedeki yerini **sağlam bir kazığa bağlamak** isterken tambura **el atma fırsatını bulamamıştı**.” (...) (TR:58)

baş edememek

“Ramazan’la **baş edemezken** şimdi bir de tambur çıkmıştı ortaya. "Herif de çalışıyordu.” ... (TR: 61)

hak (hakkını) yemek

(...) “bak Allah için, **hakkını yememek** gerek.” (TR: 61)

yerden göğ'e kadar

“Böyle düşünürdü mahkûm ve bu hesapta da **yerden göğ'e kadar haklıydı**.” (TR: 63)

kulak arkası (ardı) etmek

“Bu mahkûmun ağzında bir Tatar Ramazan lafı gezer dururmuş Abdurrahman Çavuş, bunu bence **kulak arkası etmemek** lazım.” (TR:63)

tepeden tırnağ'a süzmek

“Adamın paralı olduğunu anladı mı şöyle bir **tepeden tırnağ'a süzer**?” (...) (TR:64)

yaraya merhem olmak

“Sana Ramazan ağ'an bir mendil versin de gözünün yaşını sil! Kirmastılı Dayı'ya da git **yarana melhem çalıversin!**” (TR: 65)

velveleye vermek

“Pek umulmaz ya belki kızışan çapraşık işler zamanla kendi kendine tavsar, o da **ortalığı velveleye verip**” (...) (TR:67)

yangına körükle gitmek

(...) “Meselenin üstüne **körükle gitmiş** olmazdı.” (TR:67)

canını sıkmak

“Yok yere **canına sıkmak** istemem.” (TR:67)

görmezden gelmek

“Bazı şeyleri **görmezden gelmek**” (...) (TR:67)

uygun düşmek

(...) “meseleleri büyütmemek bakımından **uygun düşer.**” (TR:67)

hafife almak

“Küçük büyük değil sadece mesele vardır. Hiçbir şeyi bence **hafife almaya gelmez.**” (TR: 68)

kulak kabartmak, farkında olmak

“Birkaç kişiyle konuşurlarken **kulak kabartmış**, onlar da **farkında değiller.**” (TR: 68)

pahalıya patlamak (mal olmak, oturmak), adı çıkmak

“Biz efendiler içinden çikalı çoktan efendiliği unuttuk ve ona da yaptığını **pahalıya mal ederim ama adımız çıkmış.**” (TR:68)

baskı yapmak, posta koymak (atmak)

“Fakir fıkara üzerine **baskı yapacağına** belaların başı saydığı idareye **posta koyuyordu.**” (TR:72)

itibardan düşmek

“İhtiyarsın sana acıyorum. Sonra ben seni yatırır döverim. Güvendiklerin seni kurtaramaz. Sopyayı yedin mi **itibardan düşersin** seni atar başkasını getirirler.” (TR:73)

itibar görmek

“Kanunun güleç yüzüne, Abdurrahman Çavuş'tan taraf olan yüzüne **itibar ediyorlardı.**” (TR:74)

içini çekmek

“Bekir Ağa elinde pusula doğruldu. Kapıya doğru yürüdü. Şaşkın bir hali vardı. **İçini çekti.**” (TR:77)

sineye çekmek

“Veyahut da yapılan ağır sataşmayı **sineye çeker** otururdu.” (TR:78)

göz kırpmamak

“Ramazan **gözünü kırpmadan** buldu sabahı.” (TR:79)

göz (veya gözünün) ucuyla bakmak, hayra yormak

“Çavuş onu **göz ucuyla takip etmişti.** Acayip bir koku aldı burnu. Bu kokuyu **hayra yoramazdı.**” (TR:84)

nara atmak (basmak)

“Bir iki tokat atacaktı fakir fukaraya. Tizden bir **nara vuracaktı** ve ve her şey **olup bitecekti.** (...)”

Yancıktan bir iki **nara patlatıp** fakir fukaraya birkaç tokat atarak işleri yürütürüm inancındaydı o.” (TR:84)

başını bağlamak

(...) “Peki, çobanın başına ağayı dik dik. Ağanın **başını kim bağlayacak?**” (TR:83)

ar etmek

“Yapsa belki sırtı emniyette olurdu. Ama **ar edip** yapamazdı.” (TR:85)

ekmeğini yemek

“Bunca **ekmeğini yiyen** mahkûm içinde bir dostu yok muydu? Hani nerdeydi Akseli Ali Ağa?” (TR:86)

sırra kadem basmak

“Hepsi hepsi **sırra kadem basmıştı** şu anda.” (TR: 86)

can kaygısına düşmek

“**Can kaygısına düşen** ve şaşırın Abdurrahman Çavuş, bir de kanlı hesap isteyen Tatar Ramazan vardı meydanda.” (TR:86)

iki paralık olmak

“Başgardiyanın otoritesi sarsılmış, mahkûm önünde **iki paralık olmuştu.**” (TR:88)

aşağıdan almak

“**Aşağıdan alırsa** belki de bir şeyleri kurtarabilirdi.” (TR:88)

amana düşmek

“ **Amana düştü** yalvardı.” ...(TR:88)

göz yummak

"Biz Çavuş'un kirli işlerine **göz yummuş** olsaydık" (...) (TR:88)

kan dökmek

(...) “ne lüzum vardı **kan dökmeye?**” (TR:88)

gül gibi geçinmek (yaşamak)

“**Gül gibi geçinir giderdik.** O zaman sizin ensenizdeki yumruk katmerli olurdu.” (TR:88)

seferber olmak

“Kargaşayı önlemek için bütün güçler **seferber edildi.**” (TR: 89)

kasıp kavurmak

“Üç mahpushaneyi **kasmış kavurmuş** kanun düşmanı,” (...) (TR:89)

(birine) haddini bildirmek

(...)” nizam bozucu Tatar Ramazan'a **haddi bildirecekti.**” (TR:89)

aklını başına almak (toplamak, devşirmek)

“**Aklını başına al** Ramazan" dedi.” (TR:89)

elini kana bulamak (bulaştırmak)

"Elimizi **kana sokturma,** yoksa seni vururum!" (TR:89)

(birinin) kanına ekmek doğramak

“Ramazan'dan bize ne fenalık geldi ki? Fakır fıkarrayı soymaz! Oğlan taşımaz! Kimsenin **kanına ekmek doğramaz!**” dediğini duydu.” (TR:66)

kurusıkı atmak,

“Yüzbaşının **kurusıkısı geriye tepmişti.** Belli ki iş uzayacak.” (TR:90)

gözden ırak tutulmak

“Bu ara Abdurrahman Çavuş da **gözden ırak tutulmadı.**” (TR:92)

haber salmak (yollamak), çığlık etmek

“Ona da **haber saldılar. Çiylik etmedi** geldi.” (TR:92)

hakkı olmak

“Mahkemede mertlik göstermişti bu onun **hakkıydı.**” (...) (TR:92)

içi ezim ezim ezilmek

... “Bıçağından, kalıbından gocuğundan ve nihayet **ezim ezim ezdiği** insanlardan utandı. Yer yarılşa girip de kaybolmaya razıydı.” (...) (TR:90)

ilmini almak

“Serseriydi abi o” diyor bütün bütüne de serseriydi... Soyundun dayak, giyindin dayak. Bir türlü **ilmini alamadım** o herifin.” (TR:95)

şakaya almak

“**Şakaya almak** olmaz, tehlike içindeydiler!” (TR:99)

göz koymak

“Süreyya'nın da ne geldiyse başına güzelliğinden geldi: Evvela bir polis memuru **göz koymuş** ona” (TR:97)

ayak diremek

“**Ayak direyince** Süreyya, dolu gibi yağmaya başlamış dedikodu” (TR:97)

üstüne basmak

“Ben” dedi kelimelerin **üstüne basarak;** “Orospuya orospu dediğim için yatıyorum burada!” (TR:100)

göz doldurmak

“O Sultanahmet cezaevi hastanesinde yatan en yaşlı ve aynı zamanda en **göz dolduran** mahkûm idi.” (TR:100)

akıl etmek

“Gıyap karar çıkmıştı hakkında. Prostattan ameliyatlı idi. Mahkemeye bir rapor göndermeyi de **akıl edemedi.**” (...) (TR:100)

şakaya almak

(...) “Hasan' da her şeyi, ama her şeyi **şakaya almak** isteyen şaşmaz bir eğilim vardı.” (...) (TR:101)

(birinin) kulağını bükmek

(...) “Pek de boş koymadı yalnız Hasan'ı, şöyle ufacıktan **kulağını büktü**” (...) (TR:102)

hoş görmek (karşılama)

“Biraz **hoş görür** davranmak istemesine rağmen gene de içten kırgındı.” (TR:104)

şahit tutmak

“Kolunu kuru bir dal gibi uzatıp ileriye, şahadet parmağıyla **şahit tuttu** bizi.” ... (TR:104)

laf atmak

“Gene Hasan' a kocaman bir **laf atarak** giriyordu Melkon konuşmasına.” (TR: 105)

yol kesmek

(...) “fakat densizlik edip ihtiyarın **yolunu kesmedi.**” (TR:105)

söz vermek

... “O gittikten sonra düşündüm. **Söz verdim** dedim, sözüm yerini bulmalı.” (...) (TR:106)

kulağı (kulakları) çınlasın

(...)”İşler iyi gidiyor sen hiç merak çekme Levon **kulakların çınlasın'** dedim.” (...) (TR:106)

merakta kalmak, mahcup çıkarmamak, içi kabarmak, çocuk gibi sevinmek

(...)”merakta kalma Melkon seni mahcup çıkartmam!” dedi. **İçim kabardı, çocuk gibi sevindim.**” (...) (TR:106)

akıl para ile satılmaz

“Artık sen bilirsin abi” dedi, "yazacaklarını Fazla da **akıl satmayalım.**” (TR:114)

haddini bilmek

“Biz İstanbul çocuğuyuz. **Haddimizi biliriz.**” (TR:114)

boyun bükmek

(...) “En acıyan yerine dokunmuştuk gene **boyun bükerek** ayrıldı yanımızdan.” (TR:120)

kuvvet almak, kendini toparlamak (toplamak)

“Ama Elmas için durum hiç de böyle değildi. O bir an şaşalasa bile genç yapısından **kuvvet alarak kendisini hemen toparlayabilirdi.**” (TR:125)

görmezden gelmek

... “Düştüğü çirkin durumu **görmezden gelemezdi.**” (...) (TR:125)

yangına körükle gitmek

“Onun için **yangına körükle gitmedi.**” (TR:125)

darda kalmak

“Hanife onu böyle **darda koyup**” (...) (TR:126)

kayıtsız kalmak

(...)” geçip karşısına **kayıtsız bakmamalıydı.**” (TR:126)

işin içinden çıkamamak, maytap geçmek

“İşte içinden **çıkılmaz** bir bataktayım şimdi. Git de **maytap geçer** herkes benimle.” (...) (TR:128)

içi yanmak

... “El elinde görünce hayvancıklarımı **içim yanar** cayır cayır. “ (...) (TR:129)

dal budak salmak, (birinin) kızı kısrığı

(...) “Lakin çirkin bir mesele vardır ortada. **Dal budak salmış** sen de bilirsin. Malum ya bizim de **kızımız kısırağımız.**” (TR:129)

gevrek gevrek gülmek

(...) “yenge lafı oldu mu Hüseyin ağa eti çekilmiş dişlerini göstere göstere ve **gevrek gevrek gülerdi.**” (T:150)

kancayı takmak (atmak)

(...) “Madam Despinanın katili şoför Mahmut da yeni gelen müdüre **kancayı taktı.** O ne çeneymiş, o ne bıkmaz usanmaz adammış kardeşim.” (...) (TR:150)

aşırı gitmek

“Bütün bu şikâyetlerine rağmen, Mahmut bu işlerde pek de suçsuz değildi. Ama müdür Mehdi Bey de hakça konuşmak lazımsa biraz **aşırı gidiyordu.**” (...) (TR:150)

gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakinmamak)

(...) “Müdür **gözünü budaktan sakınmayarak** çok acı bir dil kullandı. Günde bir ila iki kişinin açlıktan öldüğünü çokça tekrarlardı.” (TR:153)

boyun eğmek, hindi gibi kabarmak

(...) “Müdür, kısa boylu ve şişmanca. Konuşurken **hindi gibi kabarırdı.** Sık sık devletten, adaletten bahseder, sözü bitti mi herkes **boyun eğip tasdik etmeli.**” (...) (TR:158)

punduna getirmek, şeytana külahı (pabucu) ters giydirmek

“Bir **punduna getirir ters giydirir şeytanlara pabucu.** Öyle düzenler kurar ki kurnaz tilkiler hayretlere boğulur.” (...) (TR:158)

(birinin) ipini çekmek

“Ulan” dedi, “hepinizi sürerim! Leşleriniz sahipsiz hayvanlar gibi dağlarda kalır. Zerre kadar da acımam, bunu da böylece bilin. Hem teker teker sürerim. Gözüme kıl kadar görünmezsiniz. Ben kaç kişinin **ipini çektim,** hele durun!” (TR:161)

canı burnuna (burnundan) gelmek

(...) “Nihayet **canı burnuna** gelmiş Mustafa 'nın Uşak ile Kula arasında 'su içeceğim' diye bir kuyuya yanaşmış.” (...) (TR:162)

ölçüp biçmek

(...) “Biraz evvelki hükümlerini **ölçtüler biçtiler** gene kendileri inandılar.” (...) (TR:163)

kül yemek (yutmak), para etmek

“Ben on beş sene ceza yattım arkadeş", diyordu. "Katiyen **kül yutmam!** Bir adamı vurdum muydu **postu para edecek.**” ... (TR: 166)

göze batmak

(...) “İşte Ali 'nin bütün hüneri bu zaman zaman kızarmasında saklıydı. Evet bazen böyle kızarıyor ve aniden **göze batabilecek** bir şeyler yapıyordu.” (TR:166)

karşısına dikilmek, el pençe divan

“Onun baş tanınmasında Cıbıl Halil 'in de çok tesiri olmuştu. Ali kaşını oynatmadan Cıbıl hemen **karşısına dikiliyor, el pençe durup** emrini bekliyordu.” (...) (TR: 166)

yabana atmak

(...) “Sürgünlerin içinde bu Cıbıl da **yabana atılacaklardan** değildi. Kavga kızıştırıcı, atılğan, becerikli bir şeydi. Vaktiyle Sandıklı'da çobanmış da nasıl olmuşsa birini vurmuş, işte suçu bu.” (...) (TR:166)

idare etmek

(...) "Halin nedir?" diyen olmuyordu. Başka bir kazançları da yok Arabacı da hazine sahibi değil ki onları aylarca **idare etsin!**” (...) (TR:169)

eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak)

(...)” O da nihayet **eli kolu bağlı** kendileri gibi bir mahkûm. Ekmek çıkacaksa bu mahpusanenin içinden çıkacak, yoksa upuzun yatıp öleceklerdi.” (TR:169)

göz açtırmamak

(...) “Lakin Rıza ne yapar yapar **göz açtırmazdı**” (...) (TR:171)

kuru gürültüye pabuç bırakmamak, aldırış etmemek

“Ama Cıbıl laf anlar, **kuru gürültüye pabuç bırakır mı** bakalım? Cıbıl kim, korku kim? Öyle şeylere **aldırış eden** takımından değildi.” (...) (TR:172)

karda yürüyüp (gezip) izini belli etmemek, olupbittiye getirmek

“Başgardiyana bile kahve sunup para aldı. Parayı verip kahveyi **belli etmeden** içmiş de olsa başefendi bu **olupbittiye** içerledi.” (...) (TR:172)

suyunu çekmek

(...) “Zira Arabacı Ali'de de **para suyunu çekiyordu.**” (TR:172)

kara kara düşünmek, içine sinmek

(...) “Onu **kara kara düşündüren** taraf burasıydı işte. Lokma lokmadır sonunda, kanlı da olsa karnını doyurur. Ne var ki insanın **içine sinmezdi.**” (...) (TR:174)

kıçı kırık olmak

(...) “Baskın değil böyle **kıçı kırık** iki zibidiyi, paşaları şaşırtmış arkadaş. Zora, beylerin bile borcu var demişler!” (TR:174)

dile getirmek

(...) “İsmail bu insanca duygularını **dile getirmek** için girdi söze.” (TR:174)

sözünden dönmek, el atmak

(...) “Kararları oydu ki, **sözlerinden dönmeyecekler** ve mahpusanelerin en verimli gelir kaynağı olan kumar postasına **el atacaklardı.**” (TR:175)

idare etmek

(...) “Kumar hep karşılarındaki koğuştadır olur, senelerdir böyledir bu. Koğuş ağası Abaza Reşit oyunu sızıltısızca **idare ederdi.**”(TR:175)

meyve vermek, çıt çıkmamak

(...) “Yıldırım hızıyla girişilen baskın şu anda bile **meyvesini vermişe** benziyordu. Reşit dahil kimseden **çıt çıkmamıştı.**” (TR:176)

fırtına kopmak (patlamak), kan dökmek, yol açmak

“Ali'nin beklediği **fırtına kopmamıştı.** Bu kansız geçişe sevindi bile. Zaten **kan dökmek** değil, yeni bir geçim yolu **açmak** niyetindeydi.” (...) (TR:177)

işi resmiyete dökmek, ayağının tozu ile, uygun bulmak

“Reşit, Arabacı ile anlaşmayı maslahata **uygun bulmuş,** nedense idareye bir şey sızdırmak istememişti. Gerçi henüz **ayağının tozuyla dolaşan** gurbet kuşu Arabacı Ali'yi işi

resmiyete dökerek sıkıştırmak zor değildi. Böyle bir şey olduğu takdirde Ali büyür, Reşit büsbütün küçülürdü.” (TR:178)

göz yummak, köşeyi dönmek

(...) “Az daha **göz yumulursa** geç bile kalınır, herifcioğlu merhameti korkuya yorup köşeyi döner gelir üstüne işerdi.” (TR:178)

Sineye çekmek, işi tatlıya bağlamak, baskına uğramak, silip atmak

“Reşit gördüğü hakareti **sineye çekti** ve **iş tatlıya bağladı** ama **uğradığı baskının** açısını yüreğinden **silip atmış** değildi.” (...) (TR:178)

yüz vermemek, yüz bulmak

(...) “Bu belki de müdürün sürgünlere fazla **yüz vermesindendi**. Gevşeklikten yüz bulmuşlar ve sağa sola saldırır olmuşlardı.” (...) (TR:178)

göz önüne almak, (birine) gözdağı vermek, meydana çıkmak

(...) “Bütün bunlar **göz önüne alınınca** bir **gözdağı vermek** zorunluluğu açıkça **meydana çıkıyordu**.” (TR:178)

sert çıkmak

“Müdür önce **sert çıkmayı** düşündü. Sonra adım adım geriledi, daha bir hesaplı konuşmayı uygun buldu.” (TR:179)

hafife almak

(...) “Kimseyi **hafife almamak**, hissi değil hesabı olmak marifetti. Oturaklı birkaç söz sıraladı Cıvıl Halil'e.” (TR:179)

eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak)

(...) “Geçimin başka bir yolu var mı? Burası mapusane. Elimiz bağlı kolumuz bağlı.” (TR:179)

kalıbının adamı olmamak

(...) “Ama "Reşit hiç de **kalıbının adamı değilmiş**, kalpazan çıktı kerata.” (TR:181)

(bir yere) parmak basmak

(...) “Bak sen şu İsmail'in **parmak bastığı noktaya** ki koğuştaki numunelik bir tek Abaza dahi yoktu.” (...) (TR:183)

farkında olmak

“Vay anasını! Koşuşları ceviz ayıklar gibi bir bir seçmişler de Ali hala bir şeyin **farkında değil.**” (...) (TR:183)

ölçüyü kaçırmak, terbiyesini bozmak

“Ali terbiyeli oturuyor yerinde. Fikrini açık açık söylüyor, fakat katiyen **ölçüyü kaçırmıyor, terbiyesini bozmuyordu.**” (...) (TR:190)

görmezden gelmek, farkında olmak

(...) “Basit bir şey olsa **görmez geçerdim.** Fakat durum hiç de böyle değil. Siz **farkında olmayarak** aranızda bir uçurum yaratmak üzeresiniz.” (...) (TR:193)

(birinin) üstüne kalmak, rahmet okumak

“Kazım bütün bu yolları kapatmıştı işi gizlediği için. Bu suretle Cıvıl Halil'in istediği olmuş, suç Akmeşeli Cafer'in **üstünde kalmıştı.** Artık onların birbirlerine **rahmet okumayacaklarını** bilmek için âlim olmaya lüzum yoktu.” (...) (TR:198)

kin gütmek

“Elbette Akmeşeli Cafer'le Kazım' ın arasındaki dargınlık **kin gütmeye** kadar varacak, kin de kanlı bir kavganın başlangıcı olacaktı.” (...) (TR:198)

birbirini yemek

(...)” Hiçbir dert ve kasavetleri olmayan bu insanların neden rahat durmadıklarını ve birbirlerini yediklerini bilmiyorum.” (...) (TR:200)

gözden geçirmek

(...) “Ama bir taraftan da avını kollayan bir kurt gibi Ramazan 'ı **gözden geçirmeyi** ihmal etmemişti.” (TR:34)

birbirine girmek

(...) “Mahkûmlar, yani Türkler **birbirlerine girdiler** beyefendi!” (...) (TR:200)

vaatte bulunmak, küçük dilini yutmak

(...) “Tarihçi ikinci dersine **vaat ettiği** günde gelemediği için özür diliyordu. Fakat durumu öğrenince adeta **küçük dilini yutacaktı.**” (...) (TR:201)

bıçak bıçağa gelmek, ağzı süt kokmak

(...) “İtişme kakışma haydi neyse ama aynı kandan aynı soydan gelen insanlar arasında **bıçak bıçağa gelmek** de ne oluyordu? Evet bu bahiste tarihçinin bir izaha girişmesi, **ağzı süt kokan** çocukların harpçilik oynamasına benzerdi.” (...) (TR:202)

ne idiği belirsiz

“Bugün mahkûm", diyordu yazar, "eski devrin pinekleyen, köstebek gibi yerlerde sürünen, **ne idüğü belirsiz** mahlûku değildir. Artık biz onları kendimizden ayrı telakki etmiyoruz.”(...) (TR:203)

ortaya atmak

“Ali Çavuş sözü **ortaya attı** ve cevabını beklemeden yürüyüverdi.” (...) (TR:207)

astığı astık, kestiği kestik

(...) “Kimisi de mahkûmu, **astığı astık kestiği kestik** kısım ağaları, mahpusane efeleri, dam çavuşları veya baş meydancılara teslim ederlerdi.” (...) (TR:210)

eski köye yeni âdet getirmek

“Eski köye yeni adetler gelecek galiba! Mahkûmlar koğuş kapılarına toplandı.” (...) (TR:211)

ıslah etmek

“Müdür insanları kötü yoldan iyi yola çekmenin manevi hazzını da düşündü. Münhal hâkimlik bulamayıp mahpusane müdürlüğüne gelişinden de memnundu. O şimdi cezalandırmıyor, yolunu nasılsa şaşırmış bir takım zavallı insanları **ıslah ediyordu.**” (...) (TR:213)

damdan düşer gibi

"Mahkûmlar istiklal marşı söylerler mi Kani Bey?" Kani bey başına çam kozalağı düşmüş gibi aşırıdı. **Damdan düşer gibi** nasıl bir sualdi bu ?” (...) (TR:213)

hafakanlar basmak (boğmak)

“Müdürü **hafakanlar bastı:**” (TR:217)

ipe un sermek, (birinden veya bir şeyden), cesaret almak (bulmak)

“Bir tahta yıkatmak için bütün çeşmeleri kuruturdu. O Kerem ağa denilen herif, Ekrem efendinin **ipe un sermesinden cesaret almadı** mı sanki?” (...) (TR:219)

(birine) hak vermek

“Evet, size **hak veririm**. Bu adamları elbette ki kısa zamanda tanımak mümkün değildir.”(TR:219)

(birini) çileden çıkarmak

(...) “Zaten istiklal marşı demiş Kani beyi ürkütmüş, bayrak istemiş ambar memuru Süleyman efendiyi kızdırmış, program tatbikine kalkmış Ekrem Efendi'yi **çileden çıkarmıştı**.” (...) (TR:220)

(birine) dış bilemek

(...) “Ellerine nöbet saatlarını tutuşturup her gece gardiyanları dolap beygirleri gibi mahpusanenin etrafında dolaştırdı. Şimdi gardiyanlar da ona **dış biliyorlardı**.” (...) (TR:220)

üstüne gitmek, geri kalmak

“Kimleri ne için tedirgin ettiğinin müdür de biraz farkındaydı. Bu böyledir diye daha fazla **üstüne gitmemekle** beraber her alanda iyileştirici tedbirlerinden de **geri kalmış** değildi.”(...) (TR:220)

su yüzüne çıkmak

“Zaten bu bıçak dedikleri derisi sedef gibi parlak, daima karanlık sularda gizlenen acayip bir balıktı. Kan kokusu almayınca bir türlü **su yüzüne çıkmıyor**, saklanıyor saklanıyordu.”(TR:221)

ümit bağlamak, fos çıkmak, kuzuyu kurda teslim etmek

(...) “Pek ümit bağlanan müdüriyet başvurusunun da ardı **fos çıktı**. Müdür en kısa yoldan **kuzuyu kurda teslim etmişti**.”(TR:226)

dimdik durmak

“Düzce bir çizgide olurdu bazan da adımlan; her an çekilecek kama gibi **dimdik dururdu** kınında”...(L:7)

sızıp kalmak

“Eskimiş boş çuvallar gibi **sızıp kalırlardı** bir köşede.”(L: 10)

(birini) bozuk para gibi harcamak

“O yolda bulunmuş kucak dolusu **bozuk para gibi, hovardaca harcıyordu kendini.**”(L:10)

dikkat kesilmek

“Feti Bey konuşurken Arap **dikkat kesilip** dinliyordu.” (L:16)

çene patlatmak

“Ne vardı ki Feti Bey bunca **çeneyi boşuna patlatacak** adamlardan değildi.” (L:16)

akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek

“Böyle **akıntıya kürek çekenlerden** olmadığını da koydu ortaya.” (L:16)

ser verip sır vermemek

...” Ser veririm, sır vermem! Kelle bizim, emir sizin.”(L:17)

tekerine (tekerinin önüne) taş koymak

(...)” **tekerimizin önüne taş koyma** dedik, anlatamadık.” (L:17)

(birini, bir şeyi) salık vermek

...” Savcı Kudret Ener Bey'in kendisini **salık verişiyile** olmuştur.” (L:20)

(bir şey) dişe dokunur (olmak)

“İsteseydi daha fazla ve **dişe dokunur** bir şeyler öğrenebilirdi, “ (...) (L:20)

paçayı kurtarmak (sıyırmak), gurur duymak

“Bu kadar çapraşık işlerin üstesinden gelip **paçayı sıyırdığından**, haklı olarak **gurur da duyardı.**” (L:22)

(birine, bir şeye) kıymet vermek, hafife almak

“Müdür bey onun tecrübesine **kıymet vermek** şöyle dursun, onu **hafife almakla**” (...)(L:22)

gururuna dokunmak

(...)” **gururunu da kırıyordu.**”(L:22)

ırzına geçmek

“Gelininin orakla başını uçurup sıcağı sıcağına **ırzına geçen** kayınbabalar.” (L:23)

kanına girmek

... “Bir karış toprak için amca **kanına girenler**” ... (L:23)

asayiş berkemal

... “O yalnız **asayişin berkemal** olmasıyla ilgilidir.” (L:24)

kendini ağır (ağırdan) satmak

“Müdüre göre, idareci biraz çatkın olacak, yani oldukça **ağırdan satacak kendini.**”
(L:24)

ağzı sulanmak

(...) “gözüyle gördüğü için, **ağzı sulanır**, damağında hisseder lezzetini” ... (L:24)

yetmişine merdiven dayamak, şaşırıp kalmak

“Yetmişine merdiven dayadığı halde, hala önünde çocuk gibi **şaşıp kaldığı** cemiyet meseleleri vardı.” (L:27)

haşır neşir olmak

“Ve mahkûmla **haşır neşir olmaya** başladıkça Şevket Erdoğan Bey” (...) (L:28)

efkâr basmak

“Efkar bastı, geziyorum” ...(L:32)

pusuda beklemek, (birinin) ekmeğine yağ sürmek

(...) “pusuda bekleyen mahpushane kurtlarının **ekmeğine yağ sürmüştü.**” (L:32)

her telden çalmak

(...)” Feti Bey gibi **her telden söyleyen** insanlardan değildi.” (L:34)

gönül avutmak

“Saz da çalacak arada, **gönül avutacak** ve mahpushaneden geçinecek.” (L:34)

iki paralık olmak

... “İki paralık olmuştu mahkûm önünde” ...(L:35)

gözü ilişmek

...” Genç siyasiye **ilişti gözü**” ... (L:35)

içini dökmek

... “Ama bir rahat **içini döker** ya!” ...(L:35)

çene patlatmak

“Biz de boşuna **çene patlatıyoruz.**” (L:37)

tekerine (tekerinin önüne) taş koymak

“**Tekerin önüne bir taş koyuverince** bakalım ne olacaktı?” (L:37)

pireyi deve yapmak

...” **Pireyi deve yapan** acayip bir anlatması vardır.” ... (L:38)

(bir şey) dişe dokunur (olmak)

“On sekiz sene jandarmalık hizmeti olmuş, tabii ki **dişe dokunur** birtakım hikâyeleri var.” (L:38)

ağzından girip burnundan çıkmak

... “Adamın **ağzından girmiş, burnundan çıkmış:**” ...(L:38)

itibar görmek, düze inmek, arka bulmak

“Şimdi sen beni dinler de **düze inersen itibar göreceksin** ve hükümetten **arka bulacaksın!**” (L:38)

yabana atmak

“Ama asayiş bakımından mesele pek de **yabana atılamaz.**” ...(L:39)

yüzüne gülmek

... “Onlar, idarece yüzlerine gülünen, fakat arkalarından da "tehlikeli" ilan edilen kişilerdi.” ... (L:40)

bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak

... “Nazır'ın **bir kulağından girip öbür kulağından çıkmıştı.**” ... (L:40)

asayiş berkemal

(...) “katiyen temas ettirilmemekte ve böylece **asayiş berkemaldir!** ' diye veririz cevabı.”(L:42)

göze batmak, yüzüne gülmek

“Arap nedense hala en **göze batan** adamdı. **Yüzüne gülüyorlar**,” (...) (L:43)

(birine) dış bilemek

(...) “fakat içten içe ona **dış biliyorlardı**.” ... (L: 43)

altüst etmek, tekerine taş koymak

“Bir atakla her şeyi **altüst** edebilir, yeni efelerin **tekerine taş koyabilirdi**.” (L:43)

arkadan vurmak

... “Şu halde onu **arkadan vurmak** gerekti.” ... (L:44)

bıyık altından gülmek

“Ama dalgayı çakanlar **bıyık altından gülüyorlardı** Çoban'ın haline.” (L:44)

mutabık kalmak

“Bunun için müdür, başgardıyanla da **mutabık kalarak**, tecritle işe girişecekti.”
...(L:46)

eşek sudan gelinceye kadar dövmek, ne çıkar

“Babası bile icabında **eşek sudan gelene kadar döver** adamı; eh, gardiyan da iki tokat atmış **ne çıkar?**” (L:46)

gücü yetmek

... “Bana mı **gücün yetiyor?** Git de Arap Kadir'e çat bakalım” (...) (L:46)

(birinin) ipini çekmek

“Köylü, bir gecede bin mahkûmun **ipini çekse**, gene de "yoruldum!" demez.” (L:48)

canı çekmek

... “Bahusus onun da bir nefsi var, **canı çekmiştir** belki çocuklar gibi.” (L:52)

habbeyi kubbe yapmak

“**Habbeyi kubbe yapma**, insanlarla geçinmek istersen.” (L:52)

(birine) gözdağı vermek

“Eski bir inzibati suçunu bahane yapıp mahkûma **gözdağı vereceğim** diye, bir insan böyle kahredilmez!" diyeni yoktu.” (L:58-59)

gururuna dokunmak

“**Gururu kırılırdı** sonra; en uyuz bir mahkûma, "Öteye git" diyemezdi.” (L:59)

başını ortaya koymak

“Arap, **canını koyup orta yere**, inanılmaz zahmetlere katlanarak canını mutlak bir tehlikeden kurtarmıştı.” (L:64)

inim inim inletmek

“Durgun sabah havasını silkeledi, sarstı, çalkaladı, koğuştan koğuşa **inim inim inlett**i ortalığı” ...(L:66)

ayıkla pirincin taşını!

... “Müdür **ayırsın şimdi pirincin taşını!**” ...(L:67)

göğsü daralmak (tıkanmak)

“**Göğsü daralıyor,**” (...) (L:69)

dizleri kesilmek (tutmamak)

(...) “ **dizleri kesiliyordu.** Demek ki zından cımbız cımbız yolmuştu Arabın gençliğini.” (L:69)

bıyık altından gülmek

... “Köylüler onu **bıyık altından gülerek** dinlediler.” ...(L:70)

(birini) avucunun içinde tutmak

“Köpeklerin ürüdüğü Arap Kadir, şurada önlerinde, **avuclarının içindeydi.**” (L:71)

söz vermek, elini kana bulamak (bulaştırmak)

“Ama ben asker olup da evden ayrılırken anama **söz verdim, elimi insan kanına bulamadan** eve döneceğim! ...”(L:72)

kulak arkası (ardı) etmek

“Havadisler şehre kadar yayılınca, savcılık artık işi **kulak arkası edemezdi.**” (L:73)

işler arapsaçına dönmek

“Öyle anlaşılıyordu ki, idari **işler** müdür ve başgardiyana bırakılınca, zamanla **arapsaçına dönüyordu.**” (L:73)

etliye sütlüye karışmamak

“Bunu silmek için bir müddet daha "kapalı"da yatmalı, **etliye sütlüye karışmamalıydı.**” (L:73)

dişe dokunmak

(...)” meselede de **dişe dokunur** bir şeyler söyleyebilirlerdi.” (L:74)

ensesine binmek

(...)” onlar da tabii rahatça gelip **ensene binmenin** çaresini elde etmiş olurlar.”(L:78)

(birine) çelme atmak (takmak veya vurmak)

“Dışarıya çıkayım da, bak gör ne dümenler koşacaklar bana **çelme atmak** için.” (L:78)

hasıraltı etmek

“Genç siyasi, içinden de "Savcıyı bir daha görelim bakalım," dedi, "emri neden **hasıraltı edilmiş?**” (L:80)

küçük dilini yutmak

“Ali Dayı **küçük dilini yutacaktı** nerdeyse.” (L:83)

kağnıyla tavşan avına çıkmak

“Müdür karanlıkta, **sopayla tavşan avına çıkmış** garip avcılara benziyordu.” (L:84)

Kırk katır mı, kırk satır mı

“On beş dakika evvel Arap Kadir'e, "**Kırk katır mı, kırk satır mı?**" diyen bu adam, şimdi çocuk gibi,” ...(L:85)

atı alan Üsküdar'ı geçti

... “Biraz da haklıydı bu gülüşünde, **zira atı alan Üsküdar'ı çoktan aşmıştı.**” (L:87)

kulak kesilmek

“Beni biraz sabır ve müsamaha ile dinleyiniz, reis bey!" dedi. Bütün dinleyenler **kulak kesilmişti.**” (L:90)

yenilir yutulur değil (veya olmamak)

(...) “Arap Kadir'in değil müdürü yaralaması, ona el kaldırması bile idare bakımından **yenir yutulur şeylerden değildi.**” (L:92)

fırsattan istifade etmek

“Arap da **fırsatlardan istifade ederek** karayılan gibi cezadan sıyıırverdi kendini.” (L:92)

bir taşla iki kuş vurmak

... “**Bir taşla iki kuş vuruyordu** ayrıca...” (L: 95)

vaatte bulunmak

“Arabı teselliye gelince, kendisini bağlayan birtakım **vaatlerde bulunmaktan** çekinmedi.” (L:96)

gözleri yaşarmak, gurur duymak,

“Arabın gözleri yaşardı. Gurur duydu, kendisine gösterilen ilgiye teşekkür etti.” (L:96)

(bir şeyi) kitaba (kitabına) uydurmak

“Herhalde bu yetkili insanlar, cezaevinde **kitabına uydurulmuş** bir cinayet teşebbüsüne, "Aferin!" demezlerdi.” (L:99)

kan beynine sıçramak (çıkma)

... “Savcının **kanı beynine vurdu** teli okurken.” (L:100)

(birinin) borusunu çalmak

“Bu adeta, bıçağını çeken **borusunu ttrr** gibi bir şey olacak.” (L:100)

paniğe kapılmak

“Savcı **paniğe kapılan** müdürü yatıştırdı.” (L:100)

tuttuğunu koparmak

(...) “o yazıverirdi, zehir gibi kalemi var. O adam **tuttuğunu koparır!**” diyorlardı.” (L: 106)

(birine) kastı olmak, ihtimal vermemek

“Ben onun bu işte kötü bir **kastı olabileceğine** katiyen **ihtimal vermiyorum.**”
(L:107)

canına kastetmek

“Mesela şu Arap, benim **canıma kast etmişti**, ben onu atfetmişimdir.” (L:114)

bıçak kemiğe dayanmak

“Ben bu geçitten geçmem!” diye dayatırsa, bu sefer **bıçak kemiğe dayanır**. Eti çoktan delip geçmiştir.” (L:118)

ağırdan almak, tavı kaçmak (geçmek)

“Onlar da “**Ağırdan alırsak** toprağın tavı kaçar,” diyorlardı.” (L:126)

küçük dilini yutmak

“Kazık olur çakılır olduğu yere, **küçük dilini yutar** alimallah.” (L:131)

yüz vermemek

(...) “sokulmak isteyen birkaç kişiye **yüz vermeyip** sıyrarak geçince, (...) “(L:132)

gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakınmamak)

“Arap da bunlardan biriydi işte. Belli ki, **gözünü budaktan sakınmıyordu.**” (L:134)

koltukları kabarmak

... “Boşuna **koltuk kabartma** başefendi...” (L:135)

fora etmek

(...) “mahkûm, kapı altına gelinceye kadar, **fora ettiği** bıçağını elinde taşıyabilirdi.”
(L:135)

uç vermek

... “Ancak yeni engeller başka biçimde **uç vermektedir.**” (L:135)

hesabını görmek, defterini dürmek

(...) “ey kendini herkeslerden kurnaz sayan başefendi, işte o zaman kolla kendini! Senin de **hesabını göreceğim, defterini düreceğim!**” demek istiyordu.” (L:138)

yüz yüze gelmek

“İki yol vardı burada başgardiyan için; ya istifa edecek veyahut da bir gün mutlaka Arap'la **yüz yüze gelecekti.**” (L:139)

fos çıkmak

“Acap birbirlerini temizlerler mi diyerekten Asım'ı Arabın koğuşuna vermişti, ama sonu **fos çıkmıştı.**” (L:140)

tereyağından kıl çeker gibi

“Ama başgardiyanın da, hiç sızıltıya meydan vermeden **tereyağından "kıl"ı çektiği** kabul edilmeliydi.” (L:141)

(birinin) dizlerine kapanmak

“Arap belki de böyle giderse, bir iki aya varmaz, başefendinin **dizlerine kapanırdı.**” (L:143)

(birinin) hesabına gelmek, dolduruşa gelmek

... “O hesabına gelmedikçe, dolduruşa kanarak adımlarını ayarlayanlardan değildi.” (L:144)

ceviz kırmak

“Kıyasıya işkence yapacaklardı belki de. **"Kırdığım ceviz bini aştı"** deyip yüklenecekler...” (L:153)

kan dökmek, işler arapsaçına dönmek

“O çeşitli meseleleri çeşitli adamlarla ele alıyor, **kan dökmekten** kaçınarak idarenin işlerini arapsaçına döndürüyordu.” (L:154)

kim vurduya gitmek

“Üle asarlar sonra seni," dedi. "Daşnan baş ezmek gasittir. Bizim gavlimiz neydi? Arabı **kim vurduya getirmek.** Onu da yaptık işte! İsterse ezrail canını gabzetmesin.” (L:158)

(bir şey) dişe dokunur (olmak)

“Arap'la yapılacak en kanlı kavganın feci planını çizen, fakat başarıya ulaşamayan Karaözlü Asım Ağa söyledi gene en **dişe dokunur** sözü:” (L:159)

(birinin) ağzına bir parmak bal çalmak

“Bir düzen tutturup ağalarının cürmünü kapatmak için “ irezildir onlara siz uymayın”
diyerekten **ağzımıza bal çaldılar.** (İ:32)

su uyur, düşman uyumaz

“Sora **su uyudu ama ben uyumadım.** Tabancam belimde dolandım.” (İ:32)

Allah’ın sopası yok ki

“Torpil gülmeye başlar: “Öyledir öyledir, bir kere ters yollara düştün mü, **allahın sopası yok ki vursun.**” (İ:47)

yaraya tuz biber ekmek

“Torpil oldukça ağır ve suçlayarak gidiyordu. Yaralara neşter atıyor, sonra hiç acımadan **tuz basıyordu.**” (İ:48)

kulağı (kulakları) çınlasın

“Kulakları çınlasın, bizim çocukların hepsini severim...” (İ:49)

(birine) hak vermek, (bir durumu) açığa vurmak

“Şakir ağa hakkında yapılan suçlamaların hepsini duydu ve içinden **hak da verdi** bu konuşmalara. Lakin **açığa vurmadı.** “ (İ:51)

yabana atmak

“Şakir ağayı kara kuru görüyorlardı ama, öyle **yabana atılır** babayiğitlerden değildi.” (İ:52)

yorgunu yokuşa sürmek

“Yorgunu yokuşa vurmak olmaz. Canavarın ettiğini kuzudan sormak olmaz!
Emin bekledi.” (İ:66)

eli armut devşirmek

“Onun iki eli varsa, **Bizim de iki elimiz var. O saldırınca, elbet biz de armut devşirmeyiz** der mi acap şu adam “(İ:67)

ayak diremek

“Emine **ayak diredikçe**, çaresiz Emin istediği yerlere ulaşamıyordu.” (İ:72)

ağzından baklayı çıkarmak

“Müdür **ağızından baklayı çıkardı**. Aniden beş gardiyan halkalandı Emin'in etrafında.” (İ:113)

kazan kaldırmak (devirmek)

“Ama onlar bir kere **kazan kaldırdılar** mı kolaylıkla yatışmazlar...” (İ:116)

içini çekmek

“Feti bey düşündü, **içini çekti**: “Valla müdür bey” dedi. “Benim sizlere sonsuz hörmetim vardır. Lakin bir yolsuz iş gördüm mü de açıkça söylerim.” (İ:118)

tepesi atmak

“**Tepesi attı** müdürün. Koltuğundan fırlayacaktı nerdeyse.” (İ:121)

suratına indirmek

“Ama benim şu aman dileyen feryatlarımı suratıma çarpmasınlar.” (131)

el sıkmak

“İkisi de sustular. Feti bey **el sıkmaya** davranmadı...” (İ:136)

elini kana bulamak (bulaştırmak)

“Sevgiyi yüreğimizde kor elin oğlu ve ortalığı **kana bular!**” (İ:161)

(birinin) kulağını bükmek

“Nene gerek senin, Ömer'in sana ne sebepten ekleşeceği” der. “Biz bir habar verdik sana ve **kulağını büktük.**”(İ:166)

lafını yabana atmamak

“Bu arkadaşın de **dediklerini yabana atmamak** gerek” ...(İ:166)

zülfüyâre dokunmak

“Bu dır ki Yaver Bey zülfüyare değil ama hep asayişe dokunur işler yapmış.” (İ:246)

renk vermemek

... “Cami yoluna düşmüş mümin gibi sakindir. Katiyyen **renk vermez.**” (İ:258)

güvendiği dağlara kar yağmak (güvendiği dal elinde kalmak), yol vermek

... “**Güvendiği dağlara kar yağıyordu** demek. Karlı geçitler ona **yol vermeyecekti.**” (İ:267)

Allah'ın sopası yok ki

“Allahın da sopası yok ki vursun gebertsin haksızı. “ (İ:267)

içi kalkmak (veya kabarmak), gırtlığına kadar

... “içi kabarıyor Yaver bey'in, geliyor geliyor taa gırtlığına dayanıyordu.” (İ:269)

pişmiş aşı (soğuk) su katmak, (birinin) keyfini kaçırmak (bozmak)

“Pişmiş aşı su kattırmamalı ve keyfini bozdurmamalıydı...” (İ:271)

vartadan atlamak, dediğim dedik, öttürdüğüm (çalldığım) düdük

“Buna benzer nice vartalar atlatmış Asaf Bey ve nice ganimetiere konmuştu. Koca bir vilayeti altın kesesi gibi avucuna almış. Dediği dedik. Çaldığı düktü ...” (İ:273)

tükürdüğünü yalamak

“ Değişen nedir? Tükürdüklerini yalıyorlar mı?” (İ:311)

basıp gitmek

“O saat 20'de gelmezse, ben 15 dakika daha bekleyecektim. Gene gelmezse basıp gidecektim.” (TA:10)

göz ucuyla süzmek

“Arada göz ucuyla yanımdaki arkadaşını kontrolden geçiriyor ve durumuna bakıp birtakım sonuçlara ulaşmaya çalışıyordum.” (TA:12)

renk vermemek

“O hiç renk vermiyordu. Belki de konuşmak isterim kaygusuyla bakışlarını benden uzak tutuyordu.” (TA:12)

saman altından su yürütmek

... “Sonra da samanın altından suları yürütüyorsun...” (TA:33)

aşağıdan almak

“Semiz Efendi aşağıdan almaya niyetli görünmüyordu.” (TA:41)

gözlerine inanmamak

... “Annem kulaklarına inanamıyormuş: ...” (TA:49)

kazın ayağı öyle değil

...” Ama **kazın ayağı öyle değil...**”(TA:82)

bir çift sözü olmak

“Bu tarafından bakınca benim de **bir çift sözüm vardı söyleyecek.**” (TA:91)

çalım satmak

“**Çalım satmayı** sevmezdim oldum olası. Sami'ye her zaman için insanca davranıyordum, o da beni seviyordu.” (TA:125)

yüzü gülmek, yüzü asılmak

“Ustanın **yüzü gülerdi** geç vakte kadar devam ederse iş. Ama benim, çırağımız Sami'nin, **yüzlerimiz asılırdı...**” (TA:127)

yüreğine saplanmak

(...) “iğne olmuş **yüreğine saplanmış**, dayanılmaz bir sızı yapmıştı orada Bu kapanan bir yaranın yeniden kaşınıp kanatılmasıydı.” (TA:251)

şeytanın bacağını (ayağını) kırmak

“Neyse ki, birkaç gün sonra **şeytanın bacağını kırıp** Teyfik Bey amcaya ilk ziyaretimi “ (...) (TA:256)

gözünü dört açmak, kulak kabartmak, kafa (kafasını) karıştırmak

“**Gözlerimi dört açıyor, kulaklarımı kabartıyor, kafamı kurcalayan** bazı soruların böylece aydınlığa kavuştuklarını görüyordum.” (TA:258)

kabak tadı vermek, tepesi atmak, önüne katmak, nefes aldırılmamak

“Uzman, bilinen şeyleri o kadar uzatır ve **kabak tadı verir ki**, Ahmet Bey'in **tepesi atar**, kılıcını çektiği gibi uzmanı **önüne katar** ve **nefes aldirmeden** Taşkışla'dan Taksim'e kadar kovalar.” (TA: 260)

eşek sudan gelinceye kadar dövmek

“Demek vatandaşı yakasından yakalıyorlar, sürüyüp karakola götürüyorlar, orada da **eşek sudan gelinceye kadar döğüyorlardı.**” (TA:265)

baltayı taşa vurmak

(...) “**baltayı hiç ummadığım bir anda taşa vurmak**, işte bunu hesap edememiştim...” (TA:295)

kuru gürültüye pabuç bırakmamak

...” Oldukça çirkindi Şeref’in çıkışı. Ne var ki kadın **kuru gürültüye pabuç bırakan** takımından değildi...” (TA:312)

kuzu postuna bürünmek

“Sen ise milliyetçi aldatmacasına başvurarak bu canavarı **kuzu postuna bürümek** istiyorsun, onun için anlaşılamayız, bırak!” (TA: 313)

sineye çekmek, habbeyi kubbe yapmak, pireyi deve yapmak

“Adamına göre değişir Selman bu dalgalar. Kimi boşverir, yapılan hakareti **sineye çeker**, geçer gider ...”Kimi de **habbeyi kubbe mi yapar?**” “Nasıl da bildin bunlar fili karınca ederler, **pireyi de deve**, yani nasıl işlerine gelirse.” (TA:409)

suspus olmak, kulak kesilmek, bir çuval inciri berbat etmek, gözünü dört açmak, (birinin) ekmeğine yağ sürmek, soğukkanlı olmak

“Dikkatlerimizi bir noktaya topamıştı şimdi. **Sus pus olarak, kulak kesilip** onu dinlemeliydik: “Çocuklar!” dedi yavaşça. «Her an kanlı bir olay olabilir burada. **Gözlerinizi dört açın. Soğukkanlı olun.** Tahrike kapılmayın!” (...) o adamın üstüne gitmeye qelmez. **bir çuval inciri bok ederiz** böyle davranırsak. (...) hesapsız bir hareket yaparsak **ekmeklerine yağ sürmüş** olur, bembeyaz kasımpatı çiieğini kızıla boyarız sonra.” (TA:413)

eski kulağı kesiklerden olmak

... “Hatta bir ara kondrabaçının gözleri bile takılmıştı bu **eski kulağı kesike**” (TA:414)

akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek

“Öyleyse hiç duraksamadan yaman bir çıkmazın içinde olduğumu ya da bile bile **akıntıya kürek çektiğimi** kendi kendime itiraf edebilirdim.” (TA:417)

incir çekirdeği doldurmamak

... “didişmeye konu teşkil edecek bir şey yoksa ve tahrik edilen mesele **incir çekirdeğini doldurmuyorsa**, kavgadan kaçmaktı en iyisi. Bir damla kan, bin damla gözyaşının akmasına sebep olabilirdi...” (TA:418)

(bir şeyden) dem vurmak, düşün düşün baktır işin

...“Sen de hep halkı düşündürmekten **dem vurdun** durdun. Bu halkın düşünmediğini nereden biliyorsun. Düşündüğünü yapabilecek bir medarın olacak, yoksa **düşün düşün baktır işin.**”...(TA:419)

göğsünü gere gere

... “Ne diyordu Salim abi **göğsünü gere gere**: Ben maymun iştahlıyım oğlum, diyordu. “ (TA:440)

kem gözle bakmak

“Demek biz pusuya yatacaztık ister istemez şimdi. Tam siper yapacak, **kem gözlerden uzak olacaztık...**” (TA:448)

kuru gürültüye pabuç bırakmamak

“Bir an geriledi Basri Bey. **Kuru gürültüye pabuç bırakmayacığımı** anlatmak istemiştım ona son sözlerimle. ...” (TA:453)

yüreğı ürpermek

“Ya devlet başa ya kuzgun leşe!

Belki de mazlumların **iç ürperten** sesiydi, ...” (P:9)

ele avuca sığmamak

“Bu sözler tok yırtıcı, bu deyiş kesinlikle **ele avuca sığmaz.**” (P:9)

boyunun ölçüsünü almak

“Canlılar yaşlarını takvimlerden, Eee gerisini de anlamak isterim? **Boylarının ölçüsünü** de meydanlarda öğrenirler.” (P:12)

ser verip sır vermemek

“Sırrım yiğidim sırrım aslanım, **ser veririm, sır vermem** bunu böyle bilesin!” (P:14)

(bir yere) parmak basmak

(...) “bir önemli başlangıcın üstüne **parmak basmak** istiyor...” (P:15)

yabana atmamak

“Güvercinlere duyulan sevgi güzel. Savaşmak için kartallardan örnek almayı da **yabana atmayalım...**” (P:17)

kılı kırk yarmak

“Asıl düşüneceğimiz üzerinde **kılı kırka yararcasına** duracağımız şey budur!” ...
Kıpır kıpır kıpırdayan, kaynayan âlem onlardan habersiz...” (P:17)

pusuya yatmak

... “Tehlike denilen canavarı hep yolumuzda **pusuya yattı** diye düşünüyoruz...”
(P:18)

gözden (gözünden) kaçmak

“Her şeyin ölçülü ve tartılı olduğu katiyyen **gözden kaçmıyordu...**” (P:20)

gurur duymak

“Onlar Emir Ali’yi, Muslı Beşe’yi ne zamandır tanıyor, biliyor ve onların dostluğuyla öğünüyor, **gurur duyuyorlardı.**” (P:22)

göğsü kabarmak

“Muslı Beşe **göğsünü kabartmış**, belle ki birkaç söz daha söylemek istiyordu.”
(P:26)

ziyade olsun!, afiyet (afiyet şeker) olsun

“Ziyade olsun, ziyade olsun!” “Afiyet olsun, afiyet şeker olsun!” (P:28)

dört başı mamur, ağzına sağlık

“**Dört başı mamur** bir konuşmadır sürüp gidiyor aramızda, **ağzına sağlık** arkadaşların.” (P:32)

başı göğre ermek (değmek)

“Patrona Halil’in huzurundayız öyle değil mi? Bunun için, **başımız göğre erdi...**”
(P:36)

damdan düşer gibi

“Biri döndü öbürüne, **Damdan düşer gibi:** ...” (P:42)

tuzu kuru olmak

“Yani, günlük nafakayı düzememişsek, neyleyeyim ufuktaki pembeliği? Onunla **tuzu kuru** olanlar ilgilensin?” (P:43)

kulağına inanmamak

“İşler taa buralara kadar geldi mi? **Kulaklarıma inanasım gelmiyor** vallah?” (P:43)

yolgeçen hanına dönmek

“Acem hududu **yolgeçen hanına dönmüş** bugün. Düşman istediği yerden giriyor, istediği yerden çıkıyor, senin bundan da haberin yok mu?” (P:44)

diken üstünde oturmak (olmak)

“**Diken üstünde oturmak**, bataktta bocalamak, derler buna. Günden güne de kötüye gidiyoruz. Ne işimizin adı var, ne de aşımızın tadı var?” (P:59)

(bir şeyin) çivisi çıkmak

“Baş başa, baş da padişaha mı bağlı? Bu deyimin artık mevsimi geçmiş bana sorarsanız. **Düzenin çivisi çıkmış**, dağılma alametleri belirmiş, çünkü kurtlar basmış ağılı.” (P:59)

boynu kıldan ince olmak

“İşte Evliya böyle **kıldan ince kılıçtan keskin** bir köprünün üstünden geçmeye sığanıyor, ...” (P:64)

har vurup harman savurmak

“Kardeşlerim, külahlarımızı önümüze koyup bunları inine boyuna bir güzel düşünmeliyiz? Dedelerden kalan mirası meyhanelerde, kerhanelerde, kumarhanelerde yiyen, **har vurup hanman savuran** kişilere, yanı bir avuç haramiler takımına- dur! - diyebiliyor muyuz?” (P:67)

çorbada tuzu (maydanozu) bulunmak

“**Tuzumuz bulunsun**, bu sözler boşuna söylenmemiş, boşuna yazılmamıştır.” (P:74)

inim inim inletmek, gözden kaçmak, (bir yere) parmak basmak

“Şu var ki, beri taraftan bir tavşan gibi titrediği de **gözlerden kaçmıyordu**. ... Öte yandan, tekmiil imparatorluk güçleri korkunç bir sömürü canavarının pençesinde, atıyla, itiyle, insanıyla mazlumları **inim inim inletirken**, zevke cümbüşe dalmış, sırmalı elbiseler giyen asalak insanların güçsüzlüklerini de birer ıslak gölge gibi peşlerinde taşıdıklarını görmek şaşılacak bir şey değildir artık. ... Bu Osmanlının o devirde halktan gizlemeye

çalıştığı, kof ve gerçek yüzüydü. Öyleyse, o zaman buraya **parmağımızı basmalı**, bu noktanın üzerinde uzun uzun düşünmeliydik. “ (P:87)

bildiğini okumak

“Aslında, damat İbrahim Paşa, padişahın gölgesinde ve onun emirlerini harfî harfine uygulayan bir kişi gibi görünüyorsa da o yaman bir beceriklikle **kendi bildiğini okuyordu.**” (P:90)

(birinin) nabzına göre şerbet vermek

“Böylelikle onun **nabza göre şerbet veren**, üstün entrikacı, kurnaz, sanata geniş ilgi duyan, şiir seven ama halkını sevmeyen, imparatorluğu yıkıma götüren bir sadrazam olarak belirdiğine de şahit olacağız.” (P:92)

(birine) sırtını dayamak (vermek), ensesinde boza pişirmek, peşkeş çekmek

“Öte yandan saraya **sırtını dayayıp**, halkın **ensesinde boza pişirenler**, sarraflar, toprak mahsullerini ucuza kapatıp, dış pazara sürenler, kerhaneciler, meyhaneciler de onun hayranı idiler. Harp simsarları, sulh simsarları, imparatorluğun tek mil varlıklarını Avrupalı iş adamlarına **peşkeş çekmeye** hazırlananlar” (...) (P:93)

boynuna geçirmek

“Lale Devri deyimini kullananlara devamlı sormak lazım, acaba yaşamaya mahkûm mazlum bir halkın **boynuna geçirilen** demir laleden mi söz ediyorlar? Yok yoksa, lale çiçeğinden mi? “ (P:99)

sözünü esirgememek (sakınmamak), at oynatmak

“Ne duruyorsun hemen sor? Ben ne dosttan ne de düşmandan **sözümü esirgemem!**” (P:108)

“ Sen de, istediğin gibi buralarda **at oynatacaksın**” (P:110)

ayıkla pirincin taşını!

“Bir bocalamadır başlar canlılarda. Eğri doğrudan seçilemez olur, **ayıkla bakalım pirincin taşını?**” (P:111)

işi yolunda (tıkırında) gitmek (olmak), ayrıntı kabarmak

“Düzenin çürümüşlüğünden biraz olsun söz açınca baktım **ayranın kabarıverdi** geriye dönük duran adam... Bunun yüzde onu Osmanlıya yaslanmış, böylece **işlerini**

tıkırına koymuş, yüzde doksanı da, günü gününe ucu ucuna yaşamakta, bugünden yarına ne olacağını bilmemekte, bilememekte...” (P:114)

zülfüyâre dokunmak

“Herkes bir şeyler söyler ve bunun ucu da **zülfüyare dokunur.**” (P:114)

(birine göre) hava hoş

“Orasını sen bilirsin geriye dönük duran adam, **bana göre hava hoş**” (...) (P:115)

göz önünde tutmak (bulundurmak), hesaba katmak, kan ağlamak, ne çıkar

“Osmanlı devlet düzeninin huysuz bir katır olduğunu da **göz önünde tutmak** gerek. Onun kolluk kuvvetlerinin gücünü **hesaba katmak gerek**. Bu katırın kimi ne zaman nerede ne için tepeceği pek belli olmaz!” (...) Köyler yağma edilirken (...) esnaflar **kan ağlar**, (...) Osmanlının kolluk kuvvetlerinden korksak ne çıkar, korkmasak ne çıkar? “ (P:115)

fincancı katırlarını ürkütmek

“Evet evet, biraz öyle. **Fincancı katırlarını ürkütmeyelim** nemelazım!” (P:116)

ser verip sır vermemek, (bir şey) dişe dokunur (olmak)

“Hak için kavga hayatın kamusu, sır da yiğidin namusudur, **ser veririm sır vermem**... Eee daha ne var ne yok devlet tarafında? **Dişe dokunur** haberler var mı?” (P:117)

yüreği ürpermek

“Evet severek sevinerek bakacağız bütün bunlara? Bazan da korkarak, içimiz ürpererek bakacağız “(P:120)

mızrak çuvala girmez (sıgmaz), bir konuşur ama pir konuşur

“Evet ama, bu sefer **mızrak çuvala sığmıyor**, onun da anlatmasından ortaya çıktığına göre o zamanın halkı bile, artık padişahların, paşaların peşine değil kendi önderlerinin arkasına takılabiliyor (...) Haftada bir de o alır sözü, **bir konuşur ama pir konuşur**...” (P:131)

kulak kabartmak

“Uzaktan uzağa **kulak kabartınca** denilebirdi ki bilinen şeylerdi sanki anlattıkları” (P:144)

havadan kapıp, tavada yemek

“Çünkü havadan kapıp, tavada yiyen ve hiçbir şey üretmeyenlerden kurtulacaklardır. “ (P:146)

kılı kırka yarmak, ölçüp biçmek

“Tedbirliyiz, kılı kırka yaran, Bir hesap kitap içindeyiz ve her adımımızı ölçüp tartmaktayız?” (P:170)

sırtında yumurta küfesi olmamak

“İspirizade için durum böyle mi ya? Onun sırtında, yumurta küfesi yok, isterse dönüverir!” (P:179)

dört başı mamur, el atmak

“Öte yandan üzülererek açıklamak gerekir ki, öyle dört başı mamur, doyurucu, bol malzeme bulamamıştır bu konuya el atanlar. Ancak birbirinden kopuk kopuk bir takım bilgi ve belge kırintılarıdır el altında bulunanlar. “ (P:184)

bayrak açmak, amel etmek

“Biz mademki zulma karşı bayrak açtık, ilme göre amel edeceğiz, ilim adamlarıyla omuzomuza olacağımız bellidir.” (P:217-218)

eceline susamak

“Peki, peki ama bunlar, ecellerine mi susamışlar? Kimbilir belki, biraz da öyle?” (P:222)

her derde deva olmak, yaraya merhem olmak

(...) “ve onlar yücelere yaptıkları şikâyetlerin dağılıp gittiğini, hiçbir derde deva, hiçbir yaraya merhem olmadığını görüyorlardı. Kıldan ince, kılıçtan keskin bir sırat köprüsünde sürüp gidiyordu hayat. “(P:236)

yel üfürsün su götürsün, ciğer kebab olmak

“Bu köhne tekne böyle gelmiş deryalardan, böyle de gider. Hadi diyelim ki yel üfürsün su götürsün, Ama bir kere halkın ciğeri kebab olmayagörsün?” (P:241)

(bir işi) dallandırıp budaklandırmak

“İnsanlar onun söylediklerini kafalarında **dallandırıp budaklandırıp** yeni yeni unsurlarla beziyorlardı... “ (P:246)

akılda tutmak, (birine veya biriyle) ters düşmek

“Olayın tarihin akışı içinde meydana gelen gerçek yapısına **ters düşmemek** için işin bu tarafını daima akılda tutmak hele hele kesinlikle küçümsememek gerekiyordu.” (P:248)

omuz vermek, fıkır fıkır kaynamak

“Ama bu harekete **omuz veren** bu büyük Hoca olmasaydı ne olurdu? Sorusu bizleri derin derin düşündürse gerekir, olaya derinlemesine girdikçe bu sorunun manasını daha iyi tartıp anlayacağız... “Arkadaşlar gördünüz mü gene kocaman bir kazan gibi **fokur fokur kaynattı** İspirizade onca cemaatı sarstı, silkeledi.” (...) arabacı, berberi, dokumacısı hep hep onun ağzına bakıyor?” (P: 249)

beşer şaşar

“Yoksa bizler coşarak, hissi heyecanı, temkinin duru düşüncenin önüne mi geçirdik, olur ya **beşer şaşar**?” (P:250)

medet ummak (beklemek)

“Öyleyse biz **uçan kuşun kanadından medet umduğumuz** gibi hisle de sezeriz?” (P:253)

gözünü budaktan sakınmamak

“Neye, nerelere gebeydi acaba yarınlar? (...) bir avuç **gözünü budaktan sakınmamakta** kararlı halk ihtilalcisinden yani Patrona Halil ve onun cesur arkadaşları...” (P:257)

hiçe saymak (indirgemek)

“Kıyamet halkın emeğinin gasp edilmesinden, onun onurunun **hiçe sayılmasından** kopuyordu.” (P:259)

ekmek elden su gölden

“Sultan Üçüncü Ahmet ve onun doymak bilmeyen yordakçıları, yani sadrazamlar, vezirler ve onların çiçekler gibi giyinen pembe yüzlü, baygın gözlü karıları ve aptal çocukları haketmedikleri bir cennet hayatı yaşıyorlardı. **Ekmek elden, su gölden.**” (P:260)

çarçur etmek

“Çarçur ediliyordu buralarda terle karışık insan emeği. Bunun sonucu olarak Nevşehirli Damat İbrahim Paşa duran taştan uçan kuştan vergi almaya soyunuyordu.” (P:261)

(bir işi) pamuk ipliğiyle bağlamak, dört başı mamur

“Paşa hemen hemen her şeyi **pamuk ipliğine bağlayarak** kapıda bekleyen tehlikeleri bir zaman için geciktirdi (...) ortaya az çok **dört başı mamur** bir kalem çıkar.” (P:270)

madalyonun ters tarafı

“Kendi kendini yalanlarcasına belki de farkında olmayarak **madalyonun arka tarafını** da kaleme almış sayın yazar...” (P:299)

(birinin) tüyleri diken diken olmak, gözlerini fal taşı gibi açmak

“Bir de ayaklarına baktınız mı ama bu yıldızlara değen saltanatından kalacak, **tüyleriniz diken diken olacak, ürpercek, iğreneceksiniz (...)** Gözleriniz **faltaşı gibi açılmış** “ (P:301)

ununu elemek, eleğini asmak

(...) “Onun yakışıklı şiir sever kadınsı sadrazamı entrika ustası vezirler son sözlerini söylemişler **unlarına eleyip eleklerini asmışlar** yalnız ama yalnız kendi çıkarlarını düşündükleri için ağır ağır da olsa **iflasın yıkımın eşiğine gelmişlerdi.**” (P:312)

gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakinmemek), su yüzüne çıkmak

“Bunu başarırsak onun **gözlerini budaktan sakınmayan** cesur arkadaşları da dolaylı yoldan biraz olsun **gün yüzüne çıkacaklardı**” (P:313)

yüz yüze gelmek, ölümle burun buruna gelmek, (birinin) gözünün yaşına bakmamak

“Tersane çavuşu patronayı yakalayıp zindana attı Halil böylece ikinci defa **ölümle yüzyüze burun buruna geldi.** ... kaptan paşa'nın küçük bir işmarıyla **gözünün yaşına bakılmayarak** zindanda boğulurdu.” (P:316)

fır dönmek, sorguya çekmek

“Ortalıkta **fıldır fıldır dönen** kollukçular en küçük harekette **ahret sorgularına çekilmeler...**” (P:321)

soyup soğana çevirmek, hiçe saymak (indirgemek), iç içe girmek (geçmek)

“Üstelik onlar **soyup soğana çevirdikleri** horlayan aşağıladıkları onurlarını **hiçe saydıkları** insanlarla da **içiçeydidiler...**” (P:324)

küçük dilini yutmak, ters yüz etmek

“Osmanlı'dan da Osmanlı Cumhuriyet devri yazarı insanın neredeyse **hayretten küçük dilini yutturacak olayları** böylesine **ters yüz etme** çabasında bulunurken...” (P:343)

(bir şeyin) kaymağını almak (yemek)

“Batılı sömürgelerle sıkı göbek bağları olan bu unsurların bir taraftan onların ticari ajanlığını bir taraftan da ülke ürünlerinin **kaymağını yedikleri** görülmektedir.” (P:344)

canı burnundan çıkmak

“Böylece halk **canını burnundan solumaya** başlasa ne yapalım altta kalanın canı çıksın diyordu onları aldırmadan besbelli ve tabandaki insanları düşünerek böyle söyleyebiliyorlardı anlaşılan.” (P:346)

iflahını kesmek, akıl almamak

(...)”gırtlığını ellerinde tutacak **iflahını kesecek akıl alır** bir şey mi bu.” (P:347,348)

kuru gürültüye pabuç bırakmamak

“İranlılar **kuru gürültüye pabuç bırakmayacak** kadar akıllı bir dehşet manzarası yaratmak için Osmanlı esirlerinin burunlarını kulaklarını ellerini kesecek (...) daha doğrusu halkın onuru yolgeçen hanı değil.” (P:348)

gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakınmamak)

“İsyan öncüsü olacak kaptan patrona Halil zamanın padişahının aksine hiç mi hiç parayı sevmez **gözünü katiyen budaktan sakınmazdı.**” (P:361)

(birine) karşı durmak, kıyamet kopmak

“**Karşı duracak** saraya sığınmış ırzı kırıklar? Onlar Oğlanlarla kızlarla azgın zevklere daldığı için o zalimlerin başında bilin ki **kıyametler kopacak** bunu isyan buna ihtilal bir sonuca bağlar ancak.” (P:361)

ekmek elden su gölden

“Hayat işte işte patrona Halil **ekmek elden su gölden** sazla sözle kiralık şairlerin ısmarlama şiirlerini dinleyerek serin ağaç altlarında tıpkı bir kabak gibi yetişmişti üçüncü Sultanahmet...” (P:415)

dikkat kesilmek

“Şimdi burada **dikkat kesilip** üzerinde hayret ve ibretle durmalıyız.” (P:401)

kelle koltukta gezmek

“Yalın kılıçlarla çıktık ortaya **kelleler koltukta kelle koltukta**” (P:422)

ananın (anasının) ak sütü gibi (helal olsun)

“Kardeşim ortaya kelle koyan kelle de alır bu ona **ana sütü gibi helaldir.**” (P:425)

tereyağından kıl çeker gibi

“Onun için **tereyağından kıl çeker** gibi çeker karı yani kar denen vahşi kuşu nezaketle avlar kolaylıkla kasasında toplanan paraların gene kolaylıkla uçup öyle gideceğinden kaybolacağından korkar.” (P:443)

kuş uçurmamak

“Yoldaşlar meydan emniyet alındı mı? (...) alındı reis alındı nöbetçiler **kuş uçurtmuyor...**”(P:473)

göğsü kabarmak, tadına varmak, (birinin) ödünü koparmak (patlatmak)

“Kesti ağır ağır patrona **göğüsler kabardı** kabardı kabardı... Herkes şarkının **tadını varmaya** savaşıırken ali usta suskunluğunu bozuyor düşmanların **ödünü patlattı** o koca Akdeniz’e satır attı değil mi Reis?” (P:475)

tıka basa yemek, ter dökmek

“**Tıka basa doyduktan** sonra artıklarını tabandaki insanlara da koklatıyor böylece onları kasten dilencilğe alıştırtıyor hem de hiç acımadan onurlarını kırıyordu yemek ama

hazır yemek yemek ama hiç uğraşmadan yemek yemek ama bir damla bile **ter dökmeden** yemek “ (P:484)

parmağını bile kıpırdatmamak (oynatmamak)

“Öbürü ise oradaki hâkimiyetini sürdürmek için yerinden kalkmakta **parmağını bile oynatmamakta** ne hazin değil mi...” (P:485)

canını dişine almak (takmak), kurşun yemek

“**Canını dişine takmış** binlerce mazlum insan Patrona ve arkadaşlarının peşinde tarihi Etmeydana Seller misali akarken beri yanda padişah ve omuzdaşları beynine **kurşun yemiş** sakağılı beygirler gibi Oradan oraya koşuşuyorlardı.” (P:496)

kazan kaldırmak (devirmek), meydana çıkmak

“Yeniçeri daima hakkın ve hakikatin peşindedir **kazanları kaldırıyor** bugün, **meydanına çıkıyoruz** öbürleri tasdik ettiler çıkıyoruz çıkıyoruz çıkıyoruz.” (P:514)

bıçak kemiğe dayanmak

“**Bıçak kemiğe dayandı** halk bu acılara daha fazla dayanamazdı yoldaşlar? ... “ (P:516)

babasının (babalarının) çiftliği

“Kardaşlar acemler yolgeçen hanına çevirmişler hudutlarımızı, **babalarının çiftliği gibi** giriyorlar çıkıyorlar insanlarımızın yürekleri perişan delik deşik düşmanlar askerlerimizin burunlarını kulaklarını kesiyorlar,” (...) (P:533)

(birinin) ağzına bir parmak bal çalmak

“böylece bu korkunç hengamda padişahını **ağzına bir parmak bal çalıp** onu sevindiriyor, beni taraftan da onun üstünde durdu toprağı hiç acımadan ayaklarının altında çekiyorlardı.” (P:552)

tavır almak (takınmak), (birine) cephe almak

“Artık belli ki o bana karşı **tavır almayacak, cephe tutmayacak**, öyle soğuk buz gibi durmayacak, ben de devamlı iğneli fiçide sallanmaktan kurtulacaktım ...” (AK:12)

pusuya yatmak

“Onun için **pusuya yatmak**, kısa bir süre de olsa yakınlarımla bağımı koparmakla galiba iyi bir şey yapmıştım.” (AK:14)

yerden göğe kadar, çın çın ötmek

... “Sami’ye **yerden göğe hak veriyorum**; neden demişler “El adamın aynasıdır” diye? Artık , Kemal Usta’nın biraz evvel söyledikleri çok önem kazanıyor, **kulaklarımda çınçın çınılıyordu**.” (...) (AK:21)

tüyleri ürpermek

“Tüyleri ürpermişti onun da bu şarkıyı söylerken...” (AK:24)

zevkten dörtlük olmak, donup kalmak

“Zevkten dört köşe oluyor, donuyor kalıyorduk o susunca...” (AK:24)

kılı kırk yarmak

“Kılı kırka yaracağım, savaşı sürdüreceğim!” ...(AK:30)

gözünün içine baka baka

“Aradan iki saat geçmiş, şu soru ve ona verdiğim cevabı kulaklarımda çınlar buluyordum. O sormuştu **gözlerimin içine bakıp**: (...) Hasan arkadaş gülümsemişti” (AK:31)

gözünü dört açmak, eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak)

“Öyleyse, **gözlerimizi dört açmalı**, gecenin içinden sansarlar gibi geçmeli, yarasalar gibi görünmeden uçmalıydık. (...) “Merhaba habersizce silindi ortalıktan, **elimiz kolumuz bağlandı**.” (AK:33)

göze batmak

“Öyleyse gözlerimizi dört açmalı gecenin içinden sansarlar gibi görünmeden uçmalıydık. ... Bu sayıda bir insan topluluğunun yukarı aşağı caddelerde dolaşması gecenin yarısı da olsa hiç kuşkusuz kesinlikle **göze batardı**.” (AK:33)

göz gezdirmek, alt perdeden konuşmak, esasa bağlamak

“Çevreye **göz gezdiriyor sesimi alt perdede tutarak esasa giriyordum**...” (AK:34)

göz açtırmamak, kalıbını basmak, yüzüne gülmek, (birinin) kuyusunu kazmak

“Süt yanığı taylara döndüm, Kemal usta'da **göz açtırmıyor** sahipsiz kaldım Selman abi (...) öte yandan **kalıbımı basarım kalbi** temiz insancıl bir adamdır bunu da unutmayalım **yüzümüze gülse arkamızdan kuyumuzu** kazsa daha mı iyi?” (AK:36)

işi Allah'a kalmak

“Dilimizde keskindir bizim merak etme Sıtkıcım evvel Allah işimizin ehliyiz şakacıktan gülüyordu desene bugün de **işimiz allah'a kaldı** dayan Sıtkı gözlerinin yaşarması aldırma ihtarı çekiyordum.” (AK:37)

Âlemin ağzı torba değil ki büzesin, canını sıkamak, yabana atmak, boş atıp dolu tutmak (vurmak)

“Kardeşim **âlemin ağzı torba değil ki tutup da büzesin** sen **canını sıkma** Sıtkı’cım... Sıtkı **boşa atıp dolu tutmak** istiyor kuşkusuz ki konuştuklarımıza **yabana atamayız** son sözleri kulağımda çınlayıp, duruyor.” (AK:38)

ağızından baklayı çıkarmak, (bir şeyin) davasını gütmek, ele vermek

“Kafadan şöyle bir hesap yapıyordum o beni evet Selman **çıkart ağızından şu baklayı** üstü kapalı geliyordu bizimle aynı **davayı güden** bir arkadaşımız aylardır mevkuf bulunuyor hem sağlam bir kişiliği var kimseyi de **ele vermedi...**” (AK:41)

gözünü dört açmak

“Bunun dışında meydana gelecek aksilikleri anında karşılayıp şaşırmadan karşı saldırıya geçerek önlemenin yolları bulunabilmelidir... **Gözlerimizi dört açacağız!**” (AK:45)

boş atıp dolu tutmak (vurmak)

“Duvar diplerinde birtakım gruplar toplanmış **boş atıp dolu tutarlarken** bir kısım işçi de kahvelere dalmışlardı...” (AK:47)

(birinin) tepesinde bitmek, çakılıp kalmak, rengi atmak (kaçmak, uçmak)

“Saatçi Basri yanında bir polisle **tepemde bitmesin** mi can alıcı azrail gibi? Şaşırmış, **çakılmış kalmıştım** olduğum yere bu baskına bir anlam verememiştım Kemal Usta'nın da **rengi atmış** bereket önündeki müşteri pek bir şey anlamamıştı.” (AK:51)

(birinin) ekmeğine yağ sürmek, canına minnet (olmak), tereyağından kıl çeker gibi

“Şimdi de aynı yerde direniyor, **ekmeğime yağ çalar** gibi, istersem işi bırakabileceğini söylüyordu. Benim de **canıma minnet**. Yalnız çırak samimi çok bozuluyor ne diyeceğini bilemiyordu (...) geçtiğimiz günlerde saatçi Basri'nin **tereyağından kıl çeker gibi** partiden uzaklaştırılması, bu sebeple tophane grubunda geçici de olsa toplantının yapılamaması işimize yaramış, sadece süslü Kemal, Erzurum'da Hikmeti görebilmiştım ayaküstü. “ (AK: 57)

iğne ile kuyu kazmak

(...) “hani **iğneyle kuyu kazmak** derler ya, işte tıpkı ona benziyordu benim fabrika hayatım. Ömrüm yollarda geçiyor, okuma, kendimi yetiştirme olanaklarım da son derece daralmış bulunuyordu. “ (AK: 61)

iki ayağını bir pabuca sokmak

“İşte ben böyle binbir açmazın içinde bocalarken, babam hastalanmasına mı, bakın siz şu aksiliğe? **iki ayağım geldi dar bir pabuca girdi.**” ... (AK: 62)

göz boyamak

“Bir işi iğreti tutmaya, lakayt almaya, görev yapıyormuş gibi davranmaya, **göz boyamaya** Şiddetle karşıydı doktor Hikmet. " bir insan çamura düşse kalabı kalmalıdır! " sözcükleri de onundur, ya da çok sevdiği bir **halk deneyimidir.** “ (AK: 74, 75)

gururunu okşamak, kılı kırka yarmak

“Bu benim gibi genç yaşımnda politikanın en tehlikeli alanına soyunan bir kişinin **gururunu okşamasının** olamazdı... Bu benim aldığım parti terbiyesine, kademeler arasındaki, **kılı kırka yaran** ilişkilere de şiddetle aykırıydı...” (AK:76)

su yüzüne çıkmak

“Sana işkence yapabilirler, şafağı karartamazlar! Siyasi polis elbette güneşi balçıkla sıvayamaz, elbette gerçekler **su yüzüne çıkar** bir gün “ (AK:87)

aklını başına almak (toplamak, devşirmek), falakaya çekmek (yatırmak veya vurmak veya yıkmak), işi Allah'a kalmak

(...) “**aklını başına devşirmeleri**, külahını önüne koyup uzun uzun düşünmeli, en önemlisi polise güven vermeliydi. Yoksa alimallah işi tamamdır. Bacaklarından tavana asarlar, burnuna gübre tütsüsü verirler, **falakaya yatırılırdı.** Allah korusun hiç

görmüşmüydün, adamın ayakları kokmuş ciğer gibi parça parça olurdu, hem kimsede arayıp sormaz soramazdı. Çünkü buraya her şey girebilir, hatta şaşırsa şeytan da olabilir bunların arasında, kanun girmez kuran girmez yani **allah'a kalmıştır** artık buraya düşenin işi.” (AK:100,101)

baş başa bırakmak

“Kör kuyuya durmadan taş atmak ve oradan cevap beklemek onları da belli ki yormuştu bir gün polisler tehditler savurarak çektiler gittiler beni kaygılarımla üzüntülerim ile **baş başa bıraktılar**. “(AK:104)

gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakinmemek)

(...) “**Gözünü budaktan sakınmadan**, gönüllü üstlendiğim insanlarla aramda çok kalın bir anlayışsızlık duvarımı var?” (AK:105)

aklını başına almak (toplamak, devşirmek)

“**Aklımızı başımıza devşirmenin** tam zamanı, kıldan ince kılıçtan keskin biir köprünün üstündeyim şaka değil sağımda ateş solum da ateşti, bu cehennem azabı yazılmaz, bu cehennem azabı çizilmez, onu yalnız yaşayanlar bilebilirdi.” (AK:107)

gözleri kan çanağına dönmek (kanlanmak)

“**Gözlerim kan çanağına döndü** sanki şu anda, ayna yok ki bakayım nereden bileceğim. Duvarlara bakıyorum, Atatürk orada onun da kaşları çatık. “(AK: 109)

canını burnundan solumak, diken üstünde oturmak (olmak)

(...) “**canını burnundan soluyarak** dedim ki: oldu mu bu, oldu mu be kumandan ne zamandır aynı çatının altındayız, sen de görüyorsun başıma gelenleri biz Yunan esiri miyiz ... **diken üstünde oturuyor gibisinde** üstelik çok da endişelisin “(AK:112)

göz göze gelmek

“Ara sıra gözlerimi ondan ayırmak istiyordum ama çok sürmüyordu bu, başımı yeniden ona çeviriyordum, gene ister istemez **göz göze geliyorduk**.” (AK:116)

kızılca kıyamet kopmak

“Nasıl çalışacak ama üretimden elde edilen ürünler hangi ölçülere göre bölüştürülecek, işler buralara kadar uzanınca, bir **kızılca kıyamettir kopuyor**.” (AK:135)

çanak tutmak (açmak), altından kalkmamak

“Henüz önümüze yığılan sorulara cevap vermeden, yenilerine **çanak tutacaktık** neredeyse, işte o zaman **altında kalkması** çok güç olurdu bu yükün.” (AK:138)

bıyığı (bıyıkları) terlemek

“Güzel ama yoktan yonga kopar mı? Güçlü teşkilat kendi açmazları önünde bocalıyor, henüz **bıyıkları terlememiş delikanlılar** her halleriyle onlara haksız olduklarını anlatıyorlar.” (AK: 146)

kırk satır mı kırk katır mı

“Başka da yapacakları bir şeyleri yok, Hırsto, Türk komünisti değil ki başlatan sopaları alıp da diksınler:" söyle ulan **kırk satır mı kırk katır mı?**" desinler.” (AK:151)

akıntıya kürek çekmek

“benim onu tanımam da tanımam da aynı kapıya çıkıyordu belki, olur ya, çabalarım **akıntıya kürek çekmek** anlamına gelmez mi? Ama sonuca şu ya da bu şekilde tesir edecek olsa da ben böyle davranmaya mecburdum. “ (AK: 156)

kulak misafiri olmak

“Hristo’yla konuşmaya başladılar, doğrudan Fransızcayla giriştiler, ben de anlamadığım halde **kulak misafiri olmuştum.** “ (AK:162)

kül yemek (yutmak)

“Aç ulan gözünü biz kül yutmayız!” (AK:178)

gözden kaçırmak

(...) “Bir şeyi **gözden kaçıırıyordu** yalnız, burası hastane değil, bir siyasi polis karargâhı, onlar bir taşla iki kuş vurmak beni döverken... Hırstiyan’ı da korkutmak ifadeye hazırlamak istemezler mi işte benim Balkanlar arkadaşlarım biraz da bu zehirli havayı yaşıyorlardı...” (AK:180)

ipin ucunu kaçırmak, yerden göğ e kadar

“Aziz bey kızardı, ama **ipin ucunu kaçırmamak** da kararlıydı:" size baba olarak **yerden göğ e kadar hak veriyorum**" ama bir kaçak tütün bir kaçak çakmak davası değildir bu siyasi bir davadır benim de amirlerim var ta başbakana kadar bu demek ki burada kendi başıma buyruk değilim." (AK:188)

bir bardak suda fırtına koparmak

“Yalnız bu perdenin önünde nasıl bir oyun sergileneceğini bilemezdik, **bir bardak suda fırtına kopar** mı dersiniz, siyasi gücün karşısında gerçekler kel – Keleş.” (AK:190)

felekten bir gün (gece) çalmak, hoş görmek (karşılama)

“Hani **felekten bir gece çalmak** derler ya, besbelli budur. Bizi **hoşgören**, bize bir an insanlığımızı tanıyan polise rastlamıştık gene bu gece:" gülün, konuşun şarkı söyleyin, yalnız ne olur aramızda kalsın, bir yerlere sızması," demişti.” (AK:192)

ağız açık kalmak

“Şaşıtm **ağzım açık kaldı**, bizim buraya getirilişimizle Türkiye’nin bir avuç kalışı arasında ne gibi bir ilgi kuruyordu acaba Emniyet Müdürü.” (AK:206)

minareyi çalan kılıfını hazırlar

“Bütün bu çabalar meydanda sipsivri duran **minareye bir kılıf uydurabilmek** kaygısından.” (AK:209)

“Şu da var ki polis müdürünün her hareketiyle anlaşıktır belki Aziz Bey **atalar değeridir** bu ortada parçalanacak bir kuzu varsa bir gün kurt kurdu kesinlikle ısırılmaz.” (AK:215)

etekleri zil (ışık veya çalpara) çalmak

“Kanlı külçeye dönmüş yapım da tıpkı bir sırtlan gibi yiyecek arıyordu, eğer başarı sağlarsa müdürüne **etekleri zil çalarak** bu soruşturmanın çarpıcı haberini ulaştıracaktı.” (AK:216)

(bir şey) dişe dokunur (olmak)

“Onların **dişe dokunur** ne vardı ellerinde?" ...(AK:217)

sineye çekmek

“Tam tamına ortadaki çok ters, **sineye çekilemez** bir durumdu bu. Neden ama? Bu soruyu ne kendine ne de başkalarına sorabilecek bir çağdaydım.” (AÇ:11)

üstüne kuş kondurmak

“Babam öyle titiz, çevresine **kuş kondurmayan** bir adamdı ki, muhtarlığı zamanında yolsulluğa sapan bir kadını mahallesinden sürdürmüş. Böyle bir adam bakar mı ablamın gözyaşını.” (AÇ:13)

hoşbeş etmek

“İçinde bulunduğumuz durumdan daha da kötüsüne düşünebileceğimiz korkusundan belki, annem durmadan için için ağlıyordu ama babama göstermiyordu gözyaşlarını. Eniştem öküz arabasını alıp gelmişti köyden suçlu suçlu çıktı evimize oturup **hoş beş ettiler** onun ablamı alıp götürmesi değildi ki evimize dağıtan köyden haberler soruldu şükür hane halkı iyiydi benim zavallı ablam iyiydi ve yollarımıza bakmaktaydı.” (AÇ:25)

ortadan sır olmak, yem olmak

“**Sır olur** kaybolurdum kırlarda, kurda kuşa yem olurdum, nasıl bulurdunuz sonra beni? Eniştem arabaya koşmuştu da, bizi nerelerden geçip getirmişti...” (AÇ:31)

haber salmak (yollamak), iki eli (kızıl) kanda olsa

“Sana hiç bakan olmadı mı neden **haber salmadın** bana ben **iki elim kanda olsa** gelirdim altın saçlı oğlumu bu hallerde koymazdım bak şimdi belimin kemiği kırıldı senin hastalığın keşke bana gelseydi ben oğlumun bu haline dayanamam Allah’ım neler neler görüyorum? Dedi.” (AÇ:55)

kırk katır mı kırk satır mı

“Hangisi daha iyi olurdu acaba aslında öyle bir yerlerde sallanıyorum ki **kırk katır mı kırk satır** mı korkunç sorusu gibi varlığın tek çizgide birleşiyor ölüm kalım ayrı şeyler gibi görünmüyorlardı, satırı amansızca kesiyor katır da dağda taşta sürüklüyor canlıları parça parça ediyordu.” (AÇ:70)

cankulağı ile dinlemek

“Hep eniştem okumuş ben bu mektubu **can kulağıyla dinlemiş** ve bazı yerlerini de ezberlemiştim ne iyi bunlar biricik biricik kafamdaydı artık sorsalar ezberden okuyabilir dedim ki onlar da şunlardı:” (AÇ:79)

gözünü dört açmak

“Önce ben **gözlerimi dört açarak** dinlemiştim annem ablam ağlamışlardı her gün şimdi ise mektup bitmiş ben ağlıyordum.” (AÇ:80)

altın leğene kan kusmak

“**Altın bir leğene kan kusmuşuz** ne fayda gene de Allah’tan ümit kesilmez sizin de bu minval üzere olmanız en halis temennimizdir. “(AÇ:79)

Gözlerini fal taşı gibi açmak, yüreği kabarmak
“İyi, iyiydi ama ben gene de düşünüyordum, meraktan **fal taşı gibi açılan gözlerimi** bir yere dikip ve ufacık başımı zorlayarak düşünüyordum... Umutlar bereketli, umutlar sağılıp gider, bağırırsınız **yüreğiniz kabarmış** kırılır fincan gibi boşlukta sesiniz, kırlangıç gibi dağılıp gider.”(C:8)

dikkat kesilmek, çığlık atmak (koparmak, basmak), içinden gelmek
“Gökyüzü öyle uzak duruyor kendi kendine, **bir bilmece**, gökyüzü anlamlı bir gül nerelere asılı belli değil, yerde en ufak bir dayanağı yok... Duruyorsunuz, **kulaklarınız dikkat kesilmiş** dinliyorsunuz boşluğu. Sonra Rüzgâr yapıyor ne yapıyorsa. Öyle bir bekleyiş ki **çığlık atmak geliyor içinizden**. “(C:9)

bardaktan boşanırcasına yağmak

“Sonra ikinci Damla, sonra üçüncü, sonra sicimler gibi bir yağmur boşanıyordu ki, büyüklerimiz buna **bardaktan boşanırcasına diyorlardı**.” (C:9)

nefesi kesilmek (daralmak veya tutulmak)

“Biz düşünürdük, kalkıp gitmekle oturmak arasında çekişmeli kalırdık koyup gidemezdik. İçimizde bir garip Kaçak duygular kıpırdar, **nefesimiz kesilecek** neredeyse. Dünya bir, şu bilinmezler bin bir...” (C:18)

içine kurt düşmek, gözleri çakmak çakmak (olmak)

“İçine bir kurt düşmüştü ama ne, kafasına cinler üşüşmüştü, **gözleri çakmak çakmak apaçıktı**. Ne yapsın, dinlemeye başladı sessizliği yerinde pusup uykuya dalamayınca.” (C:20)

görmezden gelmek

“İşte onu kesinlikle **görmezden gelemeyiz**: Kişi, ürettiği, yarattığıyla vardır, başardığı işler ölçüsünde ilgi görür okuyucusundan, dinleyicisinden, işte hepsi bu kadar.” (C:24)

yoktan yonga çıkmaz (atasözü)

“Yoktan yonga kopmayacağını bilmek için bilgin olmak gerekli mi?” (C:24)

kılı kırk yarmak, çığlık atmak,

“Soralım bir kendi kendimize, bu ne demektir? Ayrıntılar üzerinde **kılı kırka yarmadan**, düzler dururken **yokuşlara sarmadan**, **çığlık atmadan** geçebilmektir dönemeçleri. Hele hele, konuyu **çıkmazlara saptırmadan** incelemek demektir.” (C:24)

görmezden gelmek

“İşte onu kesinlikle **görmezden gelemeyiz**: Kişi, ürettiği, yarattığıyla vardır, başardığı işler ölçüsünde ilgi görür okuyucusundan, dinleyicisinden, işte hepsi bu kadar.” (C:24)

yabana atmamak, kafasını kurcalamak, iç çekmek, uzaktan bakmak (seyirci kalmak)

“Yani doğuştan dört-beş yaşına kadar bir devre ki, bir insanın oluşmasında kesinlikle **yabana atılamaz**. İşte o devre erişilmez salkımlar gibi sallanır durur hayalinizde. **İç çeker uzaktan uzağa bakar**, ama, oralara ulaşamazsınız. (...) İyi, iyi de aklınızın bir yerinde asılıp kalan bu kasap çengeli n’olacak, **kafanızı durmadan kurcalayan** sorulardan nasıl kurtulacaksınız?” (C:26)

Tir tir titremek

“Evet bir acayip anlaşılmaz, insanı **tir tir titreten** bir duygudur bu.” (C:27)

hesapta olmamak, görmezden gelmek

“Bir var ki, hiç ummadığınız bir şey, hiç beklemediğiniz bir anda, hiç **hesapta olmayan** bir şekilde karşınıza çıkabilir. Bazen kocaman bir çınarın heybetle sakladığını. Küçükçük bir çift patik korkmadan açıklayabilir. Köprüler sizi **görmezden gelmişlerse** pınarların susarak sakladıklarını analarınızın yaşlı gözlerinden öğrenebilirsiniz. Analar acılar içinde susarlar belki, ama gözler, bildiklerini, gözlerden saklayamazlar.” (C:31)

hakkı ödenmemek

“Analar ki, hiçbir zaman üstümüzdeki **hakları ödenemez**, evrenin en anlamlı canlılar onlardır. Yaşadınız, gördünüz, yepyeni fikirler edindiniz, insan terinin hakkını isteyen, bütün canlılar savaşının kahramanları sizleri ilgilendirmişse, burada bir şey var. Gamlı akşamları, **güngörmüş** tunçtan heykelleri gibi duran analarını düşünün. Şu hani teknil Anadolu ve Trakya, şu hani Dursun Akçam'ın kaleminde perişan analarımızı düşünün.” (C:31)

Üzerine çekmek

“Yaşar gözlerimde bir an şiirlere konu olacak **takım taklavatıyla**, en içten fisiltılarla sıcacık beni **kendine çeker**. Umarım yanılmam, ömrüm süresince hep böyle olacaktır bu, böyle olmuştur.” (C:36)

söz etmek, akılda kalmak, kurşun yağmuruna tutmak

“Sonraları anneme bu pınl pınl geceden **sözetmiştim**, bir garip düşündü hatırladıydı. Yalnız değişik, ayrı ayrı şeylerdi o geceden **aklınızda kalanlar**, annemdeki çizgiler kalın, silinmez, bendekiler yer yer örselenmiş, biraz da unutulmuş. İşte Yunanlılar bindiğimiz gibi ateş açmışlardı uzaktan, bizi karşı kıyıya geçirmemek istiyorlardı. Korku dolu bir andı bu annem beni göğsüne bastırmış, düşmana sırtını dönmüş, **kurşun yağmurundan** korumak istemişti.” (C:36)

bıçak kemiğe dayanmak

“Bir zaman gelmiş ki artık **bıçaklar kemiklere dayanmış**, düşman kendi **açtığı uçurumda**, kanlı şafaklara uyamış.” (C:39)

elden geçirmek

“Ve atlar sulanırmış sonra, atlar Tımar edilmiş ki bakırdan derileri, nal ses|erinden nerdeyse çatlayacakmış kayalar. Nasılmış el yurduna adım atıp buyruk çekmesi ve hain düşmanlar bunu duyarlar. **Eyerler elden geçirilmiş, sonra gemler, özengiler, kantarmalar kılıçlar** bir bir **elden geçirilmiş**. Onlar hazır oldu mu; düşman sonunu düşünsün bir, kelle isteyenlerin başları uçurulur, ağlatanlar ağlayacak, hiç şaşmaz bir kuraldır bu.” (C:40)

göğsü kabarmak

“Sonra neler görmüş dürbünler, değişen kanlı manzara, **göğüsler kabartıcı**, düşman dehşet içinde düşman yaralı, düşman ölü. Düşman şaşkın. Karargâhlar kanşmış birbirine Mekkâre düzen tutmaz, gözlere perde gerilmiş. “ (C:40)

burun buruna gelmek, geçit vermemek,

“Anlaşılan biz; **burun buruna** yaşamışız düşmanla, onların korkusu altında geçirmişiz günlerimizi. Sakarya **geçit vermemiş** ve kurşun yağdırmışlar bizim taraftan, böylece düşman çizmesi altına düşmekten kurtulmuşuz.” (C:43)

ele geçirmek, kazdığı çukura (kuyuya) kendisi düşmek

“**Eline geçirdiği** insanlarımızı angaryaya sürüyordu onlar en ağır işlerde kullanıyorlardı, Arifiye İstasyonu'ndan taa İzmit'e kadar lokomotif olmadığı için vagon iteklemişti babam. Böyle zor, katlanılmaz günler geçirmişti, sonra düşman **kendi açtığı çukurda boğulmuştu.**” (C:44)

kulak vermek

“Zaman çok yaman bir öğretmendi, eğer onun öğrettiklerine öğütlerine **candan kulak vermişseniz**, iyi sandıklarınızdan olumsuzluk bulduğunuz gibi, kötülerden iyi sonuçlar çıkarabilirsiniz.” (C:44)

tepesi atmak, karşılık vermek, boyun bükmek

“Adamın **tepesi atıyor**: "Ne zamandan beri adet oldu çocukların babalara **karşılık vermesi**. Annen dikiş dikiyor diye, sen sokaklarda köpek mi taşılayacaksın? Çalış diyoruz sana, çalışacaksın!" (...) Çocuk **boynunu büküyor** sonunda, iki damla gözyaşı süzülüyor yanaklarından ve ancak kendinin duyabileceği bir sesle söyleniyor.” (C:51)

çekip gitmek

“Âlemin çocukları kuşlar gibi çığnşarak, mektebe giderlerken, ben de kahveciye çırak duracağım!" Duruyor bir an "Namussuz be benim babam!" Siliyor küçücük yumruklarıyla gözyaşlarını. Sessiz kalıyor bir süre, **çekip gidiyor** sonra.” (C:51)

gözünü dört açmak

“**Haydi: "Haydi bakalım Capon!"** Masalara, sandalyelere, semavere ve bardakloro baktığın yeter. Kapıya, camakene, tavana bakıp düşündüğün yeter. Misafirlik şu anda bitti artık, sen çıraksın, ben ustayım. Baban yok biliyorsun burada, artık benden sorulursun. İki göz yetmez bizdeki işleri başarmak için, **gözlerini dört açacaksın!"** (C:58)

alın teri dökmek

“Neden nomussuz oldu onun babası, şu herkeste bol bol bulunmayan, uğrunda **alın teri dökülen**, gene de yetierince kavuşulamayan para namussuz...” (C:58).

gözlerinde şimşek çakmak

“Aferin Capon, işte ben bunun için istedim babandan seni, yanılmamışım, **gözlerinde şimşekler çakıyor** senin. Her müşterinin ayrı bir yeri olacak kafanda, kimin ne istediğini dudakları kıpırdamadan bileceksin.” (C:61)

meydan okumak, içi ürpermek

“Yolun hemen kıyısında, başını yücelere kaldırmış şimdiye nice nice insanları barındırmış heybetli kanatları altında serinletmiş dinlendirilmiş, bir ulu çınar vardı. Evet, kahpe feleğe **meydan okur** gibi rüzgârlarda ağır ağır sallanan dalları **iç ürperterek** gıcırda, kocaman yaprakları hışır hışır hışırdardı.” (CB:7)

meydan okumak, görmezden gelmek, (birinin) ayağına gitmek

(...) “hırslı kapkara bulutlara **meydan okuyordu. Görmezden gelemeyiz** bakın, mağrurdur da ayrıca, bunun içindir ki bir kulun ayağına gitmez, ama, insanlar onu dolaşmaya gelirlerdi.” (CB:7)

içi ürpermek

“Kayalıklarda yırtıcı kuşlar uçuşuyor, durmadan sarsıyor silkeliyor durgun havayı, **iç ürpertiyordu** bıçaklardan da keskin çığlıkları. Ötede ufkun eğri büğrü kara çizgisi üstünde anlı şanlı Çoban Yıldızı yükseliyordu, o güzelim parıltısında umutlar.” (CB:8)

(bir şey olmaya) yüz tutmak

“Bir gece **yaban nanesi** kokan dağlar garip bir sessizlikte, **uluçınar** derin uykulardaydı. Ortalık henüz ağarmaya **yüz tutmadığı** için uyanmamıştı.” (CB:14)

Her koyun kendi bacağından asılır.

“Gün doğmadan açıldığı barınağın kapısı küçük de olsa evde bir **ölü** vardı dışarıya çıktı ihtiyar. **Abdestini aldı namazını kıldı.** Dün sağlıklar esenlikler dilemişti küçük torunu için **allah'tan** belki. Bugün de günahlarının affedilmesi için yalvardı. On çocuk çocuğun ne **günahı** olurmuş? Demeyin, **her koyun kendi bacağından asılır!** Böyle söylüyor besili büyük adamlar. Evet, beri yandan, ihtiyar namazını kılmış ve başlamıştı atlıları beklemeye.” (CB:15)

hâlden anlamak (bilmek)

“Nal seslerine kulak kabarttı bir ihtiyar dinledi dinledi. Neyse ki onu çok bekletmediler. Atlıları görünce şöyle bir yerinden doğruldu. Eline alınca götürüp vaziyet aldı selam kumandan! Dedi, ancak kendinin duyabileceği yavaş bir sesle... İhtiyarın pütürlü yüzünde keskin hatlar çözüldü; **halden anlayan** insanlar da vardı demek ki şu dünyada?” (CB:16)

her kuşun eti yenmez, ele almak

“Seyfi'ye selam söyleyin, **her kuşun eti yinmez!** Bize bu yaşta eski deliliklerimizi yeniden **ele aldırmasın!**” dedim.” (CB:61)

boşa koysan dolmaz, doluya koysan almaz

“**Boşa koyarız dolmaz, doluya koyarız almaz,** ne yapsak ki; diye düşünmeye başladım?” (CB:62)

Ele avuca sağlamamak, (bir şeye) akıl sır ermemek, tepesi atmak

“Biz baktık, büyüttük hayvanı, sevinçliyiz, **ele sığmaz avuca sığmaz.** Şu var ki, bir ara gene Seyfi bizim gelinin gözüne ilişir gibi olmuş, ama kız bu ziyarete pek akıl erdirememiş (...) bizim tepemiz bu sefer iyice atmıştı.” (CB:62)

canını dişine almak (takmak)

“Neyse, bir an bile gevşemeden, **canımı dişime takmış** yaklaşıyordum ona., şekil açık seçik belirmişti önümde. Evet bu bir çocuktü, yanılmamıştım dokuz on yaşlarında olmalıydı yaklaşıyor yaklaşıyor, biraz evvelki korkulu düşüncelerimden kurtuluyordum.” (CB:24)

Ateş düştüğü yeri yakar.

“Şimdi soranlar bulunacaktır: kişinin değil şapkası bir gül kendisi bile uça böyle çırpınarak ağlar mı? Bu da bir acı ama, anlaşılan şu ki, **ateş düştüğü yeri yaman yakıyor!**” (CB:28)

ömür tüketmek

“Sokak orospularıyla **ömür tüketen,** o **deyyuslar** profesörü **deyyus** eski kocam istemiştir.” (CB:30)

bağrına basmak

“Dönüyor yatak odasına, çömelip sandıktan bir **çocuk gömleği çıkarıyor;** örselenmesinden korkuyormuş gibi **bağrına basıyor.** Durup bir karar sonra kokluyor, yüzüne gözüne sürüyor, ağlıyor için için: “**Kokun hala taptaze yavrum**” diyor, en güzel **çiçekleri hatırlatıyorsun insana, seni ben nasıl unuturum?**” (CB:30)

merak etmek, seferber olmak

“Siz hiç **merak etmeyin** valide hanım dediniz. 'Elimizdeki tekmlil güçleri **seferber ederek**, onu mutlaka ölü veya diri bulacağız!' dediniz.” (CB:31)

söz dinlemek

“Her seferinde kavgacı bir niyetle hızla yola koyulmuşsa da, adliyeye gelince niyetlerinin yumuşadığını görmüştür; daha bir yumuşak, daha bir **söz dinler** havaya girmiştir.” (CB:33)

yaygarayı basmak, ortalığı birbirine katmak.

“Git, tut savcının yakasından: 'oğlumu isterim!' .diye **yaygarayı bastır; ortalığı birbirine kat**. Masasındaki kâğıtları yırt; her şeyi ortalığa saç, camları kır; adalet ölmüş, de, vatandaşın derdine bakmıyorlar; de. “ (CB:33)

kaş yapayım derken (veya yaparken) göz çıkartmak (veya çıkarmak)

“Evet, henüz söylenmemiş de olsa hayli ağır, yırtıcı, yakıcı, sözlerdi bunlar. Bu sebeple, **kaş yapayım derken, göz çıkarmak da** mümkündü.” (CB:33)

kendini (kapıp) koyuvermek

“Valla elden gelenler yapıldı hanımefendi; gene de yapılacak. siz de ama dayanıklı olun, yardımcı olun bize; **kendinizi koyvermeyin?**” (CB:37)

teselli etmek (vermek)

“Şimdi, her lodosta biz burada bekleriz kendisini. Sabırla, bir kanun adamı olarak **teselli ederiz** kendisini.” (CB:37)

ilgi göstermek

“Yoklaya yoklaya soruyor: “Nerelerde **goymuştuk biz abey** dün lafımızı?” Selamını allyor, kendisine derin bir ilgi gösteriyorum.” (CB:40,41)

ciddiye almak

“Gözleri artık gözlerimde. Ne dereceye kadar **ciddiye alındığını** anlamak istiyor.” (CB:41)

(birinin) tüyleri diken diken olmak, başetmek

“Soona, gurtlar iner köyümüze uluya uluya; gözlerinde ataş ağızları köprürerekten; **tüylerim diken diken olur** abey? Hepiciği bizim evin avlısına dolarlar hırtladaşarak, Anam bi başına n'etsin, ugadar gurdunan nasıl **başetsin?**” (CB:51)

destek olmak

“Anama **destek olurdum**, onu yapayalnız komazdım? Şinci bu laflarımtzdan neler çıkıyo meydana ve ortaya gelen fikir nedir? “ (CB:51)

kulak asmak

“Bana leblebici derler ya; siz **kulağ asmayın**, ben leblebici değilim.” (CB:52)

suyu çıkmak

“Eni belli boyu belll, zamanı mekânı belli; söyleye söyleye çürük sakıza dönmüş, **suyu çıkmıştı** elbette birçoğunun.” (CB:54)

hesap sormak

“Yani, demek isterim ki, önemi üstünde tartışmadığımız, ağırlığını inkâr edemediğimiz, varlığı bir yanıla varlığımıza bağlı olan, en çorpicı, en can alıcı şeyler şu veya bu sebeple, şu veya bu bahaneyle görünmezlerde kolıyorsa ve insanların bundan haberi olmuyor olamıyorsa, kabahati kimlerde arayalım; bunun **hesabını klmlerden soralım?**” (CB:64)

sayıp dökmek

“Bazı davranışları hangi kurallara bağladığımızı açıklayan. hiç değilse ipuçları sayılabilecek elemanları **sayıp döküyoruz.**” (CB:66)

aklının ucundan bile geçirmemek

“Evet, yukarıda da söylediğim gibi onunla karşılaşacağımız ve hiç ummadığım bir sebeple tanışacağımız **aklının ucundan bile geçmezdi?**” (CB:67)

çorap söküğü gibi gitmek (gelmek)

“Ah, onu etroflıca bir açıklayabilsem; onun peşinden nelerin **çorap söküğü gibi sağılıp geldiğine** siz de şaşardınız; yazık ki konumuz bu değil!” (CB:68)

(birine) yukarıdan bakmak

(...) “**yukardan bakan** süper namuslu karılar ve **havadan kapıp; tavada yiyenler?**”
(CB:69)

tuzağa düşmek

“Gözlerinin kıvılcımını saklayarak, ulumadan, sessizce pusup ininde sabırla insanların gafletini kollardı; onun, oyununa gelecek, belanın **tuzağına düşecek** miydik?”
(CB:73)

bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yaşasın

“**Beni, sokmayan yılan neden bin yıl yaşasın?** Hangi salak, hangi bencil uydurmuş bu martavalı? Beni sokmayan yılan bir gün bile yaşamasın! Bugün seni tehdit eden tehlike, yarın da benim kapımı çalmayacak mı; eğer fırsat verirsek?” (CB:73)

aklını başına almak (toplamak, devşirmek), meydana getirmek, laftan anlamak

“Yalnız çarptığı kişileri değil de acaba daha kimleri felakete sürükleyecekti bu **meydana getireceği** kanlı anaforda? Orası henüz anlaşılmış değildi; beri taraftan, hangi **laftan anlar**, hangi seddin önünde durur, bunu da layıkıyla kestirebilmiş değildim. Gözlerinin alabildiğine kararmasına rağmen, bana olan saygısını çiğnemek cesaretinde görünmüyordu henüz. Ben ona “**arkadaş aklını başına al;**” mahalle kabadayıları gibi davranmakta hesap yok!” (CB:74)

yenilir yutulur değil (olmamak)

“Ben arkadaş, **hiç kimseye görülecek hesabım! ahrete bırakmam; dünyanın hesabı. Dünyada görülmeli.** “Bu kolayca hazmedilir, **yenir-yutulur** bir mesele değildir; sonunda kan akacak!” diyordu.” (CB:75)

yüzü karışmak (allak bullak olmak veya alabora olmak)

“Ne o Kadem Usta; Şaşırttın, bir anda **allak-bullak ettin kafamızı?** Gördüklerime inanasım gelmiyor ne bu ne bu halin senin?” (CB:77)

gözlerine inanmamak, (birini) bir pula satmak

“Biz de gördük gözlerimize, duyduk kulaklarımıza inanamadık Selman bey!» demişti «Şükran bizi bir pula sattı be arkadaş; sattı be abicim; sattı?» (CB:77)

eriyip gitmek

“Burada bir durak yapmış Kadem Usta, sonra ağır ağır meselenin ayrıntılarına dalmıştı: Şükran, nedense son zamanlarda hiç umulmayan birtakım değişiklikler geçirmiş, gün gün yeşilliğini kaybeden bir yaprak gibi **eriyip gitmişti.**” (CB:77)

(birine) karşı gelmek

“Ama sonra, Şükran bu dengeyi bozmuş, en uydurma bahanelerle Kadem Usta’ya **karşı gelir** olmuştu.” (CB:77)

(bir şey olmaya) yüz tutmak, (bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek)

“Bu arada, sofrada tadını **kaybetmeye yüz tutmuş**, Şükran, yemek yapmaktaki ustalığını tencerelerden **esirger** olmuştu.” (CB:77)

gözden (gözünden) kaçmak

“Ördek gibi sudan çıkmayan Gürdal, teke gibi kucağa alınmaz olmuştu pislikten. Ama, Kadem Ustanın **gözünden kaçmıyordu.**” (CB:77)

tadı tuzu kalmamak (bozulmak), bardağı taşıran damla

“Şükran hatalarını anlayacak, evin **tadı-tuzu yerine gelecekti.** Ama, şu var ki **son damla bardağı taşırmış**, yep_ yeni ve hiç beklenilmeyen bir gelişme eklenmişti bu tatsızlığa.” (CB:78)

yoldan çıkmak,

“Açıkkası, Şükran **yoldan çıkmıştı** rivayete göre. Sağdan soldan fısıldayarak Kadem Usta’nın kulağını buruyorlardı.” (CB:78)

yaka paça etmek (götürmek), çomak sokmak

“Kadem Usta azgın bir kurt gibi parlayacak, evinin dirliğine **çomak sokan** bir namussuzla **yaka yakaya. paça paçaya** hesaplaşacaktı. “(CB:79)

öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur, yangına körükle gitmek

“Beynindeki uğuldama sürüyor, beri taraftan çın çın öten bir ses guguklu saat gibi durmadan onu uyarıyordu «Kadem Usta; Kadem Usta! Bindiğin şüphe arabasının dizginlerini sakın şeytanın eline verme! Aklını kullan aklını; hırsını, kinini değil **Öfkeyle kalkan, zararlı oturur;** bu senin için de geçerli olan bir atalar ihtarıdır? diyordu. Bu da bir

fikirdi, silkip atıvermek, körlemesine gitmek, **yangına benzinle söndürmek** gibi bir şey olurdu.” (CB:79)

rezil olmak, ölçülü olmak

“Ne o, ne yapıyorsun Kadem? Sen delirdin mi? - Bir gören olur, elaleme **rezil oluruz?**” Demiş, onu **ölçülü olmaya** çağırmıştı.” (CB:81)

Ateş saçmak, ağzını bozmak

“Kadem, gecedен beri kapalı tuttuğu sır kutusunu açmış, gözlerinden **ateşler saçarak**, karısına ilk defa- **ağzını bozmuştu.**” (CB:81)

Evhama kapılmak, aşağıdan almak

“Pervasız çıkışını mesele yapmak istemiyor, **evhama kapılmadan** arkadaşımı daha derin açmazlara itmekten kaçınıyor, şesimin tonunu **aşağıdan alarak** yumuşak bir tavırla soruyordum.” (CB:82)

bir yastığa baş koymak

“Dokuz sene **bir yastığa baş koyduğunuz** zavallı bir kadını tut kolundan bir paçavra bohçası gibi fırlat sokağa at sen ve öksüz bir kuzu gibi küçümencik bir çocuk baksın dursun köşeden.” (CB:83)

Çıkmaza düşmek

“**Çıkmaza düşen** bir adamın şaşkınlığındaydı şimdi Kadem Usta.” (CB:85)

aralarından kara kedi geçmek

“Evinizden bir **kara kedi geçti** Gürdal bela kuşları çatınızdan uçtu; annen her zaman senin yanında olacak yavrum!”(CB:86)

zangır zangır titremek

“Sesini, yükseltmiş, **zangır zangır titrer** olmuştu.” (CB:87)

Göz doldurmak

“Karşıdan gelişi havasını bulmuş bir uçurtma gibi **göz dolduruyor**, süzülüyor süzülüyorsa, kadının nabzı erkeğin kalbінде atar.” (CB:87)

Dalga geçmek

“Böylece. Hiç kimseye bir zararı dokunmadan, kendi kendisine **dalgasını geçiyordu**.
(CB:87)

Feleğini şaşırmak

“Böyle biçim dökerek buralardan geçmiyor mu. ben **feleğimi şaşıyorum?**”
(CB:88)

ağzının tadını bilmek

“Eh Aziz Usta? dedi. «Zevkine pardon doğrusu, sen **ağzının tadını biliyorsun**. Bunun için olacak, kıyak bir parça seçmişsin; kimin nesiymiş bu?” (CB:88)

abayı yakmak

“Kaptan mı? Tanırım ben o herifi? Bak Aziz. bu kariya **abayı yaktıysan**, hemen elini çek, derim; çünkü tehlikeli bir dalga bu!”(CB:88)

Ele avuca sığmamak

“**Derin sulara pek olta atmam** ben Todori; şöyle üstünden üstünden **ele avuca sığacaklara** bakarım?” (CB:89)

Baltayı taşa vurmak

“Sen **baltanı taşa vurma** da ne yaparsan yap.” (CB:90)

Akıl vermek, iki eli yakasında olmak

“Ama ama, nasıl etmeli de tezgâha bağlamalı bu işi; bir **akıl ver** şimdi bakalım, bırakmam vallah, **iki elim yakandadır?**” (CB:90)

(birinin) ocağına düşmek

“Bişey düşün, **ocağına düştük.**” (CB:91)

oltaya gelmek

“Evet Usta, her yere dağıtılacak o ilanlar, en son ceylan apartmanına; umarım kaptanın karısı **gelir bu oltaya?**” (CB:91)

ölçüyü kaçırmak

“Rendeni iyi bile, tığı fazla kaçırma ova cevizi gibi serttir bu işler; ince talaş alacaksın, sakın **ölçüyü kaçırma!**” (CB:92)

yaş tahtaya (yere) basmamak

“Aziz usta hic de **yaş tahtaya basmak istemiyordu** ve çok ciddi, kesin kararlıydı.” (CB:92)

göze almak

(...) “**göze alınmış** olsa bile, başarının yolları açılmış sayılmazdı.” (CB:93)

hiçe saymak (indirgemek)

“**Gözler kararıyor**, tehlikeyi **hiçe sayarak** yeni yeni birleşme imkânları yaratıyorlardı.” (CB:93)

boş vermek

“Yapı olarak zaten o, her şeye **boş veren** bir adamdı;” (...) (CB:93)

ağır basmak

“Yazık ki umutsuzluk gene **ağır basıyordu**. “ (CB:95)

fit olmak

“Dükkâna uğramasa bile hiç değilse onu bir daha yakından görmeye **fit oldu**.” (CB:95)

punduna getirmek

“Aziz bir **punduna getirip** «gel» der kadına, elini de bir kere bele attı mıydı; ejderha olsa kurtaramaz evelalloh; Aziz usta bjlir işni?” (CB:98)

pişmiş aşı (soğuk) su katmak

“İşin tam tatlıya bağlandığı anda ayaklanmıştı, **pişmiş aşı soğuk su mu katmak mı istiyordu yoksa?**” (CB:100)

Göz göze gelmek, içi cız etmek,

“Aziz Usta’yla **göz göze geldiler**, kadın da tedirgin olmuş, kaptan öyle bir bakmıştı ki Usta’ya, **cızzz etmişti adamın içi** sanki satır satır niyetlerini okumuştı kaptan?” (CB:100)

kulağı (kulakları) çınlasın

“iyi başlamış şu var ki kötü bitirmişti; **kulakları çınlasın**, Todori Usta!” (CB:102)

kazın ayağı öyle değil

“Nenize gerek; diyeceksiniz, şu var ki, kazın ayağı öyle değil?” (CB:106)

fazla olmak,

“Eee dedik «bu kadarı da fazla, ne kibirli şeymiş bunlar?” (CB:107)

görmezden gelmek

“görmezden gelecektik; bu kadar da kabalık olur muymuş canım? ulan sen, istersen sıkı fıkı olma; sonuçta o senin ipeceğın bir iş, ama, bir Tanrı selamı versen gavur mu olursun?” (CB:107)

Ama kazın ayağı öyle değil

“Aslına bakılırsa herkes kendi ekmeğini yemekte ve kimsenin de kimseye kavuk sallayacak hali yoktur. Ama, kazın ayağı öyle değil, bir de insanlık ve onun zorladığı sorumluluk duygusu var orta yerde.” (CB:107)

kalıbını basmak

“Benim de aklıma yatar bu işe ve de kalıbımı basarım,” dedi. Sağına soluna baktı; etrafını kollayarak sürdürdü konuşmasını: “(CB:109)

gözünü dört açmak, (birinin) kızı kırsrağı

“Onun inanişına göre, bu ev bir randevu eviydi ve böyle düşünmeyi gerektirecek belirtiler de az değildi? Bir kere karanlık bastırınca, birtakım esrarengiz adamlar geliyordu bu eve? Allah bilir ya, mahalleli gözlerini dört açmalıydılar. Herkesin evinde kızı vardı, kırsrağı vardı Allah korusun!” (CB:109)

elin ağzı torba değil ki büzesin

“Torba değil ki tut büz, adamların ağzını; herkes aklına geleni mantık- ya da mantıksızlık: süzgecinden geçirerek uluorta söylüyordu. Ama, şu karşımıza gelen komşular da maşallah, bu gizli bombardımana aldırmayarak esrarengizlik inatlarını sürdürüyorlardı. (CB:110)

gözlerine inanmamak

“Sonra yürüdüler, ama, bize doğru yürüdüler; gözlerimize inanalım mı? Evet öyle” inanmamız gerekiyor; bizleri günlerdir oyalayan, “ (...) (CB:111)

gözünü dört açmak, göz kulak olmak

“Bunların kulakları duymaz biliyorsunuz?» diyor. «Onun için tenhalarda ev tutmaya karar verdik onlara: bu zamanda **gözlerini dört açanlar** bile kazalardan kendilerini koruyamıyorlar? Sizler onlara **göz kulak olacaksınız**, kardeşlik göstereceksin?” (CB:112)

bağrı yanık olmak

“Allah selamet versin, ama kızından yana **içi yanıktı** Mürvet Hanım’ın; eh bu da böyleydi işte?” (CB:114)

ortada fol yok yumurta yok

“Bazı günler de, **ortada fol yok yumurta yok** oturup hıçkıra hıçkıra çocuklar gibi ağlıyordu.” (CB:114)

laf yetiştirmek

“Benim burda çocuğum var; bak içerden sesi geliyor, ağzına bi damla süt bile vermiyorsunuz bana **laf yetiştirmek için?**” (CB:118)

utancından yerin dibine girmek

“Sen karına aldığın gelinlik basmaların, pabucun parasını da ödememişsin daha Öyle mi Tahsin?» Tahsin **yerin dibine batacaktı.**” (CB:124)

canının derdine düşmek

“Hicran azgın bir sürü kurt ulumalarının arasında, **canının derdine düşmüş** bir zavallı ceylan gibi bocalıyor o yana bu yana koşuşup duruyordu. Bakın bakın; o günkü mesele de neydi sanki?” (CB:126)

umuda kapılmak, kendini avutmak

“Hicran **kendini avutmaya çalışır** “Elayak kesildi., ben de artık rahatça işlerime bakarım?” **umuduna kapılır**; nerde ama o cennet? (CB:127)

canına okumak

“Öyle olduğu halde Hicran, altta kalmayı kesinlikle kabullenmemişti ve karşı| bir hücumla **okumuştı canlarına:**” (CB:129)

(birinin) üstüne vazife olmamak

“Ne zaman Kadıköy iskelesine insem, vapur bekleyen insan kalabalığına bakar, hiç de **üstüme vazife olmadığı** halde, elalemin kaybolan iş saatlerinin hesabını yapardım.” (CB:135)

gözlerini fal taşı gibi açmak

“**Gözler faltaşı gibi açılıyor**; o sürdürüyor: “Ester Viyams o kıvrak vücuduyla sulara daldığı zaman; Ester Vilyams pembe bir balık gibi yemyeşil sulara kaydığı zaman; Ester Vilyams kanat çarpıp sulardan çıktığı zaman, muhteşem göğsünden inci taneleri gibi damlalar süzüldüğü zaman;(...)” (CB:143)

adam sen de!

“İşte her zaman merakımı kurcalayan bir çekici soru bu? “**Adam sende!**” deyip geçiyor muydu yoksa herkes? “(CB:144)

boş gezenin boş kalfası

“**Beş gezenin, boş kalfası mısınız**; ona buna sataşmak mıdır sizin işiniz?” (CB:151)

kurunun yanında yaş da yanar (atasözü), ateş bacayı (saçağı) sarmak, görmezden gelmek

“Göreceksiniz, göreceksiniz, **ateş bacayı sardığı** zaman göreceksiniz? Ama, yazık ki, **kuruların yanında yaşlar da yanacak!** Siz etrafımızda neler olduğunu **görmezden geliyorsunuz?**” (CB:151)

(birine, bir şeye) pabuç bırakmama

“Kolay kolay pabuç bırakanlardan da değildi; saygıya değer, ama imperteksli için böyle bir şer söyleyemezdim, o saldırgandı..” (CB:153)

kaş göz işareti yapmak

“Kolacı Mehmet'in **kaş göz işaretleri** devam ediyordu. Öte yandan dikenli bir konuya da girmiştik, bunu sürdürmek isterse ne yapacaktık?” (CB:156)

kulak kabartmak

“Bir taraftan canımla uğraşırken, öteyandan **kulak kabartarak** kapabildiğim, anlayabildiğim sözler bunlar, bir de kafama çakılanlar, beni çarpanlar içimde yalancı bir umut yatanlar var.” (ÖP:8)

leke sürmek

“Dönüyor Başhekime: "Suçu mal0m, demek istiyorum hani, yanlış anlama, bize de bir **leke bulaşmasın?**" (ÖP:9)

dokuz doğurmak

“Biz **dokuz doğuruyorduk**, Hayali Bey tatlı! bir dönüş yapıyordu: "Ben de aynı kanıdayım Başhekim bey, yanlış anlamayın?" (ÖP:9)

canevinden vurmak

“Başhekimi **canevinden vuruyordu** bu kancık, kaypak tavır belli ki, acı acı gülümsüyordu.” (ÖP:9)

kulağına inanmamak, tavır almak (takınmak), hiçe saymak (indirgemek)

“**Kulaklarıma inanamıyordum**: Başhekimin bu övgülere değer insancıl **tavır takınması**, siyasi sakıncaları **hiçe sayması**, benim bakımımından ısıtıveriyordu ortalığı.” (ÖP:10)

uçurumun kenarından dönmek, ölüm kalım meselesi (savaşı) yapmak (olmak), canını dişine almak (takmak)

“**Uçurumun kenarından dönebilen** bir kişi olarak, **ölüm-kalım savaşçısıyım** ya yürekten kutluyorlar beni. **Canımı dişime takarak** yaşamağa devam etmem, onları da güçlendirmiş besbelli, hasta, renksiz bir gülücük var şimdi dudaklarında.” (ÖP:12)

ölümle burun buruna gelmek

“Direncimi kollayarak sürdürüyordu: "**Ölümle burun buruna gelmiştin**, gittin gidiyordun?" (ÖP:12)

bağına taş basmak

“Canın sağolsun, n’apalım, **bağrımıza taş basarız?**" (ÖP:13)

vicdan azabı çekmek (duymak)

“Eğer bunu yaparken bir an bile **vicdan azabı duymuyorsa**, ben o zaman, kusuru biraz da kendimde aramalıyım?" (ÖP:16)

canı yanmak

“İşte canavar yola koyuldu, gene kimlerin bakalım **canı yanacak!**" demişti.” (ÖP:19)

küçük dağları ben yarattım demek

Evet o '**Küçük dağları ben yarattım!**' inanişından emin, hemen hiçbir şeyden perva etmeden, halkın ırzı, namusu, can güvenliğini ayaklarının altına almış yürüyor, yürüyordu.” (ÖP:19)

(birinin) ciğerini sökmek, ziyafet çekmek (vermek)

“Neredesin, neredesin, güzellikle çık ulan! **ciğerlerini söküp** koparacak, köpeklerle ziyafet çekeceğim, çık?” (ÖP:20)

kâbus basmak (çökmek)

“Gün geldi tatlı gece uykularına **kâbus gibi çöktüm.**” (ÖP:21)

hesap vermek (hesabını vermek), dizlerinin bağı çözülmek, tir tir titremek, (bir şey) elden gitmek,

“Bozguncu fikirler taşıyorsun, haydi **hesap ver!**” diyerekten, profesörlerin **yakasına elattım**, şirretleşerek **tir tir titrettim** adamları? Bilimle uğraşanların bile **dizleri çözülsün**, onlar bana yalvarmalı olurlarsa, bu vatan çökmüş, bu vatan **elden gitmiş**, ... (ÖP:21)

fetva vermek

“Şimdi çok uzaklarda **saksağanlar fetva verirken**, açmazlarını kimlerle konuşabilirdi? Devlet sırrı değil miydi bir taraftan da sırtında taşıdığı? (ÖP:21)

üstüne çullanmak

“Artık kapıyı çalmayarak, ustaca omuzlayacak, demirliklerden bir **azrail** gibi, avının **üstüne çullanacaktı.**” (ÖP:23)

(birine) çirkef atmak

“**Aşkolsun**, dinledim, yer yer **çirkef attın** kanunların üstüne?” (ÖP: 25)

renkten renge girmek

“İşte bakın, **renkten renge giren**, çok fena bozulan Remzi Bey, hızla doğruldu yerinden, alarm almış itfaiyeci gibi telaşla karyolasından indi.” (ÖP:28)

“Türkü mü çağırıyorsunuz a **besmelesizler?**” (ÖP:28)

donup kalmak

“Donmuş kalmıştı adamlar, ama belli ki, yarattıkları ağır hava tesirini koruyordu.” (ÖP:28)

kızarıp bozarmak

“**Kızardı, bozardı** adam, utanmış üzgün yerine döndü. Bir anlamlı baktı ona Remzi Bey: "İntihar edenler

dünyanın en akıllı adamlarıdır, Hamdi Bey!" (ÖP:29)

nara atmak (basmak)

"iki andavallı gelmiş arkadaşlar: "Remzi Bey, taburcusun! Remzi Bey, taburcusun!" diye **nara atıyor?**" (ÖP:29)

vurduğu yerden ses gelmek

“Tecrübeli namus avcıları bir bakıma, pek de boş atıp dolu tutmuyorlardı- kör atış yapıyor olsalar da- vurdukları yerden ses getiriyorlardı.” (ÖP:34)

ağzını tutmak, ölçüyü kaçırmak

“Gelin görün ki, annesinin **ağzını tutmak, ölçüyü kaçırtmamak** kolay değildi.” (ÖP:35)

(birinin) kulağını bükmek

“Kim uyaracak başı pembe bulutlarda gezen zavallı Sermin’in anasının **kulağını acıtarak kimler bükücek?**” (ÖP:36)

iki ayağını bir pabuca sokmak

“Böylece art niyetler su yüzüne çıkıyor, karısı ona, en kritik anlarında saldırmaktan çekinmiyor, **iki ayağını bir pabuca sokmağa kalkışıyordu.**” (ÖP:38)

vurdum duymaz olmak

“İnsanlar **vurdum duymaz**, insanlar için bu yönüne aldırılmaz görünüyorlardı.” (ÖP:40)

dereden tepeden konuşmak

“O gün misafir odasının uzun divanında annesiyle karşılıklı oturmuş, **dereden tepeden konuşuyordu** Sermin Hanım ve oldukça da rahattı, ya da dıştan böyle görünüyordu.” (ÖP:40)

akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek

“(…) onun taşkınlığı nereden, nerelerden geliyordu. Bir bakıma da **akıntıya kürek çekmiyor**, bosluğu kılıçla kesmiyor muydu?” (ÖP:44)

kılı kırk yarmak

“Ama ama, kadınlar mapusanesini icadedenler de **kılı kırka yararak**tan, her şeyi inceden inceye düşünmüşlerdi, aşkolsun.” (ÖP:44)

harama uçkur çözmek

“Orada dişiler kesinlikle eski kafada gzmeyecek, **haram helal hiçbir kimseye uçkur çözmeyecekti**, o kişi kırk kere Allah demiş evliya dahi olsa.” (ÖP:44)

el ayak çekilmek

“Bir gece saat onikiyi geçip **elayak çekilince** ve derin uykulara varınca mahkûm kadınlar, Sevda'nın oturduğu pencereye, bahçeye inerekten yirmi-otuz adım atması yetiyordu.” (ÖP:48)

kırkı çıkmak

“Ama **kırkı çıkınca** işler karışır gibi oldu birdenbire, belli ki savcı bağışlamamıştı.” (ÖP:51)

falakaya çekmek (yatırmak veya vurmak veya yıkmak), kan revan içinde kalmak

“Başka türlü bu işten kurtuluşun yolu yoktur. Yoksa **falakaya yatarsın, kan-revan içinde kalırsın**?” (ÖP:52)

doğduğuna pişman etmek

“**Doğduğuna pişman ederek**, atalarının topraklarında köle yaparaktan fakir köylüleri; işçi kadınları randevu evlerinde sataraktan ve kasalarını daha da doldurmak için düşman usudadır (...)” (ÖP:67)

taş kesilmek

“Ben ölürsem şayet unutmasınlar; bir de büyük hesaplaşmada giyecek o gömleği ve hasımlarımız **taş kesilecekler** onu halde görünce ve suçumuz nedir?” (ÖP:67)

çıkmadık candan umut kesilmez

(...) “gönlü güzel şeylere sardır; inan kardeşim inan, **çıkmayan canda gene de bir umut vardır!**” (ÖP:70)

ter dökmek, yerle bir etmek

“Biz umuttan yanayız- uzun sürmez bana **ecel terleri döktüren** namussuz ağrının, yenilip, **yerle bir edilmesi.**” (ÖP:70)

öküzün altında buzağı aramak

“Şimdi yalnız Çayan'ları değil, **öküzün altında buzağı da arıyorlar**; belki anlıyor bunu,” (ÖP:80)

tepesi atmak

"Birisi baktı şöyle kapıdan; selam yok sabah yok, köfte mangalını gösterip: -Eşek eti mi satacaksın burada? - demesin mi? **tepem attı!**" (ÖP:80)

yenilir yutulur değil (olmamak)

“O günün kızgınlığı belirivermişti yüzünde; gerçekten de **yenir yutulur şey değildi** tanışmadıklarına göre.” (ÖP:80)

iflahını kesmek

“Tırnak sökmek değil, **iflahlarını kesmeli** böylelerinin?” (ÖP:84)

“Ben vakti zamanında İsmet Paşa'ya bir **mektup yazmıştım**" Allah Allah, bunu da nereden çıkarmıştı bu adam; bir köftecinin İsmet Paşa'ya yazması ne demektir?” (ÖP:84)

burnu (bile) kanamamak, kalıbını basmak

“Bazı kişiler ve inanışlar dışında kimsenin de **burnu kanamadı, kalıbımızı basarız**; ne var ki bu seferde mektuplara okunaklı cevap gelmiyordu.” (ÖP:85)

koltukları kabarmak

“Berî tarafta bunu okuyan, zavallı bir köylünün de **koltukları kabarabiliyor**; o b, parlak sözleri söyleyenin jandarmasından yediği sopayı, o parlak sözlerle beraber düşünmemiştir. Koltuklarının kabarması bundandır;” (ÖP:86)

akıl etmek

“Peki siz İsmet Paşa’ya bir mektup yazarak: “Bu memleketde demokrasi var mı?” sorusunu sordunuz, bunu nereden **akıl ettiğinizi** geçelim; burası beni pek ilgilendirmiyor; ama şunu merak ettim; ne cevap verdi İsmet Paşa?” (ÖP:87)

küçük dağları ben yarattım demek, çalım satmak, hava basmak

“O, yürürken **-küçük dağları ben yarattım-** demiyorsa da; **çalım satmak, hava basmak** niyeti de aşıkardı.” (ÖP:94)

posta koymak

"Yok be Selman bey?" dedi "Hükümete **posta koymuş** adamlarsınız Siz; durup da "Şu şöyle olmaz, bu da böyle olmaz!" (ÖP:96)

ciddiye almak, incir çekirdeği doldurmamak

“Bize yukardan yukardan bakmadığınızı; bizi **ciddiye aldığınızı** da biliyoruz; anlattıklarımız bazan **bir incir çekirdeği doldurmasalar** bile, sizden şüphe etmek ne demek?” (ÖP:96)

(birine) hak vermek

“Hece hece dinlemiş, adım adım düşünmüş, **hak vermiştim** ona.” (ÖP:97)

tepeden tırnağa süzmek

“**Tepeden tırnağa onu bir daha süzüyor** başgardıyan, sonra dönüp bizleri gösteriyordu;” (ÖP:98)

“(…) “bakın uyuz teke gibi başını burarlar; bu idare **Marmara Hasan'larla, Kürt Musalarla, Asker Murat'larla** boğuşmuş bir idaredir.” (ÖP:99)

ateş olsa cirmi kadar yer yakar

"Canım, kim oluyormuş Hacı İbrahim?" dedi "**ateş olsa cürmü -cirmi- kadar yer yakar**; sürelim gitsin Paşakapısı'na, varıp da pis günahına girmeyelim? (ÖP:100)

istifini bozmamak

“Beni deli etmek için mi yaktınız getirdiniz o mangalı buraya?" diye çıkıştı gardiyana; ama o hiç **istifini bozmuyor**, durmadan mangalı karıştırıyordu: (ÖP:102)

dalga geçmek, yolsuz kalmak

“**dalga da geçtik** yerine göre, **yolsuz da kaldık**, ama iş uygun düşünce krallar gibi rakılar içtik.”

çile çekmek

“**Çekecek çilemiz** bitmemiş bu dünyada, bence mesele bu!”(ÖP:117)

kulağına kar suyu kaçmak

“Bu ayak kesilecek! "Allah bilir ya **kulağıma kar suyu kaçtı** benim; kim bu. “kesilecek” diyen; Operatör Hüsnü bey; o derse, adamın ayağını değil, kafasını bile keserler.”(ÖP:118)

ipe un sermek

“Derdin nedir?” diye sordun mu; elinden, geldiğinde ona derman sağlayacaksın. "Allah iyi yapar İnşallah'dedin mi; bu "Ne halin varsa gör" demenin müslümancısıdır; **ipe un sermektir**, atlatmaktır.” (ÖP:121)

göz boyamak

“Yapmacık **göz boyama**, insanları acındırma söz konusu olamazdı, eğer karanlıkta yapayalnızsa ağlayan. Hasılı insan, kanayan yarasıyla baş başa, akar bir su gibi içtenlikliydi geceleri?” (ÖP:124)

el ayak çekilmek

“Bakma” diyordu ama, ben bakıyordum; demek ortalıktan **elayak çekilince**, kardeşleri yorulmuş şşamatayı durdurunca, gökyüzüne yıldızdan lambalar asılınca.” (ÖP:124)

canevinden vurmak

“Kimsenin benden önce atılıp, bana gülmesini istemiyordum; beni **canevimden vurmasını**, onurumu kırmasını istemiyordum.” (ÖP:126)

akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek

“Ama, bir taraftan da içten içe, **akıntıya kürek çektiğimize** inanıyorduk.” (ÖP:127)

bir dalda durmamak

“Ama, bende iş yok be Usta; yaralı bir kuş gibiyim, **bir dalda duramıyorum**.” (ÖP:130)

bir baltaya sap olamamak

“Bir baltaya sap olabilmek için hiç değilse, liseyi bitireyim?” (ÖP:132)

kafa yormak

“Ama, **kafamızı yorarsak**, gene de, bir çıkar yol bulabilirdik? (ÖP:134)

canını dişine almak (veya takmak)

“Onları sindirmenin çaresi yokmudur sanıyorsun? Yeter ki sen kararlı ol ve **canını dişine tak**; rezillerin de anlayacağı bir dil vardır elbet,” (ÖP:137)

eşek sudan gelinceye kadar dövmek

“Yoksa sonunda, ortaya ben mi çıkacaktım, ona sataşanlardan birini tutup **eşek sudan gelene kadar dögecek** miydim; son çare bu mu olacaktı. Gemiler geçiyordu Marmaradan, martlılar sonra bitip tükenmeyen cümbüşte? ben bekliyordum.” (ÖP:138)

gözleri yaşarmak

“Şu var ki yüreğimiz kartal gibi kocaman olmuş, ikimizin de **gözlerimiz yaşarmıştı...** (ÖP:139)

atı alan Üsküdar'ı geçti, bardağı taşıran damla

“Şu var ki, **son damla bardağı taşırmıştı** o hiç farkında değilken. Yani, yangın önce sinsi sinsi başlamış, alevler sonra bacayı sarmış, **atı alan çoktan Üsküdar'ı geçmişti.**” (ÖP:142)

ayağını denk almak, (birinin) kulağını bükmek

“**Ayağını denk al**, haberin olsun, bir grup gençle birlikte senin oğlanı da arıyorlar!” uyarısıyla kulağını bükmişti.” (ÖP:142)

kulak vermek

“Çeviriyorsunuz radyonuzun düğmesini, **kulak veriyorsunuz**;(…) (ÖP:143)

içi yanmak

“Benim **içim cayır cayır yanıyor** kızım, fıkara harmanı gibi yanıyor, n'olur sen de akıl satma bana şimdi!” (ÖP:149)

ağızından çıkanı (çıkan sözü) kulağı duymamak (işitmemek)

“Ona yükleniyordum: "Osmanağa, **ağızdan çıkanları kulakların duyuyor mu?** Sen nasıl bir pusuya doğru koştuğunun, arkadaşlarını da koşturduğunun farkında mısın?” (ÖP:159)

(birinin) gözünün yaşına bakmamak

(...) “manevi bir perişanlık içindeydi. Belli ki zalim mahpushane şartları **gözünün yaşına bakmamış**, ezmiş öğütmüştü onu.” (ÖP:159)

İncelenen hikâye ve romanlarda 1000’i aşkın deyim kullanımı tespit edilmiştir. Deyimlerin kullanımında atasözlerinde olduğu gibi yer yer deyimini oluşturan sözcüklerin sıralanışı değiştirilerek ya da benzer bazı sözcüklerin kullanıldığı da tespit edilmiştir. Eserlerde, bu kadar zengin oranda deyim yer verilmesi ve metin içeriklerinin deyimlerle örülü olması anlatımı güçlendirmiş, kültürel özelliklere ait unsurları ortaya çıkarmıştır. İncelenen eserlerde deyim örneklerinin çokluğu ve çeşitliliği yazarın farklı yöresel kültürlerden etkilendiğinin ayrıca sahip olduğu söz dağarcığının ne kadar geniş olduğunun da bir göstergesidir.

2.2.5. Dilekler

Dilek kelimesi günlük hayatta sıklıkla kullanılan iyi niyet, beklenti anlamları içerir. Dilek kelimesinin TDK sözlüğündeki anlamı ise: “Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat”dır. (<https://sozluk.gov.tr/>).

Türk kültüründe, özellikle ritüellerde, günlük hayatın çeşitli iletişim biçimlerinde ve hem sözlü hem de yazılı Türk edebi geleneklerinde nimetler (dualar/iyi dilekler) önemli bir yere sahiptir. Dilek: “övme, hayır duada ve iyi dileklerde bulunma, kutlama ve kutsama, yalvarma ve yakarma, çağırma, dua etme, birinin iyiliklerini sayma maksadıyla söylenen sözler.” i ifade eder (Keskin, 2019: 207).

İncelenen eserlerde dileklerle ilgili durum ya da olaylar karşısında söylenmiş dilek ifadeleri ve “dilemek”, “dilek” gibi söylemlere yer verilmiştir. Bu unsurla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Ölürlerse kader, **Allah rahmet eyleye**, kalırlarsa ne ala.” (TR:156)

“**Allah 'tan umut kesilmez**. Dünyada neler olmuyor.” (TR:158)

“Çırpınan mahkûm yüreklerine kahırlar doldu, "**Allah Allah, kurtar yarabbi!**" dediler hep bir ağızdan.” (TR:168)

“Hamo "**Sabır ya Allah, sabır yarabbi!**" diye söyleniyordu.” (TR:171)

...”konuşmalar bittikten sonra kapıları açarız ve ondan sonra da bu gibi **nahos hallerle karşılaşmayız inşallah.**" (TR:195)

“**Allah'ım açlık göstermesin, Allah'ım hiçbir kulun açlıkla terbiye etmesin.**" (TR: 205)

“**Allah ıslah etsin! Rabbim doğru yollar göstereyin.** " (L:37)

“mahpushanede gidişat iyi sayılır... Müdür gene aptesinde namazında, **Allah kabul etsin.**" (L:38)

“Rüşti efendi biraz da şakaya alır göründü Arabı ve öylece dinledi. "**Allah kurtarsın!**" dedi açılıp giderken.” (L:58)

“**Allah sizlere afiyet versin!** Sizin yaşamanız bizim yaşamamız demektir... **İyi olur inşallah!**" (L:80)

“Gönül aldın, öğüt verdin ve hepimiz de buyurduğun gibi **gurtuluruz inşallah!**" dediler.” (L:138)

“Hanı, mangal gibi derler ya, mangal gibi yürek vardı bu çocukta. Öldü gitti, **Allah rahmet eylesin.** Her şeyin hakkını konuşmak gerek... " (L:160)

“**Allah affetsin** şayet bu işte suçun varsa." (L:156)

“Karıda makina gibi bir çene vardı **Allah korusun.**" (TA:198)

“Sen merak etme abi, biz de insan evladınız Allah şifalar versin hastana.” (TA:201)

“Bugüne bugün tereyağının kilosu 50 kuruş olan bir memlekette 95 lira emekli maaşı alıyoruz ayda biz. **Allah devlete millete zeval vermesin.**" (TA:205)

(...)“**Allah korusun** ve o enkazın altında kimlerin kalacağı bugünden kestirilemez! Herhalde azim bir felaket olur mu?” (TA:206)

“Deme be kalfa! Allah yardımcısı olsun böyle bir havaya yakalananların.” (TA:226)

...” kolay değil neyse **Allah kimsenin başına böyle bir bela vermesin** hem de ne güzel bir adamdı şu sadrazam paşa **Allah onu lütfetsin başımızdan eksik etmesin.**" (P:545)

(...)” sedire yeniden ilişirken “şu garip başımızın bitmeyen şilesi” demişti annem içine çekip Haminne; “**dert gasavet veren Allah elbette dermanını da verir**” dedi kara kuru çokbilmiş bir kadındı bu enişteminin annesi.” (A:29)

" **Evet rabbim tez zamanda versin şifasını**, bu ocuk ateşler içinde, bu ocuk yanıyor!" dedi. (A:47)

(...) “**bi hayrını bulursak ona dua ederiz:**" Allah günahlarını affetsin deriz ekliyordu Allah’ın merhameti sonsuzdur oğlum.” (A:62)

" keşke şimdiye getirseydin, böyle olmazdı.” eh işte hacı hoca da karıştı bu işte böyle oldu." **Bundan sonrasına kolaylık göstersin rabbim.**" (A:76)

“Altın bir leğene kan kusmuşuz ne fayda gene de **Allah’tan mit kesilmez** sizin de bu **minval üzere olmanız en Halis temennimizdir.** “ (A:79)

Yukarıda seçilen rnekler Tatar Ramazan, Linç, Ter Adamları, Patrona ve Acılar emberi romanlarından tespit edilmiştir. Dini inanç doğrultusunda şkrn ifadesi olarak, hastalıklardan kurtulmak için, günahların affi için dualarla birlikte dileklerde de bulunulur.

2.2.6. Dualar

İslam Ansiklopedisi’nde belirtildiğ gibi dua kelimesi, “ağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” mânasındaki **da‘vet** ve **da‘vâ** kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğü, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah’ın yceliğ karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde ltuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça ’da kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak mânalarını da taşır.” (<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/>)

İbadet ve dua, insanda Allah’a olan inancın pekişmesini ve bilincin sürekliğini sağlar. Dua gerçek bir tevekkül halidir. Problemler karşısında Allah’a sığınmak insana huzur verir sonucun hayırlı olması Allah’tan dilenir.

İslâm dininde olduğ gibi diğer dinlerde de dualar kültür bakımından oldukça önemlidir. Türk halkı İslamiyet’in etkisi ile duaları söz sanatlarıyla süsleyip geliştirmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda eserlerde duaların daha çok girişilen bir işin sonucunun hayırlı olması, bela ve kötülüklerden korunmak, doğumlarda, evlilikte, ölümlerde ve daha

birçok durumda iyi olanın Allah'tan dilenmesi olarak görülmüştür. Ayrıca insan elde ettiklerinin şükrünü Allah'a bildirmek için de dua eder.

İncelenen eserlerden tespit edilen dua örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

“Yok eğer ablak yüzü kabak çiçeği gibi açılırsa ağa güldü, **Rabbimize şükürler olsun** demek ki konuşacak. Yanına en fakirinden üç beş mahkûm çağırır.” (TR:8)

“**Adamlar hamamı yaktılar Allah razı olsun**” (TR:17)

(...) “İçimizden bazı namussuzlar teşkilat düzmüşler ve **Allah korusun** mitteyim beyi vurmak kararını vermişler.” (TR:22)

“Boş ver be yeğen! Bugünler de gelip geçer. **Kocaman rabbim bir yollar açar!**” derdi.” (TR:31)

“Bak hele şu duruşa! Kalem gibi delikanlı **maşallah**” dedi “**Allah atalarına bağışlasın.**” (TR:31)

“**Allah başka bir keder vermesin ne yapalım bugünler de geçecek.**” (TR:33)

... “İki çocuğum vardı, ikiciği de ölmüş **sizlere ömür.** Ölüm Allah emri, ne denir.” (TR:42)

“Oralarda kaldırıp kaldırıp atmış kumar postalannı. **Yaradana kurban olayım. Ol mubarek ellerinden öpeyim.**” (TR:45)

“**Hele siz, bizi öküzlükten kurtar Rabbim diyerekten bir dua edin.**” “Ettik efe ettik, Allah hepiciğimizi öküzlükten kurtarsın.” “Ben bu duaya dâhilim bak.” (TR:50)

“Allah sayesinde parasız da kalmamıştı. Ceza yatmak bir şey değil **Rabbim bir başka keder vermesin yoksa?**” (TR:52)

“**Şükür buranın asayışı iyidir**” dedi Kırmastılı. “Her bakımdan iyidir. Müdürümüz efendi bir adamdır. (TR:51)

“**Ol mubarek ellerin dert görmesin** Ramazan kardaş” dedi. “Biz alacağımız dersi aldık bundan. Yap iyiliği at denize demişler, balık bilmezse halik bilir.” (TR:89)

“Yarınımızdan katiyen emin değilim. **Ey Muhammet ümmeti. Hafazanallah gâvur olup öleceğiz. Şefaath ya Resulullah...** İki gölge boyun kırdı. Taa yürekten zikrederek dediler: “- Allah, Allah, Allah.” (TR:99))

“- Fahişе var şu evde" dedi. "**Allah korusun bizi zelzeleden...** Kapısına gitmelisiniz, onu cehennem ateşine itmelisiniz..." (TR:98)

“Hüdayı âlem, yukarıda beyan ettiklerimiz aynen böyle olmuştur. Bütün kariler nurlu istikballere emanet... **Allahüteala hemen ırz ve namusumuzu sıyanet buyursun.**" (...) (TR:99)

(...) “Bütün esnaf uzun **bir maşallah çekmişti yürekten.**" (...) (TR:101)

(...) “Fatih'in ordusu gibi geçtik boğazdan. Görenler hep **maşallah** dedi koçuma. Güzel bir kadın yalvardı, tuttuk, gözlerinden öptü **kurban olayım...**" (...) (TR:107)

“Hasan oğlum ben seni de severim," dedi. "Sen iyi çocuksun. Ne var ki biraz gevezesin. Şu ağzını tut biraz! **Allah seni de kurtarsın.** Mahkûmlukta olur böyle şeyler. Kızgınlıkla sana karşı acı bir laf ettiysem kusuruma bakma." (TR:111)

“Bir mübarek Cuma idi bu. **Hepsi de Çoban için yalvardılar. İçlerinden biri aşka gelip; "Allah Allah!"** diye haykırdı. Ama bu tozlu kubbe böyle nice nara lar dinlemişti harbi umumiden beri..." (TR:117)

“Elmas'ın garipçe bir mana belirirdi bu sefer de yüzünde: "Çok güzel söylersin bey" derdi. "**Kitap okuyanın gözüne kurban olayım.** Ama güzel agam be, bey abi derim sana, bakır para gibi harcama bizi! “ (...) (TR:120)

“Her şey onların dayanma gücüne bağlı. **Ölürlerse kader, Allah rahmet eyleye, kalırlarsa ne ala.**" (TR:156)

(...) “Çırpınan mahkûm yüreklerine kahırlar doldu, "**Allah Allah, kurtar yarabbi!"** dediler hep bir ağızdan. Arabacı Ali'nin koğuşunda gene akşam oldu... (TR:168)

(...) “**Allah'ım açlık göstermesin, Allah'ım hiçbir kulun açlıkla terbiye etmesin.**" (TR:205)

“Simitçi Emin Tokatlı Ali' yi vurdu. Tokatlı da Simitçi' yi. Peki, ne suçum var bu işlerde benim? Başıma yok yerden boktan işler açılacaktı. Gene de şansım varmış, ikisi de öldü **şükürler olsun!"** (TR:235)

(...) “**Allah ıslah etsin! Rabbim doğru yollar gösterecek ...**" (L:37)

... “**Allah kurtarsın!"** dedi açılıp giderken..." (L:58)

“Allah sizlere afiyet versin! Sizin yaşamanız bizim yaşamamız demektir... İyi olur inşallah!” (L:80)

“Gönül aldın, öğüt verdin ve hepimiz de buyurduğun gibi gurtuluruz inşallah!” (L:138)

‘Topraktan geldik’ der, ‘Koca allahımı evet topraklarda yaşıyoruz! Topraklarda yaşıyoruz! Hep kahır gördük allahım ömür boyunca! Bir isteğim var ki canım daraldı, ta buralara geldim. Bir isteğim var ki kapını kapı bildim öksüzler gibi dileğimle döndürme beni. Bir işaret ver ki kararan umutlarım ışığa dönsün! Dönsün allahım. (İ:27)

“Yedi kudretine kurban olayım. Allahım onu bağışla bize. “ (İ:28)

“Şu oğlumun canını bağışla bize. Zalımların ellerinden tutuver. Üstümüze gelen belaları ötelere itiver. ... Allahım sen kara bahtlı, gençliğinde gülmeyen, oğlumu bağışla bize!” (İ:28-29)

“Ölenlere de allah rahmet eylesin. Çok kahır çektiler şu memlekette. Yatmadıkları mahpushane yoktur.” (İ:49)

“Kurban olalım yoluna. Hakikat ensemiz güneşte yanmakta bizim. “ (İ:80)

“İmam- itiraf ederim ki ben seni delaletten kurtaramam. Allah seni islah etsin ve günahlarını affetsin. Gurur şeytana yakışır. Bilin ki bir gün taptığınız putlar parçalanacaktır...” (İ:80)

“Ağa- Sen dua et hacarni Daima dua et de padişahın kılıcı keskin olsun! Allah dövlete, millete, Cumhuriyete zarar vermesin. Selden afattan korusun bizi. Tarlalarımıza çekirge, köyümüze kıtlık vermesin.” (İ:80)

“Ağaya uzun ömürler versin hazreti allah. Bizim ömrümüzden ona ömür versini O olmasa nice olur halimiz?” (İ:97)

“Sus be! Böyle konuşma be Allah gecinden versin daha şu dünyada ne gördük ki?” (İ:102)

“Allah düşmanıma bile vermesin. Böyle ayağı bağlı sığır gibi beklemesi fena.” diyordu. (İ:105)

“Ama Feti Bey: “Mahkûmun bir başka kokusu var. O bizden ne kadar olsa, **canına kurban olayım!**” ... (İ:133)

“**Allah bana gösterdiği acıları birinize göstermesin. Bunu niyaz ederim Allahtan.**” (İ:135)

“**Allah metanet versin** ne diyelim? İşte dünyanın hali bu. Yarın ne olacağı bil inmez. (İ:136)

“**Sükür allahıma!**” dedi. “**Allah ne muradın varsa versin** Feti Bey. Adam adam olmalı şu dünyada, benim bildiğim bu. **Cümle arkadaşlara da uzun ömürler versin allah!**” (İ:139)

“Helal olsun Ömer! Hakkımız helal olsun! Sen eyi bir arkadaşın ömer, biz bunu unutmayız! **Sabır versin allah garip anana**” (İ:239)

“**Allah korusun öyleyse şerrinden,**” dedim. (TA:80)

“**Allah, arkadaşlar, bir daha bu memleketeye düşman yüzü göstermesin**” ... (TA:110-111)

“Annem beşiğimi sallarken ‘**Paşa olur işallah**’ demiş miydi, bilmiyorum? Ben Paşa olamazsam bile berber de olmak istemiyordum.” (TA:130)

...”Üç Teyfik Bey amca ölebilirdi **Allah saklasın!** Hem de hastane köşelerinde yapayalnız.” (TA:255)

“Belki bir gün ayağı sürçer ve yere düşebilir Niyazi Bey **Allah saklasın**, ama koltuğunun altındaki kâğıtlardan en küçükleri bile yere saçılmaz, kaybolmazdı.” (TA:340)

“Hey anam hey! Demişti “**Yaradana kurban olduğum**, güvercinler, güvercinler, atlastan kocaman bir şemsiye sanki bunlar “ (...) (P:16)

“**Mazlumlara kopmaz bir bağlantı kurup, canı gönülden bismillah dedik mi, canavarlar selavat getirme fırsatını bulamazlar evvellallah!**” (P:18)

“**Ağına sağlık. Ağına sağlık, dileriz ki böyle de sürsün!**” (P:64)

(...) “Fatih atının üstünde kılıcını kaldırıp “Askerler **hamdolsun İstanbul fatihi oldunuz!**” diye haykırmıştı.” (P:65)

“Okuyorum okuyorum, dinle”: “**Nurol, ağzın dert görmesin!**” (P:116)

“Mürvetli günleri de var, bu dünya denilen hanın? Daha ne diyelim? **Allah, kılıcını keskin etsin** Patrona’nın!” (P:117)

“Biran sustu Gamlı Dede,

Ama işte, konuşacaktı elbet,

Koca Allah ona güç kuvvet ihsan ede!” (P:132)

“**Varol, berhudar ol**, bizi bahtiyar ettin hoca! Hepsi de heyecanlı görünüyordlardı.” (P:175)

“Çok doğru, **varolsunlar, berhudar olsunlar!”** (P:217)

“Yani sekiz can çalışacak, seksen kişi yiyecek. Sonra da Ahmet: “**Allahıma Allahıma şükür!**” diyecek peki ama bu haktan reva mı şimdi?” (P:236)

“**Canını Allah esirgesin seni Allah mazlum halkına bağışlasın şahlanan ihtilal atı bir an bile yolundan kalmaz...**” (P:382)

“**Bize ilkten Anadolu'yu yurt eden cesur atalarımızın ruhları şad olsun tanrıdan gani gani rahmet diler cümlesinin mübarek ellerinden saygıyla öperiz...**” (P:402)

“**Allah milletimiz için hangisi hayırlıysa onu versin sabah ola yoldaşlar hayırlar hayırlar ola!”** (P:466)

“**Neüzibillah Allah korusun** zapteylemek sadedinde olsa belki biz gene zevkimize olalım derlerdi.” (P:486)

“**Allah ümmeti Muhammed’e böyle nice nice şenlikli bayramlar nasip etsin! Âmin.** (AK:24)

“Onlar, yüzleri bana dönük, yatağın çevresinde diz çöktüler, başları beyaz örtülerle bürülüydü dudakları kıpır kıpır kırırdarken belli ki benim için **Allah’a yakarıyor** bu dertlerden kurtulmamı diliyorlardı. Sonra ellerini yüzlerine götürdüler, bitmişti demek **kurtuluş duası serin serin üflediler ve vaki oldu ki** arılar kaçtılar. Ben çıplaktım yatakta annem elini anlıma uzattı sonra dehşet içinde kalarak çekti gözleri büyümüştü.” (AÇ:47)

“Başımdakiler en içten sözcüklerle belirtir şükranlarını:” **Şükürler olsun Allah’ım, şu acılı kuzumuzu bağışladın bize!”** (AÇ:71)

“**Onun sağ ve salim dünyaya gelmesi için dua ediyorlardı.**” (C:20)

“Herkesin evinde kızı vardı, kısrağı vardı **Allah korusun!”** (CB:109)

“Bana daha kötüsünü söyletmeyin avukat bey? dedi. Utanırım sizin karşınızda böyle şeyler söylemeye; belki sizlerin de kızlarınız vardır, **Varsa Allah iyi yazılar yazsın**; bu Tahsin denilen adam karısını satar avukat bey? İster misiniz bunu yüzüne de söyleyeyim?” (CB:122)

“Allah cümlemize nasip etsin? Ondan duyduğum sön sözler bunlardı. (CB:153)

“Allah razı olsun sizden beyfendi, Rabbim bile yüzüne vurmamış insanın karasını. Seveda cahillik etmiş, şeytana uymuş, işte” (ÖP:53)

“Siz kendinize bakın?” derdi. “Benim sağ kolumdan oğlum tutacak, sol kolumdan da kızım, türküler çağırarak cennete gideceğiz; **yeter ki Allah yavrularıma uzun ömürler versin cümleleninkiyle birlikte?**” (ÖP:141)

İncelenen hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Acılar Çemberi, Capon, Canlı Bayraklar, Ölüm Pusuda adlı eserlerde kötülüklerden, nazardan korunmak için, başsağlığı dilemede, atalara minnet duygusunun belirtilmesinde, Allah’ın nimetlerine şükür-hamd için 93 dua lafzı tespit edilmiştir. “Dua”, “dua etmek”, “şükür”, “âmin”, “dua okumak”, “namaz-niyaz”, “Kuran okumak” ifadeleri de kavram olarak yer almıştır. Eserlerde dua örnekleri çeşitlilik açısından zengin bir içeriğe sahiptir.

2.2.7. Hitaplar

Hitaplar, bir dilin ifade gücünü gösteren önemli belirleyicilerdir. Kültürel kimliği yansıtan bu ifadeler, tonlamalarla veya çeşitli dilbilgisel işaretleyicilerle cümlede yer alır. Hitaplar konuşanın muhatabına ait ön bilgilerini ifade eder. İletişimin sağlanması ve sürdürülmesi, hitapların yerli yerinde ve doğru şekilde yapılması ile mümkün olur.

İçinde bulunulan toplumun kültürel kimliğine uygun olarak şekillenen söz varlığı geleceğe ışık tutar. Söz varlığı içinde bulunan önemli dil birimlerinden hitaplar da bu görevi üstlenmektedir. Kullanılan hitaplardan ve göreceli seslenişlerden Türk insanının sosyal yaşantısı içindeki değer yargıları, dünya görüşü gibi çıkarımlarda bulunmak mümkündür (Alkan, Ataman; 2018: 16).

Hitaplar, topluma, zamana, mekâna, kişiye ve ait olduğu kültür özelliklerine göre çeşitlilik gösterirler. Yazarın bulunduğu çevrenin kozmopolit olması nedeni ile incelenen eserlerde hitaplarla ilgili unsurların da oldukça çeşitlilik kazandığı görülmüştür. Eserlerde

hitap unsurları hem terim olarak hem de mahkûmların kendi aralarında birbirlerine olan seslenişleri, kadınlara ve yaşlılara dönük betimlemelerde vurgu ögesi olarak kullanılmıştır.

İncelenen hikâye ve romanlardan tespit edilen hitaplarla ilgili metin içerikleri aşağıda sıralanmıştır.

“**Üle!** Der " ben şu gördüğün dayılara, Ahmede, Mehmede benzemem. Vurdum muydu kan çanağına döndürürüm adamın gözünü! Vallah kararır kırk yıl dünyası!" (TR:7)

“**Merhaba Dayı.**" Önce Akseli davranır. Sonra da Çavuş katılır ona "**Arkadeşler merhaba.**" (TR:25)

“**Ey merhaba arkadaşlar.** Sizleri geldim gördüm. Kısa bir zamanda ısındım he pinize. Sanki hürriyetime kavuşmuşum ve sanki evimdeyim merhaba." (TR:39)

“**Merhaba Ramazan ağa merhaba.** Sen hoş geldin merhaba. Mahpushanem ize esenlikler getirdin merhaba." (TR:39)

“**O kerhanacı Ramazan'a** el dutacak. Ne yapıp ne ettiğini bilelim." (TR:47)

“Koğuş halkı ayağa kalktı. Duruşları sakın karşılıklı sıralanmış bir yığın insan Ramazan'ı gördüler kendilerini de gösterdiler ve hep bir ağızdan "**Hoş geldin Ramazan ağa**" dediler." (TR:53)

“**Hoş geldin paşa**" dedi. "Hele şu yorgunluk bir çıksın da bol bol konuşuruz demiştim, **paşa** bizi utandırdı." (TR:53)

“Hiç kızmayın **arkadeşler**" dedi. "Sizler sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana!" Sonra usulca ekletirdi “(TR:65)

... “Koridorda Kirmastılı Dayı ile Tatar Ramazan'ı dolaşır görünce mahpushane usulünce gülümsedi. "**Selamlar selamlar arkadeşler**" dedi." (TR:68)

“**Canım Bekir Ağa**" diyordu. "Sen de uzattın da uzattın!"(TR:77)

“Pencerelere yığılan mahkûmlara kaldırdı başını: "Biraz da sizin için **arkadaşlar** bu yapılanlar" dedi. " (TR:88)

“Durmayın **arkadaşlar**" dedi. "Doğru Abdurrahman Çavuş'un koğuşuna yürüyün. Ve nesi varsa alın pezevengin." (TR:89)

“**Kardaşımsın Ramazan**" dedi. "Sen bu meydana kan döktün. Bize meydan gösterdin. **Kardaşımsın, efemsin!**" (TR:92)

“**Efemsin!** Sen bu meydana kan döktün. Bize meydan gösterdin.” (TR:93)

- “**Bey**” derdi, “Ben Atatürk’ün muhafız alayında askerdim. Kaç kere yakından gördüm kendisini... Hatta bir seferinde nöbetteyken; **nasılsın oğlum** demişti bana... Ben de **sağol paşam** demiştim.” (TR:96)

“Fakirlik kötü **abi**” diyordu. “Yarın mesela çocuğum doğacak, bir yırtık bezim bile yok saracak. (TR:96)

“**Hadi hemşerim**” dedi “siz bakın keyfinize. Allah'a bir can borcumuz var bizim (...) (TR:98)

“Haydi, bizler neyse ama” dediler “sen neredeyse seksenlere dayamışsın yaşını, yerin buralar olmamak gerek! Pekiyi neden mahkûmsun **Melkon baba?**” (TR:100)

“**Haydi, kız eve! Emsalin midir o kadın** senin? ... **O orospuyla** ne konuşuyorsun?” demişti. (TR:100)

“**Çocuklar!**” dedi üzgün üzgün. “Bu ağız dediğimiz eşşekte de vardır! Lakin kelam etmez anırır! İyi dinleyin, adam lafı adam gibi olmalı. ” (TR:104)

“Harmanız çoban, harmanız **abicim** derlerdi. Ben de hemen bir şeyler buluştururdum. (...)” (TR:115)

(...) “**Aslan Elmas! İftiralara kurban giden Elmas!**” (...) (TR:119)

“Güzel söylersin Hanife ama araba bizim kiremit başkasının. Herkes işinin bittiğine bakar **be gülüm.**”(...) (TR:121)

“Kahvelere girince manalı bir fiskos başlıyordu masalarda. Hele markacı Salim'in: “**Naber be Elmas Abii? Naber be imanım?**” demesi yok mu? Onu deli ediyordu ama gel gör ki Elmas da ona “ Sen kendine bak **ulan! Hergele**, onun bunun kucağında kabak çekirdeği satarak büyüdün!” diyemiyordu. İki paralık bir heriften çekindiğinden mi? Yok canım, Hanife oynaklık yapınca koparılmaz bir zincirle iki ayağından birden bağlamıştı onu. (...)” (TR:125)

(...) “**İnsanlar be! Ah be insanlar!** Kendi dümenine dalgasına bakan insanlar.” (TR:140)

(...) “Siyasi mevkulardan biri sordu Köse’ye: “**Ne haber Başefendi**” dedi.”(...) (TR:147)

“Ey **Üseyin ağam**" der, "bugünler yengeden hiç gonuşuvermedin, seni boşlayı mı verdi yoksa?" (TR:149)

“**Bak oğlum,**" dedi Ali'ye, "biz buraya müdür koymuşsak onbaşınıza kral tayin etmiş değiliz." (...) (TR:190)

“**Arkadaşlar**" dedi, "muzdarip yüzlerinizden bir bakışta bile anlaşılan şudur ki hepiniz altında bulunduğunuz cezaların azabını çekmektesiniz." (...) (TR:193)

(...) “**Hoşçakalınız muzdarip kardeşlerim, sevgili arkadaşlarım.**" (TR:195)

"**Beyefendi**" diyordu, "size bu haberi üzümlerek vermekteyim ve şu anda bitkinim, perişanım. Şu anda bütün iyi niyet ve gayretlerimize aldırmayarak mahkûmlar birbirleri ne girdiler. (...) Zatinızın bütün gayretleri boşa gitti **beyefendi!**" (TR:199)

“Müdür burada kesmek zorunda kaldı konuşmasını. Amiri bir şeyler sormaya başlamıştı besbelli. Bir süre dikkatle dinledi. Sonra "**Baş üstüne beyefendi.**" Diyerek telefonu kapadı." (TR:200)

“**Hocam**" dedi, "biz insan münasebetlerini incelerken şurası aşikâr ki çok laubali bir tutum içindeyiz. (...) “**Hocam**" dedi, "mahkûmlar tarih dersi istemiyorlar." (...) (TR:202)

"**Ağabey**" dedi. Biraz yaşlıca olduğundan siyasiyi böyle çağırıyordu." (TR:205)

“Biz fakiriz **bey abi,**" dedi, " Hiçbir arkalayanımız yok, tabii bizi döğerler. Kerem ağayı dögecek değiller ya." (TR:206)

“**Gel ulan** buraya... " deyip yakalarına yapışacak bir **Feti Bey** yoktu." (L:22)

“**Ulan Ahmet!** ... Bir karartı düşüyor içime yata yata! ..." (L:27)

“**Ula Mehmet Kara!** ... Düşündüğün şeye bak..." (L:27)

..."**Üle Hüseyin,** sizin Talas'ın kızları çok güzel olurmuş" (...) (L:34)

(...) “**Ne haber, Gazaneli,** çürüğe çıkarılmış ordu kadanalanna benziyorsun! ..." diyordu." (L:44)

“**Ule Arap,** sen mahkûmsun!" diyecekti. "Davranma seni vururum!" diyecekti. (L:71)

“**Bak Arap, oğlum!**" dedi. "... (L:108)

“Sen inan, cayır cayır yanar adamın içi. **Aslan hemşerim be.**" (İ:155)

“**Reis bey!**” diyordu. “**Muhterem reis bey.** Şahsınıza ve mümtaz heyetinize derin hürmetlerim vardır...” (İ:277)

“Bundan sonra beni çevrende göremeyeceksin, **Selman arkadaş**” (TA:30)

“**Aziz arkadaşlar**, koskoca bir padişah bu kadar vahim bir idrak hatasına düşmüş” (...) (TA:105)

“**Haydi, aslanım** göreyim seni! Çaylar benden bugün...” (TA:126)

“Kafalar karışmaz **be babalık** biraz inceden düşünürsek” (P:12)

... “**arkadaşları –ki ona Reis Yoldaş-** diyorlardı.” (P:17)

“**Yoldaşlar**, şartlar öyle ağır ve korkutucu ki?” (P:18)

“Bilmem ki **aziz yoldaşlar**, evvela ondan mı başlamalıydık? Önce onu mu tanıştırmalıydık sizlere?” (P:25)

“Dikkatle İzliyormusunuz beni, **ey aziz dinleyenler? Canbaz Mestenlar, demirci Mustafa’lar, nalbant Hüseyin’ler** “(P:138)

“**Allah Allah! Eyy Muhammet ümmeti!**” Ve ondan sonra dağılacaklardı ihtilalciler tek mil İstanbul’a” (P:160)

“Anlıyoruz **Koca Patrona**, anlıyoruz **yoldaş**, anlıyoruz...” (P:220)

“Şeyh Ahmet Efendi onları bir işaretiyle, bir hücum sözcüğüyle, değil cennetin, cehennemin bile fethine gönderebilirdi... Diyordu ki İşte işte buradan, Mazlum yüzlerinizi görüyorum yer yer, **Ey cemaatı müslimin, ey aziz dinleyenler!**” (P:237)

“**Ey müslümanlar!** Sanırım hepiniz farkındasınız ...” (P:239)

“**Hey hey bire hey! Can dostlar ihvanlar, mazlum ve perişan insanlar!** İşte şimdi bu meydanlar bize geniş...” (P:433)

“**Allah Allah ey peygamber ümmeti** duyduk duymadık demeyin ha **hazreti Muhammed’in** şeriatı üzre davamız vardır! ... “(P:434)

“**Kardaşlar** ben vallaha katil değilim adam kadıya parayı bastı kadı da tuttu beni kasap çengeli astı” (...) (P:518)

“**Karddaşlar! Acemler** yolgeçen hanına çevirmişler hudutlarımızı, babalarının iftliği gibi giriyorlar çıkıyorlar insanlarımızın yürekleri perişan delik deşik düşmanlar askerlerimizin burunlarını kulaklarını kesiyorlar,” (...) (P:533)

“ **Evet Selman Yoldaş**; diyordu”... (AK:27)

“**Arkadaşlar cümleten merhaba!** Hemen de onbeş gündür buluşamadık” saatçi baskı sesi l **“merhaba** habersizce silindi ortalıktan elimiz kolumuz bağlandı.” ... (AK:33)

“**Elveda aziz yolcular, kıymetli abilerim**; hayatta en hakiki mürşit, Çemberlitaş da turşucu Hurşit!” (CB:141)

“Her sa! Uzun olana bir tarak lazım, öyle değil mi **hanımefendiler?** yle değil mi **aziz yolcular?** “(CB:142)

İncelenen hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü ve Canlı bayraklar adlı eserlerde kişilerin birbirleri arasındaki sosyal mesafeye göre davrandıkları ve hitapların da buna uygun olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Hitapları yaşanılan evre etkilemektedir. Mahkûmların idarecilere hitapları ile idarecilerin mahkûmlara hitap şekilleri ve sözcükleri farklılık içerir. Ayrıca mahkûmlar arasındaki eğitimli ve eğitimsiz farklılıkları ile hitap şekilleri de değişiklik gösterir.

2.2.8. Yeminler

İnsan varoluşundan bu yana hem güven duymak hem de güven vermek hissi ile hareket etmiştir. İnandığı her neyse onun üzerine yemin etme ihtiyaı duymuş; bunu da kutsal saydığı dağ, taş, hava, su, toprak, ağaç, nehir, ateş, demir, ekmek, tuz, tanrı, kutsal kitap, kutsal kişi vb. varlıklar ya da nesneler aracılığıyla yapmıştır.

Karşısındaki kişiyi herhangi bir hususta inandırmak, güven vermek, merak edilenin öğrenilmesi, gizli tutulan herhangi bir şeyin yayılmasını önlemek için daha birçok amaçlarla yemin edilir. Yemin olsun, ant içerim, ant, şart, söz gibi sözcüklerle ifade edilir. Ayrıca inandırıcılığın artırılması için en çok sevilen ve önem verilen değerler üzerine de yemin edilir.

“Birtakım nesnelerden yararlanarak karşısındakine söylenen ikna sözleri, ant.” (Kaya, 2010:787). “Sözlükte “sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket” anlamlarındaki yemn (oğulu eyman), terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek

kuvvetlendirmesini ifade eder... Yemin kural olarak mubahtır, ancak gereksiz yere yemin etmek ve bunu alışkanlık haline getirmek hoş görülmemiş, sıkça yemin etmek Allah'ın adına karşı bir saygısızlık kabul edilmiştir.”(TDV, İslam Ansiklopedisi: 43.cilt, s.417)

İnceleme sonucunda metin içeriklerinden elde edilen örnek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Üle! Der " ben şu gördüğün dayılara, Ahmede Mehmede benzemem. Vurdum muydu kan çanağına döndürürüm adamın gözünü! **Vallah** kararır kırk yıl dünyası!" (TR:7)

“**Valla** bilmem ki ağa" der. " Hökümet işi bilinmez ki. Bu af dediğimiz büyük adamların bileceği bir iş.” (TR:8)

“Buralardan çıkamaz, teneşirlere gelir **inşallah**," (TR:11)

“Yalnız, ilk defa üstüme bıçak aldığım zaman bunu ömrümün sonuna kadar kullanmamaya **ahdetmişim. İşte bu sözümde duramadım ona yanarım.**" (TR:28)

“Etrafında bir sürü çanak yalayıcı toplanmıştır. Ağamızdan cesuru yoktur **vallah** demektir hepsinin vazifesi." (TR:40)

“Tepem bir kere kızdı mı şu orospu eniklerinin ayaklarından yamalı donlarını alırım **vallah!**" (TR:48)

(...) “Hasan Kaçar edep yerini işaret ederek "**Vallahi** ben senin bütün ömrünce kazandığını bir ayna na şu oğlana yedirdim" diyerek ihtiyarı fena halde bozmuştu.” (...) (TR:104)

(...) “Tee eskilerde 'hürriyet' getirirdi esareti, şimdi de demokrasi. Demir kırat değil demokrasi katırı tepti beni ciğerimden hastayım Elmas! “(...) (TR:119)

(...) “Ölüm olmasa derim. İşte o bakır tepsi gibi doğan aylar ve terli beygirlerimin kokusunu burnuma getiren **serin rüzgârlar şahit olsun ki** seni severim Hanife." (TR:122)

(...) “Babamızsın, atamızsın, merhametinin dengi yok. **Vallah ki** ben köyümde bu gadar ırahat değildim!" diyerek sıralar minnetini. Sonra müdür bey alır o mahkûmu yanına, canavarın ağzından kuzu kurtaran çoban köpeği gibi çalımla döner içeriye.” (...) (TR:159)

“**Vallahi** ben yaptığının manasını pek anlayamadım Ali Efendi," dedi. "Bir delikanlının şerefine dokunurken azıcık düşünmeli, işin nerelere varabileceğini hesap etmeli.” (...) (TR:177)

“Hayır, beyim," dedi "inanamazsınız. Ben **vallahi** şunlara acırım.” (...) (TR:206)

“Bütün arkadaşlar senin ne mal olduğunu bilir ya Ali Çavuş" dedi, "ben gene de söyleyeyim, şu senin konuştukların **vallaha da yalan, billahi da yalan**. Eğer sen dışarda on para yüz gördüysen," **kısa kesilmiş bıyıklarını tuttu "aha şunlar anamın a... bitsin."** (TR:208)

“Aha Ali Çavuş" dedi, "iyi bak. Bizin gibileri Deli Ahmet'e teslim etmeli, **vallaha topunuzu sülük yutmuş manda gibi yatırır bismillahsız keserim.**" (TR:209)

(...) “Fakat... Bıçak teslimine gelince: "**Müslümansın inan! Vallaha da yoktu billahi da yoktu.**"(TR:221)

“**Vallaha beyim, Allah var** ki biz bu işin nasıl olduğunu bilmiyoruz. Ve bu Simitçi Emin denen çocuğu pek tanımıyoruz. Ama Tokatlı Ali fıkara babasıydı ve daima eli fıkaranın üstündeydi" diyorlardı.” (TR:234)

“**Vallahi** insan deli olur," dedi, "bu herifleri dinleyince! ... “ (L:37)

“**Aha, vallahi şunları keserim!**” (L:69)

“**Peygamberin ümmeti olmayayım, seni severim Arap!**” (L:88)

... "**Seni kardeşimden çok sevmiyorsam, ölüm buralarda kalsın.**” (L:96)

“Harbi konuşalım, **anam avradım olsun** şurada ciğerim yanarak ölürüm, gene de o köpekliği yapmam, böyle bir inat var bende... " (L:97)

“**Allah vermesin**, gece bir kapışma olsa, ayırmak için "**Vallah bir candırma bile giremez içeriye.**" (L:123)

“**Ciğerime yapışsın,**" derdi, "**böyle bir şeye el vurduysam Allah varsa sorsun benden.**” (L:151)

“Bi sürü ipsiz doruksuz laf. **Vallahi bi kulağımdan girip öbüründen çıktı.**” (İ:13)

“Ama Ömer! İşte **vallaha** bu öylesi değil. Kuzu gibi bir adam. Hatırnaz. Pusudan adam vuran kuduz köpeğe benzer. Sinsi sinsi dolaşır ve gözleri donuktur.” (İ:21)

“Üle **vallah** Ermeni bozması bu adam. Bak ki yüzü meymenetsiz.” (...) (İ:51)

“**Allahıma kitabıma böyle.** İçi sızlıyormuş seni görünce.” (TA:89)

“Bizlere şan görünüyor Patrona yoldaş, bizlere şan görünüyor. **Kanımız mazlumlara için helal, canımız mağdurlara armağan olsun, bunu yedi cihan duysun!**” (P:216)

“Kardaşlar ben **vallaha** katil değilim adam kadiya parayı bastı kadı da tuttu beni kasap çengeli astı (...) (P:518)

“Patrona Halil ilk ihtilal nutkunda **Muhammed’in şeriatı üzerine davamız vardır** diye kılıç bölgesinde bir de fikir mücadelesi açmış bulunuyordu (...) (P:523)

" **valla**, ben kendilerinden böyle bir istekte bulunmuş değilim, memurlarımız da bilirler bunu artık ondan ötesini kendilerine sormalısınız." (AK:166)

“Kapının altından atmıştı ilanı “**vallah**” kâğıdın ucu bile dışarıda kalmamıştı.” (CB:94)

“**Vururum Vallah vururum!** demişti ertesi gün komşularıyla konuşurken Mürvet Hanım? Varsın assınlar beni; ama kızım da oynattırmam kimseyi!” (CB:121)

Çalışmada yeminle ilgili tespit edilen unsurlar daha çok “Allah”, “billah”, “inşallah”, “vallah” gibi sözcüklerden oluşmaktadır. Nadir olarak da yeminler “serin rüzgârlar şahit olsun ki”, “Peygamberin ümmeti olmayayım”, “ölüm buralarda kalsın”, “Allahıma kitabıma”, gibi sözcüklerle kurulmuştur. Görülüyor ki eserlerde daha çok dini inançla ilgili olarak yemin sözcüklerine yer verilmiştir.

2.2.9. Ölçülü Sözler

Ölçülü sözler; yaşanan olay ya da durumlar karşısında edinilen deneyimlerin sonucu, hayata karşı bir duruş ve görüş belirten atasözü niteliğinde olan ifadelerdir. Bu ifadeler uyarı içerebilir, bilgi ve öğüt verebilir. Söyleyenin inancı veya düşüncesine göre şekillenen bu ifadeler zamanla kalıplaşır ve dilden dile dolaşır.

Ölçülü sözler, şairleri bilinmeyen çeşitli konulardaki şiir parçalarının halk arasında kullanılmasıyla varlığını devam ettirir. Atasözü, özdeyiş, deyim özelliği taşıyan, sanatlı bir anlatımı olan ve ‘düzgü’ adı da verilir. (Kapucu, 2016:143).

Kerim Korcan, halk kültüründe var olan, atasözü, özlü söz ve deyim özelliği gösteren bu ifadelerle eserlerinde alabildiğince yer vermiş halkın kullandığı şekli hikâye ve romanlarında aksettirmiştir. Eserlerinin çoğunluğunda durum ve olayların ifadesini güçlendirmek için ölçülü sözler kullanılmıştır.

Eserlerde tespit edilen ölçülü sözlerin genel olarak hak, adalet, suç, özgürlük, işkence, aşk, ölüm seveda, sevgi, kader, açlık, sefalet, vatan-millet konuları üzerine söylendiği görülmüştür. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

“Ömür değil de hüküm. Zira atmaca gibi çarpar karşısındakini, sığına yol gösterir gibi bağıır.” (TR:7)

“Kuşu kurt okursun, küçücük eniğin de çoban köpeği.” (TR:13)

“Cigara ateşinden büyük yangınlar çıkmaz Emin Efendi” (TR:13)

“Sen anlamadın ki benim dediğimi, o gelen üç mapusaneyi kasıp kavurmuşsa biz de sekiz senedir pala sürüyoruz burada.” (TR:14)

“Bayırın kimin kasığından düştüğü belirsiz bir ip sürüyen gelir, durup dururken adamın başını belaya sokar.” (TR:14)

“Gitmez Dayı gitmez, arı baldan kaçmaz!” (TR:42)

“Yat be Çavuş” dedi. “ Fazla da canını sıkma. Sabah ola hayır ola. Biz düzeni tekere uydurmuşuz. Teker dönüp gider. Kimse bizim tekerin önüne taş koyamaz!” (TR:15)

“Canım Ali ağa” dedi. “Ben de postu bırakır kaçarız demek istemedim. Mesele o değil. Mesele şu, bayırın hangi orospusunun kasığından çıktığı belirsiz bir ip sürüyen gelir, adamın başını belaya sokar. Benim dediğim bu. Hoş ben bir başıma da kalsam, beni tutanların hepiciği karşıya geçse Allah sayesinde ölmeden kimseye post kaptırmam ya!” (TR:15)

“Ne bir yaprak uçar gider tatlı bir rüzgârda.

Ne de bir su akar toprakta şırıl şırıl.

Aysız, yıldızsız, namussuz bir mahpusane gecesi.

İnsanlar uzanmış zaman salhanesinde.

Kara kaplı kitaplar vermiş hükmünü. “

“Adaletin kılıcı ömrün kara tavanında asılı.

İnsanlar, insanlar hasta koyunlar gibi kesili.

Rüşvet yemiş gardiyanlar domuz gibi besili.

Nizam üzredir hurda her şey.

Müdür kanunlara karışır, Abdurrahman Çavuş mahkûmlara.

Bir hayattır ki hâsılı, süngülü jandarmalı.

Gecesi bir başka âlem, gündüzü bir ayrı iç yarası.

Sürüyüp geçer zincirini tembel zaman” (TR:16)

“**Biraz gevşek davrandı mı karsısındakilerde armut gibi gelip ortaya niyetlerini açığa verecekler, Çavuş da onları olgun armut gibi birer birer toplayacak, bu ateş de daha yanmadan sönüverecekti.**” (TR:17)

“Mahkeme günleri yaklaştı mıydı **kısa bağlanmış dana gibi döner dururdunuz.**” (TR:18)

“**En uyuz kardiyen imüğünüzden tuttu mu zebun köpek enikleri gibi başlardınız vızıklanmıya, sizi kardiyenin elinden alan kimdi?**” (TR:18)

“**Bubanız sizi bir şaplak vurmada mı böyüttü? Demek ki zopa her zaman lazım!**” (TR:18)

“Kumar olmazsa mapusanede hayat durdu demektir. **Hayat aynı bir damar gibidir. Akar içinde ığıl ığıl kıpkızıl kanı.** Damar, kumar nasıl da bir benzerlik var arada. **Damar kanı döndürür. Kumar da parayı.** Kumar olmazsa para dönmez. Para dönmezse zefillik olur. Hadi bakalım durdurun kanı. **Ne olur o yılan gibi sağılan damarlar? Orospu uçkuru gibi pörsür gider.** İşte kumar durdu mu mapusanenin olacağı da odur. Pörsük buruşuk orospu uçkuruna döner her şey. Bu böyle bu. Lakin sen gel de bunca kafası dönmüş enayiye anlat bunu.”(TR:19)

“Evet dediğim bu. **Helbette bayırın bir ip sürüyenine kendiliğimden boynumu uzadacak değilim.**” (TR:19)

“Bu evham be Çavuş. Vallaha evham. Kimmiş bizim karşımızda cephe tutacak? Şu üç beş baldın çıplak mı?” " Öyle deme Ali ağa. **Bi kere yeşilbaştır yılanı zehiri veren. Sen Kirmastılı'yı görmezden gelme.**” (TR:20)

“**Mevsim mevsim değişir bu insan kısmısı Hayvanlar da böyledir.**” (TR:20)

“Kapışır, hele ki mevsimini bulsun. Sen yaz günü kurda rastladın mı hiç. Kaçar adamdan çakal sanırsın. Lakin bir de zemheride gör aynı hayvanı. Ateş olsan korkmaz, üstüne gelir.” " Şimdi Kirmastılı da böyle bir hava mı kollar demek istiyon sen?" (TR:20)

“Eloğlu meydan bırakırsa sen de at koşturmazlık yapma.” (TR:20)

“Ne dediydik Ali ağa!” der. **“Çok acayip bir yerdir yalan pazarı. Orda bir alan bir satmaz. Bir alan mutlaka on satar.”** (TR:22)

“Böylecene çeşit zenginleşir. Git pazara kendi sattığın yalanı tanımazsın. Birdi, bin olmuştur. Bir de buynuz kulak takılmıştır üstelik.” (...) **“Ha ne dediydik? Ortalık eyice karıştı. Sapda aynı çuval da saman da.”** (TR:22)

“Onu öldürmek dağda çoban öldürmeye benzemez.” (TR:23)

“bizi mahcup ettin be yeğenim, senin dilin parandan tatlı deyişi.” (TR:26)

“Yunan gâvuruna bile böyle kıyılmaz. İnsan gözü bunca haksızlık görür de gene aldırmayarak rahatça kapanır mı?” (TR:27)

“Madem iradene hâkim değildin keşke bıçak taşımasaydın.” **“Bunu söylemesi kolaydır müdür bey, benim vilayetimin erkekleri ağzından emziği atar, beline bıçağı sokar.”** (TR:28)

“Bir de şunu değişmez bir yol olarak seçtim kendime. Bu dünyanın hesabı ahrete kalmamalı. Mahpushanelerde de yolsuz bir iş görünce hesabını ahrete bırakmadım. Haksız bir iş olunca hemen karıştım.” (TR:29)

“Mahcup ettin bizi be dayı” dedi. **“Adamı yüzüne karşı met etmezler. Koltuklanmız kabarırverir sonra. Kof gurur insanın ölümüdür.”** (TR:31)

“Emir altında gördüğünün de bir tadı lezzeti olmaz doğrudur.” **“Komşu çocuğunun oyuncağıyla oynamaya benzer bu. Qynayıp oynayıp tam kendi âlemine daldığın zaman gelip elinden alıverirler.”** (TR:33)

“Zaten değişmez bir hayat kavgasıydı bu, kazıdığı hiçbir zaman sivriltmeyeceksin. İnsan gün olur üstüne düşer ve bir yanları acır sonra. Çakal besle, bir hayvan gerekse havlatmak için köpek besle. Ama kurttan kaçın daima, gün olur aslı aklına düşer ve ekmek yediği eli koparıverir. Taşın sivrisinden kaçınacaksın. Körleştireceksin onu fırsat buldukça. Bir adamın baktın ki gözü karadır, hiç gaflette olmaya gelmez ona göz açtırmayacaksın. Açtırdın mı kendini yok bil.” (TR:35)

“Bir de kurt küçükten büyür yeter daima. Ve sonra korkunç bir canavar kesilir. O nu büyütmeceksin. Bu nasıl olur? Hiç vermezsen ölür. Çok verirsen yer kudurur. Ölçülü vereceksin yalını.” (TR:35)

“Zebun olacak daima bıçkı çeken Lazların köpekleri gibi. Gölge gibi sekecek yanında daima, ama uluyup paçalarına dalamayacak. İnsanları da karşısına dizdin mi mesela hangisinden taş gelir bileceksin. Ve o insanı daima körleyeceksin, göz açtırmayacaksın, elin ensesinde olacak.” (TR:36)

“Ceza istediği kadar uzun olsun” dedi. “Yeter ki mahpushane koridorları kısa olmasın. İnsan bir kere voltaya düştü mü her şeyleri unuttur. Neden böyledir bu? Çünkü volta cezanın törpüsüdür.” (TR:37)

“Yiğit olan namına leke sürmez.” (TR:40)

“Eski devirleri hep bilirsiniz kimde kaşınacak tırnak kaldıydı. Sözüm fıkara insanlar için tabii. Zenginler için bir lafım yok. Onların kışı yaz, yazları da kıştır.” (TR:41)

“Belki de ömürlerinde bir kerecik kendi kendilerine kanun yapıp kendi işlerini kendilerini gördüler. Ve bu davranışları onları jandarmalı, hâkimli, mahpushaneli adaletle yüz yüze getirdi. Yıldırım çarpmış dağ çobanı gibi şaşırma fırsatı bile bulamadılar.” (TR:48)

“Bir belayı karşılaştığı zaman defetmek pek büyük bir başan sayılmaz. Mesele o belanın doğmasına meydan vermemektedir.” (TR:49)

“Çulsuz kaldın emme gene de aklın yerinde. Ava çıkan it gibi her kokuyu alırsın. Cahalsın emme her şeyleri de bilirsin.” (TR:50)

“Adamı ben adım atışından tanırım. Aha şuraya çiziyom. Bu meydan bu adamın!” (TR:50)

“Fakirin malı, zenginin bahçesine giremez!” diye geçirdi aklından.” (TR:51)

“Biz daima kurdu kurda boğdururuz!” sözü resmi sıfatlı bir kişiye, ünlü bir müddeiumumiye aittir.” (TR:56)

“Senin bana borcun 75 değil 150 kaat” dedi. “Hadi git hangi taş büyükse ona vur başını! Seni arkalayan kimse bu meydana o gelsin.” (TR:78)

“Ben eşek çobanlarına el vurmam! Sona yedi kâinat güler bana. **Benim vuracağım adamın postu para etmeli.**” (TR:78)

“**Birinin başında bir kabak patlayacak derim**” (TR:79)

“**Gelen oldu da gelmemi dedik.**” (TR:80)

“**Ama düşman kapıda, dur beklemini diyelim.**”(TR:80)

“Yerler zor çekiyor heybetini, çok bir cümbüş hali var bugün Çavuş'un. **Tek tek basıyor, sanırsın ki mızıkaynan yürüyor.** Kıyıdan köşeden onu süzüyorlardı.” (TR:82)

“Ramazan ağır ağır ona doğru yürüdü. **Kara taşlarda bilenmiş, ağılı bir bıçak gibi kinle baktı** Çavuş'a. Ve belli ki kararlıydı. Bir şeyleri bölmek veya ölmek için gelmişti şu meydana” (TR:87)

“Kolla dedim sana. Çek sedef kakmalı bıçağını. **Gafletten faydalanmak yok bizim kitabımızda**” (TR:87)

“Ağılı bıçağı şimşek gibi yandı söndü. Kavganın tadı çıkmamıştı hasım davranmayınca. Çekildi Ramazan. **Boyunduruktan kurtulan acemi manda gibi silkindi.**” (TR:87)

“**Zor daima zorbaya karşı kullanılır.** Burada ise zorba yok. O halde onların ne işi var burada?” (TR:89)

“**Kavi bir yürek olursa bilek de yaparmış vazifesini. Yenilirse yenilginin acısını alnından silermiş. Ama bıçak kınından çıkmazsa yüzü kara düşermiş adamın.**” (TR:90)

“Şurası açık olarak görülüyordu ki, **bulanık suda balık avlamak isteyen** birkaç kişiyi saymazsak mahkûm halinden memnundu.” (TR:92)

“Bak Çavuş” dedi. “İşte bunu istemem! **Sen muhabbete zehir katıyorsun.** Olan bir işin üzerine sürmek olmaz. Bir fayda da sağlamaz. **İç yarası kapanmaz hiçbir zaman bilirim. Ama ateş küllenir.** Ben meydanda kapıştım seninle. Vuruştum. Oldubitti. O defterleri kapattık. Eğer iki damla kandaysa bütün mesele, çek bıçağını istediğin yere vur. Vurma demem.” (TR:93)

“**Mert olan hem ölür hem de öldürür.**” (TR:93)

“Adamı böyle sahipsiz uyuz eşek gibi dağda koyuverirler işte. Darılmayın ya siz sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana!” (TR:94)

“Geceleri uykum kaçır, düşünür düşünürüm. **Karanlık kuyulara dalar giderim.**” (TR:96))

“**Güzel olur öpmek isterler, çirkin olur tepmek isterler**, böyle garip bir dünya bu... Süreyya'nın da ne geldiyse başına güzelliğinden geldi.” (TR:97)

“**Neler öğütürdü bu kadim değirmen, bulanık suyu acep nerelerden gelirdi?**” (...) (TR:98)

“- Bir ahır zamana gelmişiz" dedi. "Saat on iki." "- Evet" dedi ötekiler; "**kitabın taa ortasından açtın** hacefendi..." Sonra ağır ağır devam etti adam: "- **Paranın tuçu (Tunç'u) insanın piçi çıktı. Zina bina çoğaldı. Büyüğe hörmət, küçüğe şefkat kalmadı. Avratlar öteberisini açtı sokaklarda...**” (TR: 98)

“Ben ne diyorsam **kuyruğunu değil kulağını ver** de öyle dinle! Her lafımın bir ispatı vardır. **Senin gibi elli tanesini eşek diye pazara çekseler, para değil bir imza basar da alırım!**” (TR:103)

“Boş ver be Melkon baba" dediler. "Seni biz bilmiyoruz da Hasan Kaçar'dan mı sorup öğreneceğiz! **Umur görmüşsün, yaş yaşamışsın.** Senin ne adam olduğun adım atışından belli. Başka lafa bakalım. **Sen tarih kitabı gibi** bir adamsın be Melkon baba. Anlat bize şu geçmişlerden." (TR:104)

" İşte biz böyle günler görmüşüz!" dedi "bu memlekette. **Ama bazı gözler vardır ki bakar kördür, bakar görmez! Söylersin sözünden bir şey anlamaz.**” (...) (TR:109)

“Bırak bu çadırcılar havasını be Melkon!" dedi. "**Hep eski şarkılar söylüyorsun. Bırak bu eski hikâyeleri. Ölü buralarda kalacak sahipsiz hayvanlar gibi.**” (...) (TR:109)

“**Dünyada gönül yaresine çare bulunmaz!**” (...) (TR:115)

(...)” Ne kasaptan et geldi ne de hava değişimi için müdüriyetten cevap. İş uzadıkça namussuz gecelerdeki **kör kandil gibi umut da eriyip sönüyordu.**” (...) (TR:116)

(...) “Körpecik ciğerleri Çoban'ın, **fukara pabuçları gibi mi sökülecek parça parça? Bir feryat bile koparamadan çevresinde sararan yapraklar misali mi dökülecek?**” (TR:116)

"O" dedi, Çoban'ın ölüsüne hüznle bakarak " **Bize verecek üç damla kan bulabildi, ama ne yazık ki biz ona üç kemik pirzola veremedik! ...** " (TR:117)

"Bu kadar piyaza naz, böyle yalvarmaya can dayanmaz. Sevinir sevinir Elmas'ın esmer yüzü. Kardaşçasına yürekten güler." (...) (TR:119)

(...) **"Trakya'nın kışı pek, adamları sert olur. Boş ver böyle dalgalara."** (...) (TR:119)

"Aldırmayın be abiler" derdi, bana kederli yüzünü çevirerek, **"ceza sefamız, sehpa dersin salıncağımız"**. Bir Elmas'cıkla bu dünyada ne artar ne eksilir? **Can dediğin bir soluktur o da kesilir, bir varmış bir yokmuş olur** biter." (TR:120)

(...) **"Dağlara dağlara kaçayım derim senden!"** gerçekten de **yularını koparmış bir kısrak gibi**, azgın yelelerini savurarak uzaklara kaçıyordu Hanife. Elmas çaresiz kırık kemendi elinde, boynu bükük bir beygir çobanı gibi bakıyordu peşinden." (TR:124)

"Çok şeyler oluyordu şu dünyada. İnaniılmaz şeyler oluyordu. "İnsan yanılabılır" dedi Elmas **"Evliyalar bile azarmış.** Türkülerde bilem söylenir bu."(...) (TR:125)

"Kimlerin kapısına ayak basayım şimdi ben? Ya kapı kapamaya kalkarlarsa yüzüme?" (TR:129)

"Razıyım kesilsin bütün çeşmelerde suyum.

Ben çekilmez bir hayatın boynu bükük yolcusuyum.

Toprak gibi yarılın dudaklarım sıcaktan

Erişilmez olsun dallar, kendine olsun meyveleri...

Dünyada gülemeyen Elmas'ın ahirettir belki en rahat yeri.

Başım önüme eğik, kopsun istersen bütün kuşkanatları, gökyüzüne kaldırmıyorum. Uçuruma sürsün biniciler atları aldırmiyorum... " (...) (TR:131)

(...) **"Ben de böyle çirkin bir işin kurbanıyım. Orospuda vefa olmaz, puştta ar, söğüt meyve vermez, kavak da nar!"** (TR:137)

"Yazz; kâtip hukuktan, asayıştan, adaletten yaz! Yazz; tomar tomar takırdat daktiloyu! Cemiyette huzurun temeli asayiş, asayişin temeli adalettir!" (TR:140)

(...) **"Müdür kırk yıldır bu işlerde bulunmuş da kanuna nizama pek aldırıldığı yoktu. O, hiç fütursuz gidiyor, kanun istim gibi peşinden geliyordu."** (TR:151)

(...) “Duvara da şöyle yazmış; 'Canım tükendi. Artık yayan gidemem. Bunun uçun gendimi astım. **Dövlete Millete şan olsun!**'” Tabii vekâletten duymuşlardır Bekir'in kendini neden astığını.” (TR:163)

(...) “**Bilekten üstün bilek, yürekten üstün yürek vardır. Elin oğlu vurdu muydu ejderha olsa köstek takılmış manda gibi yerlere yuvarlar adamı!**” (TR:174)

“Ben işin o tarafını da düşündüm. Hem ilkin o tarafını düşündüm. **Düşmanı teraziye koydun mu karşısına dirhem koyacaksın, pamuk tutamı değil. Yoksa yandın gitti gâvur damı gibi.**” (...) (TR:174)

(...)” **Kınında çekilmeye hazır bir bıçak gibiyiz!** Bir de siz baskını yabana mı atıyorsunuz?” (...) (TR:174)

(...) “Baskın değil böyle **kıçı kırık iki zibidiyi**, paşaları şaşırtmış arkadaş. **Zora, beylerin bile borcu var** demişler!”(TR:174)

(...)” Ya aksi bir vaziyetle karşılaşırsaydınız ne yapacaktınız? Kumardan üç beş kuruş kapmak için **canı pazara çekmek** doğru bir şey mi?” (TR:179)

“**Zaten bu bıçak dedikleri derisi sedef gibi parlak, daima karanlık sularda gizlenen acayip bir balıktı. Kan kokusu almayınca bir türlü su yüzüne çıkmıyor, saklanıyor saklanıyordu.**” (TR:221)

“**Camilerden zalim çıkar, meyhaneden merhamet...**” (L:11)

“**Zengin sürüsünün tok çoban köpeği gibi rahat yatar daima.**” (L:11)

“**At, yem torbasına gelir... İçi boş olmamak şartıyla**” ...(L:20)

... “Atatürk, '**karakollar adalet açılan ilk kapıdır**' demiştir... ” (L:21)

...” **Adam kağıyla tavşan avına çıkmış...**” (L:37)

“Öyle bodrumlar vardı ki mahpushanede, **kuduz köpeği on gün bağlasan, hiç direnmez hemen kuzu oluverirdi.**” (L:46)

“**İnekler**” daima “**çomak**”la yürümez! Arada “**ot**” da olacaktı...” (L:47)

“**Sonu gelmeyen günler, çarık gibi eskitiyor adamın gönlünü...**” (L:70)

“Yoksa, Çakırcalı 'yı saklayan dağlarda olmadığımı ben de biliyordum. Köroğlu, '**yiğitlik kadim**' demiş. Böyle söylüyor yaşlı mahkûmlar. Muhtar, bunu da benden işit: **Kahpelik bir marifet değildir!**” (L:72)

“Hangi peygamberin ümmeti olduğumuzu biz de şaşırdık.” (L:97)

“Okumak manevi köleliği silip atar” diyor. “İnsanın içinden; kalır bir maddeten kölelik. O da insanların yapacakları şuurlu bir savaş sonucunda ancak kaldırılabilir... ” (L:106)

“Çünkü can denilen serçe dayanır ve kolaylıkla kabul etmez yenilgiyi. Kendi küçük ama çok büyük umutlar taşır kanatlarında. Bir ağaç kovuğuna çekilip sinivermez. Kocaman bir kartal olur çıkar meydana canına kastedilince. Ölüme teslim olmaz.” (İ: 27)

“Kulağım da benden evvel gelip geçmiş insanların yaptıkları ile doluydu. “Kanın yıkadığı şey başka, suyun yıkadığı şey başka” diyorlardı. Ben de inanırdım buna. “Su mendil temizler, kan da namus”. (İ:127)

“Çok çalışan az yiyor, kötü giyiyordu. Az çalışan çok konuşan gölgeliklerde, imam, bu işler Allah’tandır, diyordu.” (İ:129)

“Kimlerin bu işi ne için kolladığı pek belli olmaz ve harama uçkur çözenin beynine kurşun uzaktan gelmez.” (İ:158)

... “Ve adamın beynine dayadı mıydı namluyu, dudak lezzeti arayan ağzını kanla doldurur.” (İ:159)

“Bir adli müzaharet masalı vardı ama o da hiç bir zaman kurnası ıslanmayan süslü bir çeşmeydi.” (İ:180)

“Ne çare: Felek yar olmamıştır bahtı siyaha” ...(İ:267)

“Susuz, çölde özlenen bir yudum su gibidir bence şiir. Onu siyasi savaşla birleştirmenin çarelerini aramalı.” (TA:26)

(...) “parasızsan tavşan gibi korkaksındır. Yenemediğin bir çekingenlik gelir yapışır sana. Derdini değil bir arkadaşına, kendi annene bile kolay kolay açamazsın?” (TA:63)

“Gönül kuşu iki dalda olamazdı. Bir dal taşırdı onu. İki dalda olmak isterse olmazdı işte. Taa dedelerimizden beri böyleydi bu. İki dalda olmak isterse ya gönül kırılırdı ya da dal... “ (TA:92)

“Bağırırlar Allah bağırırlar, · **'Mağrur olma padişahım senden büyük allah var!'** diye. Kabarır mı sana ümmeti muhammedin göğsü ·kayalar gibi.” (TA:106)

“Eee... ' diyordu **babam, taşı uzaktan gören mi. -yoksa başını kayaya vuran mı? Elbette başını taşa vuran bilir hem taşı hem taşın acısını.**' “ (...) (TA:266)

“**Koyun ver, domuz al, iman ver küfür al,** nerede görülmüş bu?” (TA:287)

“**Domuz derisinden post, Ermeni gâvurundan dost olmaz** Selman Bey,» dedi. “Bunu böylece aklınızda tutunuz!” (TA:341)

“**Gemisini kurtaran kaptandı** anlayacağınız? Gücü kuvveti olanlar hükümlerini yürütüyor...” (TA:350-351)

“**Güvercinlere duyulan sevgi güzel. Savaşmak için kartallardan örnek almayı da yabana atmayalım...**” (P:17)

“**Amma da uzattın. Cevabı pahalıya sattın, kendini iyice naza çektin** be Ali? Öküz alım-satımı değil ya bu? ...” (P:42)

“Araba çekmiyorsa sandığına yükleneni, **hesabı arabacıdan mı yoksa beygirden mi sorarlar?** Yani kardeşler, yükü hayvanın sırtına sararız ama suçu hayvanın sırtına saramayız!” (P:58)

“**Aç çoban türkü çığırılmaz, tatlı kaval sürünün kulaklarını doyurur ama karnını doyurmuz!**” (P:59)

... “Öte yandan şunu da bilmeliyiz ki, **en ateşli fikirler bile savaşıp hayata geçirilmezse, dağılıp sönmeye, küllenmeye mahkûmdur!**” (P:72)

“**Öküzün biri bir yana, öbürü başka yana çekerse, saban çorağ batmaz. İnsanların kendi elleriyle azdırdıkları ateş, bazan cehennemi de aratmaz. Zulum durmazsa. Direnişte yorulmaz. Halk bir kere ayaklanmasın, işte o zaman padişaktan ferman sorulmaz. Kuruların yaş olacağı gündür, haramilere yas, yoksullara düğündür, ayakların baş olacağı gündür... Cins köpeklerin altından tasmaı var, beylerin paşaların huri misal yüzlerce yosması var.**” (P:137)

“**İnsanlar ya ilimle ya da zulumla idare olunur!** – demiş Demircili Mehmet Efe,” (...) (P:217)

“**Teke düşenin yuvasını şeytan yapar, ayrı davrananı kurtlar kapardı**” (P:245)

“Üçüncü Sultan Ahmet her ne kadar yeğeni Şehzade Mahmut’a verdiği öğütte: **“Vezirine teslim olma ve daima ahvalini tecessüs eyle!”** diyecekse de bunu artık saltanat koltuğunu kaybeden bir kişinin hissi davranışına bağlamak gerek.” (P:273)

“Batağa saplanmadan su almak dikene dolanmadan gül koparmak bir hayli zordur.” (P:340)

“Yoktan yonga kopar mı? ...” (P:341)

“Sakın deniz almasın seni ağına, bir balık için on canın gittiği çok görülmüştür.” (P:356)

“Hor bakma fakirin fukaranın hırkasına her biri dağı deler geçer arkasına...” (P:415)

“Bu kapı üzerinde kanatlarını açmış heybetli bir kuş sureti vardır. **Kazanç ve kâr dedikleri berhava olup uçar vahşi bir kuştur** eğer bu kuşu nezaketle avlayabilirsen bu bedestanda kâr edebilirsin nasıl yatını anlatır.” (P:435)

“Yıllarca altın kafeste baht değil taht beklemiş bu adam unutmayın dönmüş mü o taş kafası muş mulaya patrona Halil sanki ölmüş de sonra yeniden dirilmiş.” (...) (P:592)

“Avı vurmadan postuna pazarlık olmaz çünkü kaldı ki öte yandan olaylar şematik bir çizgide gelişmiyor ki...” (AK:42)

(...) **“dağların talihsizliği, kurtların egemenlik tasarımlarındandır.** Düşün düşün kendin söyle," ben pişman oldum" de," artık devletime karşı gelmeyeceğim" de.” (AK: 101)

“Ne demiş Stalin " **ben başkalarının kestanelerini ateşten almam!**” buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, düşman da bizim kestanelerimizi ateşten almayacaktır, yani polis, hakkımıza bir doğru bilgiyi yakalamışsa, ona belli ki **dokuzda yalan katacaktır.**” (AK:153)

" sönmez, ebedi her gecenin gündüzü vardır!"(AK:211)

(...) “namussuz bir düşmanın boyunduruğundan bükülmüş, geçtik ayaklarımıza bir çift pabuç bulup geçirmeyi, çocuklarımıza bir yudum su veren bile olmayacaktı. **O çocuklar ki bizim canlı bayraklarımızdır.** Zalim bir düşmanın köleleri olacaklardı yüzbaşı?” (CB:10)

“Biri doğar bini ölür, bu çocuklar bizim canlı bayraklarımızdır. “(CB:18)

“Az olsun, öz olsun, iki tatlı söz olsun; çocuklar,” demişti, “Bir avuç buğday alacağız diye biz, beş çuval saman sovuran siyaset simsarlarından değiliz? Neyimiz varsa ortada, ne çıkarmış yalan konuşup da gönül üzmekten?” (CB:59)

“Affedersin yakalım bey?” dedi “Son cigaram bu, **ağız acılanmayınca, gönül tatlanmazmış**” (CB:70)

“Haram yiyen horoz, öyle çalımlı çalımlı, ebedi ötmez! sen de biliyorsun ki **kardaşım, bu devran böyle gitmez!**” (CB:71)

“Evet, şunu demek isterim ki, bir gün gelir; **çuvalın ağzı dururken dibinden delen kimdi;** diye sorarlar adama?” (CB:71)

“Ne güzel söylüyordu Derviş Ahmet: “**Hor bakma fakirin flkaranın hırkasına! Her biri dağı deler geçer arkasına!**” (CB:72)

“Asılacak bir kimseye bile: «**Son sözün nedir?**» diye soruyorlar. Neden sen karına bu **hakkı vermedin?** işte ben sana bunun için: «Vur, ama, önce dinle!» diyorum.” (CB:84)

“İyi ama, yakalarından tutup soramazdık ki; onlar da varsınlar böyle yaşasınlar (**Herkes kendi, âleminin padişahıdır!**)» dememiş mi Namık Kemal.” (CB:105)

“Gerçi ilk adımı atmak bize düşerdi ama, yüz bulup da bunu yapamamıştık ki, şöyle güleç bir yüzle uzanıp evlerine «**hoşgeldiniz**» diyememiştik. Ya adamlar ters çıkıp **Hoşbulmadık** derlerse ne yapacaktık? (CB:105)

“Biz de güldük **içimiz kabara kabara:** “**Hoşgeldiniz. güle güle oturun**” dedik uzaktan. O anda hiç de anlayamadığımız bir şey oldu; otomatik bir perde gibi gülüşünü kapayıverdi kodın; camdan çekilip içeri girdi; **tenezzül buyurup** da «**Teşekkür ederim**» bile dememişti. Eee dedik «**bu kadarı da fazla,** ne kibirli şeymiş bunlar?»” (CB:107)

“**Ne ölümüze ne ölünüze!** Bir yudum su, bir tutam tuz isteseler vermeyecektik. «Evimiz yanıyor» deseler **görmezden gelecektik;** bu kadar da kabalık olur muymuş canım? ulan sen, istersen **sıkı fıkı olma;** sonuçta o senin ipeceğin bir iş, ama, bir Tanrı selamı versen gavur mu olursun?” (CB:107)

“Derken; kararıyor pencerelerdeki ölgün ışıklar, tekmil köy derin bir uykuya varıyordu; bu da gösteriyordu ki, İyi kötü **herkesin ipi kuşağına denkti.**” (CB:115)

“Dünyada üç kısım insan vardır” diyordu 'Birincisi yediğı lokma için yapar ömrünce cenk. İkincisinin ipi kuşağına denk, üçüncüsü de- Haşa huzurdan anlı şanlı pezevenk!’ (ÖP:56)

Yukarıda tespit ettiğimiz ölçülü sözlere ait örnekler Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda adlı eserlerden seçilmiştir. Günlük yaşamda insanın başına gelen her türlü olayın bir değerlendirmesi gibi söylenişleri kısa ve manalı, özlü sözler Kerim Korcan’ın hikâye ve romanlarında atasözlerine, deyimlere ek olarak anlatıma derinlik kazandıran unsurlar olarak yer almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KERİM KORCAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1. HALKBİLİMİ

Halk bilimi belirli bir yöre, bölge ya da ülkede varlık gösteren halka ait her türlü maddi ve manevi kültürel unsurları temel alan ve bu unsurları bilimin öngördüğü yöntem ve metodları kullanarak veri elde eden, derleyip; sınıflandıran, çözümleyen ve anlamlı bir bütüne ulaşmayı hedefleyen bir bilimdir (Örnek, 1977:15) Çalışmamızda halk bilimi çatısı altında karşımıza çıkan alt başlıklar şu şekildedir.

3.2. BARINAK-KONUT (HALK MİMARİSİ)

İnsanın varlığı ile barınma ve dış tehlikelere karşı korunma ihtiyacı da kendini göstermiştir. Halk mimarisi, halkın kullanım ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğu yaşam çevresidir. Halkın ihtiyaçlarına göre biçimlenen, toplumun yaşam tarzını, inanış ve geleneklerini ortaya koyan kültürel bir unsurdur.

Halk mimarisi toplumun bazı değer yargıları, aile ve akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, gelenek görenek ve inançları, sosyal ve toplumsal birçok bilgiyi barındıran kültür unsurudur. Halk mimarisinde ihtiyaç ön plandadır. Halk mimarisi ürünleri halkı oluşturan bireylerin kendi çabaları ya da yerel ustalarca, bölgeye özgü malzemelerin (toprak, kil, kum, taş, çakıl, ahşap, vd.) kullanılması ile meydana getirilmiştir. Halkın kendi özünde bulunan nitelikleri yansıtır. Bu özellik halk mimarisini anonimleştirir.

Halk mimari unsurlarını yaşatmak ve korumak için özgün yapımına ve amacına uygun yeniden özellikler ekleyerek kullanımını sağlamak ve geçmiş yaşama ait unsurlar halkbilimi ışığında değerlendirilmelidir. Halk mimarisine karşı tutumlar, inanışlar kültürel çevreyi anlamada ve anlatmada önemli verilerdir (Baran, 2006:147).

Çalışmada halk mimarisi başlığı altındaki örnekler; Ev eşyası, konut çeşitleri, aydınlatma ve ısıtma, hayata yardımcı yapılar, konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler başlıklarında verilmiştir.

3.2.1. Ev eşyası (türleri, yapımı, kullanılışı)

Eşyalar, insan hayatını kolaylaştırmak ve bulunduğu mekânları süslemek ve daha birçok amaçlar doğrultusunda insan hayatının vazgeçilmezleri olmuşlardır. İncelediğimiz

hikâye ve romanlarda kısıtlı ve dar mekânlar söz konusu olduğundan eşya unsuru da bu yönde değişiklik arz etmiştir. Ev eşyaları, süs eşyaları, mutfak araç-gereçleri, ibadet için kullanılan eşyalar gibi örnekler tespit edilmiştir. Bulunan örnekler aşağıda verilmiştir:

... “Mahpusanenin kumarı onlarda. **Kahve ocağı** onlarda” (TR:13)

“Jandarmaların **düdük** sesleri duyuluyordu uzaktan. Tavanda **gaz lambası** çatırdayarak yanıyor, duvarlara asılmış **dolaplara**, sıradan **serilmiş yataklara** sarı ölgün bir ışık bırakıyordu.” (TR:16)

“Jandarmalar, sürgünün, yatak dengi ve bir de **tambur** çıkmıştı faytonlardan, bu mahpusane kuruldu kurulalı **bağlamadan** başka bir çalgı görmemişti. **Tamburu** eline alan mahkûm bu kocaman **kepçeye** biraz da şaşarak baktı. **Çalgı** kara bir **kılıf** içindeydi. Yeni **sazdan** yeni havalar dinleyeceklerdi demek.” (TR:26)

“Satı Dayı durdu, sigarasının külünü avucuna silkip eğilerek biraz ilerisindeki **küllüğe** bıraktı...” (TR:42)

“Hizmete bakan iki mahkûm sürgünün **yatak dengini** omuzladılar.” (TR:26)

... “Hasmını kat önüne elinde **bıçak** adım adım kovala. Ramazan çok beğendi burasını. Ve kendisini saygıyla takip eden yeni arkadaşlarına döndü...” (TR:37)

“**Minderi yatağının** önüne konulmuş. Ramazan şöyle bir durdu baktı. Yeni yerini hiç de yadırgamadı. **Minderine** geçti oturdu. Sırtını yatağına dayadı...” (TR:38)

“**Postu** sermiştir bir köşeye; ağa da o, bey de o. Duvarda **halı, divanında battaniyeler** renk renktir.” (TR:40)

...” Sol eli pantolon cebinde, sağ elinde arada biçimlice salladığı bir **tespih** vardı...” (TR:49)

“Başı önüne eğik, **tabakasından** bir sigara çıkararak yaktı...” (TR:51)

“Gecikirse belki de iş işten geçmiş olur ve kâtip Emin Efendinin **enfiye kutusu** onu kurtarmazdı. ... **Sarı tespihini** yudum yudum çekti ve kendi kendine söylendi” (TR:76)

“Bekir Ağaya gelen pusula iki. Ramazan oynanmak istenen oyunu anlıyordu. San **tespihini** yudum yudum çekti ve kendi kendine söylendi.” (TR:76)

“Araba eski, beygir perişan (...) bir iki **yatak ve çanak çömlekten** ibaretti eş yalan, yüzü soluk **yorgan** perişan...” (TR:96)

...” Konuşarak bitirirler yemeklerini. Sonra Elmas ellerini silip **sedire** uzanır.” (...) (TR:121)

(...) “Aylardır almıyorum elime **kemanımı**. "Ömrümün neşesiz geçti baharı' diyen **radyomu** susturdular. **Saksıların** ben vermiyorum artık sularını, solarsa çiçekler suçlu ben değilim.” (...) (TR:130)

“Sıkılarak duruyordu odanın dört duvarı. Kötü şeyler olmuştu döşemeyle tavan arasında. **Komodın** yaslanmış duvara, küçülmüş sanki kendi kendine. **Radyoda** susmuş bütün istasyonlar. (...) **Kilimler**, kâh ala kâh mora çalarken yüzleri: 'Biz bir şey görmedik diyorlardı,' gündüzleri.” (...) (TR:131)

(...) “Başka laf kalmadı mı yahu? Asılın bakalım **tabakalara**.” (TR:143)

“Ali efendi **makasının** şıkırtısına dalmış önündeki kara kelleyi onarmakla meşgul, evet makamında kafası iner kalkar.” (...) (TR:149)

(...) “Bu da galiba müdürün aşırı bazı meraklarından ileri geliyordu. Mehdi bey, **tavlanın** iyisini sever, güzel bir **ceviz sandığa** bayılır. **Sandalyenin** biçimlisinden geçemezdi. Gönül bu, **tabaka** ister **dikiş kutusu** ister onun için müdür imalathanelerden hiç çıkmaz, beyaz saçlarıyla muhterem, çalışanları dalgınca süzer, birer **sandalye** öbürüne kutu modeli tarif ederdi.” (TR:151)

(...) “Temizlik deyince bunun peşinden **yedek çamaşır**, **odun**, **sabun**, bol su gelirdi. Yemek deyince de **kazan** gelir, **kap** **kacak** gelir, hülasa bir vefasız yar gibi salına salına tahsisat gelirdi.” (TR:153)

(...) “Karşıdan tanıdık bir çingene geldi. Bizim Çakır yorgundu. **Üvendiireyi** omzundan geçirip, kollarını dirseklerinden sarkıtmıştı.” (...) (TR:167)

(...) “O mahpuslara düşünmeden harman zamanı günlerce **tırpan** sallamıştı ekin tarlalarında, oof dememişti bir kere.” (...) (TR:174)

(...) “Salondan gelip geçen mahkûm biraz evvel tutuşmak için bir **kibrit** bekleyen durumun böyle bir sonuca gelip dayanmasına şaşıtı.” (...) (TR:177)

(...) “Yalnız koğuş kapıları değil bu arada Ali'nin **tahta bavulu** da açıldı ve o **bavuldan** çıkacak şey her şeylerden önemliydi. Ortılığı allak bullak edecek gizil bir **silah** mı vardı orada? Ali kat kat açtı **çamaşırlarını**.” (...) (TR:186)

“Mahpusane bahçesinde bir **masa**, masa üzerinde bir **sürahi** su ve onun yanında da bir **bardak** vardı. Çok uzun seneler yatan mahkûmlar söyledi ki, bu vilayette mahpusane icat olalı bahçede kendini bildi bileli taa göbeğinde bir **masa** görmemişti. Canı yok ki dile gelsin merak içindeki mahkûma söylesin. Ne işi var buralarda? Burası mektep değil, hükümet dairesi değil. (...). **Masa** etrafındaki **sandalyelere** konuşarak oturdular. Daha evvel bahçeye alınan mahkûm gözlerini **masaya** dikmişti.” (TR:192)

(...) “Hiç ummadığı bir zamanda, beklenmedik bir haberle müddeiumuminin **telefonu** acı acı çalmıştı. Mahpusane müdürü konuşuyordu **telefonda**, sesi telaşlı ve cümleleri kesik kesikti.” (...) (TR:199)

(...) “Kara, yuvarlakları iri **tespihini** bir daha ve bu sefer hırsla çekti. 'Ahmet pervasız devam ediyordu.’” (TR:208)

“Müdür yalnız mahkûma değil de maltız dumanından is tutmuş tavanlara, yer yer eskiyen **döşeme tahtalarına**, hemen her mahkûmun başı ucunda asılan **dolaplara** baktı. Tavan isten kapkara, **döşemeler** harap ve pis, **dolaplar** münasebetsizdi.” (TR:210)

(...) “Aradan çok zaman geçmeden müdüriyetin **daktilosu** sonu gelmez takırtılarla çalışmaya başladı. (...) Takırtı sabahtan akşama iki gün devam etti. **Kâğıtlar masalara** yığıldı. Müdüriyet odası işlek bir kırtasiye mağazasına dönmüştü.” (...) (TR: 211)

“Evet, müdür bey **dolapların** kaldırılmasını emretmişsiniz. Fakat biz buna imkân bulamadık. İçlerinde ekmek, **çamaşır, kap kacak** var. Bu sebepten kimseyi razı edemedim.” (...) (TR:216)

(...) “İstenilseydi pekâlâ dış bahçe kuyusundan çekilebilirdi”(…) Evet, müdür bey kuyudan alınabilirdi. Lakin **ip** yok, **kova** yok.” (TR:217)

(...) “Pantolon cepleri, kirli ceketler, **dolaplar, erzak sandıkları**, merdiven altları, dehlizler sükulatlarıyla müdüre karşı gelmişler, sakladıkları parlak demirleri inanılmaz bir maharetle gizlemişlerdi.” (TR:220)

“Demek dışardaki **kantar** içerde iş görmez, o gene Bursa'da kestane tartar tartar.” (L:24)

“Bir de **kitaplık** vardı karşı duvarda, işte bu tuhaf...” (L:29)

(...) “iki yılda bir yanan hamamın **külhanına** bakılır, böylece umut mahpushane çevresinin dışına çıkarılır” (...) (L:65)

“Şükrü biraz hırslı, tek tek düşürdü **sarı tepsinin tanelerini**.” (L:130)

“Demir parmaklıktı penceresi Sinop'a bakan küçücük bir odada tek başıma kalıyordum. Beş on **kitap**. Bir **tahta karyola**. Bir de **duvar takvimim** vardı eşya olarak...” (İ:18)

“**Karyolasının** kenarına oturup ellerini dizlerine koyarak, başı önünde saatlarca durdu.” (İ:281)

“Koca deniz kıyılarına sığmayan adam gelmiş bu **sandık** gibi rutubet kokan küçücük odaya kapanmıştı ...” (İ:281)

“Murat **fincanları** dizer. **Cezveyi** ateşe sürer. Şeref'e istediğinin göz önüne alındığını haber verir.” (TA:103)

...” Koskoca **güğümleri** sokaklara döktürmek daha mı bir güzeldi?” (TA:111)

“Bir de dükkân kapısından girince tam karşıya düşen bir **ayna** vardı ki önünde lavabosu. (...) İki **koltuğumuz** vardı topu topu. Az mı çok mu bir berber dükkânı için.” (TA:126)

“Temizlikten sonra unutturma, **usturaları** bileyelim.” ... (TA:127)

“**Ustura** ne güne duruyordu evde, **makas, tıraş makinası, tarak, berber kayışı** ne güne duruyordu?” (TA:128)

(...) sonra kallavi **fincanlarla** donatılmış **kahve tepsisiyle** içeri dönmüş, önce Reis'e sunmuştu. (P:23)

... “Hırsto ismiyle nüfusa kayıtlı bir **cüzdan** vardı üstümde... **Yolluk çantam** ve üç adet **battaniye** sıtımda, **haritam, pusulam** yanımda tam tekmiil yürüyor... (A.K:160)

3. Kısım kapısına varınca sağa sapıyor, **şapkalığın** yanındaki odasına gidiyordu. (...) Birgün oturduğum **kanepenin** biraz ilerisinde, **masa** üzerinde bir **gazete** gördüm... (AK:163, 164)

(...) **Karyola** gıcırtısı geliyordu yan tarafımdaki kapıdan. (AK:164)

“Bugün Anna bana bir **tepsi** yemek donatıp gönderdi... (AK:165)

Hasırlı şişesinden iyi su ikram edebilmek için...(AK:166)

Usul usul yanaştı bir külçe gibi uzandığım **ranzaya**...(AK:215)

Geçtik bir **boy aynasını bir el** aynam bile yoktu... (AK:221)

(...) Avlunun **tahta perdesine** abanıp, sağlarını sollarını ürkekçe kollayarak konuşurlar... (AÇ:12)

(...) **Bohçalar** açıldı konuşmalar bitince... **pabuç, terlik, şalvarlık, enterilik basmalar** vardı. (AÇ:15)

... “Öyle bir adam ki **terliksiz** yalınayak **halıya** bile basmazdı, **kuşani tenceremiz, karpuz lambalarımız** vardır. (AK:22)

(...) Yağsız çorbalara vurulan **tahta kaşıklar**, çeşidi seyrekleşen sofralar, rengini kaybeden **kilimler**, misafirleri eksilen **sedirler** kederliydi. (AÇ:23)

... **Tencere** ağlamaz ama insanlar ağlaşabilir aç kalınca. (AÇ:24)

... Aldı **üvendiye**yi eline ön tarafa oturdu. ... (AÇ:26)

... Uzaktan uzaktan **balta** sesleri geliyordu şimdi (...) (AÇ:33)

(...) bir iğneli **fıçıya** düşürülmüştüm vay be, olanca sesimle haykırdım... (AÇ:43)

“**Çamaşır sepetini** gösteriyordu baktım: “Sepet abla,” dedim... “(AÇ:45)

...” hoca sofada dikiliyor, bizi görünce gidip karşıdaki **sedire** oturuyordu, **halıyla** döşeliydi burası.” (AÇ:72)

“Kitabı kapamadan **rahleye** bıraktı hoca, ağır ağır yerinden doğruldu” (...) (AÇ:74)

“At var binişe geçmek için **eyer takımı** yoktu. Düşün yüzbaşı, ya da **eğer** vardı da atlara verecek **arpamız** yoktu.” **top** vardı ama, **kaması** yoktu. Kar yağıyordu o korkunç gecelerde yüzbaşı kurtlar ovalara iniyorlardı düşmandan daha düşman... ertesi gün savaşa kalkacak yorgun askerimiz, ayağımda **çarık** yoktu yüzbaşı yoktu, yoktu!” (CB:11)

“Çavuş her şeyimizdir. Kahvesinde nohut karışıkmiş; olsun. Çaylar dem tutmuyormuş, olsun. **Oyun kağıtları eski, sandalye yerine peykelerde hasır üstünde oturuyormuşuz**, olsun. Bazen kızıp, bizi azarlıyormuş, olsun; biz severek pazarlarımızı onun kahvesinde geçiriyorduk.” (CB:55)

“Sırtı duvarda asılıdı **hasır seccadeye** dayalı, sol ayağı altında. Kalkık sağ dizinden kolunu aşağıya sarkıtmış ve muhkem duruşuyla yeniden hazırlanmıştı konuşmaya; aralık aralık üç kere öksürmüştü: (CB:59)

“Yerli **dolap, gardırop, etejer, kütüphane**. Ev sahipleri için olsun, kiracılar için olsun çok avantajlı bir teklifti bu. (CB:94)

“**Yastığını yatak çarşafına** sardı, Sonra çıkarıp **yorganın** için soktu. Yerden **çaydanlığını** aldı, **yatağının** ortasına koydu.” (ÖP:28)

“Kendisi bir tane alıp ilıştırıyor dudaklarına; **başparmak kalınlığında küçücük bir çakmağı** var, talimli bir hareketle yakıp sigarasını ateşliyor: "Ben Soğanlı'da oturuyorum?" (ÖP:77)

“O, hiçbir şey olmamış gibi sakın duruyordu, '**Orak** yoz otları biçer **çekiç** de taş kafaları ezer!" (ÖP:98)

Çalışmamıza konu olan eserlerde eşya ile ilgili uygun tespitler daha çok hapishane hayatı etrafında karşımıza çıktığı görülmektedir. Hapishanedeki mahkûmlar tarafından kullanılan eşyalardan minder, yastık, yorgan, çarşaf, tespih, cezve, fincan, sürahi, gazlı ocak, tepsi, hasır, seccade, oyun kâğıtları, dolap, komodin gibi eşya isimleri belirtilmiştir. Ayrıca köylülerin kullandığı üvendire, sedir, orak, çekiç gibi eşyaların kullanımı da görülmüştür.

3.2.2. Konut Çeşitleri

İnsanın mesken tuttuğu bölgelerdeki iklim koşullarına, coğrafik özelliklere ve yine ihtiyaca göre şekillenen konutlar yapılaşlarına ve kullanılan malzemelere göre özellikler içerir. Kerim Korcan eserlerinde daha çok kırsal kesimdeki yapılardan ve köy evlerinden ayrıca karakol ve hapishanedeki yapılardan söz eder. Hapishanedeki yapıların taştan yapıldığını, kalın duvarlarının olduğunu, pencerelerinin küçük ve demir parmaklıklı ve köhne, rutubetli olduğu da dile getirilir. Ayrıca hapishanelerin koğuşlardan ayrı zindanlarının, işkence odalarının olduğundan da söz edilir. Tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Burada, yolun hemen solunda, sıvaları yer yer dökülmüş eski **kocaman bir yapı** var. **Karanlık pencereleri demirli. Yüksek duvarlar üstünde jandarma kulübesi, işte mahpusane** burası.” (TR:7)

“Abdurrahman Çavuş tek başına, kimseden perva etmeden bu **mahpushanede** sekiz senedir hüküm sürüyordu.” (TR:7)

“Güneş **mahpusane bahçesine** de doğmaya başlarken Çavuş adım adım dış **demir parmaklık kapıya** yanaşır.” (TR:9)

“Ama kasvet veren loşluk hemen de her **mahpushanede** vardı. İnsan biraz kısıdan düşünse belki de kabahati pencerelerdeki demir parmaklıklarda bulurdu. Güneş bazen en parlak rengiyle pırıl pırıl yanar da mahkûm gene "Işık, ılık, ah biraz ılık!" der. Kapalı bir hayat yaşayanın karamsar gönlü bu.” (TR:37)

(...) “Nihayet jandarma onbaşısının elindeki evrakta yazılı **konağa** varıldı. İşte şimdi **mahpusanedeler**. Bütün gördükleri güzel şeyler kısa bir film gibi bitivermiş, gerçek olan biber acısı hayat başlamıştı.” (TR:165)

“Kanı kurumuş eski **salhaneler** gibi, Osmanlı' dan kalma **köhne yapılarıdır ekseri mahpushaneler**.” (L: 19)

“Yay gibi yürüdü sonra, **taş ocaklar koridoruna** girdi. İki de gardiyan vardı peşinde. Burada sıradan sekiz **münferit oda** vardı. Kapılarında küçük, dört köşe delikler. Dışardan içeriye bakılırsa, hayal meyal seçilir içerdeki kişi. Büzülüp bir köşeye oturmuşsa görmek zordur.” (İ:122)

“Böylece hayallerimizdeki **konakların şatoların** pek çoğu yıkıldığı, daha Aydın bir dünyaya kavuşmuştuk şimdi. Bazı gerçekler Alaca perdenin arkasından teker teker gün yüzüne çıktılar.” (C:17)

“Domuztepe'ye götüren yolun kenarındaydı **Mürvet Hanım'ın evi; iki kat üzerine kurulmuş, aşağıdan Yüz senelik ömrü kahırla bu günlere getirmiş, yaşlı bir yapıydı bu. Dış tahta kaplaması yağmur serpintileri**, gün alazıyla, kara kurşun rengini almıştı artık. Kiremitleri yosunlu, eski renklerini kaybetmişlerdi yıldan yıla; camları tozlanmış pencereleri öksüz bir yalnızlıktaydılar.” (CB:113)

“**Dolmabahçe Sarayında**, mabeyn kâtibine, derin bir keder içinde: 'Sarayımın perdeleri eskidi, baktıkça üzülyorum, yeise kapılıyorum?' diyerek şikâyetlerde bulunan Sultan Reşat Padişahmış?” (ÖP:108)

Araştırmamımıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Capon, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda adlı eserlerde konut çeşitlerine örnek teşkil edebilecek unsurlardan konak, mahpushane, saray, şato, salhane, ev ve kulube gibi yapıların isimleri verilmiştir. İnsan yaşamının vazgeçilmez unsurları olan konutlar yaşanan dönemlere göre farklılıklar ile sosyal yaşam hakkında da bilgi içerirler.

3.2.4. Hayata Yardımcı Yapılar

Hayata yardımcı yapılar, insan hayatının kolaylaştırılması amacıyla daha çok evlerin, mekânların bir bölümüne, hemen yanına ya da yakınına inşa edilen belirli amaçlar için düzenlenmiş yapılardır. İnsanlar geçmişten günümüze bu tarzda yapılar oluşturmuşlardır. Bu yapılar hem bireysel hem de imcece olarak kullanılmış; köyde bir ocak, fırın, değirmen, hamam, mesire alanı, cami, mescit ve daha birçok çeşitlilik göstermiştir. Araştırma kapsamında incelenen eserlerde hayata yardımcı yapılar ile ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“**Üst kat koridoru** geniş ve hayli uzun. At koştur. Hasnını kat önüne elinde bıçak adım adım kovala. Ramazan çok beğendi burasını.” (TR:37)

“**Koridorda koğuşlar** karşılıklı. Her birinin kapısında bir baş sığacak kadar dört köşe delikler var. Koğuş hizmetçisi Ramazan'a sağ başköşeyi vermiş koğuşun dip tarafında. Böyle bir yerde hatırlı adamlar yatar ve icabında ayaklanıp koğuşu kuş bakışı süzer.” (TR:38)

(...) “**Salondan** gelip geçen mahkûm biraz evvel tutuşmak için bir kibrit bekleyen durumun böyle bir sonuca gelip dayanmasına şaşı.” (...) (TR:177)

(...) “Hâlbuki **bahçedeki çeşme** haznede kâfi su birikmediğinden ancak akşamlan akar. O da içmeye bile yetmiyor.” “Canım Ekrem Efendi su darlığı da bir mazeret olarak ileri sürülemez ki! İstenilseydi pekâlâ **dış bahçe kuyusundan** çekilebilirdi”(…) (TR:217)

(...) “iki yılda bir yanan **hamamın külhanına** bakılır, böylece umut mahpushane çevresinin dışına çıkarılır.” (...) (L:65)

“**Çamaşırhanenin** yanında **mahpushane çeşmesi**. Yapan onu türküye göre yapmış, yandan akıyor.” (İ:203)

“Harap bir **avlu**ya dört bir tarafı çevrilen bu evin, diğerleri ile bir bağlantısı yoktu.” (P:20)

“Narçiçeği çıldırtan bir sabah sanki karşınızda şaşarak gözlerinizi ovmuşsunuz. Bir köy Mağara'ya karşı bir köy Sakarya kenarında. **İki gözcük odası, bir de küçük perişan mutfığı.**” (C:27)

“**Makası yok, makasçısı yok, feneri yok, samaforu yok, demiryolu yok, binası yok. bir acayip istasyonlardı bu kır kahveleri şose boyunda, dedelerden kalma, atalar**

yadigarı civar köyler de inerlerdi bu kahvelere; Tefen'den Devrek'e, Devrek'ten Tefen'e gidenler de uğrarlardı. Kasaba dönüşü, köy yoluna sapmadan orada soluk alanlar da vardı.” (C:55)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Capon adlı hikâyelerde ve Linç, İdamlıklar, Patrona adlı romanlarda hayata yardımcı yapılara örnek teşkil eden koridor, salon, koğuş, hamam, bahçe, çamaşırhane, çeşme, mutfak, kahvehane gibi yapılara yer verilmiştir.

3.2.5. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler

Barınmanın sağlandığı konutlarda çeşitli ihtiyaçlardan dolayı bölümler inşa edilerek hayatın kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Konutlardaki bu bölümleri salon, avlu, mutfak, sofa, selamlık, yatak odası, balkon, teras, kiler gibi ayırmışlardır. Eserlerde daha çok hapishaneye özgü iç mekân ve dış mekân unsurları söz konusudur. Koğuşlar, atölyeler, zindan, hücre, hamam, avlu, bahçe, koridor, mutfak gibi konutlardaki bölümlerden tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Yediler çeşmesinden hemen sola dönülünce Arnavut kaldırımı döşeli, iki yanı akasya ağaçlı genişçe bir caddeye çıkılır. Sağ tarafta yenice bozulmuş bir mezarlık, solda **bahçelik bostanlık.**” “Daha on beş dakika yürümeden şehrin dış mahallerine varılır. (...) Her sabah **mahpusanenin genişçe taşlık bahçesinde** görünür, iri yapısıyla hemen ilk bakışta seçilirdi.” (TR:7)

“Güneş **mahpusane bahçesine** de doğmaya başlarken Çavuş adım adım dış demir parmaklık kapıya yanaşır.” (TR:8)

“Mahpusane müdüriyeti, mahpusane binasına bitişik tek katlı bir yapıydı Develer caddesinde.” (TR:26)

“Kapı altına tam karşı düşen duvarın dibinde birikmiş bir grup mahkûm Ramazan'a karşılayıcı geldiler. **Mahpushane bahçesi dikdörtgen kocaman bir baca gibi güneşi tepeden alıyor.** Par par yanan güneş altında şu yeni gelen mahkûm da pek yakışıklı.” (TR:30)

“Haydi kimse kalmasın, herkes **hamama...** ” diye bağıryorlardı. Çul, çaput, yorgan ne varsa hep ütüye girecekti... İdare memuru, başgardıyan **hamamın** önünde diler... Cıbıllar seke seke geliyor, çulunu bırakan **hamama** dalıyordu.” (...) (TR:155)

“Ama bu akşam öyle olmamıştı nedensen. **Üçüncü dairenin bahçe** kapısı hızla açıldı. Baş gardiyan Ekrem Efendi kızarmış, karmakarışık bir yüzle fırladı dışarıya.” (...) (TR:204)

“**Açık koğuşt**a yatıyorlardı; yani istedikleri zaman **koridora** çıkabilirlerdi.” (L:29)

“Bir acayip duadır bu. Okuyan yatakta, **mihrap mahpushane tavanı**. Kendi söyler, kendi dinler, yalancı umutlara kapılır.” (İ:36)

“Dört kapılı yeşil bir **handır** sanki burası. Gelen uğrar giden uğrar...” (İ:60)

“İşte köylerden bir köy. Ve işte ağalardan bir ağa. **Ağanın misafir odası**.” (İ:74)

... “Güyakim bizim **hamamda** pabuçlarını kaybetmiş.” (TA: 41)

“**Oda kapısını** açtım. Sadi **sofaya** çıktı. Sonra usul usul indi merdivenlerden. Bir an durdum **sofada**. Sokak kapımızın kapandığını duydum...” (TA:71)

“**Kahvenin ocağı** oradadır. Köşede pırıl pırıl sarısı, kocaman bir semaver kaynar ve ocağın önünde Trabzonlu terinisiler. Raflarda sarı kahve tepsileri, fincanlar, çay bardakları dizilidir. Bez düşmez hiçbir zaman Murat'ın elinden. Sazan kahve tepsilerini siler, bazan da yan tarafındaki bankonun beyaz mermerini.” (TA:103)

“Eskişehir'in o güzelim kudret **hamamları** onu bir gün bile çekmemiştir.” (TA:128)

“Onlardan hariç yol aşuru medreselerin iki kenarında **softa odaları** vardır, onlar da talebe ile doludur.” (P:159)

(...) “Sultan İbrahim bu makamın üç tarafına **müzehhep ve mutalla şebeke kafesler** inşa etmiştir... Beyazıt meydanının gök kubbesi çın çın çınlayacaktı.” (P:160)

“Orada **havuzlar, orada kuş kafesi gibi köşkler, saraylar, nurdan suları durmadan akan çeşmeler**, martılar gibi maviliği yarıp giden kayıklar kanatlarına inciler takılan kuşlar, binbir renkte çiçekler vardı.” (P:259)

“Buranın eşsiz dairesini, ulu kubbeli **Hünkâr Sofası** meydana getiriyordu ki Türk mimarisinde örnek olacak mineli çinilerle süslenmiş bulunuyordu. Otuz adım uzunluğunda, yirmi iki adım genişliğinde tutulan bu **büyük salon** kemerler üzerindeki ince işlenmiş kubbesiyle gerçekten görülmeye değer bir manzara arz ediyordu. **Salonun** Halice bakan pencereleri önüne yüksek bir teras yapılmış” (...) (P:287)

“Bilhassa **hamam dairesi** cidden güzel, **kurnalar, çeşmeler** döşemeler ise baştanbaşa mermerdi. Tavanlar yıldızlarla duvarlar ince çinilerle kaplanmıştı.” (P:288)

(...)” tek tek basarak yürüyordu koridorda üçüncü kısım kapısına varınca sağa sapıyor **şapkalığın** yanındaki **odasına** gidiyordu... Uykum gelince biz de çekildik şapkalı bu gece onayla bitişik odalarda yatacaktı uzağından park kalitesini Hırsto kafa tahmin gazetesini çalıştırıyor dünyada olanlara anlayıp anlatmaya çalışıyordu.” (AK:163)

“**Bahçemizde** insan boyunu aşan mısırlar, **avlumuz**, tahta perdelerle çevrili idi ama ablamlar Rıza bu gizli dostluklarını daha fazla sürdürmüşlerdi...” (AÇ:13)

“Evimizin artık güneş ışınlarını cömertçe süzdürmeyen pencerelerinde, **Sofanın** tavanında onun çin cınçin cınlayan sesini arıyordum.” (AÇ:16)

“Bir cuma günü beni ağabeyim **harman** yerine bir bisiklet gösterisine götürmüştü. Dakikalarca şaşırmış, ağzım açık kalmıştım orada. Şeytan arabasına bu sefer ters biniyordu adam, daha neler neler.” (AÇ:17)

“Yolun kenarında **küçücük kerpiçten yapılma bir evcik vardı; damında yer yer piramitlere uçmuş, sıvasız**, evden ziyade bir barınaktı bu. Daha aşağılarda benzerleri vardı ama, bu **barınak** onlara küsmüş, bunun için onlardan ayrı gibiydi.” (CB:8)

Araştırmaya konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ateşten Köprü, Acılar Çemberi ve Canlı Bayraklar adlı eserlerde konutlarda yardımcı yapılarda bölümlere örnek unsurlar olarak mahpushane bahçesi, harman, barınak, avlu, şapkalık, hünkâr sofası, ağa misafir odası, havuzlar, hamam dairesi, mihrap mahpushane tavanı ve açık koğuş gibi bölüm ve yardımcı yapıların isimleri verilmiştir. Bu bölümler ve yapılarla ilgili bilgilerin olduğu metin içeriklerinden döneme özgü yaşamsal bilgilere ulaşmak mümkündür.

3.3. AYDINLANMA VE ISINMA

Aydınlanma ve ısınma araç gereçlerinin varlığı insan yaşamında temel ihtiyaçlar gibi elzem olmuş, gelişen değişen dünyada çeşitlilik göstermiştir. Kerim Korcan’ın eserlerinden Tatar Ramazan, İdamlıklar, Ter Adamları ve Canlı Bayraklar’da aydınlanma araçları olarak gaz lambası, kandil, fener, lamba örneklerine yer verilmiş; ısınma aracı olarak da kullanılan soba ve mangal ile ilgili örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Tavanda **gaz lambası** çatırdayarak yanıyor, duvarlara asılmış dolaplara, sıradan serilmiş yataklara sarı ölgün bir ışık bırakıyordu.” (TR:16)

“Tozlu kubbeden **kandiller** sarkıyordu.” (TR:116)

“**Soba** yanacak, cıbıllar şimdilik dışarı çıkarılmayacak. Elbise işi sonradan düşünülecekti. Mühim olan şu fakircikleri bittin kurtarmaktı.” (TR:155)

“**Soba** kızdıkça diller çözüldü. Hatıra hatırayı kovaladı. Laf lafı açtı.” (TR:156)

(...) “Çinngene **kandilli** bir temenna çakarak yanaştı.” (...) (TR:167)

... “Evet Sıtkı çavuşun elinde **fener**, kurban arıyor zalim ışığı.” (İ:226)

“Elektrikçi Muharrem'in **mavi renk lambası** yanıp sönüyordu, çapkın bir işaretti sanki bu.” (TA:8)

“Titrek ve ürkekti **sokak lambaları**. Yeterince aydınlık değildi yani yollar.” (TA:88)

“Koştı **gemici fenerini** aldı kız. Birinde silah, birinde **fener**, bebek, içeride katıla katıla ağlarken merdiven başını tuttular ana kız ve savaş durumu aldılar düşmana karşı;” (CB:119)

3.4. DİL VE ANLATIM İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.4.1. Ağız

Ağızlar, yaşam bölgelerine göre asıl dilden fonolojik, morfolojik, sentaks ve söz varlığı açısından değişikliğe uğramış konuşma biçimleridir. Metinlerde ağız kullanımı yaygındır. Yazarlar tarafından tercih edilen bu yaklaşım daha çok sosyal, toplumsal ve gerçeklik bakımından önemlidir. Ağızlar, olay ve durumların gerçekçiliğini ve etkileyciliğini artırırken okurun da yazara karşı bakış açısını geliştirmesini sağlamaktadır.

Ağız: “Yazı diline oranla bir dilin ya da lehçenin çoğunlukla ses, şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden nispeten ayrıldığı konuşma biçimleridir” (Korkmaz, 2010: 12).

Masal, halk hikâyesi, efsane, atasözü, deyim, bilmece, fıkra, halk şiiri, türkü gibi sözlü edebiyat ürünlerinin yazıya geçirilmiş biçimlerinde; karikatürlerde, tiyatro metinlerinde, öykü ve romanların öncelikle diyalog bölümlerinde ve yerel basında ağız kullanılır (Demir, 2009: 2).

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Canlı Bayraklar, Linç ve İdamlıklar'dan tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Çavuş bu kendi âlemlerindeki insanları eliyle Akseli'ye göstererek bağıra bağıra: "Bu dayılara gelen unlar, tarhanalar, yağlar hep bizim Ali ağa" dedi. "Buraya mahkûm olup düşenin **Aptıraman** Çavuş'a en **aşşa** elli **banganut** borcu var. Biz dalmış mıyız şurada **bi** yol feleğin çarkına? **Sabilerimizi** ağlatmış mıyız peşimizden? Ne yapacağız şimdi **öyleysem**? Oturup derviş boku mu yiyeceğiz?" Akseli düşünceli: "**Helbet** bir yol bulunacak" Çavuş kararlı: "Kurdun nasibi kuzudur **arkadeş**! Bu düzen taa ezelden böyle kurulmuş.” (TR:47)

“İçinden "İşte şahin avucumun içinde. Ta dışarılardan bile yemek getirttim kuşun kanadında. **Yisin** ve benim kim olduğumu anlasın ve de tekerimin önüne taş koymasın. Ben adama bal da veririm zehir de. Artık ötesini kendisi bilir" diyordu.” (TR:53)

“**Helbette**, öyle demek **istiyom ya**. Onun kolladığı uygun bir mevsimdir. Buldu mu dayılığını kor orta yere.” (TR:20)

“Ağa ağa derlerdi de biz de seni bi adam sanırdık" dedi. "**Halbuysem** ağalık kim sen kim? Sen halis eşek çobanıymışsın!" (TR:78)

“**Hepiciği** mahkûm değil mi? **Hepiciğine** akşam olunca uyuz bir gardiyan, ağıla davar sokar gibi "**Hadiyin** içeri!" demiyor mu?" (TR:83)

“Peki mahkûm davar, Çavuş da davarın "**sahabısı**" olmasa neden koca müddeiumumi mahpushaneye gelişlerinde yalnız Abdurrahman Çavuş'un hatırını sorar.” (TR:83)

“Bak ne yapıverdi Tatar Ramazan? Abdurrahman Çavuş'u boş arpa çuvalı gibi silkip atıverdi. Bir ibrettir bu. **Emme** bilen için. Korku perdesi inen gözleri açmalı ve bakıp da hisse kapmalı. Ne **gözel** bir iştir bu hak için kavga etmesi.”(TR:94)

“Bir karar baktı önüne. Hiç bel bağlamadı benim gösterdiğim yola: (**Avokat** işi onlar bey) dedi, (sen desene **fıkaraya** bütün kapılar kapalı.” (TR:97)

–“Paranın **tuçu** (Tunç'u) insanın piçi çıktı. Zina bina çoğaldı. **Böyüğe hörmət**, küçüğe şefkat kalmadı. **Avratlar** öteberisini açtı sokaklarda.” (TR:98)

“Böylece sadede gelmişti **hacefendi**, paslı bir namlu gibi uzatıp kolunu, Süreyya'nın penceresini gösterdi.” (TR:98)

(...) “Babası ne zaman yüzüne baksa duygulanır, neden mi, gülerdi gülerdi **maksımcaaz.**” (...) (TR:121)

“**Fasulya** yaptım gene” derdi Hanife. “Bakalım **biyenecen** mi? Bol biberli yaptım.”(TR:121)

“Köse ki bunu duydu, acele buldu **hemşerisin**: “Ulan inek oğlu inek” dedi. “**Muhtarnan** bozuştuksa yani, bizim **heç gradomuz galmadı** mı o köyde?” (...) (TR:141)

(...)” Sonra şu istimlak kelimesi. Bunu bile Köse yeni yeni duymaya başladı. İstimlak! Böyle büyük laflar ancak ve ancak “**Logat**” kitaplarında bulunur yahu?” (...) (TR:144)

(...) “Ulan sen kaç paralık adamsın a Çamur? İstida mahkemelere gitti, Tıbbi Adli'den geçti. “Köse'nin bu işte bir suçu yoktur” diye “**Lapor**” geldi. Hey gidi Çamur. “**Goca hükümat**” bu, yutar mı senin dolmalarını?” (...) (TR:144)

(...) “O memurlar zaten kimisi Fahir Ece'nin akrabası, kimisi de kadeh arkadaşı. Zaten neden gitmez bizim Türk'ümüz ileriye? Biz “**betdovallı**” bir memleketiz.” (TR:146)

(...) “Yani “şikâyet” ibreleri artık kaza mercilerine teveccüh ediyordu. Köse, “Küçük **mamurdan büyük mamura** kadar hiçbir **kimsaya** itimadım kalmamıştır. Ancak bu işin üstesinden **magamınız** gelebilir.” Diyordu.” (...) (TR:146)

“Bu adam **buba** adam **arkadeş**. Zengini **gatiyyen** fakırdan ayrı **dutmaz**. Ve bugün mahkûmun **gemiklerini gırmak** hakkıyken kimseleri incitmez. Zannetmeyin ki bu adam müdürdür! **Belkim** de bu adam bir **edalet** müfettişidir. **Böyük** adam olduğu her halinden belli. **Belkim** de adliye vekili budur. (...) (TR:159)

(...) “Biz mapusta değiliz **arkadeş**, **mektaptayız** ve bunun **gıymetini** bilmemiz lazım. Yat dendi miydi yatacaksın. **Galk** dendi miydi **galgacaksın**. Etliye sütlüye **garışmayacaksın**. Bir **hökümat** adamı temsil bir şey dedi, bir şey buyurdu, haklı haksız demiyeceksin **hemencene** yapacaksın. Ve **ırahat** olmak istersen **idaranın** kedisine bile öte git demeyeceksin.” (...) (TR:159)

(...) “Şöyle bir kendine gelip de ayaklanınca hadi sürgünsün dediler. Dom dom **gurşunu yimiş** gibi şöyle bir durdu adam. Sonra: ‘Su dökesim var’ diye helaya gitti. Orada kendini ipe **takıvermiş**.” (...) (TR:163)

(...) “**Goca hökümat** köpek ölüsüne saymaz nufusunu! Yok yok bundan sonra yaya sürgün yapamazlar!” (TR:163)

(...) “Sana Efendi dediler bu mahpushaneye gelince. Rahat rahat otursana be adam, hiç "**hökümet guvvatıynan**" oyun olur muymuş?” (TR:182)

" Tabii canım dedi, "Simitçi bir **gabahat** yaptı ki onu döğdüler. **Yoğusam** doğru oturana kim ne **deyebilir**? " (TR:207)

“Vallaha müdür bey bu işi düzen tutturamaz. Neymiş bu **be, mektap** mı burası? **Eskar** mıyız biz **yoğusam**?”(TR:212)

(...) “Ama bak ki şansına gene de yaranamıyordu. Eski gardiyanlardan ihtiyar Kamil çavuş: " **Ula galıbına** bakıp da biz bunu bir adam **bellediydik**, herif **halbuysem** halis yol çavuşuymuş" diye sağda solda konuşuyordu.” (TR:223)

“**Süslen, gonusma! Maradan gelmiş ayu!** Sen müdür **gadar mı bilicen**?” ... (L:30)

... “Asayiş ve düzen "**hepiciğinden möhüm**"dür.”(L:47)

“**Hökümet guvvatı** bu, bilirsin. **Ataş** gibi yakar ilişti mi” (...) (L:109)

“**Yoğusam itinoğlu** doğduğuna pişman **ider** adamı.” (L:128)

“**İdara** bizi **gatiyyen candırmaya** vermez o zaman.” (L:129)

... “Arabın **kafatasıynan dekmük** vura vura **futfol oynecaz** oldu mu **arkedeshler**?” (L:131)

“Savcının yanında "**gırado**"su artmış, ama mahkûm karşısında can emniyeti azalmıştı.” (L:136)

“Eğer biriciğini **layıkıynan** anlayabildiysem **peygambarın** ümmeti **olmeyem** ben!” (İ:11)

“**Müddöyüm** Bey **birez** de bizi dinle bakalım. **Edalet** böyle olmaz Kenan Bey! **Edalet birez** de **deyyusun** yakasından tutmalı!” (İ:16)

“Taş vurup ezdiler başımı. Kasıklarına **tekmeynen** vurdular kan içinde kaldım. Soluğum **kesileyazdı**. Bunlar hiç **tevterlere** yazılmadı.” (İ:33-34)

“Çuval dolusu laf istemem ben. Emine **yörü diyem** sana. Emine direnmeyi bırakmıyor: “**Bubamın** köyüne çıkmaz bu yol, bir adım atmam!” (İ:72)

“Emmi beni de yazı Fakırlığım esas curmumdur benim. **Candırmanın** biri döğerken, öbürü de göysüme bastı **cızmaynan**. Avradıma, anama söğdüler kötü kötü. Benim anam bakraç bakraç ayran verdi Yunan gâvuruna karşı harbeden **eskarımıza!**” (İ:291)

“Çoğunu siz de bilirsiniz, lafını, dediğini bilmeyen bi **dakım** adamlar var ya **abey?** Hani canım, **sahabısını bilem** bilmeyen zağarlar var ya ulur dururlar öyle? İşte onlar bana **dakılırlar: 'Hadülen leblebici!' diyerekten? Emme sen, gerio kulağ asma onların dediklerine; galeme gelir, akla uyar bi laf değil abey bunlar?**” Hırslanır, sorar: “**Eh öyleysem**, nasıl edip de götlerinden **uyduruverirler** bu dipsiz doruksuz lafları? Ve köpek ossurdukça zırt zırt yalan söylerler? Ne dediklerinin ne de **duttuklarının heç mi heç** aslı yoktur!” (CB:41,42)

“O **heç** bi zaman yüksünmemiştir benden, 'Offf Allah'ım!' dememiştir. Canını iste, 'Vermem!' dememiştir. Bunu bildiğim uçun 'Getir ana bi ayran?' derim; '**Bişır ana bi yımırta?**' derim.” **öyleysem** lıfın doğrusunu **gonuşun**, doğrusunu be Allah'ın şaşkın kulları! **Bakıverin şöyle bi**, bakmak da yasak **deel** ya? (CB:44,45)

“Emme bi de şu var; bak bunu da bilmek ilazım? Madern diyo ki '**Leblebici değiliz!**'ve'**Bu işnen gatiyyen elagamız yoktur!**' Eyi eyi, bu laflar nerden çıkıp geliyo garşımıza? **Daşdan bi gazık gibi geliye**, evet, bunun bi zebebi olmak gerek? (CB:43)

“Evet, aynen bi **hırsuzluk bu**, inek **sahabısının** bize 'yap' dediği? İşin aslını **gonuşalım**, ha inek çalmışsın çaldıktan **soona ha da domatis** çalmışsın; ikisi de birdir. Biri **böyük**, biri **güççük emme ossun**, hepsi aynı **gapiya** çıkar, **hırsuzluk**. Şimdi durup da lafı o **yanna bu yanna** gezdirmenin ne **nüzümü** var canım? (CB:48)

İncelenen eserlerde ağız özellikleri değişiklik gösterir. Tatar Ramazan öyküsünde Batı Karadeniz, İç Anadolu'nun batısına özgü ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi ve Trakya Bölgesine ait ağız özelliklerini içeren unsurlar tespit edilmiştir.

3.5. KALIP HAREKETLER (TAVILAR, JESTLER, MİMİKLER) KALIP SÖZLER VE SESLER

3.5.1 Günlük Yaşamla İlgili Olanlar

Duygu, düşünce ve herhangi bir duruma karşı tutum ve davranışları belirtmeye yönelik söz dışında yapılan jestler, mimikler, kullanılan çeşitli objeler, beden dili iletişimin bir diğer kanalını oluşturur. Sözlerle ifade edilemeyen birçok durum böylece sağlanmış olur. Kişiler arası iletişimi sağlamada ve iletişim akışında bu unsurların düzenleyici etkisi vardır.

İnsanın; kendini ifade edebildiği sözsüz iletişim yapıları bebeklikten itibaren jest, mimik, el kol hareketi gibi beden hareketleriyle söze ihtiyaç duymadan sürekli kullanılmaktadır (Alkan, 2016:31).

Eserlerde kalıp hareketler olarak; jest- mimik, çeşitli araçlar, kaş-göz işareti, hal-tavır ve çıkarılan sesler ya da ses dışı araçlarla iletişimin sağlandığı görülmüştür. Bunlarla ilgili incelenen eserlerden alınan örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Yatağının etrafında halkalar çevirmişler ve tek mil **meraklı gözler** onun üstündeydi. Ramazan bu gözleri doyurmalıydı. Bu merak kesilen insanları elleri böğründe koymamalıydı.” (TR:38)

“Bir an duruyorlar ve **tavşan gibi dikeyyorlar kulaklarını**. Bütün **gözleri işkilli. Bakışarak anlaşıyorlar.**” (TR:43)

“Kardiyenlerin cebinde gezer sümüklü mendil gibi buruşmuş aylarca **mektubumuz**, belki bunlara da bi faydası olur.” (TR:45)

“Kürt Hamo'ya gelince o söylenenlerden yarı buçuk bir şeyler anlamış, bu sebepten yalnız **gözleri ve hareketleriyle takip etmişti**. Ali'nin gösterdiği doğrultuda yürümeye kararlıydı hepsi de.” (...) (TR:175)

“Ne kadar ahmakça bir itiraf bu? Müddeiumumi **yüzünü buruşturarak**” (...) (TR:187)

“Simitçi döğölüşünü doğru bulmayan bu adamın **peşinden minnetle baktı. Acı bir gülümseme belirdi kanlı dudaklarında. İnleyerek:**” (TR:206)

" **Hafifçe gülümsedi** müdür: "Ne yapabiliriz? Tutup kollarından bırakamayız ya? Herkes ettiğini çekecek!" (L:36)

“Anamızdan bir **mektup** gelir, on beş gün idarede bekler, bir ay da gardiyanın cebinde buruşur.” (L:53)

“Genç siyasi işi uzaklara, taa Ankara'ya kadar uzatmaya karar verdi. Vekâlete çekeceği bir **telgrafla** meseleyi yüksek makamlara aksettirmiş olacaktı.” (L:98)

“Siyasi mahkûmlardan... Yüksek vekâlete çekmiş olduğu **telgraf**, savcılık kanalıyla resmen gönderildiğinden parasının kendisine iade edilmesi... “ (L:102)

“De, konuş ki biz de duyalım, durumumuz ne imiş!" dedi terzi Ahmet. **Şükrü gözlerini yerden ayırmadı**. Sustu. "Evet, konuşmamız lazım ve “ (...) (L:128)

“Hayır, haber Feti Bey!" diye bağıldılar. Feti bey **güldü**. Eliyle **yatıştırma işareti** yaptı: “Tamam!" dedi. (İ:122)

“**Emin başını salladı...**" (İ:138)

“**ŞARK MEKTUPLARI'nda** Madam Montegü. Her bahçede birçok ağaçlıklar, korular ve fiskiyeler vardı." (P:289)

“Bana bakıp sararmış perişan bir yüzle polise göstermeye çalışarak **bir takım kaş göz işaretleri** yapıyordu Basri o arap polisin **sağa sola göz gezdirmesinden** yararlanarak partinin **çağrı zarfını** ceketinin iç cebinden çıkararak pat diye önüne atması mı? Küçük dilimi yutacaktım bu ne bu? ... Bana döndü: neydi o **mektup** diye sordu peki nasıl karşılayacaktır bu soruyu bilemiyordum ki usta Beyoğlu'ndan atması için bir **mektup** vermiştim saatçi Basri ye bir kıza gidecekti-her halde karakola götürürlerse üstünde bulunmasından çekindi ve **mektubu** kucağıma attı." (AK: 51)

“Öyleyse **mektup** yazacaktım Aliye'ye hem de bıktırıncaya kadar sık sık yazacaktım aşk şiirlerimi artık ağzımdan dinlemeyecek **mektuplarından** okuyacaktı..." (AK: 58)

“İşte Seyfi'nin, bana Yavuz'dan gönderdiği **mektup** bulunup buruşturulup ortaya konulunca, giritli Ali Rıza'yı göndererek, polisin daha ben yakalanmadan, donanmayla ilgili yaptırdığı iskandili hatırladım..." kim bu Cevat oğlu Kerim, bak bu **mektubun** üstünde bir adres var" (AK: 154)

“Doğruca açıklamak gerekir ki, onunla **en çok yüzlerimiz ve gözlerimiz** anlaşılıyordu dersem gerçeğe en uygun şekilde dile getirmiş olurum." (AK:158)

“**Mektup** meselesi bir yerde duraksamış, ama benimle ilgili soruşturma hızından hemen de hiçbir şey kaybetmemişti. Bilmediğim bir şeylerin döndüğü, döndürüldüğü kesindi." (AK:167)

“Eğer bir sorunun araştırılması için ben buraya getirmişsem, böyle bir kargaşa da hiçbir şey anlaşılamayacağı ortadaydı. Kalıyor da kargacık burgacık bir **mektup**, ondan koca bir dava çıkarmak söz konusu ise bendeki laflar temelden kuruyordu ve gerçekten söyleyecek bir şey yoktu." (AK:213)

“Evet eniştemin elinde tuttuğu bir **mektupmuş**, taa uzaklardan babamdan geliyormuş ben bunu anlayınca sevindim. Hasta olup yataklara düştüğümünden beri ilk defa böyle mutluluk duyuyor kuş olup uçuyordum.” (AÇ:77)

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Patrona, Ateşten Köprü ve Acılar Çemberi adlı eserlerde Kalıp Hareketler (Tavılar, Jestler, Mimikler) Kalıp Sözler ve Sesler ana başlığı altında günlük yaşamla ilgili olanlara örnek teşkil eden unsurlarda vücut dilinin en az konuşma kadar etkili olduğu vurgulanmıştır. Söz ile anlatılması güç durumlar karşısında göz, kaş, el, kol ve baş hareketlerinin işlevleri sergilenmiştir. Ayrıca araç ve gereçlerle de iletişimin kurulduğu metin içeriklerinde mektup ve telgraf ile ilgili durumlar anlatımda yer edinmiştir.

3.6. HALK TİYATROSU (GELENEKSEL TİYATRO)

Türk tiyatrosu Türk toplumunun geleneksel yapısı içinde meydana gelmiş gelişerek günümüze kadar gelen gösterim türlerinin tümünü ifade eder. Geleneksel Türk Tiyatrosu, “Halk Tiyatrosu”, “Seyirlik Halk Oyunları ve “Türk Seyirlik Sanatları” isimleri ile de anılır. Gösterime ve canlandırmaya dayanan Köy Seyirlik Oyunları, Karagöz, Ortaoyunu, Meddah ve Kukla türleri Geleneksel Türk Tiyatrosu ana başlığı ile ele alınır. Çengilik, Köçekçilik, hokkabazlık gibi gösterime dayalı eğlence unsurları da bu grubun içinde yer alır (Düzgün, 2014:144)

3.6.1. Seyirlik Köylü Oyunları

Köy seyirlik oyunları, tiyatronun temelini atılması ve günümüze kadar gelmesi açısından önemlidir. Toplumların kendine özgü eğlenceli vakit geçirme, duygu ve düşüncelerini paylaşma isteği seyirlik oyunların ortaya çıkmasında etkili olmuş, gelişerek günümüze kadar varlığını korumuştur.

“Bir kültür olgusunu tanımlarken ve onun toplumsal işlevini belirlerken en sağlam yol, bu olgunun en ilkel, en eski kökenini incelemektir. Böyle bir çalışma ile de bu kökendeki işlevin bugün de var olduğunu gerektirmez; tersine çoğu kez bu işlev kalkmış, belki yerini başka bir işlev almış olabilir. Ancak gene de çağdaş bir toplumda bir dengesizlik, bir bozuluşta, kökendeki bu işleve dönmek gereksinmesi duyulabilir. Ya da bu işlevler bu uygulamayı sürdüren çevrelerde bilinçaltında yaşayabilir.” (And, 1985: 51)

İncelenen eserlerde tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

(...) “**Tuluat kumpanyalarının** sultanları gibi heybetle baktı arkadaşlarına. Bütün gözler ondaydı.” (...) (TR:185)

... “İdare miydi, yoksa **salaş tiyatrosu mu**? ...” (L:47)

“Bir acayip kuruluşu gene bir acayip sunuluşu vardır bu kanlı oyunun. Öbür **oyunlara** benzemez. **Perde** açılınca biz daima zavallı Boyabat’lı Emin’i ve bahtsız karısı gencecik Emine’yi görürüz sadece. “ (İ:73)

“Hâlbuki **seyirciler** bir an için isyan etseler ve: “Yeter artık bu **oyun**. Asırlarca sürdü ve kabak tadı verdi,” deseler. Ve hep birlikte **sahneye** yürüseler, neler göreceklendir acaba? Çok bir acayip ve aynı zamanda korkunç şeyler göreceklendir ...” (İ:73)

“**Perde** açılınca hep kimleri görürüz biz? Boyabatlı Emin ve karısı Emine’yi. Hâlbuki **perdenin** arkasında bir perde daha vardır. Ve **asıl oyun orada oynanır**.” (İ:73)

“Hani olmaz ya, Emin bir kere de sırtını seyircilere dönüp: “**Nedir bu oyun içindeki oyun?**” deyip **iç perdeye** saldırırsa ve Emine’nin karnını yırttığı bıçakla bu görünmeyen **oyunun perdesini** parçalasa. İşte o zaman asırlardan beri ilk defa gerçek bir **oyun seyredecektir** insanlar. Ve dehşetten donup kalacaklardır ...” (İ:73-74)

... “bıçağıyla yırttığı **perde** kapanır... Düşünmekte bütün **seyirciler**. Hiç alkış olmaz **perde** kapanırken. “Bu **oyun başka türlü bir oyunmuş!**” der kimisi.” (İ:86)

Büyük **tiyatro aktrislerini** imrendirecek bir ustalıkla atıldı. Kara Musanın karısı ölünün üstüne. Sonra doğrulup yaralı dişi bir kurt gibi uludu: ... (İ:170)

(...)” işte böyle bir **filmde oynayan** korkunç bir aktördür Asaf bey ...” (İ:273)

“**Dekor kostüm** masrafı yoktu bu **oyunun**. Her şey çok ucuzdan, çarçabuk oluverdi. Bu öyle bir **oyun** ki bir kişi tarafından **oynanacak** ve başhemşireden başka **seyircisi** de olmayacaktı ...” (İ:282)

“Askerlerin bir kısmı şehre gönderildi bir kısmı da ordugâh korunmasına bırakıldı daha doğrusu bütün bu alay halkta acemice tertiplenmiş bir **tiyatro oyunu** tesiri bırakmıştı... Üsküdar’da tertiplenen **tiyatro** resmi geçidi ile yığınların kulakları yırtan isyan avazları arasında bir ölçüştürme yapacaklardı.” (P:334)

... “**tabiatı yeniden yaratan ressam**lar, bizleri **umutlara boğan müzisyenler**, **beyaz perdede, sahnelerde** bizlere biraz ışık sunabilmek için didinen **aktörler** ve daha bir niceleri aramızda gururla dolaşmaktadırlar.” (AK:19)

“Anna soruyordu yarım yamalak:" Kerim, İstanbul’da **opera** var mı?" yok ama bir **dram tiyatrosu ve operet** var." Hırsto araya giriyordu:" Kerim koluna girecek **tiyatroya** giderken Anna, istiyorsun?" (AK:192)

“**Tuluat tiyatrolarının** o geceki **oyunlar** için, alelacele tutulmuş **acemi aktörlerine** benzemişti.” (L: 142)

“**Tuluat yapmak** hevesinde olan amatörlerle benzettin bizi. Doğrusu tuhaf buldum bu teşhisini?” (TA:22)

“Salıpazarı gazinosunda **Dümbüllü İsmail'i** seyrediyordum biraz olsun gülebilmek için ...” (TA:97)

“Müdür, "Boşuna zahmet etme," dedi bu sefer, "**Karagöz oynatmaya** gelmedim buraya...” (L:84)

“İspirizade’nin o parlak düşündürücü sözlerinin, duman gibi dağılıp gitmesi ve hiçbir iz bırakmaması kaçınılmaz bir durum olur, hoca, ucuz konuşan bir **meddah** düzeyinde kalırdı.” (P:246)

(...) “birtakım tedbirlerin peşinde olduğunu hesap etmemiz lazım. **Meddah** değil o Ayasofya’da konuşan dikkat edelim ve anlattıkları da hikâye değil!” (P:254)

“**Sinema yoktu, tiyatro yoktu;** bu saydıklarımız olsa bile, bizim asker keselerimizde bol para yoktu. Onun için biz topluca Roif Covuş’un Hanı’na gitmeyi uygun buluyorduk. Bu han neredeydi? Devrek-Tefen yolunun üzerindeydi Yerli halk “han” diyordu, ama aslında burası bir **kır kahvesiydi,**” (CB:54)

“Eh şöyle kenardan kenardan yürüyerek, **Harbiye Şehir Tiyatrosu'na uzanacak, bir haylidir pişen yeni oyunumun provasında** bulunacaktım; sevincliydim bu bakımdan. Biraz sonra ünlü hiküyemi **sahnede** canlanmış olarak, bir daha görecektim? Doyulmaz saatlerdtr onlar hiç sanmayın ki garip bir loşlukta geçerler. İnsanı büyüleyen havasını **oyun yazarlarına, rejisörlere, oyunculara** sorun?” (CB:67)

“Ben **Karagözcü** değilim atfetmişsin sen onu?” “**Karagözcü** değilsin de nasıl soruyorsun bana ne zamandan beri Müslüman olduğumu?” (CB:149)

İncelenen eserlerde Köy Seyirlik Oyunları ile ilgili örneklerden Linç romanında Karagöz oyunundan, Ter Adamları romanında ise Dümbüllü İsmail’den söz edilmiştir. Canlı Bayraklar adlı hikâyede ise sinema, tiyatro, oyun, oyuncu, oyun yazarları, rejisör kavramları

ile ilgili ifadelerin geçtiği dialoglara yer verilmiştir. Harbiye Şehir tiyatrosunun adı anılmış Karagöz ile ilgili anlatımlar karşılıklı söylemlerde yer almıştır. Ayrıca Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü romanlarında “tiyatro”, “sahne”, “aktör”, “meddah”, “film”, “operet”, “perde”, “oyun”, “seyirciler”, “dekor”, “kostüm” vb. gibi terimleri içeren metin içeriklerine rastlanılmıştır.

3.7. ÖLÇME, TARTMA, HESAPLAMA BİRİMLERİ; (ZAMAN VE MESAFE KAVRAMLARI)

Toplumlar sosyal yaşamlarını düzenlemek için geçmişten günümüze bazı pratikler geliştirmişlerdir. Teknolojik açıdan gelişme gösterememiş toplumlarda insanların sosyal yaşamlarında günlük ihtiyaçlarından doğan alışveriş ve diğer ekonomik ve iktisadi girişimlerinde kullanılmak üzere ölçme, tartma ve zamanı anlamak için çeşitli araç-gereçler kullanılmıştır. Bu araç ve gereçler çeşitli şekillerde kullanımda rol almıştır.

İhtiyaçtan kaynaklanan halkın ortak yaratımı olan iktisadi yaşamda kendine özgü pratik çözüm yolları sunan ölçü birimleri, gelenekselin birikimi olarak kültürün önemli unsurlarıdır. Öyle ki bu araç ve gereçler henüz teknolojinin yeterince gelişmediği dönemlerde bir zamanın ihtiyacını gidermede etkili olmuştur. Günümüzde teknolojik aletlerin geliştirilmesi ile geçmişe ait bu araç gereçlerin kullanımları sona ermiştir (Ozan, 2013:26).

Ölçme, tartma, hesaplama birimlerine (zaman ve mesafe kavramları) ait unsurların belirlendiği örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Demek dışardaki **kantar** içerde iş görmez, o gene **Bursa'da kestane tartar tartar.**” (L:24)

“Efkâr basınca, **haftaları ay, ayları yıl diye hesap eder mahkûm.**” (L: 25)

(...)” **iki maddenin günlük satışına bir bakalım: Çeşitli on tane gazete, 250 kuruş.** Buna karşılık **afyon satışı, gene bir günde, 250 lira!** ... “(L:25)

“**Yüzde doksan dokuz buçuk**, maznun, mahkûm kendiliğinden girer mahpushane denilen ıslah tüneline.” (L:25)

“**Zaman**, en iyi hocadır anlayan için. **Gerçi not vermez**, ama acı acı öğretir...” (L:27)

“Daimî **adiyyeden 990 kişi**, "kısmı siyasi"de **9 mahkûm** olduğunu öğrendi...” (L:28)

(...) “bakkal Cemal, **katır yüküyle de** savcının sebzesini taşıdığını öğrendi ...”
(L:28)

... “Ama sen, Kanuni Sultan Süleyman'dan kalma o acayip **kantarla**, bir **buğday** **danesini tartmaya kalktın** mı, böyle piç gibi bozulursun işte! ...” (L:37)

...” **Kafa saatinde zamanı ölçtü Arap, gecenin on ikisiydi** ...” (L:61)

“Sesi karanlık dehlizlerden gelen **guguklu bir saat gibi**: “Arap yok, Arap yok! ... ”
diyordu.” (L:66)

“**Saat kadranında titreyen saniyeler sıkıntılı**. Bir şeyler konuşmak istiyor ikisi de.”
(İ:60)

...” İrgat - Düzen, bana göre bir **okkadır**.” (İ:74)

“Sonra **zalim saniyeler kara karıncalar** gibi sessizce yürüdüler **zamanda**... Hiç
durmadan yürüdüler. **Saniyeler dakika, dakikalar saat** oldular. Emin kulağını kalbine
dayamış katil gecede, güp güp vuran **zamanı** sayıyordu.” (İ:140)

“**Zaman** denilen o hiçbir şeye aman vermeyen değirmen, en tutarlı görünen kocaman
fikirleri taşları arasına alıyor, öğütüp un ufak ediyordu.” (İ:150)

“Bunun için de elinde bazen şaşan birtakım **ölçüler** vardır. Yani müddeiumumi
kantara bindiriyor suçluyu ve **hükkam da kantar topunu** ayarlıyordu...” (İ:182)

“**Zamanı kollamalı, randevu saatını kaçırmamalıydım**.” (TA:8)

“İkisi de susuyor, sonra adm adım meydanı **arşınlamaya** başlıyorlardı.” (P:16)

“Her şeyin **ölçülü ve tartılı olduğu** katiyyen gözden kaçmıyordu...” (P:20)

“Allahaşkına yapma be Ali? Senin diyeceklerinin **dirhemi** var, **okkası** var bizim
katımızda? Sana kardaş demişiz, gönlümüzün en derin sıcak köşesini vermişiz? Ucuz
admların yerine harcama bizi!” (P:44)

“Sen de bazan **kantarın topuzunu** iyice gözden kaçırıyorsun? (P:46)

“Olsa kumlar sağışınca ömrüne haddü adet/Gelmeye şişe’i çarh içre **bir saat gibi**
(...) Beyit Kanuni Sultan Süleyman’ın idi. Koca imparator: “**Ömrünün yılları bir kum**
saatinin içindeki kum daneleri kadar olsa bile, şu gök kubbenin altındaki hayat, o **kum**
danelerinin akışı sayısında ancak bir **saatlik zaman** kadar kısadır...” (P:276)

“Osmanlı padişahları zaman zaman boylarının ölçüsünü almak için tarihin o şaşmaz ama aynı zamanda yanıltıcı aynasına güvenle bakmışlar **kantara çıkıp okkalarını almışlar** ve sonuçta kendilerini tuttuğunu koparan son derece güçlü bir dev olarak görmüşlerdir.” (P:323)

“Bir **soğanı 500 ila 1000 altın rummani lale de 400 altına** satılmaya başlanmıştı...” (P:484)

“**On kile buğday çıkararak reayadan utanmadan yirmi kile vergi isteyenler** biz geldik!” (P:530)

“Yerleştirdi asilerin listesine koyuna şimdi sanki **Batmanlarla tartılacak bir yükün altındaydı** o ve bostancıları o an Osmanlı padişahının dahi bilmediği bir sarı taşıyorlardı.” (P:545)

“Bir ara **kaç arşın beze sarılacağım** bile **hesaplanmıştı**, tereyağı vardı ama doktor reçeteye ilaç hak getire. Başındaki insanlar beni seviyorlardı bundan kuşkun mu var, ilaç doktor işte bunu bilmiyorlardı belki de biliyor şu var ki kesinlikle önemsemiyorlardı.” (AÇ:79)

“Neden o günleri bizler de yaşayamadık? Neden **bir dirhem** olsun kanımızı dökmedik? Şimdi, bir utanç sıtması tir tir titretiyor içimizi gerçekten korkunç günlermiş o günler komutanım?” (CB:11)

“**Terazi değişik olur belki, ama dirhem birdir.** Başkasının danasını tamah edip büyütürsen, tosun olunca çekip gider böyle!” (CB:63)

“Aziz Usta’ya, o da sipariş defterini, **metresini çıkardı, ölçtü, biçti kafadan bazı hesaplar yaptı;**” (...) (CB:101)

İncelenen eserlerde “kantar”, “okka”, “arşın”, “ölçü”, “kuruş”, “batman”, “dirhem”, “katır yükü”, “altın rummani”, “kile” gibi tartı ve ölçü araç ve gereçleri tespit edilmiştir. Ayrıca zaman ve mesafe kavramlarına da yer verilmiştir.

3.8. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI

İnsanın kendisini ve yaşadığı çevreyi kültürel anlamda ifade ediş şekli el sanatlarını ve halk sanatını ortaya çıkarmıştır. Estetik, beceri, yetenek ve hayal gücünün sınırsızlığı ile bir eser koyma çabasına sanat denmektedir. Sanatçı maddi bir kaygı gütmeyen eserini ortaya koyar. Ortaya konan eser sanat eseri onu meydana getirene ise sanatçı denir. Zanaat ise

kelime olarak aynı anlama gelmekle birlikte el becerisi ile herhangi bir şeyi üretmek veya tamir etmek için kullanılmaktadır.

Geçmişte estetik erbabı manasına gelen “harif” bu şekilde anılır ve ‘herif’ tabiri de buradan gelir. Bir mimar tarafından elde edilen bir bina onun eseridir ancak mimarın çizdiği binayı inşa eden bir duvarcı sanatkâr değil zanaatkârdır (Yalçın, 2016:23). Sanat ve zanaat aynı kökten türemiş ancak farklı anlamlar barındıran iki ayrı kavramdır. Zanaat, el veya makine ile yapılan işlerin genel adı olarak kullanılır. Demircilik, çilingirlik veya kunduracılık, marangozluk birer zanaat olarak değerlendirilir. Zanaatkâr ise belli bir beceri ve emekle yaptığı işten geçimini sağlayan işçi ya da usta olarak nitelendirilir ve sanatkârdan bu yönü ile ayrılır.

İncelenen eserlerde, daha çok zanaatlarla ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Anlaşıldığına göre; “Kunduracılık”, “berberlik”, “kavaflık”, “tabakacılık”, “lüle taşı işlemeciliği”, “çinkocular”, “bakırcılar”, “demirciler”, “bezzazlar”, “dellallık”, “terzilik”, “marangozluk”, “dülgerler”, “yorgancılar” vd. devrin önemli meslekleridir. Halk Sanatları ve Zanaatları ile ilgili örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Beyim ben vilayetimizin en **iyi kunduracısıydım**” “**Güzel, zanaat daima övünülecek bir şeydir.**” “Az çok mürekkep yalamış bir ailenin çocuğuyum.” Müdür gülümser: “Mürekkep yalamak macun yalamaktan iyidir” (TR:28)

(...) “Mihran Papazyan **kavaf idi** ama iyi bir işçiliği de anlardı. İşte böyle bir **zanaatkârdı** Melkon baba.” (TR:101)

“**Ben zanaat sahibiyim!**” dedi. “Çoluk çocuk sahibiyim. Bedavadan bir zıkkım içeceğim diye onun bunun peşinde meyhane meyhane dolaşmadım. Kunduralar yapmışım ki kara üzüm salkımı, Mihran Papazyan görünce parmak ısırılmıştır. O kavaf idi ama **zanaattan** anlardı.” (TR:105)

(...) “O dedim Kıbrıslı Hüseyin Paşa ise, biz de koca İstanbul'da, Mahmutpaşa'da Mihran Papazyan gibi bir adama **pabuç beğendirmiş bir zanaatkiinz!**” (...) (TR:106)

(...)” Bakalım dedik **zanaatkarlar** mı kuvvetlidir, yoksa paşalar mı?” (...) (TR:107)

(...) “Ellerimizi teker teker sıktı mübarek **zanaatkar** elleriyle.” (...) (TR:110)

(...) “Evet, şu derede çocuklar oynar, yetişkin kızlar su taşır, analar **yün eğirirdi.**” (...) (TR:164)

(...)” onun karşısında. Kısadan giderivermiş vaatle düze indirdiği adamın merakını: "Eee, ne yapalım kardeşim," demiş, "bilmiyorsan öğren, candarmanın **zanaatı** budur!"(L:39)

“O Sinop mahpushane-i kübrasında yalnız Boyabat uşağının işi olan **tabakacılığa** merak sardırmıştı. **Eli ağaç işlerine** yatkın. Ne de olsa köy çocuğu, tez zamanda **tabakacılığı** öğrendi. Hızla sarıldı bu işe ve durmadan tabaka yapıyordu.” (İ:96)

“Bu ceviz ağacı yaman bir şeydi. **Onbeş milimetreve kesilmiş tahtayı tezgâha yatırıyorsun.**” (İ:96)

“Tabaka meydana gel ip menteşesi sustası takılınca, yani **ara bombe verirler ince dişli törpüyle.**” (İ:96)

“Çıkmış, hamamın tam karşısında lüle taşı işleyen bir dükkâna girmiştik... Camekânda beyaz beyaz ağızlıklar, pipolar, heykelcikler vardı.” (TA:42)

“Babam artık hususi bir **berbere** sahip olduğu için seviniyordu. 'Hadi bakalım Selman, **zanaatın kötüsü olmaz.** Öğren de yapma istersen' diyordu.” (TA:129)

(...) “öte yandan **berberlik** de önemli sayılan bir işti. **Terzilikten, kunduracılıktan** hiç de aşağı tutulmuyordu...” (TA:129)

“Sermayesi ve **sanatı** olmadığından, bu şehirde önceleri **satıcılık(seyyar) eskicilik ve dellallık** gibi ayak işleri yapıyordu.” (P:15)

“Çinkocular, bakırcılar, kömürcüler, demirciler, bezzazlar. Kurşunun işlemediği deriler, kılıcıyla mermer kesen yeniçeriler...” (P:131)

“Canbaz Mestan’la demirci Mustafa’lar, nalbant Hüseyin’ler...” (P:135)

“Demirciler bakırcılar saraçlar haberli mi keçeciler kunduracılar kavaflar Mutaftacılar urgancılar yorgancılar suyoğlular çilingirler bahçıvanlar Bağcılar inekçiler kaldırımcılar dülgerler ve marangozlar ulema konuştular sağlam bir karara vardılar burada.” (P:379)

“Tütün işçileri, balıkçılar, soğuk demirciler, urgancılar, yorgancılar, dülgerler, doğramacılar, mobilyacılar, elektrikçiler, radyo tamircileri, köfteciler, işkembeciler, kahveciler, berberler, dokumacılar, terziler, koca şehir onların adımlarında uyanıyorlardı...” (AK:19)

“**Saatçilik bizim baba zanaatımızdı, çocukluğumuzdan beri bu işe elimiz yatkındı. Cam takar, tozlanan makineleri siler kırılan zemberekleri değiştirdik.** Babam iyi oluncaya kadar yokluğunu belli etmez, üç beş kuruş da kazanırdık öyle de yaptık.” (AK: 62)

“Öte yandan **saatçilik hiç de arabacılar benzemiyordu**, şimdi iyice anlıyordum bunu. En küçük hatayı kabul etmezdi yani, bir yerinde atlarsanız, saatini tamir ettiğiniz müşteri yeniden karşınızdadır:" usta bu saat doğru çalışmıyor bazen ileri bazen geri hâlbuki eskiden ne güzeldi haydi al eline yeniden uğraş... bereket ağabeyim Yavuz harp gemisinden haftada bir izine gelirdi oturur zavallı bir de o inatçı saatleri tamir ederdi ben derdim ki annem onu sanki **saat tamircisi** olarak doğurmuş en inatçı saatler bile o eline alınca şıkır şıkır çalışmaya başlardı.” (AK: 63)

“Kimler kitap sevenlerin kuruculuğunu kabul etti; şu arkadaşlar: Celal Köroğlu, Ali Rıza, Necati, Aziz, Osman ve başkaları, lise öğrencisiydi bunların çoğu bir de genç **tornacı** vardı aralarında, biz hemen de kararlı 10 kişi bu harekete adımımızı atıyorduk ve çok da umutluyduk gelecekten.” (AK: 69)

“Anlaşılan şuydu ki ailemiz bölünüyordu yeterince yiyeceği olmayanların bir arada olmalarının anlamı yoktu. Babam, Saim ağabeyimle birlikte Eskişehir’e gidiyor orada onu devlet demiryollarına **tenekeci çırağa** verecek kendisi de **saat tamirciliği** yapacaktı çarşıda. Bulduğu en uygun kurtuluş yolu buydu büyük eniştem şehir çukur hisar arasında **yol çavuşuydu** babama yol gösteren arka çıkanda oydu.” (AÇ:25)

(...) “yalı camlarından baklava tepsileri alan çapkın kaptanlardan da değilmiş? Ne Babiali tercüme kaleminde **kâtip ne de Kapalı Çarşı da sarraf**; hiçbiri hiçbiri değil, Boğaziçi vapurlarında boğaz tokluğuna **çimacıymış** benim babam.” ((ÖP:108)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan hikâyesinde Ramazan kunduracıdır. Ter Adamlarında Selman karakteri berberdir. Acılar Çemberi ve Ateşten Köprü adlı eserde saatçilik mesleğinin ince bir ustalık gerektiği belirtilmiş, yer yer diğer eserlerde de yukarıda örnekleri bulunan zanaatlardan metin içeriklerinde yer verilmiştir.

3.9. GİYİM-KUŞAM-SÜS

Giyim-kuşam ve süslenme insan hayatının varoluşundan bu yana toplumsal yaşayış bilgisini kuşaklara aktaran bilgi veren değerlerdir. İnsanın doğal şartlar karşısında vücudunu korumak istemesi örtünme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Örtünme şeklinde ise iklim, coğrafik

özellikler, dinsel inanışlar ve sosyo- ekonomik duruma bağlı şartlar etkili olmuştur. Bu şartların geliştirip dönüştürdüğü örtünme ihtiyacı giyim-kuşama ve süslenmeye kadar daha birçok unsuru günlük hayatın içinde uygulanır hale getirmiştir. Toplumdan topluma, bölgeden bölgeye değişen giyim-kuşam ve süslenme maddi kültürün de bir yansımasıdır.

Türkler giyim kuşamlarında daha çok süsleme ayrıntılarına önem vererek giysilerini oluşturmuşlardır. Türklerin geleneksel kıyafetlerinde diğer sanat dallarında olduğu gibi süslemeler göze çarpar. Bu süslemeler, çeşitli unsurların şekillendirdiği ifadeler içerir. Bunlar bireyin toplumdaki statünü belirleme, duygu ve düşünceleri ayrıca dinsel inanışlar olabilir.

Kültür mirasımızın önemli taşlarından olan giyim-kuşam ve süslenme milli kültürümüzü oluşturan unsurlardandır (Koç, Koca, 2016: 237-239). Türkler daha çok katlı kıyafetlerden oluşan giysileri günlük hayatlarında kullanmış birçok doğal üründen yapılmış süsleme ve süslenme araçlarını hem kıyafetlerinde hem de vücutları için kullanmışlardır. Kültürel kimliğinin belirlenmesinde en etkili olan giyim-kuşam ve süslenme milli kimliğin de belirleyicisidir. Geniş bir coğrafyaya hâkim olan Türkler, farklı toplumlar ile kültür alışverişi içinde olmuşlardır. Bunun doğal sonucu olarak giyim-kuşamlardaki şekil özellikleri, kullanılan malzeme ve süsleme sanatları oldukça çeşitlilik ve zenginlik kazanmıştır.

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Ter Adamları, Patrona, Ataşten Köprü ve Acılar Çemberi'nde döneme uygun giyim kuşam ile ilgili unsurlar; erkek giyimi, kadın giyimi, köylü-şehirli, okumuş-okumamış gibi ayrıntılarla verilmeye tanıtılmaya çalışılmıştır. Osmanlı dönemini ve Cumhuriyetin ilk yılları olması sebebiyle giyim-kuşam ve süslenme ile ilgili unsurlar yaşayış özelliklerine göre kişilerin tanıtılmasında kullanılmıştır. Eserlerde tespit edilen giyim- kuşam ve süslenme ilgili unsurlar kadın ve erkek giyimi başlıklarında verilmiştir.

3.9.1. Erkek Giyimi

İncelenen eserlerde erkek giyimine dair unsurlar Tatar Ramazan, Ter Adamları, Patrona, Acılar Çemberi ve Canlı Bayraklar adlı eserlerde tespit edilmiştir. “Patrona” romanında Osmanlı devri giyim kuşamına özgü erkek giyim ve kuşamı ile ilgili unsurlara yer verilmiştir. “Fes”, “çarık”, “kilot” “pantolon”, “kuşak”, “meşinli kilod”, “basık”, “sarı tespih”, “fötür”, “kavuk”, “külâh”, “şalvar”, “gocuk”, “gravat”, “don”, “gömlek”, “yumurta ökçeli basık”, “pabuç”, “kalpak” gibi örneklere yer verilmiştir.

Dönemin giyim kuşam özellikleri kahraman ve karakterlerin tanıtılması ve olayların verilmesinde kullanılmıştır. Kıyafetlerdeki ayrıntılar güç ve güçsüzlüğün ifadesini sağlamıştır. Osmanlının son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk dönemlerine ait erkek giyimine ait eserlerden elde edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Aysız, yıldızsız, rüzgârsız mahpushane gecesı. Saat on birleri bulunca yataklar teker teker serildi. **Don beyaz, gömlek beyaz** soyununca herkes birbirine benzedi.” (TR:48)

“**Gocuk** orada ama Çavuş kaçmıştı. Taktı bıçağını Ramazan kaldırdı **gocuğu**. Bir bıçak düştü iç cebinden sedef saplı. Çavuş 'un el atamadığı talihsiz bıçak. **Gocuk** ağasını korumuş, oldukça hafifti yaralar.” (TR:87)

“Bu **gravatlı, iriden**, oldukça kibar konuşan adam artık iyice kızmıştı. Ama içini tam dökemedi.” (TR:217)

“Bu **ayağı şalvarlı**, koca kafalı adam müdürü şaşkına döndürdü.” (TR:221)

“Sonra bu adam öyle çakal çukal biri de değil ki. Bak şu **tahini külotuna** ne güzel de yakıştırmış. **Kahverengi spor ceketinin cepleri körüklü**. Sarışın, beyaz yüzü uzunca. Sivri çenesi manalı. Ve gözleri çekik,” (TR:26,27)

“Tatar Ramazan kapıda göründü. Bahçedekiler onun **dizi meşinli kiloduna** ve yay gibi gelişine baktı.” (TR:82)

(...) “Şimdi anlıyorum o balkondaki helalim kız neden pas vermezmiş bizden yana. Genç yaşımda **ayağımızda basık, elimizde dersin sarı tespih**. Hep eski zaman numaraları bunlar...” (TR:115)

(...) “Pat pat yere vurarak tempo tutar Elmas'ın **yamalı fıkara pabuçları**.” (...) (TR:119)

“Aradan iki saat geçmeden yeni **Amerikan çamaşırlarını** giyen cıvıllar seke seke koğuşlarına yollandılar.” (...) (TR:156)

“Bu **gravatlı**, iriden, oldukça kibar konuşan adam artık iyice kızmıştı. (...) **Kilot pantolon üzerine dik yaka siyah bir gömlek giymiş, beyaz sedef düğmeleri benek benek**. Pervasız, kara kaya gibi dikildi müdürün karşısına.” (TR:217)

“Kenarları düşmüş **fötrü** başında, **sağ el inde bastonu**, sol koluyla koluma girmiş.” (...) (TA:78)

“Ahmet Abi **kuşkanadı kestirir saçlarını, yumurta ökçeli basıklar giyer, belinde daima ince bir kuşak bulunur, sarı tespihini** de elinden eksik etmezdi.” (TA:102)

... “Şimdi ahrette **fes** mi giyiyor **kalpak** mı; orasını bilmem ama İngiliz dostuydu deyyus” ...(TA:112)

“**Çarık** reayanın ayağını sıkınca reayanın da kırk haramilere karşı duracağı onlara dur-aman vermeyeceği belliydi. İşte bu sebepten çekilecek isyan bayrağı çiçeklere, çimenlere, sulara, altın kanatlı kuşlara, sürmeli kuzulara, yay gibi zıplayan ceylanlara, geyiklere, karacalara karşı değildi, olamazdı.” (P:260)

“Karşımızda **fesinin** kırmızısı yüzüne vurmuş bir muallim bey vardı, kinli gözleriyle yılan gibi süzmekteydi bizi.” (AÇ:11)

“Bana leblebici derler ya; siz kulağ asmayın; ben leblebici değilim. **Ayaklarımda dabanları yarılmış eski lastik babuclar, sırtımda eski ceket, ayağımda yamalı pontulum,** azık torbamda yarım guru ekmek; ben neymişim öyliyse?” (CB:52)

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlarda giyim kuşam, zaman ve mekâna göre değişiklikler içermektedir. Tatar Ramazan adlı hikâyede kahraman dönemin eğitim durumuna göre iyi giyimli spor ceketli, ceketin rengi, şekli ve ceplerinin körüklü olması ile ayırt edici özelliktedir. Aynı hikâyede yer alan kişilerden Abdurrahman Çavuş koğuşa ağasıdır ve üzerinden hiç eksik etmediği deri gocuğu vardır. Ağanın gocuğu bile korku unsurudur. Ağa gocuğunu çoğu zaman omuzlarında taşır ve yatağının yanı başında tutar. Ramazan, Abdurrahman Çavuşu bıçakladığında gocuğun kalınlığından dolayı hafif yara almıştır. Erkek giyimi olarak don, beyaz gömlek, şalvar, başta fes, kalpak, ayakta çarık, basık, belde kuşak o yörenin yerel giyiminde olan unsurlardır.

3.9.2. Kadın Giyimi

Kadın giyimi evde ve sokakta olmak üzere birbirinden farklı kıyafetlerden oluşmaktadır. Dış giyim olarak nitelendirilen bu kıyafetler tüm vücudu örten tarzdadır. Kadın giyimi, erkek giyim kuşamına göre daha kapsamlı ve çeşitlidir.

Cumhuriyet dönemi kadın giyiminde de fistanlar, peştamal, şalvar, etek, ceket, feraceler bulunmaktadır. Kadının başı örtülüdür ayağında ise çarık vardır. Yemeni ve tülbent örtünme amacı ile kullanılır. Kadın giyiminde kıyafetler başta örtünme, kendini sakınma amaçlı kullanılmış bunun yanında güzellik ve saygınlık amaçlı çeşitli malzemelerden de yararlanılmıştır.

Hikâye ve romanlarda Osmanlı devri ve Cumhuriyet Dönemi kadın giyim kuşamı ile ilgili unsurlara rastlanılmıştır. Özellikle halkın günlük kıyafetlerinden örnekler verilmiştir. Eserlerden tespit edilen kadın giyimine ait unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Arabaların yanında elinde üvendiresi, çoğu iki heceli isimlerle çağrılan, güneş kokan Anadolu anası. **Başında alı yeşilli bir şal sarıdır. Ve boz şalvarını önden örten önlüğü renkli kat kattır (...) renk renk ipekliler giymiş güpgüzel hanımlar**, kravath ciddi beyler bu nutukları dikkatle dinlemiş, arada gayreti milliye ile ağlayanlar bile olmuştu.” (TR:10)

“O gün Çavuş 'un hiç de dikkat etmediği iki kadın geçti maphusanenin önünden. **Kara peştamallara bürünmüşler, çarıklarıyla** yere sessizce basıyorlardı. Bir baştan bir başa geçerken Çavuş'a dikkatlice baktılar. Geçince **peştamal** dişlerden kurtuldu;” (TR:11)

“İşte fırsat bu, Çavuş kendini gösterecekti. Mahkûm sanmasın ki yabandan bir züppe geldi diye Abdurrahman Çavuş, Ayşe anam gibi başına **şalı** çekip oturacak!” (TR:77)

“Ne yaptın kızım be ne yaptın? Büyüdün mü gene göze görünmeden fidanlar gibi? Büyü de **fistanlar diksın** anan sana. **Dallı fistanlar, alı fistanlar.**” (...) (TR:121)

“Bundan böyle kadınlar, **geniş yakalı süslü feraceler** yaptırmayacaklardır. Başlarına da **üç değirmiden fazla yemeni, tülbent örtmeyeceklerdir!**” (P:84)

“Görünüşte bir kadın **yaşmaksız, feracesiz** sokağa çıkmaz. En kibarından tutun da ayak takımına kadar böyledir bu, mutlaka **bir örtüyle gizlenecek. İki tane tülbentten olan beyaz parçasıyla saçlarını örter. Öbür bölümüyle de gözlerinin alt hizasından yüzünü kapar. Burnu, ağzı, gerdanı yaşmak altında kalır.**” (P:113)

“Hristo'yla dördüncü kısımda oturuyorduk lacivert giysisini yakıştırmış dolgun vücuduna, Bir kız seker adım geçti kapıdan. Sonra geri döndü **kırmızı meşin dar bir kemer** vardı belinde giderken olduğu gibi dönerken de çekinmeden süzmüştü beni.” (AK: 162)

“Bir atlı geliyordu karşıdan, köylü kadınlar görüyorduk artık **şalvarlı beyaz örtmeli** hepsi sonra kızlar sarı saçları örgülüydü. “(AÇ:27)

“Yukarı çıkıp biz de dinliyorduk sedirde, ben **beyaz örtülere** bürünen ablama bakmıştım, önce yadırgadım onun bu yeni görünümünü, sonra hemen alışmıştım. İnanamıyordum henüz bu kavuşmaya, ablam üzgün beyazlara bürünen yüzü üzgündü sarıldı

öptü çok çok, kokladı doyasıya, ağladı, ben de ağladım, neden ama biz hep böyle anlaşıyorduk.” (AÇ.28)

Kıyafetlerdeki özellikler ile kahraman ve kişilerin betimlemeleri yapılmıştır. Patrona adlı eserde kadınların saray içindeki giyim kuşamı ve süslenmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiş kıyafetlerdeki ihtişam ve gösteriştten söz edilmiştir. Ayrıca yine bu romanda padişahın kadınların nasıl giyinmesi gerektiği ile ilgili kanun çıkarıldığı bilgisine de yer verilmiştir. Köylü kadın giyimine dair metin içeriklerinde bilgiler bulunmaktadır. Kadınlar beyaz örtüler içindedir ve şalvarlıdırlar. Yaşmak ve feraceli kadınlar da vardır. Kadın giyimi peştemalle tamamlanır. Kadınların ayaklarında çarık bulunur. Renkli kıyafetlerden oluşan fistanlar allı dalı diye belirtilir.

3.9.3. Süslenme

Kadın ya da erkeğin kişisel bakımı ile ortaya çıkan unsur süslenmedir. Vücut temizliği, kıyafetlerin bakımı ve görünümü kişinin güvende hissetmesini sağlar. Dış görünümün iyi olması, güzel, bakımlı görünme beğenilme ve itibar kazanma amacıyla yapılır. Özellikle süslenme kadınlar için önemli bir unsurdur. Çeşitli malzemelerden yararlanılarak kadınların daha güzel görünmesi amaçlanır. Bunlar arasında takılar, ziynet eşyaları da yerini alır. İncelenen eserlerde tespit edilen kadın ve erkeklere ait süslenme unsurlarına ait örnekler aşağıda verilmiştir.

(...) “Çiçekler taksın anan ziliflerine” (...) (TR:121)

... “**Ziynet** ve debdebeye, zevk ve sanata bağlılığı her halinden anlaşılıyordu. **Elleri zarif ve nermin bir kadın eli gibi elmas ve zümrüt yüzüklerle süslenmiş, elbisesi baştan aşağı elmas ve incilerle bezenmişti.**” (P:289)

(...) “**altın özengili atlarla, itlerle, incili kaftanlarla, kınalı sakallarla, kadın efendilerle, cariyelerle, hanendelerle** (...) **altın serpilerek** yapılan nikâhlarla, sünnet düğünleriyle, cerağan eğlenceleriyle” (...) (P:290)

“**Üçüncü Sultan Ahmet devrinde hanımların saray içi elbise giysi ve kıyafetleri çekici renkli ve son derece güzeldi mesela sultanlar arkalarına baştan aşağı incilerle süslenmiş düğmeleri elmas uzun bir entari giyerlerdi sonra da bellerine gayet geniş elmaslarla bezenmiş bir kemer bağlarlar boyunlarını süslemek için salata inceden yapılmış yumurta büyüklüğünde zümrütlerden meydana gelen kordon bulundurur kulaklarına fındık büyüklüğünde armudi elmas küpeler takarlardı hotozların**

etrafında yakuttan yapılmış güller inci dizileriyle göz doldururken saçlara iliştirilen iğnelerin hepsi elmaslı zümrütlü özellikle yüzükler benzeri görülmemiş bir büyüklükte iri elmas taşlarla süslüdür.” (P:325)

Eserlerden özellikle Patrona adlı romanda süslenme unsurunda kadınların kullandığı ziynet eşyaları ön plandadır. Saray yaşantısına özgü kıyafetleri tamamlayan incili kaftanlar, elmas, zümrüt ile süslenmiş küpeler, yüzükler, kadınların saçlarına taktıkları çiçekli ve taşlı iğneler, baştan aşağı değerli taşlarla bezenmiş kıyafetler hem erkek giyiminde hem kadın giyiminde süslenmenin bir parçasıdır. Öyle ki erkekler sakallarını dahi kına ile renklendirirler.

3.10. HALK BİLGİSİYLE İLGİLİ UNSURLAR

Günlük hayatın içinde insanın yaşamını devam ettirmek üzere kullandığı her türlü deneyim ve bilgi birikimi olarak nitelendirilen Halk Bilgisi toplumların yaşayış biçimlerine göre değişir ve çeşitlenir. Her toplumun kendine ait tutum ve davranışları da Halk Bilgisini oluşturur. Deneme yanılma yoluyla tecrübeler doğrultusunda edinilen bu bilgi birikimi insan hayatını kolaylaştırır ve bir kültür oluşumuna neden olur.

Halk tarafından oluşturulan, geliştirilen uygulamalar, yaratmalar kendiliğinden gelişigüzel bir halde ortaya çıkmış ürünler değillerdir. Belirli standartları içinde barındıran halk tarafından onaylanan ve tanınan tasarım, üretim ve yeniden oluşturmalar halk bilgisinin temelini oluşturur. Bu ürünlerin yaratılma ve devamlı kılınmasında esas olan öğrenmelerdir. Öğrenme yoluyla elde edilen bu bilgiye dayalı yaratma veya yeniden üretme belli seviyede estetik kaygı ihtiva eden ve sanat değeri olan üretme ve yaratmadır. Halk Bilgisi ürünleri genel olarak sözlüdür 20. yüzyıldan sonra yazıya geçirilmiştir. Bazılarının görsel olma özelliği vardır bunun yanında işitsel ayrıca maddi ya da materyal olarak üretilir ve kullanılırlar (Ekici, 2008:14-15).

3.10.1. Halk Hekimliği

Geçmişten gelen bir alışkanlık olarak halk hekimliği her devirde varlığını korumayı başarmıştır. Günümüz tıbbi tedavilerin iyileştiremediği ya da yetersiz kaldığı durumlarda alternatif olarak yer alan Halk Hekimliğine başvurulur. Temelinde dinsel inançları barındıran ve yine halkın deneyimlerinden ortaya çıkan Halk Hekimliğinde bitkisel ve hayvansal daha pek çok kaynaktan yararlanılır.

Hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlar şeklinde tanımlanabilen halk hekimliği, toplumların hastalıklar karşısında uygulamaları, dinsel inanışları ve değerleri doğrultusunda geliştirdikleri tıbbi uygulamalar olarak nitelendirilebilir. Halk hekimliğinde rasyonel yöntemler ile büyüsel nitelik taşıyan yöntemler birlikte kullanılmaktadır. Halk hekiminden alınan tedavi, dualar eşliğinde doğal ürünlerden olduğundan toplumun bilincinde daha faydalı olacağı inancı yer tutar. Günümüzde çok fazla rağbet görmese de halk hekimliği halkın tıbbi tedaviler yanında başvurduğu bir alternatiftir (Şar, 2005:136).

İncelenen eserlerden halk hekimliği ile ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

(...) “Sana Ramazan ağan bi mendil versin de gözünün yaşını sil! Kirmastılı Dayı'ya da git yarana **melhem çalıversin!**” (TR:65)

“Bu sefer başka tedbirlere başvuruldu. **Belki bir fayda sağlar ümidiyle arkadaşları güvercin ödü yutturdular Çoban'a. Sarı kedinin tüyünden tütsü yaptılar.** Sıcak suda kaldı saatlerce balonlaşan ayakları. **Sarımsaklı ayran içirdiler bardak bardak.** Olmuyor, olmuyor, bir deva bulmuyordu.” (...) (TR: 116)

“Hep hocalar düştü önümüze. Sakalları kocaman, gözleri kurnaz hocalar. Biri bir türlü söyledi, öbürü bir türlü söyledi, hangi peygamberin ümmeti olalım bilemedik. Tavuk istediler verdik. Gözleme istediler ycaptık. Hep **muskalar** astılar boyunlarımıza. Benim oğlumun da boynunda **muskası** vardı hani ya? İpleri çekileceği günü bekliyor şimdi... Allahım yedi kudretine kurban olayım! Şu oğlumun canını bağışla bize. Zalımların ellerinden tutuver.” (İ:28)

“Bir rivayete (göre) temelinde **tılsımlı define** vardır. Bir kişi baş ağrısına tutulsa, **bu amudun (dikilinin) terinden başına sürse şifa bulur. Bir adamın yüreğinden kan gitse ve bu direğin terinden yalasa halas olur, kurtulur. Bir kişiyi rubu (korku) sıtması tutsa, bakırın deliklerinden parmak ile toprak çıkarup yalasa, istifrağ ederek (kusarak) halas olur (kurtulur). Gayet tecrübelidir. (Denenmiştir).**” (P:158)

"Kinin getirdim adadan akşam sabah vermemiz gerekiyor? (AÇ:76)

(...) “mor mürekkebin suyunu içince kustum hani Musa'dan beklediklerimiz ama süt anamın memesi gibi umutla doluydu rahatlık duyuyordum. Ablam kinin hapi da veriyordu sabah akşam dizlerim dermana kavuşuyordu bana öyle geliyordu ki ben

bu hastalığı yeneceğim ne yaman bir gelişme iyi olacağımı göğsümü gere gere düşünüyordum artık.” (AÇ:77)

“**Meyankökü** lezizdir, **meyankökü** midevidir; siz de mideniz rahat olsun istiyorsanız, bir **meyankökü** alınız!” (CB:139)

“**Allah’ın bol olduğu, beylerin kul olduğu, insanın kıt olduğu yerde diş ağrısı gelirse ne yaparsınız?**” (CB:140)

“Dedem bir **berber bulmuş işler bu doğrultuya yönelince; bu adam kan alır, diş çeker, sülük tutar, sünnet** yaparmış, ayağı bir de ona göstermişler; şaşılacak şey, adam:'Ben bu ayağı iyi ederim!' demiş.” (ÖP:112)

“**Berberin yıllarca denediği bir tedavi yöntemi varmış ve sihirli de bir merhem; 25 dirhem mürdesenk, 50 dirhem zeytinyağını kaynatarak siyah bir merhem elde etmiş ve temizleyerek sürmüş yaraya.**” (ÖP:112)

(...) “**düştük mü hocaların ağına; okumalar, üflemeler, muskalar; olmadı. Kirpiyi, kızartıp sardık, ayvayı köze gömdük, çıkarıp sıcak sıcak geçirdik ayak parmaklarımıza, olmadı; daha hangisini sayayım, beygir fişkısından, insan necasetine kadar her şeyleri denedik, olmadı Allah olmadı!**” (ÖP:118)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Patrona, Acılar Çemberi’de hastalıkların tedavisinde bitki ve meyvelerden, dualardan, büyüden, muskadan, hayvansal kaynaklardan yararlanıldığı görülmektedir. Ölüm Pusuda adlı hikâyede yazar anlatıcının babasının ayağını bir berber kesilmekten kurtarmış, kendi usulünce yaptığı bir merhem ile iyileştirmiştir. Acılar Çemberi hikâyesinde ise tüm muskalara ve yapılan halk hekimliği uygulamalarına rağmen uzun süre hasta çocukta iyileşme olmamıştır.

3.10.2. Halk Botaniği

Halk botaniği bitkilerle ilgili halkın geçmişten günümüze deneyimlerinden elde edilen bilgi, görgü ve geleneksel uygulamalarını içinde barındıran ve araştıran bilim dalıdır. Bitkiler tür ve çeşitlerine göre sınıflandırılır. Bitkilerden sağlık, ilaç ve beslenme alanlarında halkın deneyimlerinden elde edilen bilgilerle faydanılmaya çalışılır. Bitkilerle ilgili geçmişten gelen bilgi birikimleri ile inanışlar ve uygulamalar doğrultusunda genel bir halk botaniği bilgi birikimi oluşur. Yaşanılan bölgenin iklim özelliklerine göre yetiştirilen ya da doğada kendiliğinden yetişen var olan bitkiler hemen hemen her alanda kullanıldığı gibi

ayrıca ev, bahçe vb. yaşam alanlarını kokuları ve güzellikleri ile süslemek için de kullanmışlardır.

Doğa bilgisi insanın deneyimden beslenen, geleneksel toplumların çevresel uyum becerilerini aktaran bir olgudur. Geleneksel ekolojik bilgi; nesnelerle ilgili insanın bilgi ve inanç birikiminin bir yansıması olarak kültürel aktarım araçlarıyla kuşaktan kuşağa iletilir. Halk botaniği, insan ve çevre ilişkisinin sonucu elde edilen bilgilerin bitkilerin adlandırılmaları, kullanım biçimleri, bitkilerle ilgili inançlardan doğan büyüsel uygulamaları kapsamaktadır (Yolcu, 2018:63)

Halk botaniği ile ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Ama çok çabuk kendine geldi. Evet burası mahpusane bahçesiydi ve ortalıkta **kızılçık dalı** gibi sert dolaşan adam da Tatar Ramazan.” (TR:51)

“Dün yüzüne tükürdüğü adamlardan bugün dayak yerse, işte buna katiyen katlanamaz, **sıçanotu alır kendini zehirlerdi.**” (TR:74)

(...) “Kuru ağaç kabuğu gibi derisi kırış kırış, yüzü acılı...” (TR:100)

“**Servilerin** verdiği durgunluk kaybolmuş, ağırdan ağırdan bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Şimdi Elmas'ın içinde. **Kavak ağacı** şekilleniyor hayal meyal. Kaptırmış yapraklarını korkunç bir fırtınaya, çatırdayarak sallanıyor. Fırtına artırıyor artırıyor beyinde şiddetini. Bir an geliyor dayanamaz oluyor ağacın gövdesi çatır çatır kırılıp düşüyor yere...” (TR:130)

... “**Ahlat** yiyerek yürüdü bir zamanlar.” (L:70)

“**Mıstabey armudu** gibi tatlıdır herşey rüyalarda.” (İ:98)

“Köy sevilmez mi? Bal döker **incirleri**. Karadut mayhoş olur, beyaz dutlar bal döker. **Ayvalar sararır dallarda.**” (İ:129)

“Lale **mevsimi** hulul edince bütün bahçelerde renk renk **tarhlar** görülürdü. Bir tarafta **Sarıköz, Zerefşan, Sarı Ela, Zertar gibi rengin lalerin sarışın, gözalcı elvanile, Gülbahar, kadehizerrin, Gülendamlar, Dağıdil, Şafakgun, Camıcem’lerin**, şafak bulutları içinde parlayan ateşin ve pembe renklerinin imtizaç ettiği, uyuştugu, görülür. Diğer tarafta **Arusubahar, Simendam, Fevvareibahar, Şehihuban, Numan Paşa, Reyhani, İbrahimi, Heybetullah, Elmaspare, Sineküşa’ların** ruha tesir eden güzellikleriyle, gözlere neşe verdikleri görünürdü.” (P:258)

“Sütümüz bol muydu yoksa kıt mıydı, kuruyan çeşmeler gibi, analarımızın mübarek göğüslerinde **karanfil** mi, **akasya** mı, yoksa **gül** müydü burcu burcu kokan. Durgun mu, yoksa hırçın mıydı gecelerimiz, haram mı ediyorduk yoksa zavallı bir kadının gamlı gecelerini, işte görüp anlamak istediğimiz bunlardı.” (C:31)

(...) “renkli tüllerinden yenice soyunmuş **çitlenbik ağacını** hayranlıkla seyrediyordum.” (ÖP:156)

İncelenen eserlerde halk botaniği ile ilgili örneklerle yer verilmiştir. Bitki, ağaç ve çiçek çeşitlerine, renklerine, işlevlerine göre halkın tanıdığı, bildiği tanıtları ile duygusal anlatımında çeşitli adlardaki bitkilerden yararlanılmıştır. Eserlerde çiçekler anlatım derinliği yaratmak ve duyguların ifadesini sağlamak amacıyla kişileştirilmiştir. Diğer yandan sıçanotu gibi bitkilerin işlevi belirtilmiştir. Kızılçık dalının sert oluşu bir insanın sert olması ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca birçok çiçeğin ve bitkinin adları verilerek bunların ruha ferahlık verdiği ve insanı mutlu ettiklerinden söz edilmiştir. Birkaç meyvenin adı verilerek özellikleri anlatılmıştır. Ayrıca halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin isimlerine de yer verilmiş Acılar Çemberi adlı romanda hasta çocuğu iyileştirmek için çeşitli uygulamalarla kinin bitkisi kullanılmıştır.

3.10.3. Halk Zoolojisi

Halk zoolojisi, halkın çevresinde bulunan canlılarla ilgili merakından doğan araştırma duygusu ve daha güvenli ve korunaklı yaşama ihtiyacı sonucunda oluşmuştur. Halk zoolojisinin araştırma alanını ise canlı türlerinin belirlenmesi, adlandırılması, kendi içinde değerlendirme veya ölçütllendirme, hayvanlardan elde edilen ürünler, inanışlar ve uygulamalar olarak belirlemek mümkündür (Aça, 2016:582)

Kerim Korcan’ın hikâye ve romanlarında muhtelif hayvan isimleri verilmiş, hayvanların bazı özellikleri insanları tanımlamada ve betimlemede belirleyici olmuştur. Ayrıca birçok hayvan ismi ile ilgili deyimlere de rastlanmıştır. İnsan hayatının hep içinde olan hayvanlar Kerim Korcan’ın eserlerinde adeta anlatımın birincil öğeleri olmuşlardır. Eserlerden elde edilen örnek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Analar neler doğuruyor bak, **aynı bir koşuya hazır at** gibi.” (TR:44)

“Hava, **tosa hazırlanan koçlar** gibi çekilmiş yay gibi gerilmişti. **Dalaşa girecek azgın hayvanlar gibi soluyordu** bir taraftan da. **Bela kanlı bir kartal gibi avının üstüne inmeye** hazır.” (TR:86)

“**Yüreği kuş gibi titreten** diş gıcirtısı. Bir bardak dopdolu zehirden bir bardak, bir damla ister. Bir bardak taşıverecek birden, Ramazan geliyordu.” (TR:86)

“Çavuş her şeyleri anladı ve kurşun yiyecek **sakalığı hayvan** gibi titredi.” (TR:87)

“**Tok tok, yaralı kart çoban köpeğinin homurdanarak geçişine benziyordu** cümleleri. Ama daha cana yakın ve daha insanca idi.” (TR:92)

... “**besi hayvanı** bakıyordu babası, bir yerlerde çobandı Tez ahbab olduk, hoşlandı bizden...” (TR:96))

“Hasan **zalim bir teke** gibi terbiye sınırını çoktan aşmıştır. Melkon kızmaya başlar.” (...)(TR:104)

“Ben daha çok boyalara girmişim!” dedi. “**Ben koç beslemişim ki Sakız cinsi, iyi kulak verin bu lafıma, hayvana Ermenice dil öğretmişim.**” (...) (TR:105)

(...) “**Benim Mısri koçum Kıbrıslı Hüseyin paşanın koçuna yenilmiştir!**” diye beyan etmiştir derdini. Korkacak bir şey yokmuş ortada. Bir felaket de yokmuş sevindim. Levon **koçunun** yenilmesine ağlarmış.” (...) (TR:106)

(...) “Şaka değil **koç güreşi** bu. Dualar yaptım kendi dilimce. **Koçuma da** "hazır ol!" metanetini verdim. Paşam Paşa **koçuna** tutacaksın! Dikkat et dedim. **Gözlerinden öptüm hayvanı. Kırılarda gezdirip oyunlar gösterdim. Hayvan hayvanken o bile anladı derdimizi. Boynuzlarına biçim verip, başını sağa alarak, şöyle bir şakadan şakadan tos yaptı bana;**” (...) (TR:106)

(...) “**Koçuma 'hazır ol!' paşa koçuna tutacaksın'** tembihatımı yaptım tekrar. Meraklı arkadaşlara hep haber saldım. Bu da başka bir kuvvettir **koç güreşinde.**” (...) (TR:106)

(...) “**Sülün gibi uzasın boyun**” (...) (TR:121)

(...) “Yer yer karalar çalınmıştı üstüne. **Güvercinler** değil, **karakargalar** uçuyordu evin üzerinde. Mısır taneciğine değil, kan kokusuna gelen **kargalar. Karıncalar** göç ediyordu evden. Kışlıklarını burada emin bulmuyorlardı.” (TR:123)

(...) “Kara bir **yılan** çöreklenmişti içine. Ne lanet bir canavarmış bu, yüreğini sıkıyor sıkıyordu.” (TR:125)

“Ilık bir rüzgâr eserdi güneyden. Uçurur uçurur dalları. **Karasığır** yayılır yemyeşil çayırlardı. Süt dolar süt dolar mübarek memeleri. Boyunlarında azık torbacıkları çocuk çobanlar koşar bir o yana bir bu yana. Ziyana salmazlar **sığırları**.” (...) (TR:125)

(...) “Rüzgârın en güzeli, **at** koştururken vurur adama. Dağ çiçekleri koklarsın uçup giderken. Yeşil bir dal sallanır ışıldayan gözlerde. Umutlar dalga gibi bir çarpar bir çekilir. Gönlüm **serçe kuşu** gibi hafifken bir gün. Konacak bir yer ararken kafesini kaybetmiş **güvercinler** gibi ...” (...) (TR:128)

“**Atlar gördü çayırlarda otlayan**. Bu mübarek **hayvanlar** **çifte** koşulur, düven sürer. Biraz delicesine binmeye doyulamaz.” (...) (TR:164)

(...) “Sıra sıra dizilip treni seyreden çocuklar neyse ama siz şu **doru tayın** duruşuna bir bakın. Kerata çocuk gibi başını sallıyor, sanki İsmail'i tanıyacak!” (...) (TR:164)

(...) “Bu sebeple sözü uzaklardan aldı. “**Şu at kısmı**” dedi, “**mübarek, çok iyi bir hayvandır**. Onun durduğu kapıda bereket olur.” (TR:164)

“Hele **tay**” dedi, “onların merakı da bir başka olur. İnsanı bir sararsa hiç başka bir işe bakmayayım dersin. Bir de **taylar** çok nazik olur. Çocuktan çok ona dikkat edeceksin. Anası yorgunken katiyen emzirmeyeceksin. Hemen de hasta olur. Emmeden evvel memeyi güzelcene yıkayacaksın. Onun bir keyfe gelip oynaması, kaçıp kaçıp gitmesi vardır. Durup da şöyle saatlerce bakayım dersin.” (TR:165)

(...) “Ceza Kanununun içine dalar, **kara karayılanın** çakılda aktığı gibi maddeden maddeye kayarak gene Reşit'i cezadan kurtarırdı.” (...) (TR:181)

“Bak açık söylüyorum” dedi, “bana teslim etsinler şu puşt Abaza'yı alimallah dişlerimle çiğ çiğ yerim. Ne bu bee? Onlar otursun sofraya **inekler** gibi yesin, biz de burada kısa bağlanmış **mart bızası** gibi bakalım!” (TR:186)

“Belki Türk oldukları doğrudu. Amaa, bir kısmı boğa gibi doymuş dolaşırken, ibir kısmı da anası ölmüş ot koparamaz **kuzular** gibi aç yatıyordu. Bu da doğrudu. Ne var ki bu doğrular **iki kuzu** gibi yan yana olamazdı. **Kedi köpek** gibi birbirlerine düşmandı bu doğrular.” (TR:197)

“İşte böyle bir renkte bağladı Kazım kararını. Sonra da kurt gibi avının peşi ne düştü. Bazen **aslan** gibi homurdanarak, bazen de kara bir **kedi** gibi hep Akmeşeli Cafer'i kolladı. Avına yetişmek ve hırsıyla çullanmak pek de zor olmadı.” (...) (TR:199)

“Bulutsuz masmavi bir gök altında yürüyorlardı. **Bembeyaz martılar** olanlardan habersizdiler. **Kır güvercinleri at** fışkılarından.” (TR:232)

“**Kara bir kuzu** gibi uysaldı hâsılı. **Tilki gibi kürnaz yerine** göre, icabında **da kurt gibi dalaşkandı.**” (L:7)

“**Azgın koçlar** gibi, başlarını sert bir şeyde denemek isterlerdi.” (L:10)

“Bir fırlayıpta üç **bıldırcını** birden haklıyordu savcının **atmacası**; onun namına mahpushanede **cins tavuklar** beslendiğini öğrendi.” (L:28)

“Kuru ot yığınının geçen **yılan** gibi, sessizce kaydırır cümlelerini...” (L:34)

“Arap Kadir'e gelince, o, **güvercin** kollayan **kara bir kedi** gibi pusudaydı.” (L:34)

(...)” savcı da **atmacasını** gezdiriyor arada. Bu ayağı **zilli kuşa** çeşitli talimler yaptırıyor...” (L:38)

“**Ok yılanı** gibi korkunç bir görünüşü vardı bu adamın, gelip ansızın hasmının kalbine saplanabilirdi.” (L:44)

“Biraz sonra ben uykuda olacağım... Belki yatağıma **kara bir yılan** gelecek. **Akrep** de olur böyle yerlerde.” (L:53)

... “Beslediği **güvercinlerin** adlarını hatırladı. "Kuşlarım şimdi ölmüştür" dedi.” (L:55)

“Ama yarasanın ışıktan korktuğu gibi, kanun içinde olmaktan korkuyordu bu adamlar.” (L: 96)

“Arap **kara bir keçi** gibi sekerek çıktı aralarından. **Yılan gibi süzülüp** koğuşa kaçtı.” (L:133)

“Dinlenirdi altında yorgunlar. **Öküzler** kurtarmışlar boyunlarını boyunduruktan, göz süzerek geniş getirirler. **Sinek** kovmak için sallarlar başlarını ağır ağır arada. Te... yücelerden **kuşlar** geçer. **Büyük kuşlar, küçük kuşlar**, çarparlar yapraklar gibi kanatlarını...” (İ:58)

“Ben Yavuz harp gemisinin bordasındaki zırh 'kalınlığını hiç tetkik etmedim Kemal ama, mesela **yaban keçisinin** postunda kaç kıl olduğunu bilirim. Dirisinde değil postunda saydım.” (TA:116)

“Daha bakın dün **logar bir beygir** gibi sessiz ve hissiz duygusuz değil miydi değil miydi buraları görün şimdi şimdi ama **bin gemle bağlanamayan doru atlar kişniyor acı acı tepiniyor saha kalkıyor.**” (P:430)

“**Martılar** insanı ürpertecek haberler taşırlar belli ki geçmişten bak bak o an gökyüzü koyu kurşunla kaplanır serin bir rüzgâr eserken kuzeyden nazlı sanki kızın yüreğini zalim bir bıçak saplanır durur haykırır çığlık çığlık Patrona Halil... diye.” (P:620)

(...) “**güğümü delinmiş lagar sütçü beygirine** dönersin sonra anana babana komşunun kızını unut ama kanuna unutma!” (AK:111)

“Sokaklara doyamamışım, dışarıda kalmak istiyordum biraz sonra **ateş böcekleri uçuşmaya duracak** ben de doyulmaz bir gece seyredecektim.” (AÇ:16)

“Bir **atlı** geliyordu karşıdan, köylü kadınlar görüyorduk artık şalvarlı beyaz örtmeli hepsi sonra kızlar sarı saçları örgülüydü. **Mandalar** yatıyorlardı. Gölcüklerde, **kuyruklarını sallayan malakları sevimliydi.**” (AÇ:27)

“**Tavuklar** öteye beriye dağılmışlar, konuşuyorlar da kendi dillerince 1,2 **köpek** kışlarının üzerine oturmuş bana bakıyor, bu yenice gelen çocuğu tanımaya çalışıyorlardı. Isırırılar mıydı acaba bahçeye kendi başına çıksam, bizim **evin köpeği ya** onlar, herhalde bana alışacaklardı. Biri beyaz kocaman, öteki daha küçücük alaca... **Öküzler** yaş mısır yaprakları yiyorlardı ağızlarının şapırtısı duyuluyor, arada başlarını hırsla sallıyorlar, **sineklerden** koruyorlardı besbelli.” (AÇ:29)

“**Deli mandalar** gibi gelirler üstünüze taşlarını yüklediler mi?” (CB:40)

“Sonra, iri yapıda **inekler** gelir salına salına aşağılardan; asma kabakları gibi sarkar altlarında mübarek memeleri. Göz alır güpgüzel renkleri zeytinlikte, **siyah, beyaz, alaca, hepsi de kocaman, altın sarısı inekler**, günlük yeyginin peşindeler, ot alır süt verirler. Maşallah memeleri yoğurt basılan torbalar gibi şişkin. Hepsi de mazlum, bir hoşça bakarlar koyun gibi insanlara öyle, Çakır, deli **mandalar** gibi korkunç değil hiç birisi: alaca, altın sarısı inekler. “(CB:40)

“Baktıkça etrafımıza neler görürdük; başı dumanlı dağlar: Kazkondü, İpcioğlu nirengisi, Hamursuz, Menekşe Tepeleri, Avuson sırtları. Alayımızın **binek atları** kişnemiştir oralarda hey! Uç tanesi **kuşlar** gibi kanatlıydılar hayallerimizde; yay gibi fırlarlardı ayakları özengiye koymadan: **Polat, Çalokuşu, Rüzgâr?**

“**Martılar** gökyüzünün maviliğini hoyratça yırtarak kaynaşıyor çığlık çağlığa dalış yapıyorlar Moda Koyu'na; sonra dalga dalga havalanıyorlardı.” (ÖP:39)

Eserlerden Tatar Ramazan hikâye kitabında, Linç, İdamlıklar, Patrona, Ateşten Köprü ve Acılar Çemberi roman kitaplarında Halk Zoolojisi olarak tespit edilen unsurların en belirgin özelliği kırsal hayatta insanların günlük ihtiyaçlarından kaynaklanan halk bilgisi ile hayvanların çeşitli şekillerde kullanımlarıdır. “Mandalar”, “malaklar”, “öküzler”, “şütçü beygiri”, “doru atlar”, “keçiler”, “kuzular”, “karga”, “karınca”, “serçe”, “yılan”, “akrep”, “buzağa”, “kedi”, “köpek”, “tilki”, “güvercin”, “atmaca”, “bıldırcın”, “tavuk”, “martılar”, “ateş böceği”, “sinek”, “sülün” ve diğer birçok hayvan isimleri metin içeriklerinde durum ve olayların anlatımında yer almış tür ve cinslerinin özellikleri, halk için ne ifade ettiği, nerelerde kullanıldığı ve inançtaki yerleri gibi bilgilere rastlanılmıştır. Hatta Linç romanında savcının atmaca beslediği ve ara sıra atmacasına talim verdiğinden bahsedilmiştir. Eserlerde çok sayıda hayvan isminin geçmesi yaşam biçiminin ve halkın hayvanlar hakkındaki halk bilgisini geleceğe aktarması bakımından önemlidir.

3.10.4. Halk Meteorolojisi

Teknolojinin olmadığı dönemlerde toplumlar yaşadıkları bölgenin doğa olaylarını gözlemleyerek hava ve iklim konularında bilgilere ulaşmışlardır. Elde ettikleri bu bilgi ve deneyimlerden yola çıkarak günlük işlerini yapmaya çalışmışlardır. Günlük deneyimlerin birikimi ile Halk meteorolojisi bilgisi ortaya çıkmış ve bu bilgiler ışığında yaşanan bölgenin günlük, haftalık ya da aylık bazen öyle ki gelecek yıllara ait iklim bilgisi tahminleri yapılmış ve tedbirler alınmıştır.

İnsanların hayat tecrübeleri sonucunda oluşturdukları ve kuşaklara aktardıkları toplumun kültür varlığında önemli bir yer tutan halk kültürüne ait bilgiler halk meteorolojisinde de karşımıza çıkar. Günlük hayat tecrübeleri ile halk bulunduğu bölge ya da yöreye ait gökyüzü ve çevre gözlemlerinden yola çıkarak, geleneksel yöntemlerle havanın soğuk-sıcak, bulutlu-açık, yağışlı ya da rüzgârlı olduğunu anlamakta ve gelecekteki hava durumu hakkında da tahminlerde bulunmaktadır. Halk meteorolojisi özellikle geçimlerini tarımsal faaliyetlerle sürdüren toplumlarda etkin olmuştur. Ancak teknolojinin hızla gelişmesi ile halk meteorolojisi bilgileri de unutulmaya yüz tutmuştur (Demir, 2019:215).

Yazarın Tatar Ramazan, Ateşten Köprü ve Ölüm Pusuda adlı eserlerinde halk meteorolojisi ile alakalı alıntılanmaya uygun toplam 5 kullanım ile karşılaşmaktayız.

“İlk geldiği gün gayet güzel hatırlanır. Hava günlük güneşlikti. Ama bugün öyle değil. Boz bulutlar birbirine yaslanarak kurşundan bir tavan yapmışlardı gökyüzüne. Kuşlar geçiyordu arada bir çırpınarak. Bu kurşundan kubbe altında mahpusane bahçesindeki hava ağırdı. Ya yağmur düşecekti yer yer yarılan toprağa veya mahpasene bahçesine kan.” (TR:85)

(...) “Bu kara kışta esiveren bahar rüzgârı neydi acep? Neden, nerelerden esip gelmişti? Hepsi de Ali'yi cevaplamak istiyordu, sesler hareketler yarışta idi.” (TR:185)

“O gün gökyüzü, hava raporlarının da belirttiği gibi, parçalı bulutluydu.” (AK:18)

“Mevsimler geçmiş ağaçlarda yapraklar sararmıştı. Leylekler son bir tur atmışlardı mahpusanenin üstünde, sonra da çekip gitmişlerdi. Rüzgârlar soğumaya başlamıştı ağırdan ağırdan. Sonbahar belki ki bir başka olacaktı geceleri kadınlar mapusanesinde.” (ÖP:49,50)

“Mesimler sonra: Yaz, Sonbahar, Kış, İlkbahar; hangi mevsimlerde, hangi yemişlerin olduğunu bilirim.” (ÖP:131)

İlgili alıntılarda halk meteorolojisi ile alakalı olarak karşımıza çıkan ilk husus genel hava durumu yanında mevsimsel geçişlere dönük terimlerdir. Bu hususun yanında özellikle leylek gibi bazı hayvanların içgüdüsel olarak sergiledikleri bazı davranışlardan hareketle mevsimsel geçişler hakkında kanaatler edinme bilgisi de vardır. Yazarın hava durumu ile hapishane hayatı ve mahkûm psikolojisi arasında dolaylı bağ kurmuş olması, insan psikolojisi açısından iklimin tesirinin halk belleğinde karşılık bulması ile de ilişkilendirilebilir. Başka bir ifade ile havanın karamsar bir görüntü sergilemesi, hapishanede yaşanabilecek bir olumsuzluğun işareti olarak da değerlendirilmek suretiyle yazar bu durumu bir nevi kehanet aracına dönüştürmüş de denilebilir.

3.10.5. Halk Takvimi

Toplumların farklı zamanlarda kullandıkları kendi içlerinde kendilerine özgü belirteçlerle ifade ettikleri ilkel takvimlerden günümüzdeki evrensel takvim oluşmuştur. Eski devirlerde topluluklar zamanı belirli rakamlarla ifade yerine değişik ifadelerden yararlanmışlardır. Hayvan, bitki, yıldızlardan yararlanılarak mevsim isimleri oluşturulmuş zaman belirlenmeye çalışılmıştır.

Halk takvimi, bir coğrafyada yaşayan toplulukların tarım, hayvancılık ve meteoroloji bilgisini içeren, uzun yılların tecrübeleriyle ve bilgisiyle elde edilmiş bir takvim sistemidir.

Ayrıca fal ve büyü gibi uygulamalarda da hava tahminlerinden yararlanılır. Bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişen iklim, yaşam biçimi, üretim gibi unsurlara bağlı olarak da halk takvimleri değişiklik gösterir. Tarım, hayvancılık ve yaşama ait diğer unsurlar bu bilgi birikimine göre işler (Alpaslan, 2018:27).

İncelenen eserlerden Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda'da zaman ile ilgili bilgi vermek için bu ifadeler yer verilmiştir. Mevsimlerin özellikleri ile önemli tarihlerin eserlerde verilmesi anlatımı canlı tutmuştur. Çalışmada halk takvimiyle ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Evet nisan serin yağmurlarla yıkanmış, tek mil mahlukatın uyandığı nisan sevdalıları, nisan sevda ayı.” (TA:94)

“Fe amma biz gelelim maksudumuzu beyana, getirelim cümlesini iyana İşbu 1143 senesi mah-irebiülevvelinin onbeşinci hamış günü saat üç buçukta şehri Kostantiniye’de iptida zuhuruna ve bu ikaz-ı fitneye cür’et ediüp bu emri” (...) (P:38)

“Fetihten bu yana tam iki yüz yetmiş altı sene geçmiş... (Evet fetihten bu yana kaç bininci gecedir?” ... ((P:135)

“1720-1730’ ların Osmanlı İmparatorluğunda da durumlar tastamam böyleydi.” (P:236)

“Ağustos güneşinde kurumuş çıtır çıtır bir orman, buram buram reçina kokan bir çıra yığını gibiydi halk.” (P:263)

“Padişah kış mevsimini yeni sarayda geçirir, **İlkbaharın güneşi** İstanbul’un göz alıcı renklerini, yeşilliklerini altın yıldızlı ışıklarıyla yıkamaya başlar başlamaz.” (...) (P:287)

“Osmanlı tarihinin belli başlı hadiselerinden biri olan 1730 isyanına onun elebaşlarından Patrona Halil’in adıyla patrona isyanı denilmiştir.” (P:313)

“Bir sabah 28 Eylül 1730 Perşembe sonbahar güneşi sarayın karanlık servilerini çıplak ve kocamış çınarlarını yaldızladığı esnada çarşıya doğru arnavutlar dan mürekkep velveli bir kalabalığın ilerlediği görüldü.” (P:412)

“O akşam ayın on altıncı gecesi idi. Karşıda Topkapı sarayı’nın siyah ve yüksek servisleri etrafında boyatan yapılar ve kubbelerden sönük ziyalar saça birkaç ışık kız kulesinin solgun fenerleri mehtabın ziyasına karşı parlıyordu.” (P:503)

“**1938 yılının ilkbaharı**, 1001 çiçekle bezenmiş bir gelin gibi delirten kokular saçarak, salına salına geliyor. İstanbul'un bu **dillere destan mevsimi** hiçbir zaman gereken ağırlığını anlayarak, ona layık olduğu değeri vererek karşıladığını hatırlamıyorum.” (AK:77)

“**30 Nisan 1938, bahar** İstanbul'un surlarını yemyeşil harmanisini savurarak zorluyor, polis de uzatmış kemikli kocaman ellerini bizim kapımızı çalıyordu.” (AK:79)

(...) “anlaşılan bunlar ertesi gün **1 Mayıs'ta** gösteri yaparlar, beyanname dağıtırlar endişesiyle daha önceden toplanan arkadaşlardı.” (AK:99)

“**1938 yılının 1 Mayıs'ı** hey! Bu benim hayatımın en acı günüydü ve öyle de kalacaktı. Fukara gözyaşlarıyla ıslak, polis nezaretinde bir gün. Fatih Haydar Mahallesi Araplar Sokağı'nda bir kadın ağlamıştı sabaha kadar, bu benim annem..." burada, işin doğrusunu konuşmak lazım delikanlı. Aç gözünü, kafanı kullan, devletinden yana dön, yoksa adamın derisini yüzerler..." (AK: 117)

Elime bir kâğıt tutuşturuyor:" yaz şuraya okunaklı olarak **12 ayın adını** " bu da neyin nesi? Oturup sıralıyorum:" **Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs...**" uzanıp kâğıdı alıyor elimden 3, dikkatle gözden geçiriyor, arada ne acaba yoksa bu da bir polis oyunu mu? (AK: 155)

“**Haziran, Temmuz, Ağustos** aylarında hep böyle olurdu bu. Dağlar bile uyurdu yani; ama, barınaktaki çocuk sanki hiç uyumaz gece gündüz ağlardı.” (CB:9)

“**Dakikalardan saatler, saatlerden günler günlerden aylar oluşuyordu. Önce Haziran, sonra Temmuz, Temmuz'dan sonra Ağustos, Eylül, ondan sonra ekim geliyor yapraklar hazin hazin dökülüyordu**” ...(CB:14)

“**Bahara** bir ulaşabilseydik. Gene de avunurdu gamlı gönüller; ama nerde şimdilerde **bahar**, önümüzde dağ gibi bir **kış** vardı, **bahar** uzaklardaydı.” (CB:104)

“**Mevsimler geçmiş ağaçlarda yapraklar sararmıştı. Leylekler son bir tur atmışlardı mahpusanenin üstünde, sonra da çekip gitmişlerdi.**” ... Sonbahar belli ki **bir başka olacaktı geceleri kadınlar mapusanesinde.**” (ÖP:49,50)

Yukarıda verilen örneklerde ay adları, özellikleri ve yaşamla ilgili hususlarla bağlantı oluşturularak zamanın ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Bahar, kış ve sonbahar mevsimlerinin doğadaki değişimle birlikte insan hayatındaki olumlu ya da olumsuz

işlevlerine değinilmiştir. Önemli olaylar yıl belirtilerek ve mevsimsel tanıtımlarla okuyucuya aksettirilmiştir. 1 Mayıs gününün sosyal yaşantıdaki vurgusu yapılmış Kerim Korcan'ın yaşam mücadelesindeki yeri ve toplumsal yaşamdaki önemi belirtilmiştir.

3.10.6. Halk Hukuku

Toplu yaşamın gereği olarak ortaya çıkmış uygulamalar ve kurallar yazılı olmadan sözlü olarak tüm toplumların yaşamını düzenlemek için kullanılmıştır. Bu uygulama ve kurallar her ne kadar yazılı hukuka geçilmişse de halk hukuku halkın yaşantısında işlerliğini sürdürmektedir. Günümüzde yazılı olmayan kurallara göre milletlerin hukuku düzenlenebilmektedir.

Örf, adet, gelenek-görenekler halkın genel olarak kabul ettiği toplumda düzeni sağlamaya yönelik yazılı olmayan uygulama ve kuralları içerir. Bu kavramlar anlam bakımından birbirinden farklılıklar gösterebilir de toplumda aynı anlamlarını gibi değerlendirilirler. Bir toplumda uzun bir süre uygulanması zorunlu görülen halkın yaşantısı ile ilgili düzen alışkanlıkları örf ve âdetlerin benimsenmelerini sağlar. Diğer bir yandan düzenli olarak toplumda yapılagelen uygulamalar benimsenir ve yaşantılarla desteklenirse görenek ve gelenek haline gelir. Tüm bu örf, adet, gelenek-görenek kavramlarını içine alan olgu ise töredir. Töre hukuki uygulamaları ve kabulleri ile toplumda olumlu ya da olumsuz yönde halkın yaşantısına etki eder. Örflerin uygulamaları katıdır. Adet ise alışlagelmiş, değişken olabilecek uygulamalar anlamına geldiğinden kesinlik içermeyen bir kavramdır. Töreler, örf ve adetler, gelenek-göreneklere göre daha katı uygulamalar içerir. Halk hukuku ise katı ve esnek uygulamaları ile toplum yaşantısında etkili sosyal yaptırımlar bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Halk hukuku yazılı ve resmi hukuku besler, resmi hukuk kaynağını halk hukukundan alır. Halk hukuku tarihi süreç boyunca yazılı olmayan uygulamaları ile toplumun yaşantısında büyük bir rol alır.

Geleneksel hukuk (İslamiyet Öncesi), İslam hukuku (İslami Dönem) ve Cumhuriyet yönetimi ile düzenlenen modern hukuk kuralları, Türk halk hukukunun kaynakları olarak sayılabilir ve bu başlıklarla incelenebilir. Halk hukuku bu kaynaklar doğrultusunda günümüz resmi hukuka geçmişten gelen değerlerle katkıda bulunur (Sevindik, 2018:30,32).

İncelenen eserlerden tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

(...)” cemiyet, **insana dayattığı olumsuz şartlarla onu ister istemez suça iter.”**
(L:26)

“Valla gâvur yapmaz bunların yaptığını? Ama helal şu Araba? Çekmiş bıçağını vurmuş. Vurur ya, sayıyla mı verdiler müdürü ona? **Zulüm etmesin, madem kanun var denilmiş, kanunca yürüsünler.**” (L:91-92)

“Nenize gerek sizin," dediler, "Arabın işiyle ilgilenmek? O bir serseridir işte, görüyorsunuz. **Elbette idare Araba baskı yapacak! Her şey kanun kitabına göre yürümez.**” (L:98)

“Eh, zor bir şey de değil bu; yerine göre kulağını kapayacaksın, gözünü görmez edivereceksin. Bak o zaman senden rahat kimse olur mu? O zaman kim ne der sana? Rahatça köşede oturursun” (L:98)

“Siyasiler bu mahpushaneye ilk geldikleri sıra, Muşlu Ethem isminde bir mahkûma işkence yaptıklarından ötürü üç gardiyan ve jandarma onbaşısını Ağır Ceza Mahkemesi'nde mahkûm ettirip içeri attırmışlardı.” (L:106)

“İşte Arabı vuran bu adamdır!" diye anılsın mahpushanelerde. **Kurt sürüsünden bir tanesi yara aldı mı, öbür kurtlar toplanıp onu yiyeceklerdir. Uzun mahpusluk yıllarında çeşitli sosyal ve psikolojik tesirlerle beyinleri yıkanmış zavallı adamların acayip kanunu bu.**” (L:143)

(...) “beton üzerinde günlerce yataksız kalmış, halsiz düşmüştü. Fırsattır diyerekten işi **falakaya** dökmeye kalkarlarsa, ayaklan sakat olur, ömrünce sürünürdü.” (L:153)

“E... tabi sözün yeri ayrı, bıçağın yeri ayrı. Çektin mi kınından ataş gibi yıldır yıldır yanar havada ve için bi kararır dağlar gibi. Bismillah der inersin hasmın göğsüne. En eyi kanun budur işte! Allah utandırmasın!” (İ:15)

“Beyaz kaat serildi, kara kalem yazdı. Kıravatlı kulların hep bir olup allahım, **töreyi kitabın kavlini bozdu.** Makinalı gibi taradı yüzümü daktilolar, anlıma takır takır idam hükmünü yazdı.” (İ:33)

“Bir tek kurşun, bir tek kurşun hallederdi her şeyi. Ben adamı alnının çatından vururum...” (İ:64)

(...) “zorba aleyhine gıyabında ölüm kararı çıkarmışlardı. Vicdanları rahattı. Artık **orman kanunu** çözecekti meseleyi. Kavilleşip ayrıldılar.” (İ:65)

“Her şeylere şok yaratan bir korku hâkimdi. Üç el ateş etti Yaver Bey. **Söz yerini silaha bırakmıştı.** Silah sustu kendi diliyle üç kelam ettikten sonra ...” (İ:274)

“Her dinde ve her dilde bütün kitaplar, devlet temelinin adalet olduğunu yazar. Adalet terazisinin dengesi de cehlin karanlığında değil, ilmin ışığında nurunda sağlanır.” (P:298)

“Ama belki şu noktada kesinlikle yanılıyordu, kendi anayasasını bile okumayan, şayet kazara okumuşsa, anlamayan, anlamışsa, uygulama sorumluluğu duymayan, bir polis şefi karşısına Sovyet anayasasıyla çıkmak cinayetlerin en büyüğü idi. Haydi anayasaları ölçüştürmeyelim, aralarındaki farkları tartışmayalım ve soralım o hükümlü komünist masası şefine, **genç bir vatandaşına sadistçe saldırmak hakkını Anayasanın hangi maddesinden alıyordu acaba? Sen hala vatandaşına Osmanlı zaptiyesi gibi saldırırsan, herkes kendine yeni bir anayasa aramak gereğini duyabilir.**” (AK:95)

İncelenen eserlerden tespit edilen halk hukuku unsurlarına ait örnek metin içeriklerinde topluluk içinde yaşayan insanın uyması gereken birçok yaptırımın ve bunların ne şekilde cereyan ettiği durum ve olayların anlatımında dile getirilmiştir. Linç, İdamlıklar, Patrona ve Ateşten Köprü adlı eserlerde mahkûmların başına gelen acı olayların anlatımında hukukun hiçe sayıldığı idarecilerin keyfi tutumları dile getirilmiştir. Her dinde hukukun öneminin belirtildiği insanların buna riayet etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Hukukun işlemediği toplumlarda orman kanunlarının geçerli olacağına değinilmiş bunun da güçlünün zayıf olana karşı baskısı anlatılmıştır. Halk hukukunun temelinde halkın ortak vicdanı vardır. Törelerle uygulanmak istenen hukuk kimi zaman yarar sağladığı gibi kimi zaman ise topluma zarar verebilir. Gelenek, görenek ve törelerden beslenen hukuk toplumun yaşam düzenini sağlarken herkes için adaletin gerekliliğini de ön plana alır. Kerim Korcan’ın eserlerinin asıl temasını hak, hukuk ve adalet oluşturur.

3.11. Halk Müziği ve Müzik Aletleri

Halkın öz değerlerine hitap eden, halkın genel duygu- düşünce ve algılayışının ürünü olan Halk müziği insan hayatının bir parçasını oluşturan önemli unsurlardandır. Dini temaların daha etkin olduğu, sosyal alanda iletişimi sağlayan ve güçlendiren bu formlar Türk halk müziği olarak adlandırılır. Halkın dehasının müşterek mahsulü olan ve genellikle bestekârları bilinmeyen bu formlar birlik – beraberliğin sürdürülmesi ve halk bilincini canlı tutmanın yegâne taşlarıdır. Bölgelere göre kendisine has şekilleri olan bu müzik türü usul ve üslup özelliklerine uygun olarak isimlendirilir (Yücel, 2011: 2,3).

Geleneksel Türk Müziği ve çalgılarının ortaya çıkması Türklerin anayurdu olarak Orta Asya’ya dayanmaktadır. Türklerde yaşam şekilleri itibariyle müzik ve oyun iç içe

girmiştir. Türkler ilk dini inançları doğrultusunda dini törenlerinde davul, def, kopuz gibi çalgılar kullanmışlardır (Somakcı, 2016:18).

Çalışmamıza konu olan eserlerde “kopuz”, “saz”, “ud”, “keman”, “tambur”, “tef”, “zil”, “darbuka”, “kemençe”, “davul”, “zurna” daha birçok çalgı aletinin adı veya bu enstürmanların kullanıma dönük açıklamalar yer bulmaktadır. Halk Müziği ve aletleri hususunda Tatar Ramazan ve Ölüm Pusuda adlı hikâyelerde ayrıca Linç, Patrona ve Acılar Çemberi adlı romanlarda diğer eserlere nazaran daha çok içeriğin varlığı tespit edilmiştir. Halk müziği ve aletleri ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Jandarmalar, sürgünün, yatak dengi ve bir de **tambur** çıkmıştı faytonlardan, bu mahpusane kuruldu kurulalı bağlamadan başka bir **çalgi** görmemişti. **Tamburu** eline alan mahkûm bu kocaman **kepçeye** biraz da şaşarak baktı. **Çalgı** kara bir kılıf içindeydi. Yeni **sazdan** yeni **havalara** dinleyeceklerdi demek.” (TR:26)

“Bir de **çalgi** asılı başucunda, demek **çalıp söylüyor** bu adam. Kalbinde hiçbir kötülük yok.” (TR:44)

“Arada bir iki **tingirdatmıştı** ama o da kimseye keyif vermemişti. Üzerine bir candan eğilmemişti **tamburun** ve ses kapısını ardına kadar açmamıştı. Zindan çölünün bir vahası, çatlayan dudaklara bir pınardı **tambur**.” (TR:58)

“İşte **çalgi** dediğin böyle çalınır diyordu herkes. O gece koğuşlarda hep Ramazan'ın **tamburunu** konuştular. Kanaatler artık hep açıktan söyleniyor.” (TR:60)

“İşte Elmas vardı Trakyalı, o da **kemaniyle** katılmış idamlıklar kfilesine...” (...) (TR:118)

“**Çal** be Elmas, şimdi dışarıda akasya kokan rüzgârlar vardır. Çal çiçeğe sarmıştır yamaçlar. **Çal** be Elmas! Senin sesine meftunuz biz. **Çal** kuzular gibi dinlerken Ayşeleri, Fatmaları, Kezbanları düşündür bize. **Çal** gözü yaşlı çocuklar dile gelsin **tellerde**. **Çal**, hanemizi yıkanın hanesi viran olsun, zulmedenler feryat feryat boğulsun sellerde!” (TR:118)

(...) “**Keman** çalmak bir marifet sayılmazdı onların evceğizinde. Soydan sanatkâr, esmer adamlardı.” (TR:121)

(...) “En içten duygularla karşılanır gelenler. Gene en içten duygularla uğurlanırdı. **Sazlar, darbukalar** konuşurdu bazı akşamlar da. Göbekler atılır **zil sisleri çınları** tavanda. Bir neşe ki sorma gitsin.” (TR:123)

“Güm Güm döverdi dağları asker **türküleri: Toplar mevzilenmiş bekliyor emir / Ölüm ver Allıh'ım ayrılık verme!**” (CB:56)

“**Sazının** üzerinde "Dosta şeker, düşmana hançer! ... Düzceli Nazır Yıldırım" diye yazıyordu.” (L:39-40)

“Yani, orta daire bir nimetti onun için. Bıçağı belinde, "Dosta şeker, düşmana hançer!" yazılı **sazı** elinde, cüzdanı besili bir kedi gibi cebindeydi. Nazır, yeri gelince merhametsizce kullanır bıçağını, **sazı şurup gibi akıtır gönüllerde**, domuzuna oynardı kumarı.” (L:42)

“Geceleri güzel eğlenceler oluyordu. Tepe Köylüler **Anadolu'nun en kıvrak havalarını oynuyorlardı. Saz şıkır şıkır yıkıyor, arıtıyordu yorgun gönülleri.**” (L:119)

“Geceleri pek cümbüşlü ve neşeli olurdu Arap Kadir'in koğuşu. Söz karamsar olmaya koymaz insanı, ruhunu açar tel tel. Sabretmeyi öğretir. Geleceğe umut bağlar, güvenir **saz dinleyenler...**” (L:120)

“Canları istedi mi, taa orta daireye haber salıyor, Bolulu Kambur Yeğit'i çağırıyorlardı. Yanık sesini ve oturaklı **sazını** dinliyorlardı. Bazen de Efe Halil **çalardı bildiği** kadar.” (L:124)

“İşler bıçağa dayandı mı tek başına dövüşmeyi göze almak en akıllıca işti. Zira **saz**, hikâye, volta, hatıra arkadaşlığı ayrı, kan can arkadaşlığı ayrıydı... “(L:127)

“İşte kapıya gelip dayanan Kurban Bayramı mahpushaneye kısa ömürlü yalancı bir şenlik getirmişti. Daireden daireye geçmeler, en dişli hasımlar yan yana, sarmaş dolaş. Kucaklaşmalar, **sazlar**, türküler...” (L:137-138)

“Derinden gelen **tok bir saz sesinin** eşliğinde yayılıvermişti bu dizeler, kahvedekiler fırtınaya tutulmuş ağaçlar gibi birden sallanır, heyecanlanır olmuşlardı. ... Çal İbadi, çal kardaşım, hep beraber yanalım!” Destekler coşturuyor, İbadi sesini daha da yükselterek **sazına** eğiliyordu.” (P:53)

“Saray hanendelerinin başı ve devrin seçkin bestekârı Burnaz Hasan Çelebi'nin idaresinde seksen kişilik bir **saz** heyeti kurulmuş, düğünde okunacak ve çalınacak eserlerin meşkine aylarca evvellinden başlanmıştı.” (P:297)

“**Davullarla zurnalarla teflerle, darbukalarla ziller ile sazlarla** Rakkasellerle yaşamak” (P:326)

“Padişah bahçesinde bülbüller öter canına burunlarından soluyanlar dediler ki ey yüce Allah'ım artık bu kadarı yeter bundan evvel bahar değil yaz idi öyle anlaşılıyor ki yakında hanlar ağlayacak İbadi'nin **çaldığı çöğür değil saz** idi.” (P:361)

“Biz de yollara çıkıp bakıyorduk, **davul vurdukça** eski bir kilim gibi dalgalanıyordu yenice tanıdığımız dünyamız. **Davul havayı halat gibi geriyor, zurna deli bir inatla öteden beriye geliyor küflü bir burgu gibi kulakları deliyor el ele tutuşup oynayanlar nara atanlar bir delirmiş cümbüş ki demeyin gitsin** bu gürültülü kalabalığın peşinden şaşarak konuşuyorduk işte o gün de böyle bir düğün alayının peşine takılmıştık. Bedavadan seyir ve eğlencelik doğmuştu bize merak ve heyecandan hemen her şeyi unutmuştuk.” (AÇ:19)

“**Türkü mü çağırıyorsunuz** a besmelesizler?” (ÖP:28)

“Durun durun, eğer o, peşinizden geliyorsa avaklanmış bir radyo gibi, hiç de dönüp bakmanıza gerek yok, **sesinden tanırırsınız, türküsü dudaklarındadır**. Bugün bunu söyler, yarın da şunu, hiç bıkmadan usanmaz, mutlaka bir şeyler söyler.” (ÖP:55)

“Onun için yusuvarlak kocaman bir ay, altın ışıklar saçarak iner masal havasında, iner kadın **türküçülerin** cirit attığı zengin bahçelerine.” (ÖP:58)

“**Kaburgası kırılmış sazımız** vardı, ağlayan bebelere sözümüz vardı. Olur mu bu şimdi; olur mu böyle zamansız?” (ÖP:66)

“Benim sağ kolumdan oğlum tutacak, sol kolumdan da kızım, **türküler çağırarak** cennete gideceğiz; yeter ki Allah yavrularıma uzun ömürler versin cümleleriyle birlikte?” (ÖP:141)

“Radyo şimdi bir **halk türküsünü** sürdürüyor ağırdan ağırdan: **"Zeybekleri yaylalarda bastılar / Cepkenleri çam dalına astılar/İki kardeş bir arada kestiler"** (ÖP:144)

Araştırmaya konu olan hikâye ve romanlarda 65 halk müziği ve halk çalgısına ait örnek unsur tespit edilmiştir. Mahkûmların kendi aralarında eğlenmek, sıkıntılarından kurtulmak ve efkâr dağıtmak için yetenekli kişilerin saz, tambur, tef, zurna, davul gibi çalgı aletlerini çalmaları ve türkü söylemeleri ile hoş vakit geçirilir. Tatar Ramazan hikâyesinde hikâye kahramanı Ramazan tambur çalar ve türkü söyler.

3.12. TAŞITLAR, TAŞIMA TEKNİKLERİ

3.12.1 Kara Taşımacılığı

Günlük hayatta ulaşım, nakliye, spor ve eğlence amaçlı kullanılan araçlara halk taşıtı denmektedir. Geçmişten günümüze birçok değişikliğe uğramış olan halk taşıtları zaman ve mekân şartlarına göre şekillenmiştir. Kara taşımacılığının gelişim sürecinde genelde hayvanlar kullanılmıştır. Denizde ise seyahat etmek ve yük taşınmasında basit düzenekli sandal ve kayıkların halk tarafından kullanılması yaygındır.

İncelenen eserlerde at, sandal, kayık, tren, tramvay, fayton, tek beygirli araba, çift beygirli araba, şose, otobüs gibi ulaşım araçları ile taşımada kullanılan araçlara yer verilmiştir. Halk taşıtları ile ilgili halkın kara ve deniz taşıtlarına ilişkin örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Oradan **kağnılarının** üstünde oyuncak çitleri buğday dolu köylüler gelirdi. (...) **Kağnılar** şehre sıra sıra fıkalarının cenaze alayı gibi girer de bizim toprak anamıza durup bir bakan bile olmaz.” (TR:10)

“**Tren** yolculuğu güzel ama biraz da silkeliyor adamı, baya rüzgâra kapılmış dal gibi silkeliyor.” (TR:32)

“Tam öğle üzeri iki **fayton** durmuştu mahpusane önünde. Bir onbaşı indi önce arabalardan. Peşinden iki jandarma eri atladı. Onların arkasından da bir mahkûm indi. (...) jandarmalar, sürgün, yatak dengi ve bir de tambur çıkmıştı faytonlardan” (TR:26)

“Gamlı bir akşamda gene **o tek beygirli araba** ağır ağır yanaştı kapıya ...” (TR:99)

(...)” **Çift beygirli bir arabası**, beyaz badanalı iki gözcük evi, Hanife, Sevda geçinir giderlerdi. Hanife karısı Elmas'ın, Sevda 18 Aylık kızıydı.” (TR:120)

“Yok be kızım. Bizimkisi **arabayı sürmek beygirleri haylamak**. Eziyet çekmek hayvanlarda. Kiremit çektik bugün. Öldü be, öldü hayvanlar!” (...) (TR:121)

“Eh **tren** yolculuğunun da ömrü o kadarmış. Bir günde taylar görüldü, insanlar görüldü, bir rüya cenneti bölgelerden geçildi.” (...) (TR:165)

“**Gemisini** azgın dalgalarla dövüştüren cesur bir kaptan olabilirdi. Mesela simsiyah bulutları uçağıyla kırlangıç gibi yaran usta bir pilot olabilirdi. Bozkırda kara **trenler** yanaştıran makinist, zemheride kurtlar kol gezerken korkunç...” (L:11)

“Vallahi insan deli olur," dedi, "bu herifleri dinleyince! Adam **kağnıyla** tavşan avına çıkmış. (L:37)

“Dümensiz **kayık** gibi koyuvermişim kendimi deryalara. Yolumu yordamımı bilememişim.” (L:53)

...“**Şoseyi** bulunca **otobüse** bineceklerdi... Ana yola ulaşmak için yürüdüler, yürüdüler ...” (L:72)

“**Pashı raylarda, gıcırdayarak yürüyen kara vagonlar gibi**, geceler sıralandı.” ((L:79)

“Tophane **tramvay** durağındaki kalabalığın arasına ben de karıştım. **Tramvay** beklemiyordum ama...” (TA:9)

“Eğilip kalkıyordu **sandalcı. Kayığımız** Haliç'in karanlık sularında kayıp gidiyordu ve ben düşünüyordum...” (TA:39)

“**Çift beygirli bir araba** hızla sıyırdı geçti önlerinden. Şöyle bir silkindiler.” (P:42)

“Onlar Unkapanı’ndan bir **kayıkla** çalakürek doğru tersaneye gittiler ve hemen ilgililerle konuşmaya oturup onlara olayları anlattılar...” (P:516)

“Böyle bir yola başvururlarsa Daha Edirne'ye varmadan, **trenden** atarım kendimi!” (AK: 162)

“Eniştem **öküz arabasını** alıp gelmişti köyden suçlu suçlu çıktı evimize...” (AÇ:25)

“**Banliyö treninin Haydarpaşa’dan kalkışı daha onbeş-yirmi dakikayı bulmadan biz, Göztepe, Erenköy, Bostancı istasyonlarını geçmiştik bile;** gün kavuşmamıştır henüz. Yorgun yolcular gözlerine akıp giden denizde, yemyeşil bahçelerde dinlendiriyor, her istasyonda değişiyordu tren penceresinden bakanlar, çünkü inenler binenler vardı.” (CB:19)

“Ama, işin bir yanı bu, şüphesiz ki **deniz yolculukları yakıncacık bir yere yapılmış da olsalar, bozkırda katlanılan öküz arabası yolculuklarına benzemez.** Nankörlük etmiş olmayalım, deniz yolculuklarının çekici bir yanları da vardır kendilerine göre.” (CB:135)

“Maltepe’den yapmazdım her zaman Kodıköy’e yolculuğumu; bazı sabahlar da **banliyö treniyle** Haydarpaşa’ya inerdim.” (CB:154)

“Gülsuyu Tepelerinde tan yeri ağırırken, beşbuçuk **katarı** havayı yırtarak girerken istasyona?” (ÖP:70)

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Linç, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda adlı eserlerden tespit ettiğimiz yukarıda sıralanan kara taşımacılığına ait 29 unsurda taşımanın seyri ile ilgili bilgi edinmemiz mümkündür. Halkın taşımacılıkta kullandığı bu araçlardaki gelişme zaman içerisinde kendini göstermiştir.

3.13. HALK EKONOMİSİ

Topluluk içinde yaşayan insanın ihtiyaçlarını karşılamak için yapmış olduğu ilkel zamanlardan günümüze avcılık, toplayıcılık gibi tüm faaliyetlerinin genel anlamdaki adına Halk ekonomisi denmiştir. Zaman içerisinde değişen ve gelişen bu faaliyetler çitçilik, arıcılık, bağcılık, hayvancılık, esnafılık, balıkçılık gibi isimlerle nitelendirilmiştir.

Halk ekonomisi, halkta karşılığı olan bir kısım geçim kaynaklarının belirlenmesi ve bu kapsamdaki gereksinimlerin giderilmesi amacıyla; halk tarafından meydana getirilen geleneksel üretim ve tüketim alışkanlıklarının genelini içine alan bir kavramdır. Halkta karşılık bulan geleneksel iktisadî davranışlar, halk ekonomisinin şekillenmesinde çok önemli birer rol üstlenmektedir. Söz konusu kapsamda, halkın; geleneksel vasıtalarla edindiği, öğrendiği, benimsediği ve özümlediği birtakım öğeleri bünyesinde barındıran halk ekonomisi kavramı; bu yöndeki yol, yöntem, metot, usul, araç, gereç, alet, edevat ve benzeri faktörlerin tümü derleyip değerlendirmeyi hedefleyen bir halkbilimi dalıdır. (Diken, 2022: 85)

Araştırmamıza konu olan eserlerden tespit ettiğimiz halk ekonomisine ait örnek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

"**Şu Ramazan'ın elleri de vaktiyle ne güzel kunduralar yapıyordu.**" Diye düşünmüyor, işin bu tarafı Emin efendinin aklının köşesinden bile geçmiyordu. (TR:29)

“Çok eski yıllarda, kara ikiz kuzular gibi yan yana duran bir **çift kundura** yapmıştı da Mahmutpaşa' da Mihran Papazyan' a götürüp teslim etmişti. Bir terazinin üstüne koymuşlarsa iki yüz dirhem gelmişti bu kıyak pabuçlar. Bütün **esnaf** uzun bir maşallah çekmişti yürekten. Mihran Papazyan **kavaf** idi ama iyi bir işçiliği de anlardı. İşte böyle bir **zanaatkâr** Melkon baba.” (TR:101)

“Ben **zanaat** sahibiyim!" dedi. " Çoluk çocuk sahibiyim. Bedavadan bir zıkkım içeceğim diye onun bunun peşinde meyhane meyhane dolaşmadım. Kunduralar yapmışım ki kara üzüm salkımı, Mihran Papazyan görünce parmak ısırmıştır. O **kavaf** idi ama **zanaattan** anlardı." (TR:105)

“O dedim Kıbrıslı Hüseyin Paşa ise, biz de koca İstanbul'da, Mahmutpaşa'da Mihran Papazyan gibi bir adama pabuç beğendirmiş bir **zenaatkarız!**” (TR:106)

“Biz İstanbul kaldırımını çiğneyerek yetiştik oğlum" dedi. "Bana Topkapılı **kunduracı** Melkon derler.” (TR:107)

“Para cezası ne olacak? Onu neyle kapatacağın pekiyi? Burası veresiye içtiğin **Apostol'un meyhanesi** değil. Devletin mapusanesi burası!" (TR:109)

(...) "Bu Melkon 'un karısı, kızı Topkapı' dan el açarak yola düşer. **Kasap, kömürcü, çilingir** ne kadar cemaat adamı varsa hepsinden beşer onar lira dilenerek Eminönü' ne inerler. Orada bunlardan büyük **tüccarlar** vardır. Boyun büküp biraz ağladılar mı ceza parasını tamamlarlar... " (TR:110)

“Sonra bir başka konuya geçti **doktor**. Tane tane kar inen pencereye çevirmişti yüzün. Bu yağışın fukaranın dertlerini daha da artırdığını anlattı hastalara. Bir çare bulan da yoktu bu sefil gidişe. Milletçe tembel miydik yoksa? Belki de münevver namussuz! Halka refah yolunu göstermiyor. Peki, kim açacak öyleyse refah yolunu?” (TR:113)

(...) “Yükü münevverin sırtına sardık ama" dedi, "bir noktayı unuttuk. Ben de o **sefalet çılgınlıklarına** kulaklarını tıkayan münevverlerden biriyim. Öyle hastalar geliyor ki **muayenehaneme, reçete yerine sadaka vereyim dersin!**"(TR:113)

“Gene günlerce bekledi Çoban. **Kasaptan** et? Yok. Bakanlıktan hava değişimi için cevap? Yok. Ne de Adli ilahi erişti onu ku rtarmaya. İş uzadıkça, namussuz gecelerdeki kör kandil gibi umut da eriyip sönüyordu...” (TR:117)

(...)” Ellerimle kırarak, dişimle kopararak, acı bir destan gibi sürdürdüm ömrümü. **Taş kırdım ocaklarda, Kırklareli pazarında hamallık ettim. At alıp sattım, cambaz oldum.** Ne atlar geçti elimden ceylanlar gibi, bin üstüne dağa taş sür.’... (TR:128)

“Köse dileseydi belki de zorlu bir **demokrat hatip** olabilirdi. Birkaç baraj adı ezberler, birkaç da rakam, geçene söğür, geleni över... Günde en aşağıdan on kâğıdı kıvrırdı” (...) (TR:142)

(...) “Bu da: Demokrasidir." Biri daha yetiştirdi öteden: "Amma uzattınız yahu" dedi, "Demokrasi dediğiniz sizin, huysuz, çalımlı demir bir kırattır. **Yıllarca taşır sırtında yorulmadan zenginleri hiç sürçmez bile. Fakire de geldi mi mübarek huyu değışir, boyuna teper de teper.**” (...) (TR:143)

“İkinci Cihan Harbi' nin dehşet saçan günleri; bir tayın mahkûm ihtiyacının onda biri. Bu sebepten bir tayından başka gelirleri olmayanların hali duman. Nizamnamenin bir maddesi sarıh: "Mahkumeyne günde bir adet nan ü aziz verilir," diyor. **Buranın da zengini, orta hallisi, bir de kumarın yarattığı müthiş seçme ile meydana gelen fakirden fakiri var.**” (...) (TR:153)

“Hamo hızla işe koyuldu. Kollan kuvvetli, **malum çamaşır çitilenecek** ki kiri çıksın. Sodayı da az kullanıyor Hamo. Tez zamanda epeyce müşteri tuttu. Arabacı Ali böylece Hamo'nun açlığını giderdi.” (...) (TR:171)

(...) “Ufak yollu kahvece takımı düzüp Cıbıl'ı da yola koydular. Kendiliğinden, kimseye danışmaksızın mahpusane **kahvecisi oluverdi, başladı çay kahve satmaya.**” (...) (TR:171)

(...) “Zaten kendi kendine **mahpusane kahvecisi** oldu. Eh böyledir diye elbette meydan onlara bırakılmaz.” (...) (TR:178)

“Kumar bir dengeye almıştı hayatlarını. Mahpushanedeki para elden ele gezer olmuştu. Bu arada gurbet kuşlarına da üç beş kuruş kalıyordu. **Tencereleri gene tıkr tıkr kaynamaya başlamıştı.**” (...) (TR:179)

(...) “Kumar da seyrekleşmişti koğuşlarında, adam olmayınca posta da seyrek yirmi, yirmi beş kuruşa zar atıyorlardı. Ne çıkar bundan? **Hepsi mano olsa kimin karnını doyururdu?**” (...) (TR:184)

“Esaslı kumar gene Reşit'in koğuşunda oluyordu. Bas beş, kaldır yirmi beş. Elli kaada posta çıkanlar oluyordu. Herkes köylü cıgarasını itmiş bir yana sipahi, yenice, Bafra içiyordu. **Para fırl fırl dönüyor ortalıkta, kazananlar keyifle basıyordu kahkahayı.**” (...) (TR:184)

“Beş lira borç verdin herife" dedi, "gidi imansız gidi, üç ay tayınını aldın. **Fayız, sonra fayızın fayızı,** adam sarı mum gibi aktı gitti. Ona benzer nicelerini çulunu alır, adamı sahipsiz hayvanlar gibi cıscıbıl kuru tahtanın üstünde korsun.” (...) (TR:208)

“Gemisini azgın dalgalarla dövüştüren cesur bir **kaptan** olabilirdi. Mesela simsiyah bulutları uçağıyla kırlangıç gibi yaran usta bir **pilot** olabilirdi. Bozkırda kara trenler yanştıran **makini**, zemheride kurtlar kol gezerken korkunç dağlarda, deli uçurumlar kenanndan ısıklık olarak geçen yaman bir **şoför** olabilirdi. Ama... Gelin görün ki değersiz taş parçasıydı o şuursuz kalabalıklarda.” (L:11)

“Gardiyan Rüştü Efendi de insandan uzak değildir. O da kendine münasip, ekseriya **esnafın** gittiği bir **kahveyi** seçmiştir.” (L:38)

“Bu paraya kim gelir de talip olur buranın **müdürlüğüne**? Büyük bir şehirde **sütçülük** yapsa adam rahat rahat kazanır bu parayı.” (L:75)

“En yakını, **Kunduracı** Konyalı Tahir Usta olabilirdi. Atölyeye yerleşirken, Arabın çok yardımını görmüştü. Oraya attı beş adımda uçar gibi kendini. Nefes nefese, "Tahir abi, beni vuruyorlar!" diye bağırdı.” (L:157)

“**Yarıcı toprak sahibi** tarafından kendisine yarıya verilen birkaç dönümün kölesi durumundadır. **Irgat** boynuna dolanan ve ona katiyyen aman vermeyen kara sömürü yılanının acısıyla kıvrılmakta ve önüne kurulan bin bir tuzaktan ancak bir ikisini görebilmektedir ...” (İ:87)

“Toprak kara sabanla işlenir hala, yer yer verdiği mahsul kıttır... **Ağanın** ve kuyrukçularının. **Muhtarın** ve usluların. **İmam** ve taifesinin. **Öğretmen** ve çocuklarının. Yarıcılarının ve tekmi **ırgatların**. **Nihayet jandarmanın geçimieri bu topraktan bu şekilde çıkarılan mahsüle bakmaktadır...**” (İ:87)

“Çocukluğum **çobanlıkla** geçti. Bir sokum ekmek koyardı torbama anam, katardım sığırları önüme. Bir ben, bir de inekler olurdu kırlarda. Gün yakar. Rüzgâr kavurur. Ben hayvanların peşinden koşardım.” (İ:128)

“**Köy insanını insan etmek için ona toprak vereceksin. Ve hep birlik çalıştıracaksın onları.** Ve de aralarında dayanışma olacak. İş kaydı olanın kötü bir işleri olmaz. İş olan onun bunun ırzına dolanmaz.” (İ:129)

“Ama bir de ipsizler var. Onların canı karı çekmez mi peki? Çeker. Kariya fistan gerek. **Neyle tüter bir evin bacası? İpsizin cebinde çarık parası yok.**” (İ:129-130)

“Fıkaraklar binbir acıyla yaralı İstanbul’un içine çil yavruları gibi dağılırken, varlıklıkların o yangın yerlerinde kuş kafeslerine benzeyen köşkleri yükselmiyor mu?” Yükseliyor yükseliyor ağzına bereket? ...” (P:13)

“İnsanlarımızın, her şeyin ateş pahasına dönüştüğü İstanbul’da geçim kaygısına, canpazarına düşmesi, çırpınması, bir cehennem hayatı yaşaması bundandır.” (P:136)

“Halk bu ekonomik enflasyonun nedenini kavrayamıyordu. Büyük ticaret İstanbul’da ve taşrada, hep Yahudilerin elindeydi.” (P:147)

“Buna bağlı olarak azgın masraflara, israflara dayanamayan ekonomi zembereği zayıflamış, ahlak çöküntüsünü, umursuzluğu hiçbir yüzeysel tedbir önleyemez olmuştu.” (P:258)

“Padişah tebasının refahını çalarsa o ülkede hırsızlık ve fuhuş artar, yaygınlaşır, sonuçta bir meslek haline dönüşür.” (P:299)

“Halk artık vergileri ödeyecek güçte değildir. Yaşayabilmek için yerlerini yurtlarını bırakmak ve büyük şehirlere bilhassa birçok vergi muafiyetleri olan istanbul’a güçleşmekte hükümet de bütün vergileri yerinde kalan reayadan almaya çalışmaktadır... istanbul’da işsiz güçsüz bir kısım insanların sayısı gün geçtikçe artmıştır.” (P:359)

“Ali bey bilmiş bilmiş eşkiyayı ne kılıkta nerede bulsak keseriz Paşa atının başını çevirdi bunlar eşkiya değildir beyim kendi kıymetlerini bilmeyip kül üstünde yatar çıplaklardır kalender!” (P:488)

“Bütün dünya işçileri birleşiniz! İhtilaller tarihin lokomotifleridir! Yazılı tarih sınıfların savaşıdır; bu savaş sonunda zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne varır!” (AK:14)

“Çalışanlar, onca didinmelerine rağmen, dertlerde, yoksulluklarda boğulurlarken, çalıştıranlar bedavadan bahtiyardı. (...) Çocuklarının bu gününü, yarınını, daha onlar doğmadan sağlama bağlamak, garantiye almak sadece varlıklı sınıfların tekelindedir. Öyleyse bizler, günlük nafaka savaşının dışında da bir şeyler düşünmek, bir şeyler yapmak, yani dünyayı yeniden kurmak, içinde yaşanır hale getirmek zorundayız.” (AK:31)

“İstanbul'da **tütüncüler tramvaycılar dokumacılar** bir de **markaasya amelesi** yani **tahmil tahliyeciler** var, başlıca iş kolları olarak bunlar tophane rıhtımında çalışmaktalar çoğunlukla...” (AK:42)

“... **otuzbeş kuruş alıyorsun günde bunun onbeş kuruşunu trene, onu yemeğe veriyorsun, peki elinde kalan on kuruş senin ne işine yarıyor?** Durdum " doğru o halde yemeğimi artırırsınız" dedim. Ama şimdi gülüyordu, kurnaz, kuşkulu," **dokumada**, Bilhassa bez dokumada ortalama yevmiye budur, oğlum. Siz gene evinize yakın bir iş yeri bulacaksınız kendinize."(AK:61)

" ağır kapıda Mithat Nemlizade' ye ait bir tütün deposunun **800 işçisine** yol verildi. Anneler yevmiyelerini alamayınca depo önünde toplandılar ve zabıta marifetiyle dağıtıldılar." (AK: 108)

“Birinci Dünya Savaşı’nda çektiklerimiz yetmemiş, bir de Yunanlılar tüy dikmişlerdi üstüne, bizim ekonomimiz de büsbütün bozulmuştu. **Uncu Tahsin**’den veresiye aldığımızı un kumluydu, aç kurt gibi yerken dişlerimiz gıcır gıcır ediyordu bir de ciğerimizi koparıp veriyorduk onlara yoksul halimizde.” (AÇ: 10)

“**Bizleri bu bataktan kimler kurtarabilirdi?** Bunu düşünmek, çaresini bulmak, herhalde babamın işiydi, iyi ama o üstesinden gelebilir miydi her gün biraz daha **artan geçim sıkıntılarının?** Belki evet belki hayır ama bizim ondan başka güvenecek bir kimsemiz yoktu ki.” (AÇ:23)

“**Yağından, tuzundan, birbirinden, kuru fasulyesinden tencereyi bir şeyler konur ve altına da ateş yapılırsa yemek de pişer bu böyle olmazsa tencerede ağlamaz neden yemek pişirmiyorlar diye insanlar için durum hiç de böyle değildi.** Tencere ağlamaz ama insanlar ağlayabilir aç kalınca.” (AÇ:24)

“Aziz Usta’yı- Kendisini yalnız **zanaatıyla** değil, giyim kuşamıyla da göstermek istiyordu.” (CB:98)

“Derin boğaz ağzında **kayık tamir ediyordum; balığa çıkıyordum.**" (ÖP:116)

İncelenen eserlerde halk ekonomisi unsurları ile ilgili çeşitli mesleklere rastlanılmıştır. Mesleklerden söz edilirken dönemin özelliklerine bağlı olarak halkın geçim sıkıntıları, çalışanların haklarını alamaması, o dönemin ceza evlerindeki yanlış uygulamaların insan hayatını ne denli zorladığı anlatılmıştır. Ceza evlerindeki marangoz atölyesinden, koğuş içerisindeki kahveci, çay ocağından söz edilmiş buralarda suçluların

çalıştırılması ve bir nebze yoksul olanlara yardım edilmesi düşünülmüştür. Tatar Ramazan'da Ramazan'ın kunduracı olduğu ve işinde usta olduğu belirtilmektedir. Günümüzde neredeyse kunduracı kalmamıştır. Fabrikalarda üretilen ayakkabılar halkın talebine sunulmaktadır.

3.14. BESLENME-MUTFAK-KİLER

Geniş bir coğrafyaya ait kültür özelliklerine sahip olan Türk mutfağı dünya mutfaklarına nisbeten oldukça zengindir. Türk mutfağı geçmişin mutfak hususundaki titizliğini günümüz yaşantısında da devam ettirmekte yemek kültürünü çeşitli uygulamalarla hem dünyaya hem de yeni nesile aktarmaktadır. Önemli gezginlerin kalemi ile Türk mutfağının uygulama yöntemleri; malzemelerinin ve yemeklerin hazırlanması, pişirilmesi, korunması kayıt altına alınmıştır. Yemekler için seçilen araç-gereçten yemek yapma teknikleri ile malzemelerin toplanması ve saklanmasına kadar birçok bilgiyi içeren belgeler muhafaza edilmektedir. Yemek yapmanın, sofranın ve misafir ağırlamanın bu denli önemli olduğu bu toplumda elbette ki yemek yeme adabı da önemsenmiştir.

Türkler, Orta Asya ve Anadolu coğrafyasına ait ürün çeşitliliği diğer milletlerle olan kültür alışverişi sonucu Selçuklu ve Osmanlı mutfağının zenginliği ile mutfak kültürümüzün hep gelişerek çeşitlenmesine ve zenginleşmesine vesile olmuştur.

“Dünya mutfakları içinde ilk üç mutfak arasında gösterilen Türk Mutfağı, geçmişten günümüze köklü bir kültürel değere sahip olan mutfaklardan biridir. Orta Asya'nın göçebe kültüründe yer alan et ve süt ürünleri ile şekillenen Türk Mutfağı, her dönem gelişerek ve çevresinden etkilenip farklı kültürlerin özellikleriyle birleşerek bugünkü zengin yemek kültürünü oluşturmuştur.” (Solmaz, Altın:2018, 108)

İncelenen eserlerde tespit edilen örnekler yiyecekler ve içecekler başlıklarında aşağıda sıralanmıştır. Eserlerde özellikle Türklere ait yoğurt, yayık ayranı, pekmez, lokum, taskebabı, kavurma, hamsi dumanı, leblebi, hamsi tuzlaması, kuru üzüm, sığır köftesi gibi mutfak kültürüyle ilgili örnekler olduğu görülmüştür.

3.14.1. Yiyecekler

Türk mutfağı zengin içeriği ve çeşitliliği ile dünyada önemli bir yer edinmiştir. Yiyeceklerin yapılışındaki aşamalar ve gösterilen özen ayrıca malzemelerin seçkinliği Türk mutfağına ait yemeklerin hem lezzetini hem de besleyici değerlerinin öne çıkmasını sağlamıştır.

Türklerin geçmiş geleneksel yaşamında yaşam tarzının gereği güçlü beslenme eğiliminde oldukları görülmektedir. Av hayvanlarının öncelikli olarak tüketildiği beslenme alışkanlıkları onların hep iç içe olmasını ve yeme-içmenin sosyal hayatta önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Devlet anlayışında büyük bir yer edinmiş olan, halkı aç ve çıplak bırakmama ilkesi tüm Türk Devletleri'nin esas gayesi olmuştur (Talas, 2005: 275).

Çalışmada yiyeceklerle ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Hele o günler bir gelsin de **yiyecek kolay. Karaman koçları** keserim size” (TR:25)

“Havada kuşlar güçlüler için. Bildircin kuşunu sever ya çocuklar sen ona bakma. Ve **bıldircin ve güvercin sinide kebab için.**” (TR:36)

“Onları yemyeşil çayırda oynatırken görmeli. Sonra anaç koyunun ardından gelip ağıla girmesi. Ve sonra **nar gibi ateşlerde kuzular çevirmesi.** Ve hakkın emri böyledir.” (TR:38)

“Yemeği beraberce yediler. Akseli'den gayrı daha beş kişi vardı sofrada. **Etinden tavuğundan çeşidi epey zengindi Çavuş'un.**” (TR:52)

(...) “Tebeşir hapi ilacımız. Bülbül çanağında verilen **yoğurt** da ak yarınlarımızın müjdecisi. Bir gün yemeyiversek ne çıkar? Yani demek isteriz ki, istersen **yoğurt** da veririz sana.” (TR:118)

(...) “Ama istersen **yoğurt** da veririz sana kâseler küçük, başla bizi. Mandamız yok bizim idareden geliyor **yoğurdumuz.**” (...) (TR:119)

(...) “**Şeker alayım sana, lokum** alayım sana. Ye onları kuzular gibi.” (...) (TR:121)

(...) “Geçende bi mektubunu aldım. Yakında bide paket gelir. **Yağdan kavurmasından** kışın günü ağzımızın pasını sileriz.” (TR:150)

(...) “Yalnız Sabri pek memnun görünür, zira bankaya, iplik almaya giderken koluna kelepçe vurulmayacak, banka dönüşü **halis sığır köftesiyle** birkaç bardak halis şarap içebilecek.” (...) (TR:152)

“Bak ki beyim kalkabiliyor muyum? Yediğim **mısır tayını**, dermanım yoktur. Kalkıp da ne ideceğim?” (TR:2017)

“**Hamsi dumanı** denilen sislerden sonra, **küçük balıkların fiçi fiçi tuzlandığını** öğrendi.” (L:27-28)

“Onlara **kuru üzüm** ikram etmiştik, **leblebi** vermiştik.” (İ:11)

“Yani Laz Ali Rıza da **taskebabı** yapar abi, başka laf istemem. Nefis **dana etinin** kokusunu alır mıyız tabaktan” (...) (AK:22)

“Ablam sıcacık soruyordu:” **yoğurt** getirsem yavrum sana yerdin için serinlerdi? ...”
güzel yayık ayranı var, iç bak nasıl canlanırsın?”(AÇ:49)

“Mesela o müşterilerine **köftenin yanında güzel bir fasulye piyazı** da verebilir, sonra **ızgarada köfteler** kızarıırken adamlar önlerindeki ekmeklere bakıp duracaklar mı öyle, onlara **bol limonlu birer mercimek çorbası** verebilir?” (ÖP:82)

“Sonra aradılar, mutfakta kalaysız iki tencere, dolapta yarım ekmek, **biraz kuru fasulye**, beson soğan ve tabaklar, ama dinamit lokumu yoktu.” (ÖP:152)

İncelenen hikâye romanlarda yiyeceklerle ilgili unsurlara yer verilmiştir. Yemeklerin adları ile menşeiinden de söz edilmiştir. Yiyecekler özellikle Türk mutfağı ve kültürüne ait özellikler taşır. Türklere özgü yoğurdun yemeklerin yanında sunulması, kuzu çevirme, bıldırcın ve güvercin eti ile kebab, et ve tavukla yapılan yemekler, yağ ve kavurma, mısır tayı, sığır köftesi, fasulye piyazı, taskebabı, lokum, leblebi gibi yemek ve yiyecek isimlerine incelenen eserlerde yer verilmiştir.

3.14.2. İçecekler

Türk mutfağında içeceklerden, yemeklerin yanında olmazsa olmaz ayran başköşede yerini almıştır. Anadolu’nun güneşinde yetişen meyvelerden elde edilen zengin tarifler içeren şuruplar, kompostolar ve meyve suları halk mutfağının zenginlikleridir.

İçeceklerle ilgili tespit edilen örnekler içerisinde ayran, kahve, ayran, şerbet, meyve kompostosu ve şuruplarıdır. Ayrıca alkollü içecek olarak rakıya da yer verilmiştir.

“**Kahveler** yetişti konuşmanın burasında. Kirmastılı'nın teşkilatı kuvvetliydi belli ki. Hiçbir işarete dahi lüzum kalmadan misafirler ağırlandı. Ramazan teşekkür etti.” (TR:54)

“Çavuş sofraya uzandı. Bir **sigara** aldı paketten. Yaktı derin bir nefes çekti içine.” (TR:92)

“Meğer **esrar** da içiyormuş namussuz tabii ben ne olduğunu bilmiyorum. Birinde eve bir paketle gelmişti. Pis pis kokuyordu getirdiği... Hem içer hem de satarmış.” (TR:95)

(...)” İstasyonlarda bağırان çocuklar gördüler yemiş sepetleriyle. Dağ kokulu **ayranların** lezzeti damaklarda.” (...) (TR:165)

“Cıbıl zaten sıkılmışız sen de sıkma arkadaş bizi, hadi dört **kahve** yap da içelim, köpüğü bol olsun. Ne bilir Abaza, Çerkez takımı kahve içmesini? Müdüre, başgardiyana verdiğini de duvara yazıyorsun. Bu işte bir kazanç yok zaten, bari sür ocağa cezveyi de kendi **kahvemizi** kendimiz içelim!” (TR:184)

“**Rakı** kadehlerini usta bir kavrayışı vardı. Esrar da denedi bir ara, ama sarmadı. **Rakı** erkek içkisi, aslan sütüydü.” (L:10)

“Sen de insansın, Arap! Müdür, şu anda köpüklü tiryaki **kahvesini** höpürdeterek içerken, sen burada acılar içindesin.” (L:51-52)

(...) “**elma kompostosuna** cila ispiertosu karıştırmıştı. Atölyelerden ispiytoyu gizlice getiren Efe Halil yapmıştı bu işi. Bir çeşit mahpushane likörü elde etmişlerdi böylece.” (L:120)

“Mis gibi **gül şurubunu** şişenin üstünden yalamışlardı hâsıl ve gene de sıcak, içten bir hava esmişti ortalıkta.” (L:138)

“Herhal nasibimiz kesilmiş bu dünyadan. Ama içimin yangını geçmedi bir türlü, bir **ekşi ayran** getirirsen sağol derim.” (İ:135)

“Ekseriye bahçeli kahveye **nargile** içmeye giderler. İş sahipleri de bilir bunu. “(İ:270)

(...)” serin bir masa başında bir **yorgunluk kahvesi** içeceği kestirilebilirdi ancak” (...) (İ:273)

“**Nargilesini** keyifle tokurdattırken karşısına dikiliveren Yaver Bey hakkında neler düşünmüştü acaba reis bey? ...” (İ:274)

...” Ayak ayak üstüne atmış kerli ferli adamlar, fokur fokur **nargile** içiyorlardı.” (TA:37)

“**Nargilelerin** sarıları kavulle uğulmuştur. Par par yanarlar, yani altınlar gibi. Turistlerin bakıp da doyamadıkları şeylerdir bunlar.” (TA:102)

“**Dört kahve**. Biri okkalı, ötekileri efendi işi baba.” Murat fincanları dizer. Cezveyi ateşe sürer. ...” (TA:103)

“Bir ara odanın kapısı tıkladılmış, Emir Ali yerinden kalkmış, dışarı çıkmış, sonra kallavi **fincanlarla donatılmış kahve tepsisiyle içeri** dönmüş, önce Reis’e sunmuştu.” (P:23)

“İçini serinletmekse mesele, bir **vişne şerbeti** içersin olur biter.” (P:43)

“O, çirışlenen ağzına **kızılıcak şerbeti** kupasını dayıyor, içiyor içiyor soluklanıyor” (...) (P:55)

" **rakı** ya da başka bir içki? " Hayır içki kullanmam." (AK:194)

“Oğlum Hasan!” dedi. “**iki kahve** söyle bize çok şekerli; Todor Usta’yla içelim. Ağzımızın pası silinsin; **köpüğü bol olsun!**” (CB:92)

“Bize altı **çay söyle** namuslu tarafından, neşemizi bulalım?” (CB:97)

Araştırmamıza konu olan Tatar Ramazan adlı hikâyede mahkûmlar keyifli zamanlarda kahve içer sohbet ederler. Ter Adamları ve İdamlıklar adlı romanlarda ise nargile fukurdatan insanlardan ve turistlerin nargileyi beğendiklerinden söz edilir. İdamlıklar adlı romanda reis beyin nargile içtiği esnada Yaver bey tarafından öldürüldüğü belirtilir. Patrona ve Canlı Bayraklar adlı eserlerde süslü fincanlarla bol köpüklü kahvelerin içildiği, kızılıcak şerbetlerle soluklanıldığı ayrıca namuslu çaylarla neşenin bulunulduğu ifadeler metin içeriklerinden anlaşılmaktadır.

3.15. DERNEKLER, KURULUŞLAR; DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.15.1. Dayanışma ve Yardımlaşma

İlk Türk toplumlarından günümüze sosyal yaşam kültürünün vazgeçilmez unsuru yardımlaşma, dayanışma ve paylaşımdır. Türklerin yaşadığı iklim ve coğrafya yaşam mücadelesinin verildiği zor koşulları içerdiğinden birliktelikle zorlukların üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Öyle ki sosyal yardımlaşma ve dayanışma Türk toplumunun karakterini şekillendirmiştir. İslamiyet’in din olarak kabul edilmesi de Türkler’ in dayanışma ve yardımlaşmaya verdikleri önemi artırmıştır.

Eski Türk Topluluklarında örf ve geleneklere göre yapılan yardımlar zamanla yardım kurumlarının oluşmasını sağlamıştır. Böylelikle dayanışma ve yardımlaşmanın hukuki alt yapısı meydana gelmiştir. Yardımlaşma ve dayanışmanın en etkili ve yaygın olan şekli

Anadolu'da geleneksel olarak yapılan imecelerdir. Kadimden günümüze Türk Devletlerinin idari yapısını oluşturan düşünce “halkı aç ve çıplak bırakmamaktır” (Tazebay,1997:180,182)

İncelenen eserlerde dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili olarak tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Hasan Kaçar'a gelince şöyle bir duraladı. İki düşman bir müddet bakıştılar. Hepimiz meraklıydık. Bu düğüm nasıl çözülecekti? Melkon güldü. Çok bir sevimli oldu yüzü **kalp hastası arkadaşımıza karşı. O yalnız Hasan'ı değil, hepimizi birden affetmişti. Dargın gitse içimizde bir acı kalacaktı. Hasan da elini uzattı ona saygı duyarak. Bir anda kırgınlıklar hain bir karanlık gibi dağılıp gitmişti. Melkon oğluna bakar gibi şefkatle bakmıştı ayrılırken bu kalp hastasına:” (TR:111)**

“Günün en şanslı hastası Ahmet Çoban. Doktor pirzola yazmış ona. Bayağı bir çocuk gibi seviniyor: "Yemiştir," diyor "o mübarekler kimya otunu, mis gibi kokar mı sana şimdi etleri?" Garibanın ağzını sulandırıyor Çoban. Ama boşu boşuna değil. **Cömert bir oğlandır o. Fakirliğine bakılmasın: "Bana üç kemik pirzola versinler" diyor, "İkisi size ananın ak sütü gibi helal. Yeter ki versinler. " (TR:113)**

"Bak abi" dedi. "Peritonit tüberkülozmuş. Ben artık katiyen iflah etmem. **Sen zahmet eder dilekçemi yazarsan çıkar evime gider, belki de kurtulurum. Babamı bilmem ama annem bana bakar.**" (TR:114)

“Orta Asya 'dan Türklerin Anadolu 'ya gelişlerinden bahsetti, milletimizin hamiyet hasletine de dokunarak, **içtimai yardım hissine** kuvvetle asıldı.” (TR:153)

“Çözün şunun ayaklarını!" Kendisi de ileriye atılır, dehşet çemberindeki **adam yardım eder.** Adam kurtulunca titreyerek ellerine sarılır, öper öper ağlayarak: " (TR:155)

“Ne dersiniz arkadaşlar" dedi, "eski günler gene geri gelsin mi? Kumar postaları yeniden serilsin, **koğuş kapılan herkeslere açılsın, tencereler kaynasın mı?" (TR:185)**

(...) “Ama arkadaşlarını, **koğuşunu da gelecek korkusundan kurtarmak lazımdı. Ekmeğine katık, çamaşırına sabun, kibritine cigara bekleyen mahkûmların gözleri ondaydı, Arabacı Ali'deydi.**” (TR:185)

(...) “Biz maalesef kendilerine maruf tabiri ile günde bir adet nan 'ü aziz verebiliyoruz. Yani bir kuru tayın Türkçesi. **Aç insandan kardeşlik, ölçülü davranma beklemek hakkımız mı? Kızılay'a başvurdum. Onlar için bir şeyler koparabileceğimi**

umuyordum, Kızılay'ın böyle bir faslı yokmuş. Bizi ancak sel, zelzele gibi haller harekete getirir diyorlar.” (...) (TR:202)

“Elimizden ne gelir bu da Allah'ın bir takdiri. Harp var, ekmek de eskisi gibi bol değil. Bunlardan kaç tanesine cebimden parasını vererek tayin alıverdim. Gurbettirler, içende gözleri kalır diye paket paket cigara verdim. “ (TR:206)

“Zengin sofrasına zenginle oturuyor, fıkardan da fıkara bir yardım olmuyordu. Simitçi o nadir insanlardandı ki, her şeyini kaybetmiş fakat gururunu kaybetmemişti. Pek dayanamazsa aç karnı üzerine uzanıyor, saatlerce uyuyordu.” (TR:226)

“Ben sözümü Allah'a söylüyorum, bak bugün onun ışığıdır. O Allah şahittir ki Tokatlı bunlara çok yardım etti. Hele bu namussuz "Acım Ali ağabey" diye yalvardı da adam buna cebinden para verdi. Ama merhamet ölmüş müdür bey, fıkara gördün mü vuracaksın. Tekmeyi.” (TR:231)

“İçlerinde sendikalar, emekçiler, kapitalistler ve topraksız köylülerden bahisler vardı.” (L:106)

(...) “imece ile de olsa, bu adamlar Kütahya mahpushanesinde bir adam vurmuşlar, herifin gaddarca bağırsaklarını yere dökmüşlerdi.” (L:127)

(...)” imeceynen adam döğmesi kolaydı. Türlü düzen kurarak mayaya topraklara pulluk çekmek kolaydı!” (İ:32)

“Biz icabında mukaddes bildiğimiz şeyler için tekbir getirerek ölmesini de biliriz. Ve Menemen'de birçok şehit de vermişiz. Gene de veririz.” (İ:78)

“Güzel bir şey bu be Feti Bey! dedi. “Güzel bir şey bu! Arkadaşlarımın beni aralaması güzel. Bir şey” (İ:134)

“Biraz yiyecek bir şeyler getirelim Emin. Karnın acıkmıştır. Kaç saattir kapını açan olmadı.” (İ:135)

“Biz şurda kardaş gibiyiz Ömer. Ne demekmiş derdinin bize yük olması? Olur mu böyle şey?” (İ:197)

“Yani kan akar, kolaylıkla yatışmaz, diyorlar.” “İnşallah bir şey olmaz. Ortalık karışırsa Şeref'i ezdirmemek de bizim şeref borcumuzdur, arkadaşımız çünkü o bizim.” (TA:388)

(...), “biz bu adamları **imeceye** mi çağırıyoruz. Göbeğim zıngıldadı eski sayıyı tutturana kadar. Bir ara şeytan dedi ki vazgeç!” (TA:390)

“Burjuvazi, yani kırk haramiler, bizim terimizi, son damla kanımızı sömürmek, içmek için teşkilatlar kurmuştur. Hepimizin olan bu vatani babasının çiftliği gibi idare etmekte hiç tereddüdü yoktur. Hani **işçi sendikaları**, hani ırgatların derebey artıklarına karşı serbestçe dayanışması, hani Ter Adamları'nın partisi?” (TA:477)

“Böylece din de büyük bir din adamının aracılığı ile temel felsefesi olan **mazlumlara destek verme** görevini yerine getiriyor, daha doğrusu gerçek kimliğiyle ortaya çıkıyordu.” (P:248)

“İnsanı koyundan ayıran, onun kendi türüyle olan bilinçli bağı, onuru, emeğinin hakkı için kardeşçe dayanışmasıdır. Bu da kesinlikle siyasi savaş köprüsünden geçer. Eğer beni, bu çabalarımın, çalışmalarımın çekip alabilirseniz, ortada kartondan bir heykelin kalacağını da hesap etmelisiniz. O zaman bu ürkmüş insan posasını, götürün hemen çöp bidonuna atıverin.” (AK:17)

(...) “partimiz bir büyük dava adamının da ölüm gününden yararlanarak **bir yardım kampanyası açmış** bulunmaktadır bu konudaki parti bildirisini almış okumuş bulunuyorum tophane grubumuz böyle bir çağrı karşısında elbette sessiz kalamaz!” (AK:34)

“Yardıma muhtaç hasta bir ihtiyar kadın var ya da bir fakir öğrenci var kalemi yok defteri yok hatta ayağında eski bir çift pabucu yok mahallenin yüz karası çıplak çocuklar giydirilecektir. Daha buna benzer nice nice yöntemler bulunabilir.” (AK:35)

“Tophane grubumuzda onaylanmış demek ki hızla harekete geçecek bu **yardım kampanyasından** en verimli sonuçları almaya çalışacağız bunun için hazırlıklar yapmışız bizi yolumuzdan kim alıkoyabilir Planımızın karşı güçlerce haber alınması mı bir baskınla kampanyamızın felce uğratılması mı?” (AK:42)

“Onlara bir tornacı arkadaşımın tüp patlaması sonucu sol kolunun korktuğunu söylüyordum, açılıyordu **keseler hepsi hepsi o kadar önemli bir organı kaybeden o zavallı kişinin acılarını azaltmakla insanlık görevimizi yapıyorduk kime başvursam eli boş dönmemiştim hâsılı.**” (AK:51)

“Ekmek galiba İstanbul Belediyesinin dilenciler ve garibanlar tahsisatındandı, Bembeyazdı 450 gramdır ben yarım kuru ekmek yiyecek, bol bol Terkos suyu içecek milli şerefimizi Bulgaristan ve Yunanistan’a karşı müdafaa ve muhafaza edecektim.” (AK:167)

Araştırmaya konu olan hikâye ve romanlarda imece, aç olanların doyurulması, arkadaşların birbirlerine yardımı, hastalara ve yoksullara yardım, işçi dayanışması ve sendikalarından, Kızılay yardım kurumundan bahsedilmiştir. Dargınlıkların uzun sürmemesi ve küslüklerin ortadan kalkması için çeşitli söylemler de eserlerde yer bulmuştur.

3.15.2. Dernekler, Vakıflar, Hayratlar

Birlik ve beraberliğin bir göstergesi olarak dernek, vakıf ve hayratların genel amacı insana hizmettir. Toplumumuzda yardımlaşma ve dayanışmanın yaşandığı bu kuruluşlarda sosyal faaliyetler, eğitim, sağlık, ticaret, güvenlik, temizlik, bayındırlık gibi daha birçok alandaki işler ele alınmaktadır. Dernek belirli ideal bir amacın gerçekleştirilmesi ya da izlenmesi için en az sayısı yasaca belirlenen kişilerin, bilgilerini, çabalarını ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirdikleri, örgütlenmiş ve tüzel kişilikle donatılmış bir kişi topluluğudur. (Özsunay,1982:101)

“Vakıf, ferdi çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki ve sosyal bir sistemdir. Bu sistemde, her türlü hırs ve tamahtan uzak bir şekilde, şahsi mal varlığı, kamunun kullanımına aktarılmakta, böylece şahsi imkânlar kamu hizmetine dönüştürülmektedir.” (Bayartan, 2008:157)

Vakıflar Türk gelenek ve göreneklerinden gelen yardımlaşma ve dayanışmanın kurumsallaşmış köklü bir yapısıdır. Hayrat ise kişi ya da vakıflar aracılığı ile yaptırılan halkın ücretsiz olarak yararlanmasına sunulan her türlü yapı; çeşme, camii, han, hamam, okul gibi. Hayratlar, kişilerin hayır işlemek için yaptırdıkları yapılardır.

Tatar Ramazan, Ter Adamları, Ateşten Köprü, Capon ve Ölüm Pusuda adlı eserlerde metin içeriklerinden elde edilen vakıf, dernek ve hayratla ilgili unsurlar aşağıda belirtilmiştir.

(...) “Mısır tayınları çok küçük olduğundan karınları doymuyormuş, ulan keratalar her işinizi bırakın da mahkûm mu olun dedi müdür bey size? Müdüriyet bedavadan tayın dağıtan **hayrat fırını mı?**” (TR:224)

“İçlerinde **sendikalar**, emekçiler, kapitalistler ve topraksız köylülerden bahisler vardı.” (L:106)

“Adam çocuğunu **darülacezeye** vermek istiyor, yok yok içinde insan duygusu olanlar böyle hesaplar kurmaz. Böyle saçma şeyler söylemez. Kendi eliyle kendi çocuğuna kıymaz...” (TA:440)

“Kıvılcım kütüphanesine bu sefer kitap sevenler alıcısı Ali Rıza’yla **dernek kurucuları** olarak gittik doktor kalktı, ilgiyle karşıladı bizi bir göz ama yakınlığımız anlatan hiçbir harekette bulunmadı. Ali Rıza’yı tanıştırap **derneğin kuruluşunu** açıkladım. Tebrik edip başarılar diledi... Öte yandan **dernek üyelerine** kitaplarını dağıtıyor, böylece gerçekten harekete geçmiş bulunuyorduk... **Derneğin defterleri** şimdilik bizim dükkânımızda duruyor, buradan üyelerle bağlantı sağlıyordu pazar günleri değişik arkadaşlarının evlerinde buluşuyor, tartışıyorduk o hafta okuduklarımızı. **Derneğin** okuma dışı ilk kararı akşamları iş dönüşü kızlarımıza yapılan sarkıntılıkları önlemektir.” (AK: 71,72)

“Kitap sevenler, kuruluşunda aldığımız karar gereği, siyaset dışı durumuna devam etmeli, amacının dışında tutulan eylemlerden hesap vermemeliydi. Yani **derneği** bir sığınak olarak kullanmazdık.” (AK:79)

“Onlar CHP’nin amansız tek **parti** diktasına karşı Türkiye’de ilk başkaldırıanlardı, sayılarının ne önemi var, tarihe yeni bir sayfa açmışlar, yıllar sonra gündeme gelecek olan emekçisiz demokrasi oyununu beklememi işlerdi. Bu önemli tarih sayfası bir gün aydınlanacak.” (AK:100)

"Siz bu **kitap sevenler derneğine** kurdunuz, Kerim Bey? Ama fikri ilk önce ortaya atan kim?" (AK: 103)

“**Bir kuruluşu parti** yapan kaniyla canıyla gerçekten halkın derdine, kendi derdi imiş gibi eğilmesidir. Bu yakıcı şartlarda, Halk Partisi sadece etikete dayanarak ülke idaresinin sızılısızca yürüteceğini sanmıştır, kendini fikir adamı sayan birçok maaşlı düşünürleri de var. Onlar bu ağır, bu çapraşık gidişe kılıf uydurmaya çalışan kişiler olarak, sözde ilmi gerçekler düzeltmekle vazifeliler. Böylece, kalemle yanıltabildiklerini de polis sopasıyla sindirmeye çalışıyorlardı, işte mesele bu.” (AK:125)

“Onların başbakanları her türlü sosyal kıpırdanışa vahşice saldırıyor, **partiler, sendikalar, gençlik kuruluşları** kanlı bir şekilde bombardıman ediliyorlardı.” (AK:159)

“Ama çocuklar, olanların dehşetini nereden bilecek, onlara **dernek**, çocuklara düğün: Muzaffersin ey Türkoğlu, zafer senin / Kurtuldun sen esaretten, hürsün bugün!” (C:42)

“Anlaşılan şudur ki toplum: Aşk, sevdâ, nişan, yüzük, bilezik, düğün **dernek**, yani insanların eş edinip hayat sürmelerini onaylıyor, ama sonra, binbir tehlikenin hedefi olan aileyi korumuyor,” (ÖP:41)

İncelenen eserlerde kişilerin okuması ve kendilerini yetiştirebilmeleri için “Kitap Sevenler Derneğinden” söz edilmiştir. Toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örnekleri olan “darülaceze”, “dernek” ve “hayrat” adlarına yer verilmiştir. Ateşten Köprü adlı eserde partilerin, sendikaların ve gençlik kuruluşlarının o zamanki başbakan tarafından kanlı olaylara hedef gösterilmiş olduğu belirtilmiştir.

3.15.3. Dinsel Kuruluşlar

Gündelik hayat içerisinde, bireylerin hayatlarını dini inançlar, kurallar ve peygamberin hadisleri ve din büyüklerinin izlediği yol doğrultusunda düzenleyen hatta dini eğitimi bünyesinde barındıran yapılardır. Toplumda dinin kurallarının ve Allah’a yaklaşımda izlenecek yolun tarikatlardan geçtiğine inanılır. Bu nedenle toplumda önemli bir yer edinmişlerdir.

Tarikatlarda dinin emrettiği boyuttan daha fazla katı kurallar söz konusudur ve kişinin nefisini öldürmesi ile gerçek mutluluğa erişebileceği düşüncesi vardır. Genellikle tarikatlar dinin emirlerinden ayrılmazlar ancak yoğun ve sıkı birtakım ritüeller ile dini hayatı yaşamaya ve uygulamaya çalışırlar. Tarikatlara mensup kişiler çoğu zaman bağlı bulundukları kola ait uygulamalar, ibadet, zikir, sema, ayinler, dini kıyafet ve aksesuarlarla toplumdan farklılık gösterirler (Oğur, 2019:37)

Araştırmaya konu olan eserlerden yapılan tespitler aşağıda belirtilmiştir.

“Orada Fatih’in bir camisi, azamet ve şevket devrinde Osmanlı ordularına zeberdest cengâver – becerikli savaşçılar- yetiştirmiş ve **pehlivan tekkesi, Osmanlı okçuluğunun en büyük ocağı** vardı.” (P:297)

“**Hamam külhanlarında** toplanan kimsesiz mürahik -ergen- gençler, çalımlı delikanlılar, hamam hamalı beyler, adı altında maskelenerek tarikatın kalenderler baziçesi-oyuncağı-**müridleri** olmuşlardı.” (P:300)

“Ey ey layhar evlatları burada yani **külhan** da senin benim yoktur burada herkes kardeşir... Analarını babalarını bilmeyen layhar evlatları ise birbirlerini tek vücut bilirler lee hong kefenini sağlığında giyenler ölünceye kadar kendisini kardeşinden ayrı görmez... Bu kefene sarıldığınız için başlarınız ikidir ama vücutlarınız birleşmiştir... Biliniz ki sizi birleştiren bu **külhandır** her günün kazancını buraya getireceksiniz, bu **külhan sırrıdır, külhanda kazan bereketidir.**” (P:304)

“Stambul’ un altı? **Cümle ocaklı**; Karındaştır yoldaşdır **pirimiz pirlər şahı hacı beктаşı** tır kâkülü hoşbu ya dil bağlamışız; Kameti dılcüya meyledip yürek sağlamışız, dilberi çar ebruvan ile diz dize ve simtenler ile yüz yüze göz göze zülûf ile gözleri ahu deyu “(P:526)

Eserlerden elde edilen yukarıdaki örneklerde Bektaşilik tarikatından söz edilmiş, “pir”, “dergâh”, “tarikat”, “külhan”, “cümle ocak”, “mürîd”, “pehlivan tekkesi” kavramlarına yer verilmiştir. Bunlardan pehlivan tekkesinde Osmanlı okçuluğunun en büyük ocağı olduğundan söz edilmiştir. Patrona adlı romanda hamam külhanlarında toplanan kimsesiz ergen gençlerin hamam beyleri adı altında maskelenerek tarikatların oyuncağı, müridleri olduğu bilgisi verilmiştir. Diğer taraftan külhanlar her türlü yardımlaşmanın olduğu yerlerdir.

3.16. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANÇLAR, İŞLEMLER

İnanma duygusu insanın yaratılışı gereği bir şeye güvenmek ya da bir şeyin zararından korunmak amacıyla mantıklı ya da mantığa uygun olmayan tutum ve davranış içine girmesidir. İnanç, bireyin ya da toplumun kabul ettiği ortak düşüncelere ya da soyut bir olgunun varlığını kabul etmektir.

Türkler İslamiyet öncesi Gök Tanrı dedikleri inanca mensup olmuşlardır. Bu inanca en yakın inanç olarak kendilerini İslamiyet’e yakın bulmuşlardır. Türklerin büyük çoğunluğu İslamiyet’i kabul etmişlerdir. Diğer dini inançları kabul eden Türk sayısı fazla değildir. Türk karakterine ve yaşam tarzına uygun olan İslamiyet Türkler arasında hızla yayılmıştır (Eroğlu, Kılıç, 2005:756)

Dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler ile ilgili unsurlar başlığı altında yer alan batıl inanışlar, canlı varlıklarla ilgili inanışlar, hayvanlarla ilgili inanışlar, dinsel kişilikler, ibadet ve dini ritüeller, kutsal kitaplar, kutsal mekânlar, (yatırırlar, türbeler, mezarlar) rüya ile ilgili inanmalar, sayılarla ilgili inanışlar, tabiatüstü varlıklarla ilgili inanmalar alt başlıklarında verilmiş ve elde edilen örnekler sıralanmıştır.

3.16.1. Batıl İnanışlar (Büyü/Sihir, Fal, Nazar, Uğur/Uğursuzluk)

Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarından kaynaklanan batıl inanışları günümüzde dahi uygulama alanı bulmaktadır. Batıl inanışlar büyü, fal, nazar, uğur/uğursuzluk, kötü talih, sihir gibi birçok tutum ve davranışları içinde barındırır. Batıl inanç ve büyü zamanın bilimsel ve dinsel gerçeklerine uymayan yanlış inanma ve uygulamalardır. Halkın geneli

tarafından yanlış olarak bilinse de insanların zor durumda başvurdukları yegâne alternatiflerdir.

Sedat Veyis Örnek'e göre bâtil inanç kavramı “korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek arzusu ile tesadüfî benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren, bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği bir takım doğaüstü kuvvetlere inanan, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar” olarak açıklanabilir (Örnek, 1966:20).

İncelenen eserlerde batıl inanışlarla ilgili (büyü/sihir, fal, nazar, uğur/uğursuzluk) tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Yanaştı **iki gölge** kapıya. Böyle söylemişti onlara **Hızır Aleyhisselam...** Agası çıktı Süreyya'nın kapıya, bir garip misafirler, selam yok hâl hatır etmek yok, şaşıra kaldı adam... Biri yakasına yapışmıştı **gölgenin**, öbürü atılmaya hazırды.” (TR:98)

(...) “Kara cübbesinin altında saklar namussuz kayıp yollarını. Rüstem'in karıya: 'yavrum ' deyip el attığı unutuldu. Sessiz sessiz su altında yörütür deyyus dalgasını. **Okuyup üfleyeyim** derken uçkur çektiği unutuldu.” (TR:129)

(...) “Dondular, kirli ellerini Allah'a kaldırdılar. Sakallı yüzlerde bitkin dudaklar yalvardı, merhamet bulamadılar. Didik dik edip Koroğlu gazetesini, yeni zamanlar canavarı Hitler'den af umdular. **Zar attılar denk geldi. Fal açtılar böyle gösterdi.**” (...) (TR:154)

(...) “**Cin fikirli olmaya** hiçbir zaman özenmemişti. Abaza Reşit. Dilese de olamazdı. Herhangi bir kişi hakkında kötü şeyler düşünmeyi alçaklık sayardı.” (TR:175)

... “**Atarsa yanlış dua okuyan acemi cincilere dönerdi. Ecinni taifesine hükmetmek için tespihe asılırken, bir yanlış adımla kendini cinlere boğdurturdu.**” (L:22)

“Hani nerdeydi Rüştü Efendi'nin adını ettiği **umacı?**” (L:23)

“**Ecinniler** yapıyor belki de bunu. Acayip acayip şekiller, nereden gelip, nereye gider? ...” (L:51)

“Eliyle kovdu Arap bu **musallat herifi**. Kayboldu bir anda **cüppeli adam.**” (L:52)

“Bunda bir uğur vardı. Bir de **kibrit falına bakmış**, yanılmıyorsa yol görünmüştü...” (L:62)

“Dağdan dağa geçmesi onu kem gözlerden korudu.” (L:70)

“Aslında burası cehennemin yeryüzündeki küçük bir numunesidir. **Ateşi, zebanisi tam tekmil.**” (L90)

“Hep hocalar düştü önümüze. Sakalları kocaman, gözleri kurnaz hocalar. Biri bir türlü söyledi, öbürü bir türlü söyledi, hangi peygamberin ümmeti olalım bilemedik. Tavuk istediler verdik. Gözleme istediler yaptık. **Hep muskalar astılar boyunlarımıza.** Benim oğlumun da boynunda **muskası** vardı hani ya? İpleri çekileceği günü bekliyor şimdi...” (İ:28)

“Eskişehir'de nedense şansımız uygun düşmemişti. Ben öyle pek **kadere filan inanan adam değilimdir** ya? **Şurası açık ki talih gülmemişti bize...**” (TA:46)

“Muska, dindar geçinen birtakım namussuzların, paracıklarını kolaylıkla yürütebilmek için ahmakların boyunlarına astıkları yulardır, demiş.” (TA: 54)

(...) “o güzelim serhat şehrimizi terk edip çekildiğimizde Sultan Reşat'a, 'Kars düştü padişahım' demişler de, nerede ne olduğundan katiyyen haberi yok adamın yahut da **iyice afsunlamışlar**, 'Kars düştü' cümlesindeki elim vaziyeti kavrayamayıp, 'Enver yamandır alır,' demiş...” (TA: 105)

“Bizim köyden birine ne kadar da benziyorsun? Olabilir, **insanları çift yaratmış rabbim.**” (P:11)

“Patrona Halil halk arasında **gaipten haberler getiren** bir adam olarak da meşhurdu.” (P:15)

“Neden kaygılanmayalım? **Belaya karşı şerbetli miyiz?** En küçük kıpırtıda yandık gitti demektir?” (P:50)

“Kendi kendilerinden, haklarından, güçlerinden şüpheye düşüyor, **gaipten bir kurtarıcı** bekliyorlardı?” (P:77)

(...) “canlıları kasıp kavuran, **baykuş çığlıkları** misali hemen herkesçe duyulan gergin havayı, ufak tefek ayrıntılarla İstanbul'da hissetmek, görmek, yaşamak mümkündü.” (P:82)

“Sen sen ol, her ne şekilde olursa olsun, düzeni ağzına alma. Bil ki **türbede küfretmiş gibi çarpılırsın.**” (P:114)

“Âlim olmaya, kâhin olmaya, hatta hatta falcı olmaya bile gerek yok ihvanlar, sevinin, bizlere kan görünüyor!” (P:216)

“Mevsim mevsim yağmur dualarına çıkan bu mazlum insanlar birkaç damla için yalvarıp yakarıyorlardı... Dua edince ara ara da olsa gökten yağmur iniyor, şu var ki istidalarına bir türlü cevap gelmiyordu neden?” (P:289)

“Patrona Halil halk arasında gaipden haberler veren bir adam olarak da anılırdı, meşhurdu...” (P:315)

“Okuyacak üfleyecek abdest alacaklar yol göründü belli ki artık kanlı kavgalı yarına yalın kılıç Allah Allah diyerek...” (P:369)

“Yani sadrazam zulme bulaştı mı onun gatli vaciptir kitabımızın gavli bu ...” (P:473)

...” altı sene sonra bütün dünyanın komünist olacağını iddia ediyor Hristoforos, hem de polis müdürü yetinde. Ekonomi politik bilimini, tarihi şahit tutuyor. Memurların bir kısmı gülüyor, şaşarak bu kehanete.” (AK: 151)

“Çarşafa başına sarar, öcü olur, bir de bakarsınız kedidir kapar kaba etimden ve daha hatırlayamadığım türlü şakalar. Hepsi hepsi iyiydi de şu öcü olup korkutması yok mu kaskatı olur kala kalırdım işte o zaman. O aldırmaz, benim ürkmüş halimi görmez sürdürdü habire şakasını.” (AÇ:16)

“Neden sonra, nasılsa aramış bulmuşlar beni kucaklayıp eve çıkarmışlar, hemen sedire yatırmışlar, okumuşlar, üflemişler belki de ben bilmiyorum.” (AÇ:17)

“Enişten Domuztepeye gitti neredeymiş o bizden ileride bir köy işte bizim köyümüz var ya ne yapacakmış orada sana muska yazdıracak neymiş bu muska dedikleri üç köşe meşine sarılı boynuna asıyorsun kayboluyor hastalık...” (AÇ:51)

“Eniştem önemli tavrını takınarak çıkardı cebinden muskayı Haminneye verdi. o da bir an saygıyla tuttu elinde bu üç köşe meşin şeyi, sonra okuyarak eğildi yastığının altına koydu... Mezarlığa okunmuş nohutlar saçılmış, Mudurnu çayına karatavuk yumurtaları atılmıştı sonra gene beklemiştik... Muska geldikten sonra da böyle mi olacaktı bilmem ki muska yastığının altında kuşku içimdeydi.” (AÇ:64,65)

“İki mektup yazmıştı Domuztepe’li Hoca, bunlardan birini yırtmış eniştem, rüzgârlara savurmuştu sarı samanlar gibi, kim bilir nerelere gidecek, Allah katında

bize birer şifa sağlayacaktı... Onun için eniştem koyu mor mürekkeple bir pusula çıkardı cebinden gene o hocanın yazdığı onu bir bardak suya attılar biraz beklediler kâğıt boyasını saldı bardağı bulanık bir su oldu mucize her neyse biraz sonra kendini gösterecekti.” (AÇ:66)

“Tez zamanda **nefesi şifalı kişinin** hanesine ulaştık. Tahta kapılı iki kat büyücek bir evdi burası, İpi çekti ablam kapı kanadının biri açıldı sofa altına girdik... Yukarı çıktık nefes nefese **hoca** sofrada dikiliyor bizi görünce gidip karşısındaki sedire oturuyordu, halıyla döşeli idi burası... Beni tam **hocanın** karşısındaki sedire oturtmuştu ablam ve **gidip saygıyla hocanın elini öpmüştü.**" çok çekti yavrucak, çaresini bulamadık, **derman sizden olur artık inşallah ve merhamet Allah'tan?" hoca baktı şöyle bir uzaktan:" cümle derdin devası Allah'tandır!"** (AÇ:72-73)

“Sofa köşelerine döşeği serilmiş, muskalardan okuyup üflemelerden şifa beklemiş bir küçücük hastaydım ben:" Gitti, ha gidecek" diye başımda nöbet tutmuşlardı.” (AÇ:79)

“Gülerlerdi, gülerlerdi yalansız yüzleri esmer, gönlünüzde öksüz bir teli çalıversin mi biri? Sepetlerinde renk renk çiçekler olurdu, bir de **fal bakarlar** mı bizlere? Ama çingene kızlarıyla uzaktan uzaktan geçeceksin dalganı;" ... (CB:57)

“yani, **beyaz güvercin** uçmuş gitmiş, her an bir felaketin kopabileceğini düşündüren **baykuşlar** gözetliyorlardı sanki evi. Ben zaman zaman umutsuzluğa kapılıyorsam da öte yandan düşünüyor, bu korkunç kin anaforunu önleyebileceğimi sanıyordum.” (CB:75)

“Daha neler söyleyecektim bilmiyorum, zil üç defa acı acı çalındı; **tıpkı bir baykuşun harabelerde kötü haberler üstüne ötmesi gibi.**” (CB:84)

“Çeşitli düdükler, piyasaya yeni çıkmış oyuncaklar, muskalar, çakmaklar, Kur'an'dan ayetler, hadisi şerifler, meyan kökleri, yakılar, çeşitli iğneler görürsünüz. **Diş ağrılarını şimşek gibi kesen ilaçları küçücük şişelerde sarı sular halinde sunarlar.**” (CB:136)

“Bakmışlar ki evden yapılan ilaçlarda iş yoktur; bir de, başka bir yolu denemek gereğini duymuşlar; **hocalara okutmuşlar** mesela yaranın üstüne dualı tuz serpmişler bir faydası olmamış? **Kocakarılar**ın biri gelmiş, biri gitmiş, onların **kocakarı ilaçları** da bir bir denenmiş, ne çare, ayak kötüye gidiyormuş iyileşeceği yerde. Bu sefer biri çıkmış tanıdıklardan: "Siz" demiş "hiç eylenmeyin, bu çocuğu doğru **Gurabayı Müslimin'e**

götürün!' Eh, demişler, bunda da vardır elbet bir hayır ve tutmuşlar Güraba hastanesinin yolunu, çıkmamış canda umut vardır.” (ÖP:109)

(...) “bu **sonuçta kocakarı ilaçlarını tutanların, muska yazdıranların, üfürükçülerin, nefesi keskin hocaların ekmeğine yağ sürebilir.**” (ÖP:112)

Araştırmamıza konu olan eserlerde hastalıklara çeşitli illetlere karşı hocalar tarafından yazılan muskalar, okuyup üflemenin çeşitli duaların yapılması, zar atılması, falların açılması-bakılması, cinci hocalardan, ecinni taifesinden söz edilmiş muskaların yapılışı ve işlevleri konusunda bilgi verilmiştir. Nazardan ve kötülüklerden korunmanın yollarına değinilmiştir. Ter Adamları romanında yapılan muskaların, okuyup üflemelerin halk arasında çoğunlukla yapılmakta olduğu aslında insanların sömürüldüğü vurgulanmaktadır. Patrona romanında ise Patrona Halil’in gaipten haber veren biri olarak görüldüğü belirtilir.

3.16.2. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar

Ülkemizin her bölgesinde çeşitli nedenlerle kutsiyet atfedilmiş kabirler, mezarlar, yatırlar, türbeler insanların beklentileri doğrultusunda ziyaret edilmektedir. Burada dine hizmet etmiş evliyalar, veliler, şehylerden ayrı vatan ve millet hizmetinde olan bilim ve devlet adamları, şehitler gibi kişilerin kabirleri de kutsal sayılmıştır.

Kutsal mekânlar, toplumsal hafıza ve ortak belleğin korunması yönünden önemli kültür aktarıcılarında biridir. Bu mekânlar toplumsal değerlerin birer sembolleridir. Yaşanan olay ve durumların hayal ya da uydurma olmadığı sözlü anlatılarla süslenen mekânlar hafızalarda görsel olarak yer etmesi bakımından oldukça önemlidir. (Bozan, 2018:1232)

İncelenen eserlerde kutsal mekânlarla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“**Yediler çeşmesinden** hemen sola dönülünce Arnavut kaldırımı döşeli, iki yanı akasya ağaçlı genişçe bir caddeye çıkılır. Sağ tarafta yenice bozulmuş bir **mezarlık**, solda bahçelik bostanlık.” (TR:7)

“Çok şeyler oluyordu şu dünyada. İnaniılmaz şeyler oluyordu. "İnsan yanılabılır" dedi Elmas "**Evliyalar bile azarmış.**" (TR:125)

“Ömrü boyunca Elmas bir kere bile **camiye** gitmedi. Yıldızlar kayardı ya karanlıklarda. Korkunç rüzgârlar gelirdi dağlardan bulut bulut Şimşek çakar ateşe yakar koskoca dağları.” (TR:135)

“Konuş” dedi Elmas "ölü kardeşim sen konuş. Sana inanıyorum. **Boşuna gelmedim ben mezarlıklara.** İşte o dirilerden kaçmak içindi. Siz orada kitabın kavlince kıyamet gününü beklermişsiniz. Çok çok sabırlı demek '**mezarlıkların Allahı!** Kim bilir daha kaç yüz yıl bekleyeceksiniz? Siz gideli dünyaya bir haller oldu. Biz ölmeden ölüyoruz bir lokmananın peşinde.” (TR:137)

“Hanife gene rahat, ama **mezarlıklarda**, Elmas kim bilir nerelerde ahret suallerine cevaplar verecekti.” (TR:139)

“Ne de olsa insan, yıkanınca birçoğu güzelleşti. **Sakallı İsmail Hakkı bir eski zaman evliyası.** Yüzünün kiri gitti nuru geldi.” (TR:156)

“Aralarındaki derece farkına rağmen Rüştü Efendi müdür beyle yan yana koyulsa, polis karakollarındaki tecrübeleri de dâhil, Şevket Erdoğan Bey onun yanında bir **eski zaman evliyası** gibi masum kalırdı.” (L:34)

“Peki, nasıl da çıktın o demirlerden hiç de canın yanmadı mı be çocuk? **Yedi evliya kudreti mi** vardı yoğusam sende? Cebrail'in kanadıylan mı geldin mahpuslara sen? Ehvalimizi öğrenip, huzuru ilahiye halimizi beyana mı gittin? ... ” (L:67)

“Evet, evet, kubbesi ışığa boğulmuş, pırıl pırıl parlayan bir **ulu camideyiz.** **Mihrabında, minberinde havasında Hazreti Peygamber ki, yakınlarının mübarek isimleri kılıçla duvarlara kazılmış sanki... Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hasreti Ali. Onlar kâinat dediğimiz bu ulu caminin duvarlarını güzel ve derin saygılar uyandıran isimleriyle süslüyorlar.**” (P:105)

“Haliç, servilerinin gölgesinde acılar, hatıralar saklayan **mezarlıklar? Çeşmeler, türbeler,** korular, şerbetten tatlı sular... “(P:106)

“Öyleyse, anlamak, bilmek gerekir ki **camiler toprağın üstüne kondurulmuş gereksiz birer karatı, sıradan, raslantı sonucu meydana getirilmiş yapılar değildiler.** Kalem gibi boşlukta başkaldıran minarelerin merdivenlerinden soluya soluya çıkan müezzinler, beş vakit şerefelerde boy gösterip, ellerini kulaklarına dayayarak, güzel sesleriyle haykırıyorlardı: ...” (P:155)

“Evet İstanbul’da birçok **cami** vardı: **Ayasofya, Beyazıt, Sultan Selim, Süleymaniye, Şehzade, Haseki, Mihrimah, Sultanahmet camileri** ve daha bir niceleri? ... **Camii Ayasofya, Ahurkapu ve Sarayburnu** deryasına biner adım uzak, yüksek bir tepe üzere eflake ser çekmiş bir kubbedir ki, emsali bina olunmamıştır. İki tarafında ikişer büyük yarım kubbe ve küçük yarım kubbe vardır... Kubbesi azimin dört payesi azimlerinin tabakai alisi nihayetinde, dört köşede birer melek sureti vardır. **Biri Cebrail, biri Mikail, biri İsrail, biri Azrail** suretleridir ki **kanatlarını küşad düp dururlarki, kaddü kametleri kanaatlariyle ellişer ziradır**. Bir zira 75 santim Caminin dışında ve içinde, büyük ve küçük sütunlar vardırki güya herbiri birer payei kürsü valalardır. Lal renkli somaki sütunun mücellaları vardır ki, her birinin boyu kırkar ziradır. İkinci kattaki sütunlar dahi otuzar ziradır. Bu **camiin** üç tarafında ikişer kat ibadet edecek tabakalar vardır ki iki taraftaki merdivenlerden at ile çıkılır. Zeminlerde beyaz mermeri ham döşenmiştir. **Cami** içinde taa kubbeye kadar üç tabaka kandiller چراغان edecek dehlizler vardır ki camiin içini ihata etmiştir. (Sarmıştır.) Kapuları gümüş mina örülmüş pirinç babi muallalardır. **Caminin** bu orta kıble kapusu üzerinde pirinç tabut misali, bir sandukai tavil içre (tüle sarılmış tabut içinde) **Kraliçe Sofiya’nın naşi (ölüsü) mumya halinde** olarak medfundur, (defnolunmuştur) derler ki, biz ondan Ayasofya makamlarını beyan edelim. (P:156,157)

“Sonra **mezarlıklarda** rüzgârlarla ağırdan ağırdan sallanan dişlerini gıcırdatan selviler ah selviler **Ayasofya’da, Sultanahmet’te, Fatih’te Süleymaniye’de, Beyazıt’ta** “(...) (P:368)

“**Beyazıt cami** bir kubbeyi müdevveri alidir. Kıble tarafından mihrap üzere ve kıble kapusu üzere yarım kubbeler dahi kubbeye zam olunmuştur.” (P:409)

“Eniştem anlatıyordu, işte **dernek camiisi** buydu. Her cuma köylüler burada toplanıyor, cumayı kalıyor, sonra aralarında köylü sorunlarını konuşuyorlardı. Evet, bu ovanın ilk görüşte göze çarpan çekici bir manzarası vardı gördüm bir daha ömrümce unutamayacaktım.” (AÇ:27)

“Yatsı namazını **Akcamî** de kılanlar, evlerine dönüyorlardı. Biz de ağır ağır dağılıyorduk. Çok tatlı bir şey oluyordu bu gece buluşmaları. **Koyunlubaba Mezarlığı’nın** altından dönüyorduk, **mezarlıkta ölen insanlar yatıyorlardı**, evet bunu zaten biliyorduk ve ondan sonra insanların nasıl doğduklarını da öğrenmiş bulunuyorduk.” (C:21)

Tatar Ramazan, Linç, Patrona, Acılar Çemberi ve Capon adlı eserlerde camii, türbe, mezar, mezarlıklar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Koyunlubaba Mezarlığı, Akcamî,

Beyazıt Camii, Ayasofya, Beyazıt, Sultan Selim, Süleymaniye, Şehzade, Haseki, Mihrimah, Sultanahmet camileri de eserde kendine yer bulmuştur.

3.16.3. Rüya ile İlgili İnanmalar

Hemen hemen her toplumda yazılı ve sözlü kültüründe, kutsal kitaplarda yer alan rüya, Türklerin mitolojisinde, efsanelerinde, menkıbelerinde, destanlarında, halk hikâyeleri ve masallarında da yaygın olarak kullanılan bir olgudur.

Rüya, uyku sırasında görülen anlamlı ya da anlamsız şekil, olay ve durumlardır. Rüyaları gün içerisinde karşılaştığımız olayların bilinçaltında yer etmesi ile oluştuğunu belirten bilim insanları olduğu gibi daha dinsel açıklamalarla tanımlayan bilim insanları da rüyayı “Tanrının ilahi ve uyarıcı bir mesajı” olarak açıklamaya çalışmışlardır. Dinsel inanışa göre rüyaların kerameti vardır. Rüyaların geleceğe ilişkin bilgiler içerdiğine inanılmış bu nedenle insanlar görülen rüyaların tabirlerini önemsemişlerdir. İslam dininde de rüyalarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu nedendir ki rüyalar halk kültürü açısından önemlidir. Rüya görülenler hatırlanmaya çalışılır. Rüyaların bilimsel, dinsel ve psikolojik yorumları yapılmaktadır. Rüya çoğunlukla iyiye yorulur ancak kötü, uğursuz, üzüntü, keder, hastalık, sıkıntı gibi anlamlar içerebilecekleri düşüncesi de yaygındır. Ayrıca rüyada görülen bir olgunun tersinin çıkacağı görüşü de söz konusudur.

Sembollerden oluşan rüyaların yorumlanması ile kutsal bilgiye ulaşılabileceği inancı doğmuştur. Rüyaların karmaşıklığı rüya yorumcularının oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle peygamberler, rüyanın yorumlanmamasını, ilahi mesaj barındıran rüyalarda Tanrının onlarla aracısız bazı rüyalara da melekler aracılığı ile iletişime geçtiğine inanmışlardır. Bu tür mesajların alındığı rüyalar gelecekte haber verdikleri için kutsal kabul edilmiştir (Yalçınkaya, 2021: 896)

Eserlerden tespit edilen rüyalarla ilgili inanışlara ait unsurlar aşağıda belirtilmiştir.

“İşte o zaman iyimser **hüyalara dalarım**. Bir oğlum olur nur parçası, büyür, gelişir elimden tutar, dertlerimden kurtulurum...” (TR:97)

“Şu anda dostunu **rüyasında** görüyordu belki de Hanife rahat rahat gülümsedi uykuda.” (TR:132)

“Eh tren yolculuğunun da ömrü o kadarmış. Bir günde taylar görüldü, insanlar görüldü, bir **rüya cenneti** bölgelerden geçildi. “ (TR:165)

“Rüyalar belki seçilmez, sonu gelmez sesler musallat olur: "Sen de insansın. Arap!" der. "Kanun ez şu vatandaşı, al ayağının altına çiğne demez. Kanun daima adildir. Arap! Yorguna su veren gür çeşmeler gibi adildir!" (L:51)

“Uykusu bölük bölük oldu Arabın bu acayip gecede. Kör bir kuyuda bekledi sabahları. Korkulu, güzel, karışık rüyalar görmüştü. Ama nasıl bir uykuydu bu, o kendini hep uyanık sanmıştı...” (L:56)

“Kale duvarı üzerinde ağır ağır, postal postal gidip gelirken jandarma Selim, düdüğünü üç kere, baykuş çığlığı gibi acı acı öttürdü. Süngü gibi deldi yıldızlı karanlığı. Arap Kadir'in kara karanlıkta güzel **rüyalarını** böldü... Arap yürüdü. Gene beş adımlık gece voltalarına başlamıştı. **Güzel rüyasını** iyice düşünüp, seçmeye çalıştı. Evet onu gene dışarıya çağırıyorlardı. İçerde kalırsa, eli gene kana bulanacaktı.” (L:60)

“Serin göl kenarından gelen üç kız onu uzaklara çağırmıştı.” (L:62)

“Ne güzel şeylerdi şu siyasinin söyledikleri! Ama biraz da **rüya gibiydi.**” (L:79)

“Gene sonu gelmez hülyalar, umut veren, umut kıran rüyalar... Sonra uzun uzun beklenen günler başladı. Paslı raylarda, gıcırdayarak yürüyen kara vagonlar gibi, geceler sıralandı. Gene sonu gelmez hülyalar, umut veren, umut kıran rüyalar ...” (L:79)

“Arap döşemeye bakıyordu. **Rüyada idi sanki** bir kelime ile cevapladı bu müjdeyi: “ (L:155)

“Evet onların geceleri bir başka olur. Dalar giderlerdi **rüyayla hülya arası.**” (İ:29)

“Gözlerini zorla kapatmak ve yeniden uykuya dalmak isterdi. **Uykuda yaşamak en güzel hayattır idamlık için.** Kaptırır gider kendini kara deryalarda bir kayık olur. **Bir de rüyalar olur, kötü rüyalar, güzel rüyalar...** İdamlık hep güzel **rüyalar** dileğiyle kapatır gözlerini. Güzeldir hep **rüyalar** treni. Hiç takırtı yapmadan aşar mesafeleri. Binene bilet sorulmaz. Hasretlik yaratmaz rüya treni. Gamları savuşturur, hasreti kavuşturur. Rüyada atlar yorulmaz... Daha bir güzeldir hâsılı yaşamak **rüyalarda.** Bir rüya gördü Emin, renkli bir resim gibi gözlerinden gitmedi. İşte hep böyle rüyalar görmek isterdi: Askerliğini bitirmiş te gelmiş, köyündaymış sanki. Cennet bilinmezlerde değilmiş te onun evindeymiş sanki. Anası bir köşede rahattır. Kuş sesleri vardır akşam olurken havalarda. Yataklar çiçek kokulu, rahattır odalarda. Gönül saatlar duruversin, zaman gitmesin ister. Bu güzel dakikalar ebedi bitmesin ister. Mıstabey armudu gibi **tatlıdır herşey rüyalarda.**” (...) (İ:99)

“Ama ama? Ne yazık ki keskin bir jandarma düdüğü **rüyasını** insafsızca bölmüştü. Postal postal döğmüştü nöbetçi jandarma gecenin sessizliğini... Hâlbuki nasıl da unutmuştu içinin iflah olmaz ağrısını. Bak **rüyada** ne kadar halden anlar bir kişiydi! Peki, karısına **rüyada** davrandığı gibi davransa olmaz mıydı?” (İ:103)

“Yenemediği bir hırs yüzünden zavallı karısının canını almış, ama hakkını almak istemiyordu. Daha bir adil oluyordu böyle tatlı **rüyalar** görünce.” (İ:104)

“Üflersin uçar gider. El sallarsın kaçar gider. İşte böyle tatlı rüyaları jandarma düdüğü ile bölününce Emin'e her şey, her şey manasız görünürdü.” (İ:105)

“Dönüp dolaşıp Ömer'in üstünde toplanan şüpheler, **kâbuslu rüyaların hayal** kuşları gibi bir nokta etrafında dönüp dönüp kayboluyordu.” (İ:179)

“Nasıl bir iştir bu? Yaver bey bir an **rüyada** sanır kendini ve olanları anlayamaz. Bunlar bashaya koskocaman adamlar ve ne yaptıklarını da gayet iyi bilmektedirler.” (İ:250)

“**Yoksa sana vahiy mi geliyor nebiler gibi, rüyalarına girenler mi oldu:**” bu kitapları oku” diye okuyup anlamadıklarını kimlere sordun okuyup öğrendiklerini kimlere öğrettin? Bize komünist olmadığını söylüyorsun ama öte yandan Molotof'un nutuklarını okuyorsun Sabiha Zekeriya hanımın kitabından notlar alıyorsun.” (AK:176)

“Köylü olmuştum ama daha rüyalarım şehirliydi, kendimi hep Adapazarı'nda görüyordum... Andal gecelerinde **rüya** görüyordum hâlbuki **rüyada** aldaniştı o zaman yaşadığım.” (AÇ:31)

“Babamı gördüm bir gecede **rüyamda**, hay Allah sahici gibiydi ne kadar da sevinmiştim uzattı elini saçımı sevdi, hiç böyle yapmazdı, dünyalar benim olmuştu sanki sarıldım babama, avuçlarına sürdüm yüzümü... Sana hiç bakan olmadı mı neden haber salmadın bana ben iki elim kanda olsa gelirdim altın saçlı oğlumu bu hallerde koymazdım bak şimdi belimin kemiği kırıldı senin hastalığın keşke bana gelseydi ben oğlumun bu haline dayanamam Allah'ım neler neler görüyorum? Dedi. “(AÇ:55)

“**Renkli rüyalarımın** son bulduğunu kaskatı anlar, gerçeğin baskatı dünyasına geçerim. Ayaklarım suya erer, buz keser silkinirim, kızarım huysuz bir hayvan gibi, kızarım sahici yüzümü bana hatırlattıkları için. Yırtılır pespembe hayal perdem. Paramparça olur;” (ÖP:128)

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Ateşten Köprü, Acılar Çemberi ve Ölüm Pusuda adlı eserlerde rüya terimine yer verilmiştir. Görülen rüyaların gerçek olması dilenmiştir. Hikâye ve romanlarda insanların dar bir alanda olması, özgürlüklerinin kısıtlanması ve birçok hükümlü ile yan yana olmaları onların zamanlarının çoğunu uykuda geçirmelerine sebep olmuştur. Uykularında ise özgür olduklarını düşünen mahkûmlar uyandıklarında hayal kırıklığı içinde olmuşlardır. “Hülyalara dalmak”, “rüya cenneti”, “karışık rüya görmek”, “rüya ile hülya arası”, “rüyada olmak” ve “rüyada sanki” sözcük grupları kullanılmıştır.

3.16.4. Sayılarla İlgili İnanışlar

Birçok toplumda eş zamanlı olarak bulunduğu düşünülen sayıların insan ve toplum yaşamında önemi yadsınamaz. İnsan hayatının her anı doğumdan ölüme; dünyanın varoluşu, canlı yaşamının başlangıcı, evrendeki canlı sayısı ve yaşamsal olayların ifadeleri için sayılar hiç kuşkusuz sürekli kullanılmaktadır.

Toplumların kültürel gelişimlerinde birçok harf, sayı, işaret ve sembollere farklı anlam ve değer verilmiş simgeler oluşturulmuştur. Kültür unsurlarının önemli bir parçası olan bu simgeler toplumların ortak anlayışından ve inanışından kaynaklanmış sayılar gerçek işlevlerinden ayrı simgesel anlamlar ve değerler kazanmıştır (Güvenç, 2009: 85). Özellikle bir, üç, beş, yedi, dokuz, kırk, kırkbir ve doksandokuz sayıları günlük yaşamda, dinsel inanışta, halk biliminde ve halk edebiyatında kullanılmıştır. Bu sayıların kaynakları dinsel, mitolojik ve geleneğe bağlı olabilir. Kullanılmalarındaki neden bu rakam ve sayıların uğurlu olmaları, kötülüklerden koruması, sabır ifade etmesi, kutsal kabul edilmesidir.

İncelenen eserlerden sayılarla ilgili inanışların bulunduğu örnekler aşağıda sıralanmıştır.

... “İçlerinden biri bana bir kere kıymatlım dese **kırk yıl** dizinin dibinden ayrılmam şart olsun!” (TR:11)

“**Kırk yıllık ahabap** gibi gülümsedi yalın z ve 'oğlu'nun nereden geldiğini sordu.” (TR:30)

“Çok da cesur görünüyo, bela üstüme gelirse ben beladan kaçmam belanın üstüne giderim diyo hani! Mahki'imnan sanki onları **kırk yıldan beri** tanırmış gibi candan görüştü ve onları kendine benzetti.” (TR:46)

“Zaman denilen **yedi başlı ejderha**, aldırılmaz mahkûmun çıldırmasına... Sanki hep aynı boyda durur. Bir şey kaybetmez, günbegün erimesi lazım gelen saltanatından.” (L:9)

“Sonra **üç kız çıktı** sanki serin bir göl kenarından. Güvercinler gibi uça uça geldiler. Beyaz yazmalı karlar gibi **üçü de**.” (L:55)

“Peki, nasıl da çıktın o demirlerden hiç de canın yanmadı mı be çocuk? **Yedi evliya kudreti mi** vardı yoğusam sende? Cebrail'in kanadıylan mı geldin mahpuslara sen? Ehvalimizi öğrenip, huzuru ilahiye halimizi beyana mı gittin? ... ” (L:67)

“**Yedi Bela** Mehmet kaçtı, getirdiler. Boşnak Recep kaçtı, getirdiler.” (L:69)

“On beş dakika evvel Arap Kadir'e, "**Kırk katır mı, kırk satır mı?**" diyen bu adam, şimdi çocuk gibi, hakikaten yürek paralayarak içini çeke çeke ağlıyordu.” (L:85)

“Ağır Ceza kararını veredursun, adalet, müsavat diye **kılı kırka yaradursun**, Savcı Cihat Bey harekete geldi.” (L:93)

“Kanun kitaplarında **kılı kırk yararcasına** insanın yaşama hakkından bahseden maddeler, usturuplu söylenmiş birer yalandan mı ibaretti yoksa? ” (L:105)

“Ağa orada, mahkûmların hışımla üzerine yürüyüp "**Üle kırk katır mı, yoksa kırk satır mı?**" diyebilen adamdır. Kullandığı, akla durgunluk veren usulleriyle, hükümeti temsil eden idareyi ekseriya sıfıra düşürür.” (L:118)

Bu şu demek idi ki, artık müdür ortadan çekiliyor, **iki, üç, dört, hatta beş yüzlü başgardıyan**, acı sarı yüzü ve yılan bakışları ve en belirgin kişiliğiyle meydana çıkıyordu. (L:137)

“**Kendini üç beş kuruşa** satmış namussuzlardı. Kanun adil olur, değil mi doktor bey? İnsanları kuduz köpek gibi birbirine dalaştınnaz... ” (L:159)

“Hülasa elin adamı seni en gafil anında vuruverir, canını kurtarıp da **kırk yıl** sebep arasan katiyen içinden çıkamazsın.” (TR:57)

“İmam- Sana **kırk kere söyledik** ırgat evladım, sen **iki dinle bir söyle**.” (İ:74)

“Öğretmen- **Kırk yıl** oldu ama. İmam- Sen bu **kırki** ara pek bel bağlama. **Kırkı çıkmadan** çocuğun ne olacağı belli olmaz.” (İ:78)

“**Yedi sene içinde** onu herkes, hiç olmazsa **yedi sefer** dinlemişti.” (İ:158)

“Sanki **yedi başlı gözleri ateş saçan bir dev vardı** içerde. Ömer her ayak sesine bir taş atıyordu.” (İ:235)

“Allahım oğlumu asacaklar. **Yedi kudretine kurban olayım**. Allahım onu bağışla bize!” (İ:28)

“**Üçler, yediler, kırklar** hak için savaşanların sayısı böyle artar. Artar yiğidim artar!” (P.13)

“Bir zalim var başımızda **Üçüncü Ahmet?**” ... Ama babalık **üç de meydan var:** Et Meydanı, At Meydanı, Beyazıt Meydanı? ... (P: 14)

“Dikkat edelim, tıpkı o **üç güvercin** gibi, tıpkı o **üç meydan gibi**, onlarda **üç kişiydiler.**” (P:15)

“Biz **44'lüler kurası**. Ben 10 sene mahkûm kaldığım için **1334'lülerden** bakaya, Adapazar'lı Murat oğlu Abdülkerim, bu asırlık ihtiyarı seviyorduk. İnsanı hiç sıkmayan ve de tok şeyler öğreten kocaman bir kitaptı o.” (CB:58)

İncelenen eserlerden İdamlıklar, Patrona romanlarında çeşitli yerlerde 1, 2, 3, 7 ve 40 sayılarının dinsel inanışla ilgili kullanımlarına rastlanılmıştır. Özellikle 40 sayısı, 3 sayısı ve 7 sayısı kullanılmış, bu sayılar tekrar anlamında, kötülüklerden korunma anlamında, çoğalma anlamında, üçleme yapmak, olgunlaşma anlamında metinlerde yer verilmiştir.

3.16.5. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Göçebe bir yaşam tarzından yerleşik hayata geçen Türk toplulukları hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Türk inancında doğa ile ilgili hemen hemen her unsur kutsallık içerir. Doğanın ve varlıkların ruhlarının olduğuna inanılmıştır. Bu inanış onların doğayı ve canlıları korumalarına neden olmuştur.

Hayvan Kültü' nün oluşmasına neden olan Türkler, inanç ve yaşam biçimleri ile Anadolu'da, ekolojik zenginlik ve dengelerin devamına hizmet etmişlerdir (Sinmez, Aslım, 2017:206,222). Türkler doğadaki hiçbir varlığı kaynakları tüketircesine kullanmamışlardır. Doğayı ve canlıları korumak kültürün bir parçası olmuştur. Türkler, toplumsal hayatlarında geçmiş inançlarının etkisi ile yaşamlarının her alanında hayvanlarla iç içe yaşamışlardır. Doğanın yok olacağı korkusu tüm Türk yaşayış biçiminde vardır. Bu nedenle doğada hiçbir canlı soyunun tüketilmemesi için çaba gösterilmiştir. Diğer taraftan birçok hayvandan da uzak durulmuş korunma yollarına başvurulmuştur. Bunlardan bazı hayvanların sesleri,

görüntüleri ile çeşitli inanışlar sergilenmiş; uğur, bereket, sevinç, müjde gibi kavramlarla anılmışlardır. Bazı hayvanların ise uğursuzluk, şanssızlık, ölüm, kötülük getireceklerine inanılmıştır.

İncelenen eserlerde hayvanlarla ilgili inanışlara örnek teşkil edecek unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“He” dedi. ” Herifin yuvasına baykuşlar tünetti. Nemanda (ne kadar da) şişmiş. Hökümet ekmeği yaradı besbelli bayırın deyyusuna, kq yatsın! Buralardan çıkamaz, teneşirlere gelir inşallah,” (TR:12)

“Sen de hep kuşu kurt okursun, küçücük eniğin de çoban köpeği. Cıgara ateşinden büyük yangınlar çıkmaz Emin Efendi. ... “ (TR:13)

“Olur, neden olmasın? Ortalık karışmış bi kere, ne desek olur. Herkes her şeyden şüphe etmekte, **kurt kim ayı kim?** Bunu bilen yok.” (TR:22)

“Ama bir taraftan da **avını kollayan bir kurt gibi** Ramazan'ı gözden geçirmeyi ihmal etmemişti.” (TR:34)

“Bir de **kurt küçükten büyür yeter daima.** Ve sonra korkunç bir canavar kesilir. Onu büyütmeceksin. Bu nasıl olur? Hiç vermezsen ölür. Çok verirsen yer kudurur. Ölçülü vereceksin yalını.” (TR:35)

“Hele gözlerine bak, **kurt gözü gibi yıldır yıldır.** Kardiyenleri kovmuş. Müdürlere durdemiş. Fukaraya bubalık etmiş ve garibanı ezdirmemiş.” Bir an duruyorlar ve **tavşan gibi dikiyorlar kulaklarını.**” (TR:43)

...” **Kurt ulumasını hatırlatan bir ürperme geçti yüzünden...**” (TR:67)

“Demek ki davar kıra çıkacak. Ne yapacak kırdı? Yayılacak. **Kurt kapmaz mı davarı?** Kapat, daim kapat. **Öyleyse davarın başına bir köpek gerek. Köpeğin başına çoban.** Çobanın başına da ağa. Peki, çobanın başına ağayı dik dik. (...) Bir de ne dedik demin? Kurt dedik. Evet, bir kurt lafı geçti. **O kurt var ya, o düşmandır işte.** Onu ne yapıp ne edip katiyen sürüye yanaştırmamak, sokmamak gerek,” (TR:83)

“Çavuş bunların birisini yapamadı. **Dalaşkan bir kurt gibi sattı daim kendini.**” (TR:90)

“Dışardan gelen baykuş seslerine karıştı son sözleri, genç ölü ustü. Sonra yaralı bir hayvan gibi kesik kesik soludu. Kim bilir kaç evin duvarını aşmaktaydı şu anda

namus hırsızlıkları. Rüzgâr hayın yıldızsız bir geceye, üç siyah köpek karanlıklarda, üç siyah köpek yürekler ürperterek uludu, uludu..." TR:137,138)

"Dumanlara kaldırdım başımı, buram buram tüttüğünü gördüm iç sıkıntımın. Baykuşlar öttü bak harabelerde çığlık çığlık, biri ölecek!" (İ:69)

"Bir baykuş üç kere çığlık çığlık, kara haberler üzere öttü..." (İ:69)

"Zaten tilkiyi vurdun mu diri koymayacaksın, öldüreceksin. Yaralı kalırsa şayet kurt olur düşer peşine. Ve insanı parçalamaya kasdeder." (İ:295)

"Pire deveyi yıkabilir mi arkadaşım; ha söyle yıkar mı? (ÖP:116)

"Niçin devam etsin ama bu baykuş çığlıkları, bizi delirtmek için mi?" (ÖP:147)

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, İdamlıklar ve Ölüm Pusuda adlı eserlerde "kurt uluması", "yuvaya baykuş tünemesi", "baykuşların ötmesi", "pirelerin develeri yıkabileceğinden" söz edilmiş bu hayvanlarla ilgili inanışlara yer verilmiştir. Baykuşların üç kez ötmesinin birilerinin öleceğine işaret olarak kabul edildiği belirtilmiştir.

3.16.6. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

İnsanlar doğada bazı varlık ve nesnelerin doğaüstü güce sahip olduklarına inanırlar. Bu inanç iyiye yaklaşmak ve kötü olandan kaçınmak olarak kendini gösterir. İlkel insandan günümüz insanına dünyada kendinden başka varlık ve nesnelerin ruhu bulunduğu düşüncesi devam etmektedir. Bu doğaüstü güçlerin iyi-kötü ve faydalı-zararlı etkilerine karşı tabu sözler geliştirmiş bunlarla yüzleşmiştir.

Canlı varlıklarla ilgili inanışların tespit edildiği örnek metin içerikleri aşağıda sıralanmıştır.

"He" dedi. " Herifin yuvasına baykuşlar tünetti. Nemanda (ne kadar da) şişmiş. Hökümet ekmeği yaradı besbelli bayırın deyyusuna, ko yatsın! Buralardan çıkamaz, tenişirlere gelir inşallah," (TR:12)

"Sen de hep kuşu kurt okursun, küçücük eniğin de çoban köpeği. Cıgara ateşinden büyük yangınlar çıkmaz Emin Efendi. ..." (TR:13)

"Olur, neden olmasın? Ortalık karışmış bi kere, ne desek olur. Herkes her şeyden şüphe etmekte, kurt kim ayı kim? Bunu bilen yok." (TR:22)

“Ama bir taraftan da avını kollayan bir kurt gibi Ramazan 'ı gözden geç irmeyi ihmal etmemiştir.” (TR:34)

“Bir de kurt küçükten büyür yeter daima. Ve sonra korkunç bir canavar kesilir. Onu büyütmeceksin. Bu nasıl olur? Hiç vermezsen ölür. Çok verirsen yer kudurur. Ölçülü vereceksin yalnız.” (TR:35)

“Hele gözlerine bak, kurt gözü gibi yıldır yıldır. Kardiyeleleri kovmuş. Müdürlere durdemiş. Fukaraya bubalık etmiş ve garibanı ezdirmemiş.” Bir an duruyorlar ve tavşan gibi diyorlar kulaklarını.” (TR:43)

...” Kurt ulumasını hatırlatan bir ürperme geçti yüzünden...” (TR:67)

“Demek ki davar kıra çıkacak. Ne yapacak kırdaki? Yayılacak. Kurt kapmaz mı davarı? Kapat, daim kapat. Öyleyse davarın başına bir köpek gerek. Köpeğin başına çoban. Çobanın başına da ağa. Peki, çobanın başına ağayı dik dik. (...) Bir de ne dedik demin? Kurt dedik. Evet, bir kurt lafı geçti. O kurt var ya, o düşmandır işte. Onu ne yapıp ne edip katiyen sürüye yanaştırmamak, sokmamak gerek,” (TR:83)

“Çavuş bunların birisini yapamadı. Dalaşkan bir kurt gibi sattı daim kendini.” (TR:90)

“Dışardan gelen baykuş seslerine karıştı son sözleri, genç ölü ustası. Sonra yaralı bir hayvan gibi kesik kesik soludu. Kim bilir kaç evin duvarını aşmaktaydı şu anda namus hırsızlıkları. Rüzgan hayın yıldızsız bir geceye, üç siyah köpek karanlıklarda, üç siyah köpek yürekler ürperterek uludu, uludu...” (TR:137,138)

Yukarıda Tatar Ramazan adlı hikâyede yer verilen canlı varlıklarla ilgili tespitlerde “kurt ulumasından”, “kurtun dalaşkan olduğu”, “kurt gözünün yıldır yıldır olması”, “kurdun canavar kesilmesi”, “baykuşların tünemesi”, “baykuş sesleri”, “tavşanların kulaklarını dikmeleri” gibi söylemler halk kültüründe yer edinmiştir.

3.16.7. İbadet ve Dini Ritüeller

Her toplumda farklı dinlere özgü inanışlar kapsamında yapılması zorunlu kabul edilen birçok ritüel ve uygulama vardır. Bu ritüel ve uygulamaların amacı insanın yaratıcıya olan şükran duygusudur. İnsan bu uygulamalar ile Tanrıya olan minnet duygusunu ifade ettiğine inanır.

Din ve inanış biçimlerine göre şekillenen uygulamalara ibadet denir. Ritüeller insanların bedensel davranış şekilleridir ve topluluk halinde yapılır. Ritik davranışın sergilenmesi için kişinin bilinçli ve gönüllü olması şarttır. Ritüel uygulayıcı kendini mistik ya da olağanüstü varlıklardan olduğuna inanır. Uygulayıcı ile birlikte kişiler tarafından dile getirilen anlaşılması güç söylemler ve ard arda tekrarlanan şekilsel davranışlar sergilenir. Bu geçmişte olan olayların yeniden temsilini ifade etmektedir (Olgun, 2016: 84)

Eserlerde, kader inancından, helallik almaktan, kurban ve adaktan bahsedilmiştir. Eserlerde ibadet ve dini ritüellerle ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

“Bugün **beş vakit namaz kılar gibi** hepiniz kumar oynarsınız.” (TR:18)

“**Kurban Bayramı** yakındı. Epey bekledikten sonra elleri arkasında Ebülhüda çıktı. Bütün **koçlara** teker teker baktı.” (TR:108)

“**Boy abdesti aldırıldılar** Ahmet'e adabınca. Mahpusane camisinin kalabalık bir vaktini kolladılar. Günlerden **Cuma idi, Çoban'ı koltuklara verip namaza yolladılar** Anasının zorla ırzına geçen Süleyman'la aynı safta durdu. Omuz omuzaydı bütün günahkârlar mihraba bakan saflarda.” (...) (TR:116)

(...)” Boynunun sağ omzuna eğmiş Çoban, gözleri eskimiş halılarda **dua ediyor sessizce.**” (...) (TR:116)

“**Ömrü boyunca Elmas bir kere bile camiye gitmedi.** (...) Bunca insanı dehşete salan kim? **Demek, tee uzaklarda bir Allah vardı! Ona karşı gelinmez diyordu ihtiyarlar. Günah yazarmış uzaklarda o. Elmas günahla girmemek için onu bir gün bile inkâr etmedi.**” (TR:135)

“Varlığını **gaipten sezdiren, ağalara ırgatları ezdiren, garipleri diyar diyar gezdiren sende razıyız billah! Yumurtaya can veren Allah!**” Kuzuları aç kurtlara boğduran, fakirleri hükümetten kovduran, yetimlere gözlerini boğduran senden **razıyız billah. Akreplere, yılanlara can veren Allah!**” (TR:136)

“Çekerken ustaca şaklattığı **kehribar tespihini elinden hiç eksik etmez, beş vakti de katiyen kaçırmadığı** söylenirdi.” (L:21)

“**Müdür gene aptesinde namazında, Allah kabul etsin... İmamı Malik... İmamı Hambel... Acem hududu ...**” (L:38)

“Başgardıyan da dışarıya attı kendini. Tabancası elinde, çıkış kapısının sağında durdu. Arap önceden kestirdiği kadarını yapmıştı müdüre. **"Bu aptesle epey namaz kılarsın!"** diye bağırdı.” (L:85)

“Herkesin kalbini allah bilsin! Beni herkes tanır burda. **Aptesimi namazımı bırakmam. İbadetimden kalmam kendime göre. Tabi rahmandan taraflıyım.**” (İ:138)

“**Bu ezan sesi nedir? Bu ezan sesi bir şükran nişanesi midir?** Kimse bir şey bilmiyordu. Şakir ağadan gayrı. O, ağır ağır iniyar pencereden. **Yatağının üzerinde uydurma bir kible bulup, aceleden bir sabah namazı kılıyor.** O 'nu merakla izliyor koğuş arkadaşları. **Şakir ağa selamını verip ibadetini bitirirken** mesele biraz anlaşılıyor.” (İ:39)

“**Ezan okuyunca evham dağılır. Namaz kılındı mı bir yerde şeytanlar perişan olur. Zaten namaz düzenli bir yalvarıştır Allaha. Beş vakti geçtik, günde bir kere canı yürekten Allah dese, her şeye faydası var işte ilk şaşkınlıkta böyle bir şeyler düşündü mahkumlar...** Şurda namaz kılınır da, şurda namaz kılınmaz, şu zaman namaz kılınır da, şu zaman namaz kılınmaz deyi bir kayda yok peygamber buyruğunda.” (İ:39,40)

“**Pek çok insan can verdi şimdiye kadar sehpalarda... Bunlardan biri bile Azrail'i görmedi.**” (İ:141)

“**Sen bu işte haksızsın! Dedi adam Şakir ağaya bakarak.** “Haksızsın! Neden be? Çünkü madem namaza karar verdini Sessizce kal kar kılarısın. Bağıra bağıra ezan okunacaksa yalnız olmaz bu! Tek başına olmaz bu!” (İ:42)

“**Kelleyi ipten alır almaz namazı niyazı boşlayıverdi. Hem bıçakla keser gibi bir iki gün içinde.**” (İ:45)

“**Ne yaptı bizim Şakir ağa? Önce namaz kıldı, şimdi de zar atıyor aynı seccadede.**” (İ:50)

“**Kuyruğu apış arana aldıydın! Günde beş sefer secdeye vardıydın.** Nafile namazlarını hadi saymayalım!” diyorlardı.” (İ:53)

“**Siz aylarca ardında namaz kılmadınız mı benim? Tesbih çekip duada oturmadınız mı? Ha söyleyin arkadaşleri Beş vakit kıldınız ve dualar ettiniz. Öyleyse bunun usul ve de kaydasını bellemeniz gerekti. Bu şarttı bir mürnin için.** Kavramadınız. Boş verdiniz. Ben hak vererek tutulmuş köy imamı değilim arkadaşler bu böyle bu. Hangi akli evele sorarsanız böyle.” (İ:53)

“Yatsı namazı çoktan kılınmış. Konuşma konusu: Köy ahvali, dünya ahvali. Ağa konuya giriş yapar:” (İ:74)

“Herkesin kalbini Allah bilsin! Beni herkes tanır burda. Aptesimi namazımı bırakmam. İbadetimden kalmam kendime göre. Tabi rahmandan taraflıyım.” (İ:138)

“Günah işledin şimdi bak! Allah afetsin” Ömer umursamadı. Güldü acı acı:” (İ:193)

“Allahü ekber, Allahü ekber Tanrı uludur, Tanrı uludur.” Allah’ın ululuğunu beş vakit ilan ediyor, sesleri yer yer yarıyor gecenin suskunluğunu, çın çın çınıyor kulaklarda. Tekmil canlıları harekete getiriyor. Bu seslere kulak vermek ve çağrının icabını yerine getirmek şart.” (P:105)

“Çelebi şöyle bildiriyor, Ayasofya Camasiyle ilgili satırlarını. Kible Kapusu: “Kanatları Nuh’un Gemi tahtasındandır, deyu rivayet söylenti) olduğundan, cümle misafir tüccarlar, denizciler, o kapu dibinde iki rek’at Hacet Namazı kılıp ellerini kapunun tahtalarına sürüp (dualar ederek) sefere giderler.” (P:157)

“Ayasofya Kuyusu: Bir adam yürek oynamasına ve hafakan marazına (çarpıntı) tutulsa, üç cumartesi Ayasofya içindeki kuyunun suyundan seher vakti (sabah) aç karnına üçer kere nuş etse (içse)çektiği acılardan kurtulur... Altın Top: Bir kimse unutkanlığa uğrayıp (hafızasını kaybederse) işittiği hatırında kalmazsa, gerekir ki, Ayasofya kubbesinin ortasında asılı duran top altında, yedi kere sabah namazı kılıp ve her vakitte yedişer siyah üzüm yiye (yemelidir).” (P:159)

“Çünkü onlar kibleye doğru değil, kağıthaneye doğru kılmışlardır namazlarını. Orada köşkler yaptıkları, Allaha değil, paraya, kariya, çiçeklere taptıkları bellidir.” (P:247)

“Kaderini ezilenlerin kaderleriyle birleştirenler, ya da masum bir sınıfın kaderine oynayanlar, onların da legal bir partisi olmasının hatta iktidara oynamasını isteyenler karşıda en küçük anlayışı izleri olmadığına göre kendi kaderlerini de kanla yazmış olmuyorlar mı?” (AK:87)

“Öyle bir devir ki, Yenicami'de üç şerefe üzre ezanlar vurulur, medet Allah; minareden minaraye mahyalar kurulurmuş, yani millet hürriyetine değil amma, dinine düşkünmüş bu günki gibi?” (ÖP:108)

İncelemeye konu teşkil eden Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarından Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Patrona, Ateşten Köprü ve Ölüm Pusuda adlı eserlerde İslamiyet ile Hristiyanlık karşılaştırılmış bazı zamanlarda Hristiyanlığa özentî içeren duygu ve düşüncelere yer verilmiştir. Eserlerde ahiret inancı, cennet- cehennem, kader – kaza ve yeniden dirilme, kıyamet inancı gibi kavramları içeren kullanımlara sıklıkla rastlanmıştır. Namaz kılmanın erdemi üzerinde durulmuş, abdest almanın faziletleri belirtilmiştir. Mahkûmlar arasında namazın bir sığınma ve medet umma aracı olarak kullanıldığı ölüm korkusu ile namaz kılındığı vurgulanmıştır. İbadetlerin ve inançların çıkar aracı olarak kullanıldığı ve zayıf insanların bu şekilde dini inançların istismar edildiği belirtilmiştir.

3.16.8. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar

Bilinmeyene karşı duyulan korku insanları evrende var olan bazı olay ve durumları açıklamak için zorlamıştır. Elle tutulur, gözle görülür bir şekilde açıklanamayan bu olay ve durumlar karşısında bazı soyut inanışlar içinde olan toplumlarda kötü ruhlar, cinler, periler, hortlak, öcü, albastı ve daha birçok isimde varlıkların olduğuna inanılmıştır. Diğer taraftan dinsel inanışlarda da yer edinmiş bu varlıkların gizli güçlerinden, etkilerinden korunmak düşüncesi ile korunma amaçlı birçok uygulama geliştirilmiştir. Ayrıca melek, peri gibi varlıkların da iyi olduğu inancı yaygındır.

Doğada olağanüstü ve gizli güçlere sahip oldukları düşünülen ne oldukları hakkında somut bilgilere varılamayan varlıklarla ilgili inanç ve uygulamalar sözlü anlatımlarda önemli bir yer edinmiştir. Türk kültürünün önemli bir parçası olan yer-su ruhları da İslami inanışta bulunan cin inanışına benzemektedir. (Duvarcı, 2005:125)

İncelenen eserlerde “cin”, “peri”, “Hızır Aleyhisselam”, “melek”, “Azrail”, “ecin”, “ruh”, “huri”, “gılman”, “deccal”, “yanguncu”, “kalyoncu hempası” gibi varlıklara ait metinlerde geçen içeriklere ait örnekler aşağıda verilmiştir.

“Af iyi bir şey. **Hızır Aleyhisselam** haberi. Ama nerede bulmalı bu doyulmaz cennet yemişini? Mehmet'in yüzü yalancıkta ışıyıyor.” (TR: 8)

“Yanaştı iki gölge kapıya. Böyle söylemişti onlara **Hızır aleyhisselam**... Agası çıktı Süreyya'nın kapıya, bir garip misafirler, selam yok hâl hatır emek yok, şaşıra kaldı adam...” (TR:98)

“İnsanlar tepti, **melekler** korumadı. Yirmisini çoktan geçti Süreyya gözyaşı kurumadı. Günahı kucağında, yüzü yerde gitti karları taraya taraya...” (TR:99)

“Sonra iki **melek** insin alevler arasına. Uçurup götürsünler Sevda'yı öpe öpe...” (TR:130).

“Ah o sevgi! Bazen aç kurt gibi uluyarak peşinde, bazen de **melek** gibi çağırarak önündeydi.” (TR:136)

“Ve meseleler içinde pişen aptallar akıllı, **melekler** de canavar oluverir.” (TR:160)

“**Cin** fikirli olmaya hiçbir zaman özenmemişti. Abaza Reşit. Dilese de olamazdı.” (TR:175)

“Onları okutuyor, öğretiyor, **ruhlarını** yükseltip cemiyete yepyeni elamanlar hazırlıyoruz.” (TR:203)

“Atarsa yanlış dua okuyan acemi **cincilere** dönerdi. **Ecinni** taifesine hükmetmek için tespihe asılırken, bir yanlış adımla kendini **cinlere boğdurturdu.**” (L:22)

“Ne o,” dedi, “hiç cevap vermedin? **Cin gibi** bir adam lazım buraya. Öyle değil mi?” (L:149)

“Daha buna benzer neleri işte bu insancıl işleri de Kerim Bey yapıyordu. **Ne melekler ne de gaipten gelen bir emirle yapılan şeylerdi.**” (İ:17)

“Çıktım kanlı yollara ol görüp dönemedim. Al çekti **şeytanlar** gözlerime, hırsımı yenemedim.” (İ:31)

“Önce hafif bir kıpırdanma olmuştu koğuşta. Yeni bir şeyler olacaktı bu **melekler** saldırısıyla **şeytanlar** karargâhında...” (İ:39)

“Kar beyazı, kalpak gibi kıvrır kıvrır kara kuzular. **Oğlaklar şeytandır** ya bakar bakar gül ersin, Zıplar koşarlar, ne var ki insanı çarpmazlar.” (İ:129)

“Sen de çok tuhaf bir adamsın be dayı bir **Şeytandan** taraf mısın yoksa rahmandan taraf mı? İşte burasını öğrenemedik gitti” (İ:138)

“**Şeytanın** bile düşünse aklına getiremeyeceği şeylerdir bunlar. Ve Yaver bey'in bir anda ağzının tadını bozar, kafasını allak bullak eder.” (İ:249)

“Çeşitli, akla gelmez acayip hareketler yaptı. Bir de gülüverdi **cin çarpmışlar** gibi. ... Kişnemeyle hiçkırma arası garip bir gül üstü bu.” (İ:283)

(...) “yerine göre abdest alan ve namaz kılan; hükümete sadık ve onun kanuniarına nizarniarına hörmetkar kişileri, Yaver bey denilen **iblis** nasılsa kandırmış.” (İ:305)

“Yaver bey'in yatağında üç gurbet mahkûmu **ruh** gibi sokuldular birbirlerine.”
(İ:308)

“Eski saray dâhilinde olan pınarı hafif, mutedil, seriülhazım bir **abıhayat** buldular. Fatih daime ol abilezizden nuş eyler idi.” (P:24)

“**İki yıldız** kopmuştu o ara gökten. Onlar onlar, kıpkızıl bir çizgi bırakarak arkalarında hızla yeryüzüne iniyorlardı. Evet, indiler indiler, yedi tepeden ikisini gün gibi aydınlattıktan sonra söndüler. Ve gördük ki iki tepenin üzerinde karşılıklı birer adam duruyordu. Başka başka âlemlerden inmişlerdi sanki oraya. Çünkü başka başka havalar çalıyorlar, birbirlerine karşı hırslı ve güvensiz bir havada konuşuyorlardı... Evet, belli ki, biri geçmiş, biri de geleceği dile getiriyorlardı **bu canlıların...**” (P:107)

“Kubbesi azimin dört payesi azimlerinin tabakai alisi nihayetinde, dört köşede birer **melek** sureti vardır. **Biri Cebrail, biri Mikail, biri İsrail, biri Azrail suretleridir** ki kanatlarını küşad düp dururlarki, kaddü kametleri kanaatlariyle ellişer ziradır.” (P:157)

“Peki, peki bütün bunlar nedir? Cennete gitmeden **hurilerle gılmanlarla** oynaşmalar, ya da öbür dünyanın bir benzeriyle, ...” (P:201)

“Kimi **deccal** dedi kimi **yanguncu** zuhur ettik de o çıplak **Kalyoncu hempası** bir nice çıplak bet gebeş o ki bir nice mehpare civanı serkeş... Bakın ucube kıyafet cebel âdemi ip kazık kaçkını çengel çiçeği bir nicesi bir hayâ külhanbeyi.” (P:413)

“Başları başları patrona çorbacı imiş ki taa tebriz'den buralara gelirmiş? ne göz var ne kulak ne ayak var ne el pir sancağı çekilmiş **deccal çıkmış deccal!**” (P:448)

“Aleksan gibi dötrnala uzaktan gelen azgın bir at çiğnememişti ama upuzun, **beyaz bir hayaletin** pençesine düşmüştüm.” (AÇ:17)

“Bakın siz şu **şeytanın** işine nereden de gelip takılıvermişti kafama yalnızlığım... Demek korkulacak şeyler vardı bu dünyada **cinler periler şeytanlar** vardı, onlar durmadan peşimizi kovalıyorlardı. Anlaşılan odur ki aslına bakılırsa **cin de vardı şeytan** da ama nerelerdeydi neden biz insanlara görünmüyorlardı işte önce bunu bilmek gerekti şu var onlar bir yerlere gizleniyorlardı çok marifetli sayılmalarına da sebep buydu zaten girdaplar da kuytular da inlerde çocukları korkutmak için çıldırtmaktı onların işi” (AÇ:34)

“Orman uçsuz bucaksız orman tavsız orman koskocamandı ben küçücük bir çocuk bu **devler** güreşinde bu **devler** dünyasından korkmaz mıydın her ağacın arkasında belli ki

bir şey gizliydi ve o şey her neyse bana düşmandı üstüme üstüme atlamak beni hiç acımadan parçalamak için uygun bir zaman koyuyorlardı.” (AÇ:35)

“Zaman zaman elinde can alan **tırpanı ya tıpkı bir azrail** gibi benimle hesaplaşmaya duruyordu bu görüntü şaka değil ve ben aman vermeyen bu korkunç ağırlık altında eziliyordum. (AÇ:70)

(...) ben derim öyle heybetli bir havası var ki bu adamın, ondan değil hastalık, ölümü getiren **azrail** bile korkardı o konuşmuyor, belli ki bizi de konuşturmuyordu.” (AÇ:73)

“Kitabı kapamadan rahleye bıraktı hoca ağır ağır yerinden doğruldu upuzun olmuştu gene ayaklanınca iş görmeyen elleri bembeyaz yorgundu iki yanında ben bir ona bir de kitaba bakıyordum. Bu sefer **kitap yaprakları tek tek kendi kendine açılıyor hayvancıklar bu sefer de bu yöntemle yollarına devam ediyorlardı. Şimdi şimdi kim açıyordu bu kitap sayfalarını peki meraktan çatlayacağım rüzgâr desen pencereler kapalı gizli bir el mi dolaşıyordu ortalıkta peki...** Galiba ben tılsımı bozmuştum... Düşündü adam gözlerimiz ondaydı sonra bastıra bastıra bir şeyler yazdı el kadar bir kâğıda dörde katlayıp ablama verdi:" bunu hava kararınca bahçenizdeki kuyuya atın ve bir eyyam da oradan su çekmeyin!" (AÇ:75)

“Karanlıklarda askerler tabur tabur, hepsi de birer bıçak gibi kinliymişler, kinlerinden, **devler** gibi solumuşlar geceye, ormanlarda ağaçlar uyanmışlar.” (C:39)

“Ankara'nın taşına bak gözlerimin yaşına bak, düşman bize esir oldu, şu feleğin işine bak. Her sözcüğünden umut fışkıran bir naraydı bu düşmana yürüdüler. Öçler bırakılmayacaktı o düşman denilen kasapta, her şey ortaya dökülmüştü bu kanlı hesapta. Bu hesabı ilk düşen **şehitlerimiz** de görseydi aman Allah, ah ah, piyademiz yürüdü aman Allah!” (C:42)

“Raif Çavuş da hiç kuşkusuz, bizim gibi Türkçe konuşur, ama cinaslı, yani iki kulak yetmez onun, anlatımındaki manayı kavrayabilmek için? Bu selden bir kütük kapmak istiyorsan; bu okkalı laflardan bireyler anlamak istiyorsan, **cinler** gibi hesaplı ve bıçak gibi keskin olacaksın! Biraz, boş bulunursan, gaflete dalarsan konu akmış gitmiştir, kesinlikle dalgayı çakamazsın.” (CB:58)

“Karıncalar gibi küçücük küçücük mü; **devler** gibi kocaman kocaman mı? Bir kelimeyle hükümlü mü, hükümsüz mü? En önde mi, sıradan mı? o kadarını biz de bilmiyoruz karşılaşırsak araştıracağız.” (CB:65)

“Zeytin karası, sevimli, **cin** gibi gözleri vardı; siyah saçları biçimlice alınına dökülmüştü.” (CB:74)

“(…) kafa barıştırmak kolay bir iş değildi, onlar dost derken düşman da olabilirlerdi şayet **perileriniz** anlaşılamamışsa? (CB:104)

“Artık kapıyı çalmayarak, ustaca omuzlayacak, demirliklerden bir **azrail** gibi, avının üstüne çullanacaktı.” (ÖP:23)

“Zaman zaman geçmişi hatırlamışsa, gözlerim yaşarmışsa bir garip duygularımı içinde, bilin ki onun namuslu, ama mağlup **hayaletidir** beni derin derin düşündüren.” (ÖP:32)

“**Şeytanları** bile şaşırtan, başka, akıl almaz şeyler de vardı toplumda.” (ÖP:32)

“Al işte, kanun ihtiyar bir kadın gardiyan vermişti başlarına, tanrı nice nice tazelerin vakitsiz canlarını alır, ama bu **cadıya** bir şeycikler olmazdı, o her zaman dişi bir domuz gibiydi, ona ölüm piyangosu vurmazdı.” (ÖP:44)

Yukarıda verilen örnekler hemen her eserde yer alırken daha çok İdamlıklar romanından tespit edilmiştir. İdamlıklar romanında mahkûmların ağzından “şeytan”, “iblis”, “cin”, “cin çapmış”, “ruh”, “melek”, “gaipten haberler” gibi tabiatüstü varlık ve inanışlarla ilgili sözler eksik olmaz. Yaşadıkları sıkıntı ve acılar onların tabiatüstü varlıklara inanmalarını daha da artırmıştır.

3.17. Halk İnançları: Törenler, Adetler, Gelenekler, Görenekler

Toplumların yaşayış biçimlerinden kaynaklanan birçok alanda görülen alışkanlıklar, davranışlar, örf-adetler o toplumun geleneğini ve göreneklerini oluştur. Halkbiliminin ve halk bilgisinin temelinde de bu gelenek ve görenekler vardır. Gelenek ve görenekler bireyler arasında nesilden nesile aktarılır. Milli bilincin oluştuğu toplumlarda gelenek ve görenekler kuşaklara mirastır.

Toplumda birçok sosyal ilişkiyi örf ve adetler düzenler. Yemek, sofrası, misafir, komşuluk karşılamalar, uğurlamalar, doğum, evlilik, ölüm uygulamaları, olay ve durumlar karşısındaki tutum ve davranışlar örf ve adetlerle şekillenir (Örnek, 1977: 124).

Bir toplumda gelenekte var olan davranışlar, alışkanlıklar, bilgiler, beceriler kültür mirasları olarak kuşaktan kuşağa geçer. Gelenekler toplum hayatını ve sosyal yaşamın

dinamikleridir. Günlük yaşamda yasaların caydırıcılığından ziyade kişilerin davranış ve tutumlarını belirleyen kıstaslar, örf-adet-gelenek-göreneklerden beslenir (Örnek, 1977: 127).

Türk toplumunun gelenek ve görenekleri ile ilgili ifadelerin yer aldığı metin içeriklerinden elde edilen örnekler aşağıda belirtilmiştir.

“Ekrem Efendi yeni **amirine saygı da kusur etmeden toparlandı**. Büyücek bir zarfa yerleştirilen kâğıtları aldı. Müdürü bir daha selamladı: "**Baş üstüne beyim**" diyerek o dadan çıktı.” (TR:211)

“**Ağa- Böyüğe hörmet töremizde var** bizim. Sen imam ne derse öyle yap. Onun helbette bir bildiği vardır.” (İ:74)

“**Senin karşında 1300 senelik peygamber ve onun buyruklarını 600 senedir burda yürüten köy imamı var!**” (İ:77)

“Tabii dediğiniz gibi olacak. Ve bir çingene gelip Emin'i asacak. Bunun aksini iddia eden yok ki. Bir **çingene gelecek o işleri yapacak.**” (İ:119)

... “Kalkıyor çividen çıkma, ipten kazıktan kurtulma bir namussuz onun bunun ırzına saldırıyor. Neden yapmasın canım? **Görenekte var bu!** O onun karısına dolanır, bu bunun karısına dolanır. Ağa para kuvvetine yapar bunu. Gözünün kestiğini kendine karı eder. İmam kitaba uydurur olanları...” (İ:129)

“Her ne kadar **gelenekten gelme**, kendinden gayrıyı düşünme ve yiğitlikleri var idiyse de mahpusluk şartlarının dayattığı birtakım güçlükler karşısında o güzel taraflarını kaybetmişlerdi.” (İ:314)

... “Yaşlanmıştı, ama eski **külhanbey geleneğini** devam ettirmek istiyordu.” (TA:102)

“**Atla beraber doğuyorlar o adamlar, atla beraber büyüyorlar.**” (TA:107)

“Aksine çok güzel bir şey bu? **Son dayanışma bir mevtayı uğurlarken.**” ...
“**Cenazeye hörmet, saygı dinimizde töremizde var bizim?**” (P:61)

“Adam Yunanlı ve **misafir bir siyasi olarak da dokunulmazlığı var**, o da biliyor bunu, hızını kesmiyor başlıyor Yunan ekonomisi hakkında rakamlar sıralamaya ve anlıyorsunuz ki Metaksas'ın gelmesiyle birlikte Yunanistan'da harcı âlem malların fiyatları almış başını gitmektedir, nasıl yetişsin bunun peşinden ücretleri sabit zavallı halk?” (AK: 151)

(...) “hiç olmazsa belli bir süre **falakaya yaptırmayacak**, bitmez tükenmez sorularla karşı karşıya olmayacaktır öte yandan tuhaf bir yaratık şu insan denilen yaratık, işkenceye, eziyete de alışıyor zamanla, zehir her zaman aynı açıklıkta olmuyor.” (AK:158)

“Karşımızda fesinin kırmızısı yüzüne vurmuş bir muallim bey vardı, kinli gözleriyle yılan gibi süzmekteydi bizi. Kimsenin gık demeden sessizce oturması kımıldamaması gerekiyordu, biraz evvel haşaralık yapan bir **talebeyi falakaya yatırmışlardı.**” (AÇ:11)

" anam dedi o köyün ulemasıdır." boynu kopsun bu çocuğun katili onlar be?" **tövbe de köylük yerde görenek bu.**"... **"Kinin getirdim adadan akşam sabah vermemiz gerekiyor?** (AÇ:76)

“Kimi hastadır, derdine derman bulmak ister, gurbet gurbet demekkin bu zebepten? **Kimi de düşün etmek ister**, köyde bir dutarı yok, **başlık parası döşlük parası**, o da gider gurbete? Nasıl olsa iysana bi garı ilazım; neden abey? Besbelli ki, erkeknen garıdan türemiş bu iysanlar? Ataların geçtiği yoldan öyliyse, hep geçmek ilazım, her zaman uçu ilazım?” (CB:52)

“Bir de kafaları uydurdunuz, denk düşürdünüz mü ama, **komşu akrabadan da yakın olabilir; kederlerinizi, sevinçlerinizi paylaşabilirsiniz. Senin evinde neşe, onun evinde keder, el uzatır derde derman olursun? Canın turşu istemiş ve küpün boşsa: koşarsın komşuya elinde tabak bunun zorluğu mu var? Sende börek pişmiş mesela; üç-beş dilim de komşuya gider, kadim usul ve gelenek bu?**” (CB:104,105)

“Anlaşılan şudur ki toplum: Aşk, sevdâ, **nişan, yüzük, bilezik, düşün dernek**, yani kişilerin eş edinip hayat sürmelerini onaylıyor, ama sonra, bin bir tehlikenin hedefi olan aileyi korumuyor, koruyamıyordu. Umutsuz olmamak gerek gene de bu olumsuz, **geleneksel tablo**, olumluya çevrilebilir.” (ÖP:41)

“Hasmının da kim olduğunu söylemedi. İyi ama, bir koğuştâ, birbirini kollayan iki kişi yatar mı? **Mahpushane törelerine göre** buna kesinlikle göz yumulamaz. Yani hem idare hem de mahkûmlar merak içindeydiler: "Kadir'in hasmı kim ve onu ne zaman vuracak?" (ÖP:61)

Araştırmamıza konu olan hikâyeye ve romanlardan Tatar Ramazan, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü, Acılar Çemberi, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda isimli eserlerde Türk toplumunun zaman-mekân fark etmeksizin toplum olarak geleneğe, göreneğe ne denli bağlı oldukları vurgulanmıştır. İncelenen eserlerde Türklerin atla doğup atla

büyüdüğü, külhanbeyi geleneğinin önemi, büyüye saygının törelerden geldiği, peygamberin buyruklarının yaşantıda önemi, çingeneler ile ilgili inanışların gelenekte olduğu, başlık parası, döşlük parası, falakaya yatırmanın yine görenekte olması gibi birçok gelenek, görenek ve töre ile ilgili uygulamalar ve inanışlara yer verildiği görülmektedir. Ölüm Pusuda adlı eserde toplumun düğün, dernek olmada kişilerin evlenmelerinde önyak olduğu ancak aile olduktan sonraki birçok tehlikeden aileyi koruyamadığından yakınılmaktadır. Ateşten Köprü adlı romanda ise misafirin ne kadar önemli olduğundan söz ediliyor. Misafir suçlu da olsa yabancı da olsa korunması ve kollanması gerektiği vurgulanmaktadır. Misafirin dokunulmazlığının olduğu belirtilmektedir.

3.18. GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ UNSURLAR

İnsan hayatı doğumla başlar, ölümle sona erer. Hayatın akışı içinde bazı dönemler diğerlerine nazaran daha öne çıkar ve anlam kazanır. Bu dönem ve evreler toplumdan topluma bazı farklar içerse de özünde hepsinin amacı aynıdır. Doğum evlenme ve ölüm gibi dönemlerde toplumların yaptıkları tören, kutlama ve ritüeller çoğunlukla benzer özellikler taşır. Bu geçiş dönemi tören, kutlama ve ritüeller içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırır.

İnsan yaşarken belirli dönemlerden geçer. Bu dönemler doğum, evlenme, sünnet, askerlik ve nihayetinde ölümdür. Bu dönemlerde yapılan uygulamaların amacı kişi ve çevresi için önemli birçok inancın gelenek-görenekle harmanlanması ile tören, kutlama ve ritüellerle yaşatılması; kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktır. Tüm bu gösteriler insan hayatındaki bu dönem ve evreleri kutsamak, duyurmak, diğer bireylerle paylaşmak gibi bazı durumları ve unsurları içinde barındırır. Diğer yandan bu alışlagelmiş uygulamalar kişiyi tehlikelerden korumak için de yapılır. Toplumların mitolojik inançlarına göre kişi söz konusu bu dönemlerde güçsüz ve korumasızdır. Kişiyi bu durumdan kurtaran ise yapılan ritüellerdir.

İnsanın doğumundan ölümüne, toplumun insan hayatında önemli bulduğu evreleri; ölümünden sonra ailesi ve yakınları tarafından gelenek-göreneklere bağlı olarak yapılan törenler, kutlamalar ve ritüeller geçiş dönemlerini oluşturur. Tarihin ilk devirlerinden bu yana doğum merasimi, düğün merasimi, yas merasimi Türk dünyasında yaşamakta ve yaşatılmaktadır. Bu merasimlerin her biri değişik gelenek-görenek, inanç ve uygulamalarla zenginleşmiştir (Yoloğlu, 1999:17,18).

İncelenen eserlerde doğum, evlenme, sünnet ve ölümü kapsayan geçiş dönemi ritüelleri, inanışlar çerçevesinde yapılan uygulamalar alt başlıklarla açıklanmaya çalışılmış; başlıklar altında tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

3.18.1. Doğum

Doğum her toplumda müjdelenen yeni bir hayatın mutlu bir başlangıcı sayılmıştır. Doğan her çocuk o ailenin ve o toplumun geleceğe umutla bakmasına vesiledir. Doğum üremenin, çoğalmanın ve soyun devamını sağlar. Evli olan her birey çocuk sahibi olmak ve soyunu devam ettirmek ister. Bu nedenle doğum toplumda önemli bir yere sahiptir. Çocuk sahibi olmak kişilerin toplumdaki statüsünü de belirler. Çocuk sahibi olamayan bireyler toplumda horlanır kötü muamelelere maruz kalabilir. Bu nedenle çocuğun olması için toplumda yer edinmiş birçok uygulamaya başvurulur. Halk hekimliği bunların arasındadır. İnançın şekillendiği kimi büyü içerikli ritüellere başvurulur.

Mutlu bir olay olarak kabul edilen doğum, her toplumda sevinçle karşılanmıştır. Doğum toplumda ana ve babaya duyulan saygıyı artıran statüyü belirleyen önemli bir unsurdur. Geçmişten günümüze doğum ve evrelerine ilişkin birçok gelenek ve göreneğin eşlik ettiğini görüyoruz. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden başlayarak birtakım ritüellere uymayı ve bunların gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye kişileri zorlamaktadır. Gelenek ve göreneklerin etkisiyle inançlar ekseninde dinsel ve büyüsel o topluma özgü doğumla ilgili kutlama, tören, ritüel ve uygulamalar sergilenmektedir (Örnek, 1995;132).

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, Patrona, Ölüm Pusuda ve Capon adlı eserlerden tespit edilen unsurlara ait metin içerikleri aşağıda sıralanmıştır.

“Söyleyin, siz karılarınızın uçkuruna el atıp kısırsan çocuk ettireyim diyen düzenci köy imamından başka kimi gördünüz?” (TR:18)

“Ama karnımdaki bunlardan habersiz, oynar oynar karanlıklarda... Bir yandan bir yana geçer yumurcak... İşte o zaman iyimser hülyalara dalarım.” (TR:97)

“Bir oğlum olur nur parçası, büyür, gelişir elimden tutar, dertlerimden kurtulurum... Onu kaybetmek için neler yapmışım. İçim ürperir o günlerimi hatırladıkça. Kendi kendime; oğlum oğlum derim, memnun, gülerim gülerim karanlıklarda.” (TR:97)

“Sıkıntıyla girdi kızcağz doğum sancılarına.” (TR:99)

“Çocuk da ters gelmişti bak aksiliğe. Ebe, zahmetle sırtın alıp gebeyi silkeledi... Bayılmasın diye tokat attılar. Uyumasin diye ağzına verdilerin saçlarını. Yıldız Korcan kova kova su taşıdı... Zübeyde Hanım **metanet verdi sancılıya. Limon verdi, şeker verdi, candan alaka gösterdi...**” (TR:99)

“Karlı bir gecenin sabahında, **topaç bir oğlan doğmuştu** Süreyya'nın rezil dünyasına.” (TR:99)

(...) “**Meyvesiz ağaç sen de! Adam olsan çocuğun olurdu. Benim boyumca torunlarım var.**” (TR:104)

“**Nasıl ama bir çocuk bile dokuz ayda doğuyor yani anasının karnında önce...**” (P:425)

“İçlerinde en çok acı çeken belliki Saniye Hanım'dı. **Onun karnı artık yere düşecekmiş gibi önüne sarkmış**, sağından solundan yardım umarak odada dolaşıyordu. İyi bir bekleyiş değildi bu, **sancılar içinde kıvranıyor, inliyordu... Karyolanın kenarına oturdu, çığlığa dönüştü kadının sesi. Sonra bir karıştı ortalık, aşağıda sekiz kadın vardı, yani sekiz can, tuhaf değil mi, bir anda dokuz can olmuşlardı.** Durmuştu birden Saniye Hanım'ın ağlaması, şimdi onun yerine **bir bebek ağlıyor, açık açık dünyaya gelişini ilan ediyordu.**” (C:21)

“Sevda önce bilir bilmez **düşük yapmayı** denedi, türlü yollara başvurdu ve bir türlü kımıldamıyordu küçük jandarma tutunduğu yerden.” (ÖP:50)

“Gün geldi, saat erişti, kadının **doğuruşu** yalnız mapuseneyi değil, tekmil vilayetin havasını sarstı. Taa Hazreti **İsa'nın doğumuna** kadar uzanan” ... (ÖP:50)

“Ama **kırkı çıkınca** işler karışır gibi oldu birdenbire, belli ki savcı bağışlamamıştı.” (ÖP:51)

İncelen eserlerden Tatar Ramazan ve Patrona' da “doğum”, “doğum sırası”, “gebelik”, “kısır olma”- “kısırlığı giderme”, “çocuğun cinsiyeti”, “çocuğa ad verme”, “sünnet” ve “doğum”la ilgili diğer unsurlara yer verilmiştir. Capon adlı eserde bir çocuğun doğum anını tesadüfen izlemesi sonucu gördüğü ilginç anlar anlatılmakta ve bu doğumun insan hayatındaki anlamı belirtilmektedir. Ölüm Pusuda adlı eserde ise düşük yapmak,

doğum yapmak ve doğumun Hz. İsa'nın doğumu ile ilişkilendirilmesi ayrıca çocuğun kırkı çıkması ile ilgili savcının tutumu doğan bebeğe olan merhametin vurgulanmak istenmesidir.

3.18.1.1. Çocuğa Ad Verme

Birlikte yaşamanın gereklerinden olan iletişimin sağlıklı yapılabilmesi için bireyler arasında belirleyici unsurların var olması mecburidir. Canlı ya da cansız tüm varlıklara belirleyici olan adlar verilmiştir. Bu adlar toplumdan topluma değişen özellikler gösterir. Türklerde ad verme kültürü çok eski dönemlere dayanır. Çocuğa ad verme önemli bir durumdur ve genellikle ritüeller eşliğinde yapılır.

Kişilik özelliklerden ayrıca dinsel, ruhsal ve mitolojik anlam ve ifadeler içeren adlar, insanın toplumda yerini belirleyici birer simgedir. Bu nedendir ki adlar, çocuklara rastgele seçilmiş değildir. (Örnek, 1995; 148).

Tatar Ramazan adlı eserde yer alan hikâyelerden biri olan “Elmas”da “çocuğa ad verme” ile ilgili örneklere rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıda verilmiştir.

“Baskın gününde yapılmadı ama gölgeler etraftan eksilmedi. Süreyya'dan **evvel koymuşlardı çocuğunun adını**. Yavrum deyip gülmesini bilmedi...” (TR:99)

“Hanife'yi severek almıştı Elmas. Sevgiyle kurulan bu yuvacığa yakışsın **diye Sevd koymuştu kızının adını**. Sevd ikisine yaklaşmasına rağmen hala memedeydi. Bir türlü bırakmamıştı ana memesini, **topaç gibiydi.**” (...) (TR:120)

3.18.2. Sünnet

Sözlükte terim anlam olarak verilen: “izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek.” (<https://sozluk.gov.tr/>) mânalarında sünnet kelimesi Hz. Peygamberle ilişkili olma ya da onun yolunu izleme olarak anlaşılır. Sünnet, ilkel toplumlardan günümüze uygulanan dinî-kültürel bir ritüel, tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta da yer edinmiştir.

Diğer semavî dinlerde Hz. İbrâhim'in uygulamasına dayandırılan sünnet geleneği İslâmiyet'te de devam etmiştir. Hz. Peygamberin sünnetli doğmuş olması bu geleneğin kuşaktan kuşağa uygulanmasını sağlamıştır. Sünnet Türk-İslam kültüründe geleneksel işlemlerden biri olmakla beraber Hz. Peygamberin yapmayı öğütlediği bir uygulamadır.

Eserlerden “Ter Adamları” ve “Patrona” adlı romanlarda rastlanan sünnet düğünleri, törenlerine ait uygulama ve hazırlıkların açıklandığı görülmüştür. Örneklerde sünnet

düğünlerindeki gösteriştten ve özenden söz edilmektedir. Ayrıca “sünnet çocuğı gibi”, “sünnet etmek” gibi sünnet ile ilgili bazı söylemlere yer verilmiştir.

“Hem sonra ne zorluğu vardı bunun canım? **Sünnet çocuğı gibi** korkuya kapılmanın manası var mıydı?” ... (TA:72)

“Bunun yanında **helva sohbetlerini, sünnet düğünlerini, çerağan eğlencelerini yeni yeni ipek giysilerle** organize yüksek orospuluğı, kadın ticaretini anmadan geçemeyiz...” (P:258)

(...) “on iki yıl sürecek iktidar devrini İstanbul’da on beş gün devam eden muhteşem gösterişli **bir sünnet düğünüyle** açtı. Paşa Üçüncü Sultan Ahmed’in isimleri Mehmet, Mustafa ve Beyazıt olan dört şehzadesi ve kendi oğıu Mehmet Bey’in, 5000 halk çocuğıyla **beraber sünnet edildiğı** düğün için Ok Meydanı’nı seçmişti.” (P:297)

Ter Adamları adlı eserde sünnet çocuğunun korkusu, Patrona adlı eserde ise saray hayatında sultanların çocuklarına büyük ihtişam içinde yapılan beş gün devam eden sünnet düğünlerinin uygulamalarına yer verilmiştir. Diğer yandan ise yoksul halk çocuklarının toplu sünnet ettirildikleri belirtilmektedir.

3.18.3. Evlilik

Türk kültüründe evlilik, çok çeşitli kültür unsurlarının var olduğı geçiş dönemlerinden birisidir. Evlenme esnasında ve sonrasında birçok gelenek göreneğın yer aldığı uygulamalar ve dini inançlarla, evlenecek çiftlerin evlilik hayatında mutlu olması, kötülüklerden korunması amaçlanır.

Türklerde ocak kültü ile anılan bir kavram olarak aile kurma, mitlerde, destanlarda olduğı gibi masalsı anlatılar ile sözlü ve yazılı kaynaklarda yer alır. Evliliğın gerçekleşmesi aşamasındaki uygulamalarda gelin figürü, ocak-ateş- yuva kavramlarının bir arada işlendiğı görülür. Türklerin aile yaşantılarında evlilikle ilgili uygulamaların geçmişı Orta Asya’daki Türk Aile yaşantısına dayanmaktadır (Gürçan Akbaş, 2020; 412).

Her gencin sevdiği kişı ile evlenmek ve mutlu bir yuva kurmak hayali vardır. Ebeveynler çocuklarının bir yuva kurmaları ve evlenmeleri için büyük çaba sarf ederler. Evlilikte amaç aile olmak, hayatı paylaşmak ve soyu devam ettirmektir. Çeşitli kültürlerde değışikliklere uğrasa da evlilik uygulamalarının kökeninde toplumu oluşturan en küçük yapı taşını korumak vardır.

Kültürel antropolojinin temel konularından olan aile ve akrabalık evlilik bağı ile oluşur. Aile evrensel bir kurumdur. Topluma ait değer yargıları bu evrensel kurumun belirleyicileridir. Eş seçimi, evlilik öncesi hazırlıklar ve düğünde yapılan birtakım seremoniler, ritüeller ve uygulamalar toplumdan topluma çeşitlilik göstermektedir (Bekki, 2006; 31).

3.18.3.1. Evlilik Öncesi

İncelenen eserlerden “Patrona” ve “Acılar Çemberi” adlı romanlarda kız verme, kız isteme, kocaya verme gibi kavramların olduğu; düğün hazırlıkları, yiyecek hazırlama, mekân süsleme, düğün alayları kurma ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Tespit edilen unsurlardan örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Bu devirde bilhassa **sultan düğünleri** gayet parlak icra olunur, **damadlar pek ziyade masraf ederlerdi**. Ali Paşa’nın Ümmü Gülsüm Sultanla **düğünleri icra olunduğu** zaman, **Damat Ali Paşa gelin gelin sultana zıfak gecesi bir mücevher kuşakla bir mücavher saat taktim etmiş**. Üçüncü Ahmet bütün saray erkânına mesela **Şehzadelerden Süleyman, Mehmet, Mustafa (...) ceman yekûn (...) birer düzine nevezuhur hitayi, birer düzine de sade hediye olarak vermişti.**” (P:262)

“O harbin acılı günleri geçer geçmez **kızlarının düğünlerini icra ettirdi...** (Kızlarından Atike, Hatice ve Ümmügülsüm Sultanların nikâh akitleriyle, şehzadelerinden dördünün sünnet düğünlerini icra ettirmişti. Bu düğünler başkenti günlerce şevk ve şetaret içinde yaşattı. Daha evvel **Fatma Sultan’ın İbrahim Paşa ile icra edilen düğünleri de gayet parlak ve gösterişli olmuştu. Hatta o zaman Paşa Fatma Sultan’ın aşkıyla ağlayarak manzumeler okumuş, genç Sultana karşı kalbinde meydana gelen aşk ateşini, şarkıcılara mahsus nazikâne bir edayla ortaya koymuştu.**” (P:272)

“Devrin meşhur şairlerinden Seyyid Vefbi Efendi, bu düğün için yazdığı **SURNAME-İ HÜMAYUN** adındaki meşhur eserinde anlatılır ki düğün hazırlıkları aylarca evvelinden başlamıştı. Ziyafet sofraları için Tekirdağı ve Bursa civarından tavuk, ördek, kaz ve hindi- yani topyekûn- 16... kümes hayvanı getirilmişti. Halka ve askere kurulacak sofralar için 10000 tahta sini, 10000 cam şerbet kavanozu ve geceleri etrafına mahyalar kurularak meydanın aydınlatılması için de 2500 kandil yaptırılmıştı.” (P:297)

“Böyle bir adam bakar mı ablamın gözyaşına ona böyle bir yolda en küçük bir bağışlama da bulunur mu? **bir delikanlı, bir kızı istiyorsa annesini, babasına gönderecek, onu Allah’ın emriyle isteyecek aileler için de yenilerinin kurulması için uygulanan en kesin kural bu**, babam bunu görmezden gelemez, o böyle davranmaya kalksa, geçelim annemi ağabeyimi, önce çevresini bırakmaz, öyle sıkı göz açtırmayan bir dönem bu. (AÇ:13)

“Ona ömrünün çoğunu tutamayacağı bir ceza vermeyi düşünüp, ablamı o körpe çağında kendisine hiç sormadan yakın bir köye **kocaya verdi** babam. Eniştem iyi bir adamdı, ama olsun babam onun duygularına hiç aldırmamış ağlatmış günlerce güzel ablacığımı bizleri de gözyaşlarına boğmuştu **şehirde yetişen bir kız olarak daha başka bir yuva** istiyordu belli ki ablam, ağladı sızladı babamı merhamete getiremedi.” (AÇ:14)

“**Düğün alayları geçiyordu** bazen evimizin önünden. El ele tutuşmuşlar adamlar, biri elindeki şişeyi ağzına dayayıp lıkır lıkır içiyor, öbürü de söğüş tavuk tiftikliyor, arkadaşının ağzına yetiştiriyordu. Böylece, belli ki kafalar dumanlanıyor, **Davul çalarken zurna havayı yırtıyor insanlar oynuyor, içiyorlardı**. Sarı sapsarı benizleri 3, garip bir heyecanla tepiniyor türküler söylüyorlardı:” gemilerde talim var bahriyeli yârim var” (AÇ:17)

“Çok da sürmedi yalnız bu gizli ağlayışlarımız, köyden ablamı almaya geldiler; ikisi erkek, birisi kadındı. Çok soğuk görünmüştü bana bu köylü insanlar, şaka değil bizden en sevdiğimiz bir şeyi koparıp alıyorlardı. Buyur ettik, oturup konuştular. Bir ara annem: köy yerine gideceği için üzgün dedi ablam için ağlamaktan gözleri kızarmıştı onlar da: Allah’ın emri böyledir dediler biraz seslerini yükselterek kimin nasibini nereye kesildiğini ancak Mevla bilebilir köy yeri olup da çöl değil ya oraların da bir güzelliği var, biz de el evinden oralara gelmedik mi “doğru söze ne denir orası öyle “dedi **annem ve sustu bohçalar açıldı konuşmalar bitince onların içinden ablam için alınmış pabuç, terlik, örtme, şalvarlık, enterillik basmalar vardı. Bunlar dikilecek, düğün gününe hazır edilecekti**. Şu var, **düğün köyde yapılacaktı** bir at arabasıyla geldiler birkaç gün sonra, bindirdiler ablacığımı ama, beyaz mendili gözlerindeydi deh dedi arabacı bir süre baktı peşlerinden ağladık sesli sesli ağladık hayal- meyal.” (AÇ:15)

“Biz kumlu unlardan yapılmış ekmekler yerken, **beri tarafta davulu dünbellekli düğünler düzenler vardı**. Bu adamlar, rakı içiyor yetmiyor, bir de durup kan içiyorlardı.

Yunanlıları süngüleri ile kovmuştu askerlerimiz kalanlar da birbirini vuruyorlardı. Allah'ım ne tuhaf şey?” (AÇ:19)

“Türlü yoksulluklar içinde doğuyordu Türkiye Cumhuriyeti. Mektep dedik karşımıza falaka çıktı, sopa kaldırılacaktı. Cıvıl cıvıl konuşan ablamı köylere götürdüler. Aleksan’ at çiğnedi, **düğün alayında bir adam öldürdüler.**” (AÇ:19)

Yukarıda yer verilen evlilik öncesi unsurlara ait örneklerde Patrona ve Acılar Çemberi adlı eserlerde evlilik öncesi hediyelerin alındığı bu dönemde yaşayanların özellikle damatların çok fazla masraf içine girdikleri belirtilmektedir. Düğün öncesi ev eşyalarının ve ziynet eşyalarının alınması, gelin ve damadın hazırlıkları ayrıca saray düğünleri ile halk düğünlerinin farklılıkları gözler önüne serilmektedir.

3.18.4. Ölüm

Ölüm, Türk kültüründe hayatın başlangıcı olan doğum kadar önemli bir unsurdur. Türkler’ de İslamiyet öncesi inanışlarında ölüm bir yok oluş değildir aksine yeniden dirilme ve diğer hayata varma olarak nitelendirilmiştir. Bir yakınıni kaybeden insanın hayata bakışı değişir olay ve olgulara karşı tutumu farklılaşır. Tüm milletlerde olduğu gibi Türkler de ölümü törenleştirmiş ona kutsallık atfetmiştir. Birçok şair ve yazar eserlerinde “ölümün sonsuzluğa açılan bir kapı “olduğundan söz eder. “Risalet’ün Nushiyye” adlı eserinde Yunus Emre’de ölümün en derin anlamları görülür. Ölen insanın sadece bedenden hâsıl olmadığı onun bir de ruhunun olduğuna inanılmıştır. Ölüm, ruhun bedenden ayrılması anlamına gelmiştir. Geçmişten günümüze sürdürülen ölüm merasimlerinin, törenlerinin ve ritüellerinin toplumdan topluma değişmesine rağmen uygulamalardaki benzerlikler oldukça fazladır.

İnsanın ölüm karşısındaki çaresizliği onu bu konuda daha tedbirli olmaya sevk etmiştir. Dindeki şu söylem de önemlidir. “Hiç ölmeyecek gibi bu dünya için yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış.” Bu hadisle insanın her iki hayat için çaba göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ölüm bu kadar yakinken her insanın bir gün ölümü tatması kaçınılmazken elbette ki insan bu durumun ne zaman başına geleceği ile ilgili bilgi edinme ihtiyacı içinde olmuştur. Ölümün önceden tahmin edilebilmesi için hastalıklar, vücuttaki fiziksel değişiklikler, görülen rüyalar doğa olayları, hayvanlardaki davranış değişiklikleri gibi daha birçok unsur dikkate alınmış çeşitli yorumlamalarla anlamlandırılmaya çalışılmıştır (Örnek, 2000;209).

İncelenen eserlerde ölüm ile ilgili olarak ölüm sırası ve ölüm sonrası ile alakalı örnekler tespit edilmiştir.

3.18.4.1. Ölüm Sırası

İncelenen eserlerde ölüm sırası ile ilgili olarak, Tatar Ramazan hikâyesinde Linç, İdamlıklar, Patrona ve Acılar Çemberi romanlarında ölümün idam şeklinde gerçekleşmesi, namus adına işlenen cinayetler, mahkûmların birbirini pusuya düşürmesi, birbirlerini ya da idarecileri bıçaklamaları, linç edilmeleri, kişilerin cellatlara boğdurulması gibi ölüm şekillerinin olduğu ayrıca ölümü beklemek, idamlıklar için yapılan planlar, son dileği sormak, son nefeste söylenen sözler, İslam inancında ölüm öncesi ve sonrası uygulamalar, ölüm anında yapılan işlemler ve dini törenler, ölenin yakınları ve çevresinde yaşananlarla ilgili örneklerle rastlanmıştır. Eserlerde tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Çektiler kirli battaniyesini üstüne. Böylece hazin perde kapandı. El bağladılar başucunda fakir arkadaşları, hırsızlar, kanlı katiller hep ağladılar...” (TR:117)

“Aradan yarım saat geçmeden müddeiumumi geldi yetişti. Doğruca kanlı olayın geçtiği yere, mahpusane bahçesine yürüdü. Cafer kanlar içinde uzanmış bahçenin orta yerinde; "Ben Türküm, dinim cinsim uludur!" diyemeden **ölüp gitmişti**. Tam da tarihçinin ders verdiği yerde yatıyordu. Ve işin burasında derin manalar vardı.” (...) (TR:202)

“Ne olur beyim artık bizi döğdürme! Emiret **çekip tetiği öldürsünler**, ama döğdürme İçim kıyım kıyım kıyılıyor dayanamıyorum!" (TR:201)

“Gebe bir kadının ıııııı yankılandı ormanda. Kimseler yoktu. Güngörmüş ağaclar Emin'in kanlı ellerini tutamadılar. **Bir bıçakta cansız düşmüşken Emine, Emin vurdu da vurdu.**” (İ:72)

(...) “elbette sizlerin yerine **Azrail Aleyhisselam gelecek**. Adamın halini sormayacak ama **canını kabzedecektir!**” (P:62)

“Ezanı, sekiz yaşındaki bir sabiye sarkıntılıktan mahkûm Fatihli bakkal okudu. Ahlakını geçelim ama sesi kıyıaktı adamın. Dilber kadingöbeklerine ayetler yazan **derin bir hoca kıldırđı namazı.**” (TR:117)

“Böylece her tedbir, bir başka zehir sürmüştü yaraya. Nihayet meleklerin en sevimlisi **Ezrail Alehisselam** girdi araya. Bir darbeye Çoban'ın kaydını dürdü. Genç, **esmer başı cansız düştü yastığa** ... Ağzından üç damlacık kan geldi ...” (TR:117)

(...) “Daha beş on adım gidilmemişti ki yük birdenbire ağırlaştı ve yaralı gövde kendini koyuverdi. Gene şanslı bir adammış Tokatlı Ali fakir bir **mahkûmun sırtında can verdi. Ölmeden** fıkaranın sırtından inmek nasip değilmiş ona.” (TR:231)

(...) “Simitçi **ölecekse** dudaklarını açmadan ve daha doğrusu ifade vermeden **ölmeliydi.**” (...) (TR:232)

“Doktor!..” dedi kesik kesik. “Ben kimseye yalvarmadım hayatımda. Çıkası bir canım için kimseden amanlık dilemedim. Azgın bir kurt oldum, bana posta koyanlar karşısında. **Canımı yakanların canını yaktım.** Kanun adamı değildi benim karşımdakiler. Kendini üç beş kuruşa satmış namussuzlardı. Kanun adil olur, değil mi doktor bey? İnsanları kuduz köpek gibi birbirine dalaştırmaz...” (L:159)

(...)” idamlık Ömer beyazlara bürünmüş, ağır ağır üçayaklı sehpaye doğru ilerliyordu belki de. ... (İ:21)

“Şaşırır bu can isteyen korkunç manzaradan idamlık. İşte bak ateş gibi yakıcı, buz gibi dondurucu, **ölüm hali** bu olsa gerek. **Ben ölüme yaklaştım** der. İşte bir adım kaldı! der. Korkudan da öte zalim bir duygu kemirir içini. Bir **serçe gibi uçurecek sanki can** denilen her şey hemen çabuk tarafından oracıkta bitiverecek.” (İ:27)

“**Benim canıma kıymayın,** ben de yaşamak isterim dünyanın bir köşesinde” demek istiyordu asılacak adam.” (İ:125)

“Ben **ölümün** kara eller ile kapımı açacağı ve beni sehpaye davet edeceği şu anlarda sizlerden davacıyım. Ciltler dolusu şikâyetim var sizlerden! Hep siz sebepsiniz benim felaketime! Beni bu azap yollarına sizler ittiniz” ...(İ:126)

“**Ben ölümle karşı karşıyayım. Ölüm** kara bir kurt gibi gözlerinden ışık saçarak her dakika üstüme doğru gelmektedir.” (İ:128)

Aylarca durup da **ölümü beklemek** ne demek? Hem de **sehpada gelecek bir ölümü!** Ben kurbanımı bu kadar bekletmedim... (İ:132)

“Ben aylarca bekledim. Her gece bir şey alıp götürdü içimden ıgıl ıgıl. Hani şahdamardan akan kan gibi. Tabi gün günden zayıf düştüm. **Ölseydim.** Bir çabuk **asıverselerdi.** Ben de kurtulurdum. Beklemezdim böyle aylarca ayağı bağlı sığırlar gibi. **Çıkası bir can için amanlık** dilemezdim...” (İ:132)

(...) “ölüme doğru gidiliyor olsa bile nizam nizamdı. İki kişi karşılıklı durdular. Biri gardiyan. Biri idamlık Emin.” (İ:139)

“Yağlı ip ve beyaz gömlek hazırlanırken onlar da birkaç dakika duracaklardı. Jandarma teğmeninin heyecanı yatışmıştı biraz. Birkaç söz söylemek istedi bu sakın oturan adama karşı: “Ne yapalım kardeşim?” dedi. “**Kanun sana ölmeyi, bana da seni...**” (İ:141)

“**Allah taksiratını affetsin! Hadi oğlum!**” Emin kalktı yerinden. **Beyaz gömleğini giydi ...**(İ:143)

“Hani **eceliyle** derler ya, işte öyle: “**Urganda mı ölüm, yok yoksa yorganda mı ölüm**” deyince, insanlar bu dehşet çatalında daima: “**Yorganda ölüm!**” beğenişini yapmışlardır. **Yorganda ölüm şerlerin ehvenidir.**” (İ:148)

...” Burasını zapta geçmem. Evet **ölüme yaklaşıyorsun.**” (İ:223)

Koştular, evinden su geçirdiler, Aleksan yaralı kuş gibi kucaklardaydı şimdi. Ne var ki bir yudum su bile içemedi açılır belki diye yüzüne serptiler açılmadı, kesilmişti soluğu. Bir kere bile gözlerini açamadı. Yaralı kuş gibi kucaklarda, **sürmeli kuzu gibi öldü Aleksan.** Acaba bir yudum su işse kurtulur muydu, ben çocuk başımla hep düşündüm bunu ol görüp bir karara varamadım. (AÇ:15)

3.18.4.2. Ölüm Sonrası

İncelenen eserlerden elde edilen ölüm sonrasıyla ilgili örneklerde, diri diri mezara girmek, ölenin arkasından dua edilmesi, idam edilmek, kıyamet günü, başı sağ olmak, ölüye ve cesede saygı, Azrail gibi kavramlara yer verilmiştir. Ölüm sonrası ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“**Ölü** genç söze başlayınca geçti dakika dakika Elmas'ın ürpermesi. Dirilere duymadığı bir güven duymuştu karşısındakine: "Konuş" dedi Elmas "**ölü kardeşim sen konuş.** Sana inanıyorum. Boşuna gelmedim ben mezarlıklara. İşte o dirilerden kaçmak içindi. **Siz orada kitabın kavlince kıyamet gününü beklermişsiniz.**” (...) (TR:137)

(...)” Evet, ortalığı allak bullak etmişti Kazım'ın Cafer'i **öldürmesi.** Gardiyana yan bakanı döğdüler, başını dik tutanı döğdüler. (...) Velhasıl kelim, Türkler çok eziyet çektiler bu kanlı tahkikatta. Sonra kâğıtlar birbiri üzerine yığıldı. **Yani kanlı dosya bağlandı.** Ve gereğinin yapılması ricasıyla ait olduğu mahkemeye verildi.” (TR:201)

“Sedye hastaneye yaklaştı. Hafiften bir rüzgâr esiyor, uzaktan uzaktan ikindi ezanı okunuyordu. Bahar güneşi gepgenç, bulutsuz bir gökte parlamaktaydı. Ama ne yazık ki Simitçi 'nin **gözleri ebediyen kapanmış** güneşi görmüyordu.” (...) (TR:234)

“Müdür elinde beyaz bir kâğıt tutuyor. Bu yaptığı mahirane izahla, **artık konuşmayan Simitçi Emin'in kanlı yüzünü örtecektir.**” (TR:235)

...” **Ölene, öldürenin**, kendi anasından fazla ağlaması beklenemez.” (L:26)

“Ayakta kanlı bıçağıyla şaşkın dikilen Emin. **Ve yerde bahtsız bir kadın ve kan vardı...**” (İ:72)

“**Gözler kapanıp can sağuyan tenden çekilmedikçe, ölü insan ak kefenler içinde kara topraklara atılmadıkça umutta sönmüyordu.**” (İ:95)

...” **Bir ölen, bir de öldüren vardı** ortada. O benim karımdı ve kesilecek bir kuzu gibi melil melil bakmıştı gözlerime. **Ben onu öldürdüm kurtardım.** Ama beni kurtaran olmadı.” (İ:132)

“**O öldü** acıyı bizler çektik. Aynı çatının a altında yatıyorduk çünkü! Anası çekmemiştir bizim çektiğimizi. Mahkûm yüreği bu Ömer be.” (İ:155)

“**Sordular son dileğini?** Bir diyeceği yokmuş. **Taktılar ilmiği boynuna, üç kere sallandı döndü** Ömer. İlmik iyi otursun diye müddeiumumilik posta gardiyanı **Hüseyin Efendi ayağından çekti. Sonra doktor nabzına baktı, durmuş.**” (İ:240)

“Aksine çok güzel bir şey bu? Son dayanışma bir **mevtayı** uğurlarken.” ... “**Cenazeye hörmet, saygı dinimizde töremizde var bizim?**” (P:61)

“İşte sokak adamları boynuna ip takıp bir atın kuyruğuna insafsızca bağladıkları yılan gibi yerlerde sürüdükleri hiç acımadan başına kaldırım taşlarında takırdatarak çekip getirdikleri İbrahim Paşa **ölüsünü** artık şeklini şemalini kaybeden **cesedini** bab-ı hümayun önüne getirip atmışlar.” (P:577)

“Haksızlık, memleketten bir **ölüm haberi** aldım arkadaşlar, apar topar gitmek zorunda kaldım (...) “**Başın sağolsun** Selman arkadaş ya: gene de doğru davrandığın söylenemez!” ... Çevreye göz gezdiriyor, sesimi alt perdede tutarak esasa giriyordum. (AK:34)

“Biri küçük, biri büyük iki **ölü** görmüştüm daha küçücük yaşımda birinin adı Aleksan’dı, öbürününkini bilmiyorum, düşünüyorum, **bir kazaya kurban gitmek** vardı küçümencik Aleksan'in gibi ötede **düğün alayında bıçakla vurulmak vardı.**” (AÇ:19)

“Sabaha karşı uzun uzun ağladı Seveda. Anasının memeleri artık onu doyurmuyordu. Sevgili anacığı Hanife çoktan **ölmüş**, ona keman çalıveren babasını ise **öldürecekler.**” (...) (TR:140)

“İçerdeki insan **diri diri mezara konulduğuna** inanır...” (L:24)

“Omuzları çöküvermişti birden. Karayılan gibi **Azrail** karşısındaydı.” (L:147)

3.19. BAYRAMLAR-KARŞILAMALAR-UĞURLAMALAR

İnsanlar önemli saydıkları olay ve günlerde mutluluklarını paylaşmak için kutlamalar ve törenler yaparlar. Bu kutlamalar ve törenlerde yapılan uygulamalar her toplum ya da millette farklılıklar içerse de özü birlikte olma ve paylaşımdır. Bayramlar dini ve milli olmak üzere Türk kültürünün birlik, beraberlik ve dayanışmasını sergileyen unsurlardandır. Türkler İslâmiyet öncesi ve sonrasındaki yaşam tarzları ile tören, kutlama ve bayramlar açısından oldukça zengin içeriklere sahiptirler.

Türkler İslâmiyet öncesi ve sonrasındaki yaşam tarzları ile tören, kutlama ve bayramlar açısından oldukça zengin içeriklere sahiptirler. Türk şenliklerinin temeli olan bayramlar, adetâ her şeyin ve her hareketin, davranışın uygun ve hoş görüldüğü zamanlardır. Bu muhakkak bir ihtiyacı da karşılıyordu. Çünkü Türk hayatının bir başka esası, kurallar içinde üretim için çalışmak olduğundan, arada bazı zamanlarda, bazı şeylerin yapılabildiği, hoş görüldüğü zamanlara da ihtiyaç olmuştur. İşte bunlar şenlikler ve bayramlardır. (Baykara, 2000; 868)

Çalışmada bayramlar dini ve milli bayramlar olarak ele alınmıştır.

3.19.1. Dinsel Nitelikli Bayramlar

Dinin emrettiği inançların gereği kutsal sayılan olay ve zamanların yine dini uygulamalarla yerine getirilmesi ve kutlanmasıdır. Türk kültüründe dini bayramların önemi büyüktür. İslam dininde Ramazan ve Kurban bayramları dayanışmanın, birlik ve beraberliğin korunduğu yaşatıldığı zamanlardır. Bayramlarda dargınlıklara son verilir, yeme içme ve birliktelik ön plandadır. Yoksulların korunması ve yaşlılara hürmet başta gelen değerlerdir.

İncelenen eserlerde dini bayramlarla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir.

“İnsanlar dâhil değil içine. Çünkü hep koç sahipleri hayvanlarıyla birlikte orada idiler. Hoş beş ettik. **Kurban Bayramı** yakındı. (...) 'Eşini bul dediler' yazıyordu kaatta. Anlayanlara sordum bunun ne demek olduğunu: “koçuna bir eş bulacaksın, Kurban Bayramından önce getirip saraya teslim ede ceksin!” dediler. Ben de aradım taradım eşini buldum. Diledim, sarı liralarla doldurdum cebimi.” (TR:108)

“Bunun bazen 15 saate kadar çıktığını da söylemeliyiz; **dini bayramlarda** ise sabaha kadar. Tutar demet demet sap keser gibi keseriz saçları tabaklar gibi hiç acımadan kazırız hababam suratlardaki sakalları... **Kim kime dum duma kolonya yerine sirke çalsa da olur** itiraz eden çıkar sanmayın. Allah **ümme-i Muhammed’e böyle nice nice şenlikli bayramlar** nasip etsin! Âmin.” (AK:24)

3.19.2. Yerel Bayramlar

Milli bayramlarımızdan olan Cumhuriyet Bayramı’na ve 1 Mayıs İşçi Bayramı’na eserlerde yer verilmiştir. Linç, İdamlıklar, Ateşten Köprü ve Patrona romanlarında Cumhuriyet Bayramı’ndan söz edilmiştir. İlgili örnekler aşağıda belirtilmiştir.

(...) “**29 Ekim’de Cumhuriyet Bayramı** şerefine af var diyorlar. Böyle bir şey olursa çıkar kurtulurum...” (L:138)

“Ne var ki bir **Cumhuriyet Bayramı’nda** çıkarılan kısmi af, onun mahpusluk hayatını kökünden değiştirdi.” (İ:285)

“Sert hareketlerle arkasındaki duvara doğru yürüdü. Duvar takviminden **1 Mayıs’a** çekti kopardı. Tok bir sesle: bayram proletaryat!", **işçi sınıfının Bayramı**, dedi yani. Kısım kızım kapısına yöneldi sonra, Kıvrak adımlarla çıktı gitti.” (AK: 118)

“Zaten biraz evvel kısma, gülüşü, kahkahası geliyordu Aziz bey’in, o Yunanlı komünistin sırtına **1 Mayıs’a** çok neşeli giriyordu...” (AK:119)

“Bir ara sigara yakmış, beni sürmüştü, ya o sabahki hali, takvimden **1938 Nisan’ının** son yaprağını koparıp, tok bir sesle:" bayram, proletaryat! Değişti, **işçi bayramını** saygıyla karşılayış.” (AK:138)

“**Üçüncü Ahmet’in dramatik tahtan indirilişi izlemiş bu önemli olayı kutlamak için bayraklarla donan stanbul büyük hazırlıklara girişmiş Beyazıt’ tan tutun da hemen her yer bayraklarla donatılmıştı.**” (P:582)

3.20. DİNSEL KİŞİLİKLER

Halk anlatılarının büyük bir bölümünü peygamberlerin hayatları ve başlarından geçen mucizevi olaylar oluşturur. Yine dine hizmet etmiş kişilerin savaşları, mücadeleleri de bu kapsamda önemli görülmüş dilden dile anlatılmıştır. Halk arasında efsanelere konu olan Battal Gazi, Eyüp Sultan, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri, Hz. Hamza, Hz. Ömer gibi dini kişiliklerin menkıbeleri dilden dile dolaşmakta kimilerinin türbeleri, yatırları ziyaret edilerek bu kişiliklerin üstün varlıklar olduğuna inanılarak sıkıntılarından, hastalıklarından kurtulmak için dua edilir.

“Evliyalar hakkında bilinen ve inanılan genel kabul, onların ölümsüz oldukları ve mezarlarının olduğu çevrede insanlar arasında bir şekilde yaşamaya devam ettikleri şeklindedir. Herhangi bir anlatıcının, evliyanın ölümünden sonra, uzak zamanda başkasının başından geçenleri (efsane) veya yakın zamanlarda kendi başından geçenleri (inanç anısı) anlatması, bu anlatıların ortak kahramanının aynı evliya olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.” (Dağlı, 2012; 48)

Halk dilinde bu dini kişiliklere evliya, eren, dede, derviş, Abdal gibi isimler verilmiştir. İncelenen eserlerde dinsel kişiliklerle ilgili tespit edilen unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

“Af iyi bir şey. **Hızır Aleyhisselam** haberi. Ama nerede bulmalı bu doyulmaz cennet yemişi? Mehmet'in yüzü yalancıkdan ışıyıyor.” (TR:8)

“Yanaştı iki gölge kapıya. Böyle söylemişti onlara **Hızır aleyhisselam**... Agası çıktı Süreyya'nın kapıya, bir garip misafirler, ...” (TR:98)

“Allah hatırı, **peygamber** hatırı Hanife keyif sürmüş aylarca. Dostu dersin kısraktan inen aygırlar gibi memnun, arada zavallı Elmas yemişti satırı.” (TR:136)

“Ya bizim Akseli ne yapıyor bu arada? Ne yapacak **Hazreti Ali'nin** beygir çobanı gibi zöm zöm dolaşıp durur. O adam olsaydı Ramazan adım mı atabilirdi. Fakat herifte bir kabiliyet yok ki. Ver yisin, ört uyusun.” (TR:61)

(...) “**Mevlâna** gibi hoş görür yetmişlik bir dede gibi merhametlidir.” (...) (TR:158)

“İşte biz de” dedi. “böyle kanlı bir pınarım başındayız. **Ya Hz. Hüseyin** gibi bir yudum suyu hasret ölürüz, ya da testiyle kafa kırarız.” (...) (TR:173)

“Acaba ne yapabilirdi Ali? **Yoksa Hz. Ali** gücü mü vardı onda? Meraklı gözler günlerce koğuş kapılarını gözlediler.” (...) (TR:186)

“Mahkûm da nutkun bittiğine sevinmiş ve aralarında dinlediklerini incelemeye girişmişlerdi. Biraz biraz köy hocalığı yapmış, "Bu herif," dedi tarihçi için, "**Hz. Âdem'den** bahsetmedi, demek ki kâfirin biri. Ben böyle masalları kaleme almam. Hem sonra **peygamberimizi** Arap değil miydi? Nedir bu Türk, Türk?"(...) (TR:195)

“**Seyit Bilal Hazretleri** yatıyordu en yüksek bir tepede. Çeşitli camileri, meşhur hafızları öğrendi...” (L:28)

“Mülk-ü Acem'de yıllarca dillere destan idi, Nuşirevan **İmamı Azam Ebu Hanefi'den** yeni hikmetler öğrendi...” (L: 28)

(...)” yoksa hakikaten onun bundan sonra yapabileceği, kahvelerde **İmamı Malik ve İmamı Hambel** hakkında konuşmalardan ibaret olmalıydı.” (L:33)

“Bahçeye çıkabilir, su üzerinden yürüyen **Hızır** gibi yirmi sessiz adım atarak kale duvarına yanaşır, tırmanabilirdi.” (L:62)

“**Yedi evliya kudreti mi vardı yoğusam sende? Cebrail'in kanadıylan mı geldin mahpuslara sen?** Ehvalimizi öğrenip, huzuru ilahiye halimizi beyana mı gittin? ... ” (L:67)

«Yaşa! Sen dirayetli adamsın! Sen hükümlü adamsın! **Peygamber** postu senin bugün oturduğun yer. **Nebi mürvettir** bugün senin yaptığın işler? (İ:17)

“**Ezrail elehisselam canı** kabıeder ya l Ölüyü de yerde koyup gider. Yanı ölüyü almaz.” ... (İ:163)

...” Adamda tarla var da sürececek, ekecek düzen yok mesela. Şaşırmış. **Hızır aleyhisselam'ı** beklemektedir.” (İ:273)

“Her seherde besmele ile açılır dükkânımız / **Hazreti Selman'ı** paktır pirimiz üstadımız. Babama dönmüştü bu sefer Hasan usta: 'İhsan pirimizden, gayret bizden komşu demişti. (...) **Pirimiz Selman, çırağımız Selman**, rabbimizden ferman' demiş takılmıştı bana Hasan usta” ... (TA:131)

“**Üçler, yediler, kırklar! Gülbanks Muhammed'i, nuru nebi, keremi Ali pirimiz hünkârımız Hacı Bektaşî Veli! Demine devranına hu diyelim huuuu!**” (P:15)

“**Hazreti Âdem** ikinci ve çiftçi idi, **Hazreti Şit kazzazve** hallaç idi, **Hazreti HÜD** tüccar idi, **Hazreti İbrahim** Halep’te sütçü idi, Mekke-i Mükerreme’de Kâbe-i Muazzamayı yaparken mimar oldu, **Hazreti İsmail** avcı idi, **Hazreti İshak** çobandı, **Hazreti Yusuf** zindanda geceyle gündüzü bilmek için saat yapardı, **Zülküf peygamber** ekmekçi idi, **Üzeyir Peygamber** bahçıvandı, **Hazreti İsmuil** tercümandı, **Hazreti İlyas** çulha idi, **Hazreti Davut** zırh yapardı, **Hazreti Süleyman** hurma yaprağından zenbil örerdi, **Ermiya peygamber** cerrahtı, **Hazreti Daniyal** falcı idi, **Hazreti Lokman** hekimdi, **Hazreti Yunus** balıkçı idi, **Hazreti Musa** çobandı, **Hazreti İsa** seyyah idi, mefhar’i **mevcudat efendimiz** de mücahid’i fisebilüllah idi. ... San’at karındaşlığı kimden kaldı? **Hazreti Âdem**’den kaldı ki **Cebrail Aleyhisselam** ile karındaş oldular.” (P:153)

“Allah yücelerden yüce, katına erişilmez bir varlıktı. Miraçta “ümmetin haktan dileyen” **Hazreti Muhammed**, oralara ulaşabilmişti. Onun öncülüğünü yaptığı din, İslamiyet büyüktü, derindi.” (P:154)

“Kıblenin orta kapusu cümleden alidir(yücedir) bunun kanatları **Sefinei Nuh’un** (**Nuh’un gemisinin Cudi Dağı** üzerindeki enkazı olduğu söylenir.” (P:157)

“**Azrail Aleyhisselamı** çağrımalarına, Hiç gerek yoktu canlarını kabzettirmek için...” (P:200)

(...) “halkın kaderci, içtenlikli dini inanışlarını geçelim... İslamiyet için: “Din de samurdan bir kürk olmuş, ters çevirmiş giymişiz!” deyişi akla geliyor, burada **Hazreti Ali’nin...**” (P:247)

“Ümmetim asla delalet üzre ittifak etmez!” buyurmuş **Hazreti Muhammed** bir hadisinde” (P:284)

“Evet bu belki de bir Tufandı ama canlıları bu amansız sel deryasından kurtaracak bir **Nuh Aley hisselam** çıkacak mıydı bakalım kötüler de azgın sularda boğulacak mıydı Yunus suresinin 73’üncü ayetinde Allah buyuruyordu: buna rağmen onu yalanladılar biz **Nuh'u** ve kendisiyle gemide bulunan müminleri kurtardık onları yeryüzüne halifeler kıldık ayetlerimizi yalanlayanları ise sularda boğdum uyarılanların akıbeti nasıl olurmuş bir bak.” (P:310)

“Allah Allah ey **peygamber** ümmeti duyduk duymadık demeyin ha **hazreti muhammed’in** şeriatı üzere davamız vardır...” (P:423)

“Haksızlıklar bize taa hazreti **Âdem aleyhisselamdan** kalmış onun için önleyemez kökünün kesemezdi sadrazam paşa...” (P:545)

“**Hazreti Ali** ne güzel söylemiş: Dinde samurdan bir kürk olmuş Ters çevirmiş giymişiz? Diye...” (P:618)

“Bir yudum suyu bile onlar verirlerse içeceksiniz yani Kerbela’daki **Hazreti Hüseyin’den** de ağır durumdasınız. Gerçekten de insanoğullarının, sınıf savaşlarında karşılaştıkları en amansız, namussuz kapışma bu olsa gerek.” (AK:85)

“Nebi olmadığım için **hazreti İsa gibi**" aloi aloi, lama sabaktani!" diye tanrıya serzenişte bulunmadım. Yani:" Allah’ım Allah’ım beni neden yalnız bıraktın?" haykırışıyla yalvarmadım.” (AK:218)

“Düşünmek kim sen kim; **sen dolaş bakalım hazreti Ali’nin beygir çobanı gibi**; günün akşamına kahvelerde kâğıt oynayan deyyuslar çocuk bakmazlar!” (CB:118)

“Bu ülke insanının da kaderi bu demek, hiç söylemeyecek, ama hep dinleyeceksiniz! Seçimden seçime; “İnönü diyor ki; Bayar diyor ki?» Seçim aralarında da; **Hazreti Âdem diyor ki; Peygamberimiz diyor ki!**»” (CB:147)

“Gün geldi, saat erişti, kadının doğuruşu yalnız mapuseneyi değil, tekmil vilayetin havasını sarstı. Taa **Hazreti İsa’nın doğumuna** kadar uzanan” ... (ÖP:50)

Yukarıda tespit edilen metin içerikleri Tatar Ramazan, Linç, İdamlıklar, Patrona, Ateşten Köprü, Canlı Bayraklar ve Ölüm Pusuda adlı eserlerden elde edilmiştir. Tatar Ramazan adlı hikâyede Hızır Aleyhisselam, Hz. Âdem, Hz. Hüseyin, peygamber efendimiz Hz. Muhammed, Hazreti Ali ve Mevlâna Linç romanında Seyit Bilal Hazretleri, İmam Azam Ebu Hanefi, İmam Malik ve İmamı Hanbel ve yine Hızır ismine; İdamlıklar romanında Cebrail, Nebi, peygamber, Ezrail elehisselam, Hızır aleyhisselam, Ter Adamları romanında Hz. Selman, Pirimiz Selman, çırağımız Selman ve Patrona adlı romanda Gülbanki Muhammed gibi metin içi anlatımlarda dini kişiliklere yer verilmiştir.

3.21. KUTSAL KİTAPLAR

Dünyanın varoluşundan Hz. Muhammed’e gelinceye kadar yaratıcı, insanları uyarmak ve kendi emir ve yasaklarını bildirmek için vahiy aracılığı ile kullarını uyarmış, ibadeti farz kılmıştır. Dört büyük kutsal kitap olan Zebur, Tevrat, İncil ve Kur’an-ı Kerim;

Davut peygamber, Musa peygamber, İsa peygamber ve Hz. Muhammed peygambere vahy olunmuştur.

Taberî'ye göre Dâvûd peygambere verilen kitaba Zebûr ismi verilmiş, bu sebeple Araplar arasında “Dâvûd’un Zebûr’u” tabiri kullanılmıştır. Mûsâ peygambere verilen kitaba Tevrat ve Îsâ’ya verilen kitaba İncil, Muhammed peygambere verilen kitaba da Furkân dendiği bilinmektedir (İslam Ansiklopedisi, 4. Cilt:172).

Ortadoğuda büyük kitleler tarafından iman edilen Tevrât, İncil ve Kur’ân’ın, bazen aynı, bazen yakın ve bazen de farklı peygamber ve olaylardan bahsettiği açık bir şekilde görülmektedir. Kutsal kitaplar, aynı kaynaktan gelmelerine rağmen aralarında bazen çok bariz farklılıklar bulunmaktadır. Bazen de aynı hedefe gitmesi gerekirken aralarında zıt anlamlar ortaya çıkmaktadır. Kutsal kitapların arasında zaman ve mekânın değişikliğinden dolayı bazı ihtilafların oluşması normal görünse de birisinin peygamberleri küçümsemeye gitmesi, diğerinin de saygıyla anılmaları gibi anlatımları tercih etmesi kutsal kitaplar hakkında şüphe uyandırmaktadır. Şu hâlde Tevrât ve İncil’de, evrensel mantığa aykırı olarak görülen konuların zaman zaman bahsedilen din mensuplarınca da tahrifin kabul edildiğini dillendirmek yerindedir. (Kırkız, 2009; 3)

Eserlerde İslam dininin kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim’e yer verilmiş, bir yerde Kuran ‘dan “Kelam-ı Kadim” olarak bahsedilmiştir. Bu başlıkla ilgili örnekler şunlardır:

“Artık ister istemez göz yumarlar yolsuz dalgalanmaya: Öksürük hapı diye afyon, zemzem diye rakı, **Kuran cüzü** diye Kaymak Tabağı sok içeriye...” (TR:16)

“**Kuran kursuna** devam eden tüysüz hafızlar arasında da olabilirdi.” (TR:38)

(...) “Çevirir başını inkâr edilmez cürmünü yanında görürdü **Yalnız Azrail mi almış günahkârların canını?**” (...) (TR:134)

(...) “Cıvıl serbest hayat süren bir dükkâncı değil ki açıp da kepengini nasip beklesin. Onun için cennette mahpusanede, cehennem de. Kullanırsın kafanı yaparsın düzenini, çekip icabında bıçağını dayanırsın cennetin kapısına. **Allah' ın 'goca kitaplarda habar verdiği'** cennetin yolları uzun. Varmak için ömür tüketmek gerek. Mahpusanede ise yollar kısa. Cennet ateşin yandığı, paranın döndüğü koğuştur.” (...) (TR:198)

“Sana bir **kur'an** getirsem oğlum!” dedi bu sefer. “Şöyle bir köşeye çekilir hazin hazin okurdun. Ben su da getirirdim sana istersen? Abdest de alırdın?” (İ:137)

“**Kur'anı din adamları**, teşkilatı esasiye kanununu da kanun adamları çiğnemektedir...” (İ:299)

“Şu kendi halinde oturan ve etliye sütlüye katiyyen karışmayan; kurtuluş günlerini bir uslu çocuk gibi sabırla bekleyen; **kumar oynamayan ve esrar içmeyen, dedikodu yapmayan ve birbirlerinin ırzına geçmeyen; yerine göre abdest alan ve namaz kılan; hükümete sadık ve onun kanuniarına nizarniarına hörmetkar kişileri, Yaver bey denilen iblis nasılsa kandırmış.**” (İ:152)

“Sadettin yeniden okumaya başladığı: **O Allah ki, gökleri yeri, Denizi ve içlerindeki her şeyi yaratan, Ebediyen hakikatı koruyan, Mağdurların hakkını alan, Açlara yiyecek verendir.** Rab esirleri azat eder; Rab körlerin gözlerini açar; Rab eğilmiş olanları doğrultur; Rab salihleri sever; Rab garipleri korur; öksüzü ve dul kadını tutar... Ve kötülerin yollarını saptırır. Rab ebediyen, Ey Sion, senin Allahın devirden devire saltanat sürecektir. **Rabbe hamdedin Rabbe hamdediyorduk.** Öttü ötecekti duvar saatındaki kuş. Kapatıyordu sonra Sadettin saygıyla elindeki kitabı ve hiç de bilgiç bir tavır takınmadan anlatıyor, anlatıyordu: Biz yanılmıştık onun söylemesine bakılırsa yıllarca. Babalarımız da, annelerimiz de, hatta dedelerimiz de yanılmışlardı. Nedenmiş bu? Milletimizin değişen tarih şuuru içinde tutacağı dalı bilmemesinden. Bu ganepleri yetmiyormuş gibi tuhaf değil mi bizleri de çıkmaz yollara saptırmışlardı. Şöyle bir etrafımıza bakmalıydık. Sefaletimize geriliğimize bakmalıydık. Bugün **İslamiyet modern çağın isteklerine cevap vermemekle kalmıyor,** aslında cevaptan aciz kalıyordu. Biz bu meskenetten silkinmeliydik. Yarınların adamları olmalıydık. Ne görüyorduk -camilerde: Aksırık, öksürük, tıksırık, osuruk, yırtık çorap kokuları ve bir yığın sefalet!” (TA:281,282)

“**Veceelna minel mayi küllü şeyin hay,** diye buyurulmuştur ki, meali: Biz her şeyi sudan diri kıldık, demektir.” diyor.” (P:23)

“**Ben şehadet ederim ki Allah’tan başka bir tanrı yoktur ve gene şehadet ederim ki Hz Muhammed Allah’ın kulu ve rasülüdür!**” (P:104)

“Öteyandan **kitapsızlar?** Onlar için, Kar’an-ı Kerimin, **mücadele suresi, 19’uncu ayetinde denilmiştir** ki: “Şeytan onları kaplamış ve Allahı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın partisindendir. İyi bilinmelidir ki, şeytanın partisinden olanlar, Mutlaka hüsrاندadırlar.” ... Şimdi de bakara suresinin 7’nci ayetine bakınız: “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde perde vardır. Ve onlar için büyük azap vardır.” ... (“**Ey Muhammed! Şüphe yok ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler.**” (P:240)

“Hoca aslında **Kur’-an’a dayanıyor**, vaazında ayetler, hadisler anıyor, açıklıyor, **yüce Allah, Hazreti Peygamber**, onun şeriatı en büyük dayanağı oluyordu.” (P:246)

“İspirizade Şeyh Ahmet Efendi devamlı hatırlatmıyor muydu vaazlarında: “**Malikel mülk Hazreti Allah**” diye. Ve Haktaala buyurmuyor mu **Kur’an’ı Kerim’in Bakara suresinde**: “**Yeryüzünü size bir döşek, göğü de bir bina kılan, gökten su indirip onunla sizlere rızık olarak mahsuller çıkaran O’dur.**” (P:284)

“Fakirliğim şerefimdir.” Hadisi şerifi Hazreti Muhammed’e aittir.” (P:285)

“Zaten **kitabı mukaddes** asırlar var ki çözmüş bu düğümü allah'ın dikme dediği fidan kökünden sökülecektir.” (P:349)

“**Yüce Allah kitabında açıkça buyuruyor** sakın zinaya yaklaşmayın çünkü o rezilliktir kötü 1 yoldur yeryüzünde böbürlenerek yürüme çünkü sen elbette yeri yaramazsın **kuranı kerim isra suresi 32 ve 37 ayetler.**” (P:354)

“Fitne bela ortadan kalkıp din yalnız allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın eğer vazgeçerlerse bilinki düşmanlık ancak zalimlere karşıdır **kuranı kerim bakara suresi 193’üncü ayet**” (P:418)

“Zülkarneyn Dedi bu rabbimin bir lutfudur rabbimin kıyamet vaadi gelince o bu seti yerle bir edecektir rabbimin vaadi haktır gerçektir **kuran ı kerim kehf suresi 98’ inci ayet.**” (P:430)

“Görmüyor mu feryat ediyor ümmeti Muhammed? Biz bunlara imdada gidicez mi? Helbet gidicez gardaşım gideceğiz ceddine rahmet yani sadrazam zulma bulaştı mı onun gatli vaciptir **kitabımızın gavli bu!**” (P:473)

“**İşte onlar kapıları üzerlerine kapatılmış bir ateş içinde olacaklardır!**” (P:508)

“**Kur’an’dan ayetler, hadisi şerifler, meyan kökleri, yakılar, çeşitli iğneler görürsünüz.**” (CB:136)

Araştırmamıza konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona ve Canlı Bayraklar isimli eserlerde kutsal kitaplarda yer alan ayetlerden alıntılara yer verilmiştir. Ter Adamları adlı romanda islam dininin modern hayatta yetersiz kaldığından dinin sefalet getirdiğinden ancak gerçek Müslümanlığın bu yapılanlarla sınırlı olmadığı, dinin emrinin ilerlemek gelişmek olduğu vurgulanmıştır. Birçok sure adlarına ve

ayet numaralarına yer verilmiştir. Peygamberin Allahın elçisi olduğu bilgisine de yer verilmiştir.

3.22. HALK EĞLENCELERİ; SPORLAR

İlkel zamanlarda insan doğa olaylarından korkarak çeşitli ritüellerle bu korkusundan kurtulmak istemiştir. Ayrıca toplumda önemli bulunan olayların canlandırması da söz konusudur. Halk oyunlarının başlangıcında mistik inanışlar, sihir ve büyü etkili olmuştur. Türklerin ilk inanış biçimi olan Şamanizm’de ibadet olarak görülen ritüellerin özünde oyun vardır (Bali, 2017; 80, 89).

İncelenen eserlerden tespit edilen oyun ve oyun ile ilgili kavramlar aşağıda verilmiştir.

“Amaa sizi **kumara** alıştırmışım ve çoğunuzu da zaman **oynatmışım**. Bunu yaptım. Kabul ederim. Ama niçin yaptım? Bunu bir sorun bakalım Aptıraman Çavuş bizi **kumara** alıştır!" demeynen olmaz. Ben **kumarı** sizin eyliliğiniz için koydum ortaya. Ve de sürdürdüm. Bugün beş vakit namaz kılar gibi hepiniz kumar oynarsınız. Sizi bir zorlayan mı var? Başlarken böyle şeyler oldu. Ama bugün alıştınız kendi kendinize **oynamaya**, işte mesele o kadar. (TR:18)

“Hepinizin önünde **oynanır kumar** ve ufak bir pay aldıktan sonra kardiyen de seslenmez. Gecenin saat üçüne dek devam ettiği olur. Odam parasını basar ortaya biter. Pontulu verir gider. En sonunda iş iç donuna dayanır, adam hiç çekinmeden onu da kor ortaya ve kendisi dal kuşak kalır. Nedendir bu? Adamın **kumarı sevdiğinden. Kumarı** sevmese kim verir ayağından donunu? (TR:19)

“Diyecekler ki, lafımız burda kalsın. Burası mapusane, biz hepimiz burada hükümet emrindeyiz... Hükümet asar da keser de. Hükümetle **oyun olmaz!**". (TR:21)

“Onu öldürmek dağda çoban öldürmeye benzemez. Nasıl karıştın sen bu işlere şaştım. Sonun fenadır derim. O da ürker çekilir, **ben oyunumu oynarım.**" (TR:23)

“Evet, müdür bey haklısınız. Ama kabul edin ki ben de her zaman **kurulu bir oyuncak gibi** çıkıvermedim ortaya. Şikâyetlerim de oldu. Ne yazık ki bir netice alamadım.” (TR:29)

“Komşu **çocuğunun oyuncağıyla oynamaya** benzer bu. **Qynayıp oynayıp** tam kendi âlemine daldığın zaman gelip elinden alıverirler." (TR:33)

“Ne zaman **dominonun** başına otursalar daha **oyunun ilk ellerinde** köpek gibi hırlaşırlardı (...) Ulan moruk!" diye girişti Melkon babaya; "Senin **oynadığın domino** değil ama bir şeyler de karıştırmak istiyorsun! Sen acaba hangi ecdadını ittiğimin kahvelerinde öğrendim bu boku?" (TR:101)

“Senin adın ise onunlan başkalarını çağırma! **Oyun istersen oyun oyna**. Benim kara bir köpeğim vardı senden bin kere akıllıydı! **Oynarsan oyun oyna**." (TR:102)

Onlar böylece hem takışır, atışır hem de **oyunlarını oynarlardı**. Biz de seyreder, dinler hoşça vakit geçirirdik. Ama bugün Melkon hem yaralı hem de yenik çıktı **oyundan**. (...) (TR:104)

“Görüyorsun **köçek oğlanı gibi oynatıyorlar** beni. (...) (TR: 114)

“Elmas da şaşırır, **perdenin arkasında o iki namussuz gene oynarlar bildikleri oyunu**.” (TR:133)

“**Gece âlemleri de güzeldi. Saz var, iyi kötü oyun da yapıyorlardı**. Konuşmaya gelince en çok fırsat Ali'ye veriliyordu. Cııl olsun, İsmail olsun uzun boylu macera anlatmadılar.” (...) (TR:167)

(...) “**Tuluat kumpanyalarının** sultanları gibi heybetle baktı arkadaşlarına. Bütün gözler ondaydı.” (...) (TR:185)

“**Eteklerini bellerine doladılar. Kadınlardan öğrendiklerini tıpkı kadınlar gibi döktüler orta yere. Kıvrıldılar. Adım adım geçtiler küçük bir yuvarlakta. Küçük parmakları şıkır şıkırdı. Tabanlarını vuruyorlardı yere arada bir...**” (İ:10)

“O gün gene hızlı bir **kumar** vardı Reşit'in koğuşunda. Kâğıt paralar paçavra gibi buruşturulup atılıyordu ortaya. On liraya kadar posta çıkanlar oluyordu. Kazananlar " Di gel yavrum!" diyerek narayı patlatırken, kaybedenler "Ahh ulan!" deyip sızlanıyorlardı. Herkes zarların akımına kapılmıştı hâsılı ve kimsenin dünyadan haberi yoktu, koğuş dönüyor dönüyordu. “ (...) (TR:175)

“İşte böyle para hırsının yarattığı bir cezbe anında, Arabacı Ali Reşit'in koğuşunda boy gösterdi. Hiç beklenmeyen bu geliş **kumarbazlarda** ve koğuş halkında gizlenemeyen bir telaş yarattı.” (...) (TR:175)

“İsmail taktı bıçağını, ölü hayvan derisi gibi postayı havaya kaldırdı. Sahipsiz kalan **zarlar** yuvarlanıp düştü yere: “ (TR:176)

(...) “Sen bıçak taşırsın, Canın ister gecenin on ikisinde kalkıp **saz çalarsın**, fıkaranın tatlı uyuklarını haram edersin.”(TR:209)

“**Oyuncak tabancalar** gibi eğlendiricidir. Patlar ses yapar; ama katiyen öldürmez.” (L:24)

“Geceleri güzel **eğlenceler** oluyordu. **Tepe Köylüler Anadolu'nun en kıvrak havalarını oynuyorlardı. Saz şıkır şıkır yıkıyor, arıtıyordu yorgun gönülleri.**” (L: 119)

“**Bağlaması olanın bağlaması, sesi olanın sesi, makam bilenin türküsü ortadaydı. Bazı geceler de köylülerin rol aldığı basit komediler oynanırdı.** Bunlar ibretle seyre değer şeylerdi.” (L:120)

“Canlan istedi mi, taa orta daireye haber salıyor, Bolulu Kambur Yeğit'i çağırıyorlardı. **Yanık sesini ve oturaklı sazını dinliyorlardı.** Bazen de Efe Halil **çalardı** bildiği kadar.” (L:124)

“Millet gelsin reisi makamında arasın. Reis de çalgılı kahvede **domino oynasın.** Biz bostana bekçi değil belediyeye reis arıyoruz.” (İ:270)

“**Saklambaç oynamadığımızın da** farkındasın herhalde?” ... (TA:24)

“**Kâğıt oynarlar, tavla pulu şaklatırlar,** bunun dışında ya caddeden gelip geçenleri süzerler ya da uzun uzun konuşturlardı...” (TA:103)

“**Biz çelik çomak oynarken, onlar da kılıçla oynuyorlar. Kazak bir kere kılıcını çekti mi aziz kardeşlerim, bunu benden duyun, yüz geri kaçmayan millet yoktur...**” (TA:107)

... “**Uçurtma uçurmaya, çelik çomak ve âşık oynamaya benzemezdi bu.** Ne demekti benim yaşımda bir çocuğun böyle bir işde başarı göstermesi?” (TA:129)

“Yıllar boyunca yalıya alınanlar nereye geldiklerini, kiminle **cümbüş ve muhabbet** ettiklerini bilemediler, öğrenemediler. Helvacı civanı, hallaç civanı, şekerci güzeli, kahveci güzeli, nevhat kâtip, taze mektep kalfası, acemi oğlanı, şehbaz yeniçeri, karakollukçu, orta sakası, cebeci dilaveri (...) bekâr uşağıpırpırı, şabı emred, türlü meşreb ve mizacda misafirlerine güzel hanım türlü türlü isimlerle çıktı: Tabak Ayşesi, Sığırcılı Ayşesi, Çermenli Ayşe, oğlan Ayşe, Topuklu Ayşe, Kınacı kızı Ümmühan ... Şekerpare **Eğlence**, Ermeni Sultan, Kıpti Sultan, Gürcü Sultan oldu... Mesirelerde ak bir güvercin gibi süzülerek

avlayacağı erkeği ayarlıyor ve zamanına göre **kâh koçuda, Gezi arabalarında, kayıklarda görünüyordu.**” (P:276,277)

“**Üçüncü Ahmet çoğusu bu salonda ahenk ettirir, terasta oturan hanende kızların ney ve santur seslerinden kubbelere çarpan nağmelerle mestolur, sarışın, esmer, kumral cariyelerin billurdan kahkahalar atarak altıntopu tutmak için ileri geri atılıp sıçramalarını, büyük bir zevkle yağrularak birbirleriyle yarışmalarını, zevk sarhoşu bakışlarla takip ederdi.**” (P:287)

Ama şunun da söylenmesi bir zorunluluktur onlar savaşı yıllarca evvel **Sünnet düğünlerinde helva sohbetlerinde çırağan eğlencelerinde** İran hudutlarında bereketli topraklarda kıtlık yaratarak mazlum bir halkı ezim ezim ezerek kaybetmişlerdi...(P:498)

“Başta Edirne olmak üzere ülkenin her yanından **oyuncu kolları, kuklacı, hokkabaz, canbaz, türlü türlü hüner ve marifet sahipleri düğüne davet edilmişlerdi.**” (P:297)

“**Kahkahalar atarak ortalığı cınlatarak göbekler, kalçalar göğüsler oynatarak gerdan kırarak gözler süzerek inci dizerek yaşamak...**” (P:326)

“**Yolu Cemal’in radyosu oynak bir tango çalıyordu** Dramalı Hasan’dan. " gelmeden bahar sen gel kimse olmadan engel yeter artık bu hasret gurbet elde kalma gel bu benim 1934’lerin ortalarında geldiğimi sandığım İstanbul’da son günümdü...” (AK:80)

“Emsalim **kahvelerde altmışaltı oynarken**, birçoğu da avare bir hayata özenirken ben kitaplardan ışık aradığım için suçluyum. Ama onlar da bir yerde haklı kitaplarımız ayrı onlarla veyahut onlar kitapsız ben kitaplıyım.” (AK:177)

“Peki buna ne dersiniz ya bu nedir işte bir mektup adresine gelmiş adam bizimle **tıpkı çelik çomak oynar** gibi bu mektubun kimden geldiğini bilmediğini söylüyor şimdi biz bu çocuğun samimiyetine nasıl inanalım.” (AK:187)

“Savaş günlerinden kalan cephane başağı bir türlü yetip bitmiyor, oynarken hemen her yerde tüfek mermileri buluyorduk.” (AÇ:7)

“Mahallemizin çocukları ile toplanmış İzmit Caddesinde **oynarken**, uzaktan dörtnala bir at geldi.” (AÇ:15)

“Davul çalarken zurna havayı yırtıyor insanlar oynuyor, içiyorlardı. Sarı sapsarı benizleri, garip bir heyecanla tepiniyor türküler söylüyorlardı:" gemilerde talim var bahriyeli yârim var" (AÇ:17)

“Semtın tek yazlık sineması da perdelerini kararttı mı; bak dur bakalım karşındaki, çatısız eve? Yazlık sinema, bir plağı yüz sefer çalardı da hiç şakası yok müşteri toplayabilmek için; kafaları kazan gibi şişirirdi. Ama aksam olup, bahçesindeki ağaçların dallarında renkli ampuller yanmaya başladı mı, gecenin gönül avutan havası gerçekten bir başka, türlü olurdu.” (CB:103)

Oyunlar etkili eğitici nitelikleri ile çocukları hayata hazırlar. Çocuk ve yetişkinlerin eğlenceli ve iyi zaman geçirmelerini sağlar. İncelenen eserlerde daha çok yetişkinlere özgü, onların ilgilerine yönelik oyunların isimlerine yer verilmiştir. Eserlerin çoğunluğu hapisane hikâyelerinden oluştuğundan orada dar mekânlarda insanların yaşamsal ihtiyaçlarının çoğunun elinden alınmış olması nedeni ile eğlence unsurları da haliyle değişiklik göstermiştir. Basit komediler yapılması, kumar, tavla oynamak, domino oynamak, volta atmak başlıca eğlenceler arasındadır. Diğer taraftan mahkûmların yetenekli olanları tarafından Tatar Ramazan hikâyesinde olduğu gibi Ramazan çok iyi tambur çalar ve eşsiz sesi ile türkü söyler böylelikle mahkûmlar eğlenir ve iyi vakit geçirirler. Futbol maçları da mahkûmlar arasında yapılır. Çocuk oyunlarından ise uçurtma uçurmaya, çelik çomak oynamak, oyuncak tabanca ile oynamak ve âşık oynamaya değinilmiştir.

3.22.1 Spor

Kadim Türklerin yaşayış biçimleri onların sporcu karakterlerini oluşturmuştur. Hayatları at üzerinde geçen Türk kavimlerinde spor eğitim ve eğlence olarak yapılmış birlik ve beraberlik sağlanmıştır. Türklere ait çeşitli spor dalları vardır. Bunların içinde en önemlileri okçuluk, cirit ve güreştir. Bu sporlar Türk kimliğini yansıtan yaşayış biçiminden kaynaklanan mücadelenin birer örneğidirler.

Neredeyse tüm yaşamsal aktivitelerin bedensel ve güce dayanılarak yapıldığı Türk yaşam biçiminde spor kültürün de önemli bir unsuru olmuştur. “Türk gibi güçlü “sözün sporun, Türk toplumsal hayatındaki önemini vurgulamaktadır (Dever, İslam, 2015; 47).

İncelenen eserlerde futbol, güreş ve mahkûmların sporu olarak volta atmak, voltaya çıkmaktan söz edilmiştir. Ayrıca sporla ilgili terimlere yer verilmiştir. Metin içeriklerinden elde edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Ertesi gün **voltaya çıkar** ağalar. Sırları yüreklerinde ve dehşetli planları kafalarında. Ve bir şey için kararlı oldukları bellidir. Konuştukları duyulmamış olsa bile, saatlerce mahpusane bahçesinin تنها bir yerinde yan yana kaldıkları bilinmektedir.” (TR:24)

“Yürürler savurarak kollarını. Belki bir saat devam eder bu. Sonra dizlere bir yorgunluk gelir, yavaşa **ahırlar voltayı**”. (TR:24)

“Ertesi gün Tatar Ramazan biraz erken göründü bahçede ve hızlı bir **voltayla girdi** yeni güne. Bu bir **sabah idmanı** da sayılabilirdi.” (TR:48)

"Sen kasaba ver artık bu koçu! Evliyalara okusa da bu **koç güreşmez!** Kasaba ver ki hiç olmazsa kaç okka çıkarsa etinden istifade edersin!" demiş."... Şaka değil **koç güreşi** bu. Dualar yaptım kendi dilimce. Koçuma da "hazır ol!" metanetini verdim. Paşam Paşa koçuna tutacaksın! Dikkat et dedim. Gözlerinden öptüm hayvanı. Kırılarda gezdirip oyunlar gösterdim.” (TR:106)

“**Fotfol topuyla** oynamaya benzemez bu kelleyle oynaması. Adamın canavar pençesi gibi iflahını söker alimallah.” (İ:155)

“Bir küçük harem dahi, Süleymaniye ile eski saray arasında (Pehlivan Demir Meydanı) namile meşhurdur. Öğleden sonra cümle **tekye pehlivanları o latif yerde güreşirler, güçlerini, kuvvetlerini denerlerdi.**” (P:163)

“Başladın mı Karslı Murat çıkmış gibi **eğilerek doğrularak küreklere** asılmaya Mehmet Akif’in dediği gibi “keyf keyf bu key hem otur hem kay.” (AK:33)

“Zaten **pehlivanın** gerçek gücü ustalığı hasmı ile karşılaştıktan sonra meydana çıkar biz **kurtdereci Mehmet pehlivan** gibi katrancı gibi **Koca Yusuf küçük Yusuf kızılıklı Mahmut tehlike onlar gibi Kel Ali çolar Hergeleciler gibi pehlivanlar** yetiştirmiş bir milletiz bize bu konuda meydan okuyacak anasından doğmamış. **Çoban Mehmet Rusya’da ringe çıktığı zaman şöyle aslanlar gibi kükreyerek etrafına bakmış sonra meydan okuyarak hasmını mindere çağırmış** vallah tüyleri diken diken olmuştu Adamın hâsılı **güreşte kimse bizimle boy ölçüşemez!**” (AK:39)

İncelemeye konu olan hikâye ve romanlardan Tatar Ramazan, İdamlıklar, Patrona, Ateşten Köprü adlı eserlerden uygun görülen örnek unsurlarda Tatar Ramazan adlı hikâyede ve İdamlıklar romanında voltaya çıkmak, volta atmak mahkûmların günlük hayatlarında önemli bir yer tutar. Yine mahkûmlar arasında hapisane bahçesinde oynanan futbol maçları mahkûmların eğlenceli zaman geçirmelerini, bir nebze sıkıntılarından kurtulmalarını sağlar.

Diğer bir aktivite olarak güreş de yapılır. Bu unsura Patrona romanında yer verilmiştir. Tatar Ramaazan adlı hikâyede ayrıca hayvanlar arasında da güreş müsabakalarından söz edilir. Koç güreşi ile ilgili bilgilere yer verilir.

3.23. ADLAR

Evren, içinde varolan tüm canlı-cansız varlıkların adlandırılması ile özelleşir ve bir anlam kazanır. Varlıkları adlandırma her toplumun barındırdığı kültür, dini inanış ve sosyal yaşamı ile bağlantılıdır. Türklerde ad verme geçmişten günümüze çok önemsenmiştir. Yeni doğan bir bebeğe gelişigüzel ad verilmez.

Yunanca “onomastik” (adbilimi), özelliklerine göre çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu kollardan “antroponimi” (insan adları) ve “toponomi” (yer adları) daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak araştırmalara konu edilmiştir (Örnek, 1975; 101).

Kadim Türklerde çocuğa ad vermek kutsal kabul edilmiştir. Çocuğa ad Tanrı tarafından ya da Tanrı’nın kutsadığı bilge kişiler tarafından verileceğine inanılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinde de görüldüğü gibi bir çocuğun ad alabilmesi belli bir yaşa gelmesi ve olağanüstü bir olayın meydana gelmesi ile mümkündür. Müslümanlığın Türkler arasında yayılması ile dini inanışlardaki farklılıklar ile ad vermede etkili unsurlar peygamber, âlim, imam, hoca, derviş, pir ve toplumda saygın kişiler olmuştur. Zamanla gelişen toplumda aile kavramı da değişmiş ve çekirdek aileye dönüşüm ile ad verme ebeveynler tarafından gerçekleştirilmiştir (Kızıloğlu, 2021; 60)

Örnek, 1975 yılında “Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma” adlı makalesinde “Adlar”la ilgili tespitlerini belirtmektedir.

“Geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dinsel nitelikli bir törenle olur. Giderek etki gücünü yitirmekle beraber, dinsel niteliğin yine de çoğu yerde etkinliğini sürdürdüğünü görüyoruz.

Çocuğa ad koyma, sıradan bir olay olmadığı için, bu iş küçük çapta da olsa kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilir. Bu amaçla çağrılan hoca, müftü ya da dinseliliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını diler; hazırlanan yemekler yenir, havlu, para, şeker vb. hediyeler verilir. Kimi yerlerde, ad verilmesiyle ilgili olarak mevlid okutulduğu da olur.” (Örnek, 1975: 103)

Adlar nesneleri birbirlerinden ayıran ve özelliklerini belirten en önemli imgelerdir. İsimlerin araştırma ve incelemesini yapan “Adbilimi” (Onomastik) başlıca üçe ayrılır.

Bunlar “Yer Adları Bilimi” (toponim), “Coğrafya Adları Bilimi” (Oronimi) ve “Kişi Adları Bilimi” dir. Yer adları yaşanılan bölgenin akılda canlandırılmasını sağlayan sembollerden oluşmuştur. Yer adları birçok konuda yaşanılan bölge ile ilgili bilgi içeren kaynaklardır. Bu adlar toplumun sosyal yaşantısının izlerini taşır (Yavuz, Şenel, 2013: 2241,2242).

İncelenen eserlerden hikâye ve romanlarda çok sayıda adlarla ilgili asıl isim, lakaplar ve birçok yerleşim yeri adı, dağ, su, meydan, cadde, sokak adları verilmiş bu unsurlarla hem olaylar canlı tutulmuş hem de bunlar üzerinden geçmişle ilgili bazı durum tespitleri yapılmıştır. Kişi adları ve lakaplar ile açıklamalar yapılarak kahramanların daha ayrıntılı tanıtımı sağlanmıştır.

İncelemeye konu olan hikâye ve romanlardan tespit edilen asıl adlar, lakaplar ve Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları’nı temsil eden örnekler başlıklar altında sıralanmıştır.

3.23.1. İnsan Adları

3.23.1.1. Asıl Adlar

İncelenen hikâye ve romanlarda kahramana ve diğer şahıslara ait isimler döneme ait özellikler içermekle birlikte daha çok dinsel inanışın şekillendirdiği adlardan oluşmaktadır. Ayrıca sosyal hayatın ve oluşturduğu kültürün etkisi ile bunlar değişim göstermektedir.

Eserlerde çoğunlukta olan erkek isimleri olayın-hikâyenin başlangıcında ve kahramanların tanıtımı yapılırken belirtilmektedir. Kahramanların adları ve lakapları fiziksel özellikleri ile örtüşmektedir. Tatar Ramazan hikâyesinde Ramazan’ın Tatar lakabı; onun yiğitliğini, dürüstlüğü ön plana çıkarmakta, gücün ve kudretin simgesi haline getirmektedir. Linç romanında ise Arap Kadir isminde ve lakabında bir isyankâr ruhun sembolize edilmesi söz konusudur. Bir diğer eserde ön plana çıkan Patrona Halil ismi de bu özellikleri taşımaktadır. Patrona Halil yiğit bir Osmanlı leventi olarak tanıtılmış halkın yararını gözeten biri olarak eserde anlatılmıştır. Diğer eserlerde de görülmüştür ki kahraman ve adı geçen kişiler; lakabı, adı ve fiziksel özellikleri ile bir bütün oluşturmuş ve bu bütüne özgü davranışlar sergilemişlerdir.

Araştırmaya konu edinen eserlerden elde edilen insan adları ana başlığı altında asıl adlar başlığı ile yer alan örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Beyim **Ramazan** geldi!" dedi. (TR: 26)

“Çok doğru **Ramazan** ağa!" "Benim adım **Ramazan**" dedi. "Efendi takımından sayılmam, kravatım yok, yakam açık." (...) (TR:38)

“Beyaz örtmeler dalgalanıyor birden. Gönül kuşu yaralı. **Fatma** kızın saçları kına ile taralı. Gönül kuşu susuz, gönül kuşu yaralı mı acep? Ramazan vurdu tel tel. **Fatmalar** ahlı dediler ve durdu çapa.” (TR:59)

“Çal kuzular gibi dinlerken **Ayşeleri, Fatmaları, Kezbanları** düşündür bize. Çal gözü yaşlı çocuklar dile gelsin telle.” (TR:118)

“**Elmas**'ın garipçe bir mana belirirdi bu sefer de yüzünde: "Çok güzel söylersin bey" derdi. " (TR:119)

“Cide nüfusunda kayıtlı, cezaevi başgardıyanı **Kasım Köse...**! Zaten kendisinin de böyle benzetmelerden hoşlanacağını pek umamamız.” (TR:141)

(...) “O gün, gardiyan **Abidin**'in her adımında belli bir telaş seziliyordu. **Abidin**, cahil bakan, kuduz doğulu hilekâr gözlerini siyasi mahkûmlara dikeyor.” (...) (TR:142)

“**Hamdi Çapa**, babayani sesiyle takıldı bir arkadaşına.” (...) (TR:143)

“Onlar da vaktiyle cıvıl değil de **Ahmet, Mehmet, Halit**'ti. İçlerinde **İsmail Hakkı, Hasan Basri** gibi çift isimlerle çağrılanlar bile var. (...) (TR:154)

(...) “**Habil, Ebazer** Afyon, bazıları da Eskişehir'e gönderildi. Arabacı **Ali**'ye gelince kafesi epeyce kalabalık. Onlar Eskişehir'de trenden inip, İstanbul doğrultusundaki trene bindirdiler.” (TR:163)

“Abdurrahman Çavuş, Ayşe anam gibi başına şalı çekip oturacak! Allah'a bin kere şükür...” (TR:77)

“Mahpushane kayıt defterinde, **Kadir Güler** diye yazarmış adı.” (L:7)

“Bir bıçakta hasmını cansız duvara mihlayan **Dursun Atmaca'yı** sürmüşlerdi.” (L:12)

“**Şevket Erdoğan** Bey, mahpushaneye müdür olarak tayini yapıldığı günlerde böyle düşünüyordu.” (L:20)

“Ağır Ceza Mahkemesi ve başında yalnız kanuna bağlı namuslu bir reis vardı: **Orhan Babaoğlu**.” (L:90)

“**Mehmet Ali Sebük'ün** mahkûmlar hakkındaki bazı yazılarını okudum,” (...) (L:114)

“Birinin adı **Nazmiye**, öbürününki ise **Şerife** idi. Sinop'un köylüklerinden idiler.” (İ:10)

“**Katina! Katina!**» diye inliyordum, zalim duvarların cevabı tok” (TA:93).

(...) “sert bakışlarıyla adamın cesaretini kesen **Andon** vardı. Keskin bir kayalık gibi” yaman bir engeldi bu. Kimdi bu **Andon? ...**” (TA:95)

“Şimdi ben sana mı inanayım **Sermin**, yoksa o anda görüp hissettiklerime mi?” (...) (TA:272)

“**Garabet** gibi, **Hayrabet**, **Kevork**, **Alfons'da** iyi çocuklardı.” (TA:285)

(...) “geniş yüzü ve kocaman yapısıyla dev bir kadını **Sarafina**. (...) son sadrazamlardan **Talat Paşa'nın** aşçısıydı. **Madam Sarafina** ve tarihe geçmemiş bir tarihi kişiydi. ...” (TA:317)

(...) “arkadaşlarını bir pula sattılar, bu da yetmiyormuş gibi **İsmet Paşa'nın** koltuğuna sığındı lar. Sen **Sedat Edim**, **Ahmet Yanya**, **Refet Zekeriya** isimlerini duydun mu hiç?” (TA:476)

“Bir de Pazar geldi miydi arkadaş, şapkalar havaya uçar. Gün doğarken şarkılar söyleyerek çıkardık yola: Çaycuma yolları çamurdur çamur / Topçu askerinin yüreği demir! Hep İstanbul çocukları yan yana olurduk: Tophane'den **Agop Şadoğlu**. Şehzadebaşı'ndan **Selahattin Anasız**, Tepebaşı'ndan **Aleksi Çerniş**, Kadıköy'den **Banço Fuat**, Kuledibi'nden **Nesim Eliş**, Cihangir'den **Mumcu**, yani, **hepsi de can çocuklar**. Arabacı Tatar **Yaşar** ve **Demirci Mustafa Kartal'da** bizimle beraber olurlardı... (CB:55,56)

Sosyal yaşamı, Anadolu'nun her bölgesinde yaşayan insana özgü davranışlar şekillendirir. İnsan doğduğundan itibaren onu anlamlandıran bir isimle anılır ve nitelendirilir. İncelenen eserlerde hikâye ve romanlarda kahraman ve kişi adlarında görülmektedir ki çoğunluk olarak Ahmet, Mehmet, Ramazan, Ali, Mustafa, Selahattin, Sedat, Hasan Basri, Talat, Zekeriya, Fuat, Yaşar, Dursun, Habil, Ebazer gibi İslam dininin etkisi ile verilmiş isimler yanında Katina, Garabet, Hayrabet, Kevork, Alfons, Agop, Sarafina gibi yabancı isimler anlatımlarda geçmektedir. Kerim Korcan'ın eserlerinde çok

çeşitli milletlerin o bölgelerde iç içe yaşadığı anlaşılmaktadır. Az sayıda kadın isimleri ise Nazmiye, Şerife, Sermin, Ayşe, Fatma, Kezban gibi isimlerdir.

3.23.1.2. Lakaplar

Türk kültüründe ad verme ve lakap takma geleneği yüzyıllardır süregelen bir folklor unsurudur. Ad verme, lakap takma her toplumun kültürel özelliklerine, sosyal yaşantısına, inançlarına ve değerlerine göre gelenek-göreneğine özgü uygulamalarla çeşitlenir.

Lakaplar, kişiyi belirgin özelliklerine göre tanıtan, kişinin kendi inisiyatifi dışında çevresi tarafından, sonradan verilen niteleyici isimlerdir. Kişiye sonradan takılan isimler, kişiyi toplum içinde diğerlerinden ayıran belirleyici bir işleve sahiptir. Bir kişiye lakap verilmesinde o kişinin çeşitli özelliklerinin, sosyal-ekonomik durumunun, toplumdaki yerinin, belirgin fiziksel özelliklerinin, tavır ve davranışlarının, etnik kökenin etkisi vardır (Çalışkan, 2016; 103) Lakaplar ve takma adlar Cumhuriyet döneminden önce Osmanlı'da yaygın olarak kullanılan ön adın belirlendiği sıfatlardan oluşmuş kişiyi çeşitli özellikleri ile belirten, belirleyen içeriklerden oluşmuştur. Halk içerisinde yaygın olan bu kullanım çoğu zaman karışıklığa sebep olsa da geçmiş dönemlerde ve günümüzde de varlığını korumaktadır.

“Lakap, kişilerin fiziki özelliği, davranışı, konuşması, giyinmesi, yaşayış biçimi veya ailesinden gelen davranışlardan dolayı insanların birbirlerine verdikleri isimdir. Bir kişiye lakap yakıştırılırken bu özellikler veya eylemler gibi birçok noktadan hareket edilebilmektedir.” (Özdemir, Erdem, 2016; 249)

Aşağıda metin içeriklerinden tespit edilen lakaplarla ilgili örnekler sıralanmıştır.

“Üle Memet, sen hiç konuşuvermez oldun bize be yeğenim. Güzel habarlardan demez oldun" "bizim neden habarımız olur ki **Aptıraman Çavuş**?" (TR:8)

“**Kâtip Emin Efendi** yutkundu, hiç önem verilmemişti haberine. Gene de aldırmadı. Öksürüp gırtlığını temizleyerek;” (TR:12)

“Yüzü duman içinde kalıyordu. Saat 12'ye varıp tek mil koğuş uykuya çekilince yatak arkadaşı **Akseli Ali ağaya** derdini açıldı. **Akseli, Çavuş**'un hem sağ kolu hem de başvekiliydi.” (TR:13)

"Bak" dedi **Çavuş Akseli**'ye. "**Kirmastılı Dayı**yı görüyorsun. Biz onu bunu soyuyoruz işin doğrusu bu. O ne yapıyor?" (TR:14)

“Yarım yuvarlak mahkılm dizisinin ucundaki küçümencik ihtiyar **Satı Dayı**, Ramazan'a duyduğu hayranlığı içinde saklayamadı.” (TR:30)

“Yani bir meydanda iki koç! Fırtınayı ilkin **Davashı Halil efe** sezdi.” (TR:49)

“**Davashı**, Ramazan'ı önce bir iyice süzdü.” (TR:49)

“**Cıbil Halil, Şeytan Hacı, Ebuzer, Beyaz Ökkeş** bunlar unutulur şeyler mi? Çavuş'un şu adamları bir de kendi gözleriyle görmek arzusu uyanıverdi içinde.” (TR:52)

“**Kastamonulu Ali Sinop'da, Feriköylü İbrahim Bursa'da, Kuruçaylı Bekir Sultanahmet Mahpusanesi'nde** böyle öldürülmüşlerdi.” (TR:57)

“Ramazan da anlattı. Geldiği mahpushanelerden, görüp tanıdığı kimselerden bahsetti. **Çolak Cumaları, Kürt Musaları, Arap Saimleri** anlattı.” (TR:62)

“Neler anlatır bu adam? **Kürt Musaları** anlatır, **Arap Saimleri** anlatır. **Beyaz Ökkeş, Çolak Cuma, Afyonlu Habil, Sarı Ali, Galemoglu**, Biz de ona karşı deriz ki, beş yüz atlıynan Yunan'a karşı giden **Seyit Gazili Ali Rıza** kimdi? Odun pazarında kahpeliğinen barsakları dökülünce barsaklarını eliyle toplayıp da hasmına baçaknan saldıran **Yaf Yuf Memet** kimdi? **Mıtalıplı Çatal Kafa, Kedi Veli, Sandıkçı Mustafa** kimdi ve bunların bile yılacağı yeni yetmelerden **Aptıraman Çavuş** kimdi?” (TR:62)

“Ve sonra bir **Tatar Ramazan** çıkıyordu orta yere, **Mapavrili Rifat Bey** çıkıyordu, **Resneli Dilaver Bey** çıkıyordu. Ve herkesin sesi oluveriyorlardı bir anda.” (TR:94)

(...) “**Eşkıya Memet** de dönmüştü bu yana, gece işçisi **Metin Özbora'nın** gözleri ondaydı. Karmanyolacı **Sabri**, yetmiş ikilik **Karamürselli ihtiyar**, şu suçtan bu suçtan tekmi hastalar ona bakıyordu.” (...) (TR:105)

(...) “**Unkapanı'ndan Çırpıcı Selim, Samatya'dan Kara Ahmet, Fatihli Hafız Ali, Topkapı'dan Terlikçi Garabet, Edimekapı'dan İbrikçi Süleyman** ve daha bir sürü ihvan yanımızdaydı.” (...) (TR:107)

“Biz **İstanbul kaldırımını** çiğneyerek yetiştik oğlum” dedi. “Bana **Topkapılı kunduracı Melkon** derler. Gizli kapaklı işe tenezzül etmemişim hayatımda. (...) (TR:107)

(...) “**Levon** yol gösterdi, orduyu **Kıbrıslı Hüseyin Paşa'nın** yalısına dayadık. Hoş bir adamdı paşa. Bizlere oturaklı fincanlarla kahveler verdi. **Mahmuzcu Levon'a** dostça şakalar yaptı.” (...) (TR:107)

“Anasının zorla ırzına geçen Süleyman'la aynı safta durdu. **Antalya canavarı idamlık Şaban**, muslukçu Tevfik, elli yıllık emektar **hırsız Boşnak Ali** orada idiler.” (...) (TR:116)

“Biz **Berbat Süleyman** gibi, **Topaç Osman** gibi, **Parlak Sefer** gibi birer ellilik sokamayız cebine...” (TR:118)

“Girdisini çıktısını dinlemek ister misin mahpusanenin? Kışın **berber Ali efendinin** oraya gel. **Ankaralı Hüseyin ağa** hemen de her gün ordadır.” (...) (TR:149)

(...) “Madam Despina’nın katili **şoför Mahmut** da yeni gelen müdüre kancayı taktı.” (...) (TR:150)

(...) “Bunlardan hiç birisi istediği cevabı vermemiştir. Müdür, sivrilmiş ve her şeye boyun eğmeyenlerden **Tatar Ramazan Arabacı Ali, Cııl Halil, Çiftelerli İsmail ve Kürt Hamo'yu** bir arada görünce iyiden içerledi.” (TR:161)

“Ya **Keskinli Bekir**” dedi, “onu hiç konuşmadınız. Herif taa Angara'dan geldi. İki vilayeti yaya geçmiş, laf değil bu! Kütahya'ya bitkin girdi. (...) (TR:163)

“Sürgün kompartımanının penceresi **Çiftelerli İsmail'in**. Sarı köylü başı dışarıya uzanıyor.” (...) (TR:164)

“Yerli mahkûmlar ilkin onları çok sevdiler. Mahpusanelerine yepyeni bir hava getirmişlerdi. **Memiş Efe'nin** maceraları, **Yürük Ali'nin** takibi tez zamanda dillere desten olmuştu. Dileyenler en fazla **Koca Mustafa** ile ilgilendiler. Herif sekiz sene dağlarda gezmiş, Kumalar yaylasında günlerce candarmayla harbetmiş, makinalı tüfekleri bilemem varmış. Yiğit bir adammış **Koca Mustafa**. Jandarmalar vurmuşlar da 'Acep sağ mıdır?' diyerekten günlerce ölüsüne varamamışlar...” (TR:167)

(...) “**Arabacı Ali, Kürt Hamo'yu** karşısına almış ağırdan ağırdan bir şeyler anlatıyor. **Çiftelerli İsmail'le Cııl Halil** sessiz bir voltada.” (...) (TR:169)

“Meraklılar arasında yer almayıp biraz ilerde çalımlı çalımlı gezinen **Boyabathı Ali Çavuş gardiyan Ziya** 'nın ihtarına payanda vurdu.” (TR:207)

“Ama onun mahpustaki yani içerdeki adı hiç de böyle değildi: **Arap Kadir** derlerdi ona; bazen da kısaca, **Arap ...**” (L:7)

(...) “bir yumrukta iki İngiliz'i birden deviren **Marmara Hasan** gibi kara bir dev değil, ince, filiz gibi, utangaç bir gençti o.” (L:7)

... “Gavur tohumu” dediler diye on beş candarmaya bıçaksız posta koyan **Abaza Şahadettin'i** sünnüşlerdi ...” (L:12)

“Meşhur eşkıyalardan **Kara Kemal** ve arkadaşı **Kör Apsun** da gelemeslerdi artık içeriye.” (L:12)

“**Bayraklılı Feti**, azgın kurt gibi çıkıverdi ortaya.” (L:12)

“**Mangal yürekli Trabzonlu Hasan Çağlar, Kastamonulu İbrahim Çavuş** ona dahil oldular.” (L:12)

... “**İzmirli Feti'yi** arkanda bil!” ... (L:19)

“Böylece **Arap Kadir** kendini kanlı bir menzile götürecektir kanlı yola adımını atmış oldu ...” (L:19)

“**Sinoplu Derviş Etyemez**, yedi buçuk seneye içeriye düşünce, yaşlı annesi ağlayarak, elinde üç mumla ziyaretine geldi.” (L:26)

“**Boyabatlı Topal Recep'i** teskin etmek epeyce zaman aldı...” (L:37)

(...) “**Gazhaneli Çoban Sait** arkadan vurma niyetlerini ufak ufak açıklamaktan çekinmiyordu.” (L:44)

(...) “birkaç kişiden ibaretti: Bunlar da **Arap Kadir, Düzceli Nazır, Çoban Sait, Antalyalı Ali, Hüseyin Yıldız ve İnce Meydanlı İrfan'dı.**” (L:46)

(...) “ne adamlar gördüm bu mahpushanede: **Kör Apsun, Kara Kemal, Tabakanın Cemal...**” (L:92)

(...) “ihtiyaçlarınızı da müdüriyete bakan **Hakkı Kaptan** alacak,” dedi.” (L:104)

“**Gazaneli Çoban Sait'ler, Düzceli Nazır'lar, Bayraklılı Feti Bey'ler ve Arap Kadir'ler**, gerçek konu ve gayesini bilmedikleri dramda birer acemi figürandılar.” (L:119)

“En yakını, **Kunduracı Konyalı Tahir Usta** olabilirdi.” (L:157)

“Bu gece asıyorlar **Ayancık'lı ömer'i**. Bana da Ortaköylü Ali söyledi. Keşke duymamış olsaydım. Dünyalar başıma yıkıldı.” (İ:20)

“Hele şu **Gerzeli Şakir ağa** O 'nun buruşuk esmer alını dışardayken acaba kaç kere secdeye varmıştı?” (İ:36)

“İlk soru ondan gelecek besbelli, İstanbul'lu sürgünlerden ünlü gece işçisi **Torpil Rıza** gözlerini uğuşturarak yerinde doğruluyor” (...) (İ:40)

“**Boşnak Ali** olsun, **Muslukçu Teyfik** olsun, ikisi de büyük adamdır. İyi hırsızdır” (İ:49)

“Zaten kim kaldı eskilerden?” dedi. “**Giritli Ali Rıza** öldü. **Portakal Ahmet** öldü. **Asker Aptullah, Serkisaf Ahmet** öldü.” (İ:49)

“İşte **Gazhaneli Mahmut'u** kalbinden vuran **yüzbirlik Hasan**. Güler ve bir manalı geçer bu mahpusaneler tilkisi: “Keyf için vurdum abi!” der. “Lafım erkekçe.” (İ:123)

“Bana derler **Kastamonu'lunun kör Müteveli!** Ahtımı yerde koymam! Bütün hasımlarım duysun bunu işte şimdi kör gözlerim Ilgaz dağlarını gördü!” dedi.” (İ:124)

...” Kahramanı hürriyet Niyazi bey'in hemşerisi, **Resneli Yaver bey** derlermiş O 'na...” (İ:247)

“**Ebazer emmi, Şeytan Hacı** da baba diye çağırırdı **Yaver bey'i... Sarı Ali, Galemoğlu, Feri köylü ibram** kadar meşhur değilse de, gene de namını birçok mahpushanede söyletmiştir...” (İ:289)

“Tekmil gözler açılmış **Badik İsmail'in** deniz mavisini gözlerini ablukaya alırlar.” (TA:114)

... “**Süslü Kemal** davranmak istiyordu bu sefer konuşmaya” (...) (TA:115)

“**Patrona Halil** Halk arasında gaipen haberler veren bir adam olarak da meşhurdu...” (P:15)

“Benim adım **Patrona Halil'dir**” Sesi gür ama tavır ve davranışta kesinlikle alçak gönüllüdür... Geçmiş geleceğe kanla bağlayan bir köprü adamdır **Patrona Halil.**” (P:122)

“Gölgesinden bile korkulan **Patrona Halil'ler. Kahveci Ali Ustalar, Mushi Beşe'ler Âlim Çelebiler, Evliya'lar, Emir Ali'ler, Çınar Ahmet'ler, İspirizade Şeyh Ahmet'ler, Alacalı Mustafa'lar...**” (P:222,223)

“Ona **Horpeşteli patrona Halil** derler dedi durdu sonra ekledi Kalyoncu dur.” (P:362)

“**Patrona Halil ve Muslu Beşe ve Çınar Ahmet ve Ali Usta** ve karayılan namında zorbalar filcümle sonunda meydandan kalkıp camiye şerifte orta camide cam alan halkın yanına varup” (...) (P:514)

“**Kasap, Eğinli Ali Efendi, şekerçi, Malatyalı Mustafefendi, Elektrikçi Muharrem, mebus, albay emeklisi Mahmut Bey, askeri Doktor Necati Bey, markasya amelesi Badik İsmail, Erzurumlu Hikmet, Karşlı Murat, (...) ayakkabı boyacısı gariban Ali, Sarı Mustafa, Piç Raşit, Köpekçi Hayri** bir anda hatırlayabildiklerim.” (AK:24)

“Nitekim ertesi gün kolları sıvamış **şekerçi Mustafefendi, kasap Malatyalı ali efendi, elektrikçi Muharrem telefoncu Şevki** ve başkalarından ben de bir hayli para toplamıştı nasıl ve neden su gibi akıp gidiyordu bu iş.” (AK:50)

“**Çingene Aziz** daha kestirme: Konuş, konuş lafin sonu gelmez, siz verin bana şu Doğançay sopasını.” (AK:178)

“Gecelerimin kâbusu Aziz Bey, Ali Rüştü, Sedat bey **Kürt Emrullah, Çingene Aziz, Capon Ahmet, Kara Kemal, Giritli Ali Rıza** benimle insan insan konuşan **Komiser Zeki bey** ve başkaları burada kalıyorlardı.” (AK:223)

“**Çökekler köyünden Ali Bismillah, Hacılardan Abdüsselam Efendi, Ellezlerden Çolağın Hafız, kırmızılardan Boylu Mustafa, Adapazarı ‘ndan Molla Hasan, Soğucaktan Kuvat Mustafa,** çoğu baba dostu bunların ve dini bütün Müslüman idiler.” (AÇ:59)

(...) “kimlerdiler onlar: **Topal Latif, Vetvet Naci, Cibek Halibram, Takanın Üseyin, Gıydınlı Hasan, Tatar Ülfet, Macur Ali, Darköşe Hasan, Köse Mahmut, Sarıların Ziya, Küçük Yaşar, Tayyarecinin Hilmi, Zeytinlerin Sadık, Madenci Burhan** oradaydılar.” (C:18)

“Bakımsız, aç iki köpek yavrusu gibi perişandılar bu pabuçlar. Biri küçük, biri büyük. Biri ayaklarına baksa, utanıyor, utanıyordu **Capon.**” (C:54)

“**Kazan Tatarı kuyumcu Kambur Zekeriya** çayı açık içer, **terzi Kasım** büyük bardak, hem koyu olacak çayı, Çıraklara geldi mi, terzi çıraklarına, kunduracı çıraklarına: "Ustam sıradan!" diyeceksin, ben onları idare ederim." (C:61)

“O gün Ethem benim yanımdaydı, karşıımızdaki kanepede de **Aşçı Ali ve Kolacı Mehmet;** yanlarımızda birer kişi daha olabilirdik.” (CB:154)

“**Kel Ali** benim mahalle arkadaşım, çünkü ben de Afyonluyum, kaç kere oyun oynarken onun çıplak ensesine şaplak vurdum; ama sonra o bakan oldu, ben de demir parmaklıklara selam çakan oldum.” (ÖP:97)

İncelenen eserlerde lakapla ilgili çokça kullanım tespit edilmiştir. Lakapların belirlenmesinde; genel olarak soy-sop, fiziksel özellikler, karakteristik özellikler, iş ve iş kolları, sosyal statü, ekonomik durum, memleket-milliyet gibi özelliklerin etkili olduğu görülmüştür. Hikâye ve romanlarda hemen hemen tüm kişi ve karakterler lakapları ile anılır. Lakaplar kişilerin özellikleri ile uyumludur.

3.23.1.3. Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları

Adlandırma bir nesneyi, kişiyi, olayı ya da durumu genel bir deyişle canlı ve cansızları nitelendirmek ve belirtmek için seçilen kelime ya da kelime gruplarıdır. Canlı ve cansız varlıkların kimliğini oluşturan adlar somut varlıkları ifade ettiği gibi soyut varlıklara da somut anlamı kazandırmaktadır.

Yaşanılan yerlerin; köy, kasaba, ilçe, il gibi yerleşim yerleri ve o yerleşim yerlerine ait dağ, ova, plato, akarsu, köprü, dere, geçit, park, bahçe, konut, cadde, sokak isimleri çeşitli özelliklerine göre belirlenmiştir. Bu belirleme işlemi çevrenin tanıtımını sağlarken kullanılan dilin özellikleri de verilen isimlere yansıtılmış olur. Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adlarındaki çeşitli unsurlar geçmiş kültürün bilgilerini taşır. Adlandırmada en önemli unsur dilin kullanımındaki inceliklerdir. Zamanla adlandırmalarda değişiklikler olabildiği gibi yüzyıllar öncesinden hiç değişmeden günümüze ulaşanlar da vardır (Yumuşak, 2017; 5,6).

İncelenen eserlerden Tatar Ramazan, Canlı Bayraklar, Capon, Ölüm Pusuda hikâyelerinde ve Linç, İdamlıklar, Ter Adamları, Patrona, Ateşten Köprü ve Acılar Çemberi adlı romanlarda yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adlarıyla ilgili tespit edilen unsurlardan örneklere aşağıda yer verilmiştir. Özellikle yer adları, cadde, sokak, semt, isimlerinin yanında çeşme, köy, eczane, hastane, ova, dere, kahvehane, cami isimleri yer almış İstanbul’un birçok semtinin adı ve Avrupa’da birkaç şehrin isimleri anılmıştır. İstanbul’a ait semt isimleri, cadde, sokak isimleri belirtilirken yol tarifleri yapılmış, o yere ait özellikler belirtilmiş ayrıca kahraman ve kişilerin tanıtımları ile bağlantılar kurulmuştur.

“**Yediler çeşmesinden** hemen sola dönülünce **Arnavut kaldırımı döşeli, iki yanı akasya ağaçlı geniş bir caddeye çıkılır.**” (TR:7)

“**Aziziye** yaya olarak buraya 18 saat uzaklıkta. Oradan kağnılarının üstünde oyuncak çitleri buğday dolu köylüler gelirdi. Tozdan öküzlerinin gerdanı bembeyaz.” (TR:10)

“Hani” dedi, “şu **Seviş köylü** Aptıraman Çavuş. Adamın karısını elinden almak, için yanaşmasını öldürdü.” (TR:11)

“**Develer caddesinde**. Faytonların yaptığı karaltıyı ilkin Emin Efendi gördü.” (TR:26)

“**Yukarı Söğüt köyünün** tahsildara tokat vuran Ali 'si. **Karacabey'e** vergi borcunu yatıramamış.” (TR:48)

“**Yusuflar köyünden** Satılmış arazi yüzünden amcaoğluyla vuruşup kan etmişler.” (TR:48)

“Efendim bu Kirmastı denen yer bereketli bir toprak” dedi Dayı. “ **Karacabey'e** çıkmaz ama gene de oralarda sayılır.” (TR:55)

“**Gureba hastanesi** eski müdürü Şevket Bey, tam kırk beş bıçak yarası saymıştı Bekir'in vücudunda. Ve vurulduğu mahpushane revir odasının duvarları kandan kıpkızıldı.” (TR:57)

“Çok Tatar görmüşüz biz. Git **Çukurhisar'a** doğru **Boyacı Köy**. Gel beriye Kalkanlı, bunlar hep Tatar köyleridir.” (TR:62)

“Ahir ömürlerinde üç arkadaş birlikte yakalanmışlardı bu menhus hastalığa. Melkon **Topkapı'** da öteki arkadaşları da **Şişli ve Ortaköy'deydi.**” (TR:101)

“Melkon, bir gün trafikten yatan yüzbaşıya askerlik dersi verip **Çanakkale Soğandere'den** söz açar, başka bir gün de kunduracılık zanaatında İstanbul 'da bir eşi olmadığını anlatırdı.” (TR: 101)

“Çok eski yıllarda, kara ikiz kuzular gibi yan yana duran bir çift kundura yapmıştı da **Mahmutpaşa ' da** Mihran Papazyan ' a götürüp teslim etmişti.” (...) (TR:101)

“**Sultanahmet Meydanı'na** kar yağıyordu. İç sıkın, insana kara kara kötü yarınlar düşündüren bir kardı bu.” (TR:112)

“Cezaevi hastanesinin kalbur etli takılmış penceresinden **Ayasofya** görünüyordu. Sağda solda henüz beyazlanmamış yeşillikler vardı.” (TR:112)

“Sen abi” dedi, “**Üsküdar'dan Altunizade'ye** uzandın mı hiç?” (TR:114)

“**Üsküdar'dan Kısıklı'ya** yollarırsın. Millet Bahçesine vardın mı yokuş başlar. **Sarıkaya'ya** doğru sağ sol ağaçlık. Ben abi çok severim o yolu... ” (TR:114)

“**Üsküdar Ahmediye eczanesinin** önünden yürü abi" dedi. "Tam köşede bir kahve vardır. İşte ben orada markacı idim. **Beykoz' dan, Çengelköy'den** arkadaşlar gelirdi.” (...) (TR:115)

“Beyim" dedi, "bu adama Şıhmuş derler. Niğde cezaevinden sürgün geldi. Katil suçlusu. Kürt'tür, delidir." (TR:222)

... “**Bolu, Çamlıbel** çocuğu idi.” ... (L:39)

“**Ahlatlar köyüne** inerken böyle düşünmüştü ...” (L:71)

“Kapıyı açıp Asım Ağa ve arkadaşlarını **tersane bahçesine** aldılar.” (L:134)

“Gerçi önceleri çocukluğunu gençliğini geçirdiği yerleri, **Resne'yi Pirizren'i, Kosava 'yı, Manastır'ı, Üsküp'ü** hatırlamış ve oraların insanlarını özlemiş” ... (İ:249)

“Ben **Galiçya 'da** düşmana namlu uzatmış, **Trakya'da** pala sürümüş. **Selanik kahvelerinde Makidonya'lı** komünistlerle siyasi münakaşalar yapmış,” (...) (İ:268)

“Kim Bilir hangi duyguların dalgınlığında **Tophane Boğazkesen'den** yukarı doğru çıkıyordum.” (TA:7)

“Tophane tramvay durağı bu saatlarda kalabalıktı. **Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, taa Bebek'e kadar** gidenler vardı.” (TA:8)

“Beni **Azapkapıdan Unkapanı'na** geçirecek sandal görünmüştü.” (TA:36)

(...) “ilerde **Yasin Çakır un fabrikası**, ağaçlar, **köprünün altından Kocası** sessiz sessiz akıp gidiyordu.” (TA:37)

“Gençliğim **Kanlıca'da, Kısıklı'da, Beykoz'da, Çengelköy'de** geçti benim... **Eskişehir de** son zamanlarda bir karanlık görünmeye başlamıştı gözlerime (...) (TA:50)

(...) “ben **Küçükpazar'dan Eminönü'ne** varmışım bile. **Karaköy'e** sandalla geçmişim oradan. Resmen günah işleyen **Galata kerhanesi** uykulardaydı.” (TA:123)

“**Yenicami'de** akşam namazını kılacağım. Sonra **Eminönü'ne** çıkıp **Unkapanı'na** doğru yürüyeceğim. **Yemiş İskeleyi'ni** geçtim mi, **Çardak İskele Kahvesi'ni** soracağım!” (P:47)

“**Ahırkapı’da, Kumkapı’da Mevlanakapı’da, Yedikule’de, Topkapı’da Edirnekapı’da, Azapkapı’da** yani karış karış, ev, ev, dükkân, dükkân, semt semt mahalle mahalle bir şeyler oluyordu **İstanbul’da (...)** **Boğazdan Fatih’te Beyazıt’ta, Sultanahmet’te Eminönü’nün’de ...**” (P:264)

“Bu şehir bu caddeler bu meydanlar dardır korku korku yoldaşlar eğer onu kabul ederseniz vardır **İstanbul İstanbul** ey korkunç sefaleti ile uçurumun kenarında duran şehir...” (P:374)

“Şimdiye kadar: **Cihangir, Faikpaşa, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Mecidiyeköy hep karasında faydalandık İstanbul’umuzun.**” (AK:33)

“Yalnız, siyasi polisin aceleye getirip gözlerden kaçırmak istediği ham bir kurnazlık da vardı, benim bilgi kaynağım aslında hiç kuşkusuz ki **Ankara caddesi**, oradaki sıra sıra kitapçılardı. Pen okuduklarımı oradan alıyor, bilgi düzeyine adım adım geliştiriyordum.” (AK: 143)

“Piyami için olmadı işte ondan öldükten sonra bile tiksindim, hep olumsuz hislerle doluydum. Bu sırtına her çeşit iktidara dayayıp halkın haklarına güya bilimsel bir takım atmasyon onlarla saldıran bir garip yaratıktı. Kendisi hakkında bir noktada yanıldığımı kabul ederim ben onu faşist zannederdim, hâlbuki sonraları **Yassıada mahkemelerinde**, örtülü ödenekle geçinen bir kiralık kişi olduğu meydana çıktı.” (AK:186)

“Sabahları **İzmir caddesinden** gazete satıcıları geçerlerdi bir gün bağıra bağıra. Keten helva değil, haber satıyorlardı, yenmez içilmez. Gene aslında keten helvası ilgilendiriyordu. Gene de merak ve dikkatle bakıyordum, sırtlarında demetle gazeteler, yaman bir ustalıkla sürüyorlardı bisikletlerini:" haberler, havadisler!"(AÇ:17)

“Bizi bekleyen misafir çorbamız tasta, içimiz hasta, kuş gibi yasta ilerliyorduk **Hendek Caddesi’nde** tek tük geçenler vardı yanımızda sağımızda solumuzda evler önlerinde yorgun yaprakları tozla ağaçlar...” (AÇ:26)

“Böylece **Sakarya köprüsüne** geldik yayılmış düzlükte, bize bakan kıyısında bodur ağaçlar, bulanık suyu serin taa uzaklardan geliyordu.” (AÇ:26)

“Toprak bir yola dönüş yaptık, burası **Çakıroğlu deresi yemyeşil** kızlar gibi gülen bir ova vardı artık önümüzde. **Cumakırı, Dernek ovasına** çıkmıştık.” (AÇ:27)

“Az gittik, uz gittik, **Hacılar köyü** sağda kalmıştı, **Ellezler** solda, öyle suları rahat bir yolculuktan sonra **Eniştemin köyü Andal’a** gelmiştik.” (AÇ:28)

“**Sakarya köprüsünden geçtik**, bu büyük bir suyu abla be. Bir çocuk oraya düşse ne yapar boğulmaz mıydı diye düşündüm, gittik gittik, sonra **Çakıroğlu deresinden saptık, Cumakırına çıktık...**” (AÇ:31)

“Akşam yemeklerimizi yedik mi, bir yolunu bulup annelerimizi kandırarak Koyunlubaba mezarlarının altından dolaşip **Akçağlayan'a** varırdık suyu oldukça ünlü bir Çeşme vardı burada ve o zaman çevredeki mahallelerin toplanma yeri idi burası. **Alanönü, Karapınar, Odunpazarı, develer caddesi ve taa Taştepe'den gelenler vardı.**” (C:17)

“Akşam yemeklerimizi yedik mi, bir yolunu bulup annelerimizi kandırarak **Koyunlubaba** mezarlarının altından dolaşip **Akçağlayan'a** varırdık suyu oldukça ünlü bir Çeşme vardı burada ve o zaman çevredeki mahallelerin toplanma yeri idi burası. **Alanönü, Karapınar, Odunpazarı, develer caddesi ve taa Taştepe'den gelenler vardı.**” (C:17)

“Biz de **Maltepe'den** indik, herkes bir yana dağıldı, kalabalıktan sıyrılıvermiştik çabucak. **Bağdat caddesine** çıkınca, kafadan **Gülsuyu** yoluna girmedik de sola saptık **bakkallar durağına** doğru. Oradan sağa kırılınca, **Feyzullah'tan** eve çıkmak daha uygun geliyordu; bize ne yukarı, **Ankara asfaltına** kadar yirmi dakikalık bir yolumuz vardı; çıkışı hayli zor ama inişi kolay.” (CB:19)

“**Sirkeci-Taksim yapan arabalar, Dolmabahçe'ye geldi mi, İnönü Stadı'nın** yanından sola yokuşa sarar biliyorsunuz?” (CB:67)

“Şimdilerde tenhaydı ev, Mürvet Hanım'ın kocası **Mudurnu Çayı'na** balığa gidiyor ve haftada bir gelebiliyordu evine.” (CB:113)

“**Kadıköy Yeldeğirmeni Karakolhane caddesindeydi** atölyem.” (ÖP:113)

“**Erzurum'un Palandöken Dağlarında** vatandaşı” Bir an durur, süzer yukarıdan aşağı çevresini: “Dikkat edin bak ne diyorum; **Erzurum'un Palandöken Dağları?**” (CB:140)

“Yaktık, yeniden yürümeğe başladık. **Kırım'dan** top sesleri geliyor, **Sivastopol** müdafileri dayanıyor, güvercinler tedirgin uçuşuyorlardı...” (ÖP:169)

“Şimdi biz, **Beyazıt'tan** destur deyip yola çıkarsak sırasıyla **Şehzadebaşı, Saraçanebaşı'ndan** geçerek **Fatih'e** varırız ki, amacımız da budur, orada **Sürreminim**

isimli bir sokak, bu sokakta iki katlı eski bir ev, o evin bodrum katında, yazın yanarak, kışın donarak, meyveleri taşlanan bakımsız bir ağaç gibi, iki çocuğuyla bir kadın yaşar, ama ama nasıl?” (ÖP:140)

Örneklerdeki yer adlarında yerleşim yerlerinin neredeyse çoğunluğu İstanbul’a ait semt isimlerinden oluşmuştur. Ayrıca Eskişehir, İzmir, Makedonya, Galiçya, Trakya, Selanik şehir isimleri de “İdamlıklar” romanında belirtilmiştir. “Acılar Çemberi” romanında ise Sakarya ve Sakarya’da bulunan ova, dere, köprü isimlerine yer verilmiş bunlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. “Acılar Çemberi” adlı hikâyede de Erzurum Palandöken dağlarından söz edilmiştir. Tatar Ramazan hikâye kitabında cezaevi penceresinden Ayasofya’nın görüldüğü ile ilgili bilgi yer almaktadır. Ölüm Pusuda hikâyesinde ise Kırım ve Sivastopal isimleri verilerek savaş olduğundan haber verilmektedir.

SONUÇ

Aslında her bir edebi eser, yazıldığı dönemin aynası niteliğindedir. Bu eserler sanat değerleri yanında yazıldıkları zamanın-mekânın kültürel, sosyal ve toplumsal verilerini geleceğe taşırlar. Diğer birçok edebî eserlerde olduğu gibi, Türk edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olan hikâye ve romanlar da yazıldığı dönemin kültürel özelliklerini yansıtırlar.

Hayata yenik başlamış bir kişi olarak nitelendirebileceğimiz Kerim Korcan, hayata karşı geliştirdiği direnme gücü ile yaşadığı dönem içinde özellikle insan hakları alanında yaptığı araştırmalarla ve okuduğu birçok kitapla kendini geliştirmiş zamanla bir dava adamına dönüşmüş bir yazardır. Geçim sıkıntısı içinde var olmaya çalışan Kerim Korcan, her geçen gün hayatı daha fazla sorgulamaya ve anlamaya çalışır. Bir göçmen ailenin çocuğu olmasına rağmen vatanına ve milletine sadıktır. Onun küçük yaşta marşları ezberlemesi ve avazı çıktığıınca söylemesi Türk milletine ve vatanına olan sevgisinin bir göstergesidir.

Yanlış işleyen düzenin eleştirisini yılmadan yapan yazar, bunu Tatar Ramazan, hikâyesinde Linç, İdamlıklar ve Patrona adlı romanlarında da etkileyici bir şekilde dile getirmiştir. Geçmişte ve günümüzde Tatar Ramazan adlı hikâyesi tiyatro, sinema ve televizyona uyarlanması ile bilinen Kerim Korcan'ın diğer eserleri de okunmaya, incelenmeye ve araştırılmaya değer bulunmuş, birçok üniversitede lisansüstü çalışmalara kaynak teşkil etmiştir. Edebiyat ve kültür hayatı için önemli bir değer olan Kerim Korcan'ın eserleri direnişçi ruhun yansımasıdır. Korcan eserlerinde zayıf insanların başına gelen olmadık olayları güçlü gözlemleri ile okuyuculara aktarırken tüm bunlardan bir değişime ve dönüşüme gidilmesini daha yaşanılır adaletli bir dünyanın var olacağı inancını aşılamaaya çalışır.

Halkın sıkıntılarını çok iyi bilen yazar eserlerinde mazlum halkın yaşamını, duygusunu, düşüncesini, çığlığını yansıtmaya çalışmış; çoğunlukla eserlerinde “mahkûm”, “hapishane”, “adalet”, “suç”, “hak”, “özgürlük” vb. temaları işlemiştir. Bu temalar onun olaylara tarafsız bakış açısı ve güçlü gözlemleriyle harmanlanarak sağlam bir temelde eserlerinin kurgusunu sağlamıştır. Yaşadığı çevrenin tüm kültürel özelliklerini yaşantısı dâhilinde işlemiş, başarı ile eserlerinde sergilemiştir.

Yapılan araştırma ve incelemede Kerim Korcan'ın hikâye ve roman türündeki eserleri halk kültürü unsurları bakımından ele alınmış, eserlerde bunlara nasıl yer verildiği incelenmiştir. Halk kültürü unsurları bakımından incelenen her bir eserin zengin içerikte olduğu tespit edilmiştir. “Patrona Romanı”nda Anadolu ve Osmanlı kültürünü yansıtan

unsurların çokluğu dikkat çekmiştir. Sekiz hikâyeden oluşan “Tatar Ramazan”da daha fazla halk kültürüne ait unsurların; deyim, atasözü ve ölçülü sözlerin varlığı tespit edilmiştir.

Çalışmaya; tezin amacı, konusu, araştırma metodunun açıklandığı giriş ve yöntem bölümü ile başlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Kerim Korcan’ın hayatı, sanatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmeye ve çalışmaya kaynak teşkil eden Kerim Korcan’ın “Tatar Ramazan”, (9 hikâyeden oluşmuştur.) “Canlı Bayraklar”, (14 hikâyeden oluşmuştur.) “Ölüm Pusuda”, (14 hikâyeden oluşmuştur.) ve “Capon” (5 hikâyeden oluşmuştur.) adlı hikâyelerin ayrıca bu hikâye kitaplarının içerisinde yer alan diğer hikâyelerin de özetleri yapılmıştır. Ardından yazara ait “Linç”, “İdamlıklar”, “Ter Adamları”, “Patrona”, “Ateşten Köprü” ve “Acılar Çemberi” adlı romanların özetlerine yine bu bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde Prof.Dr. Sedat Veyis Örnek’in Türk Halk Bilimi eserinde yer verdiği 25 maddelik ana başlıklar halindeki tasnifinden yararlanılarak eserlerdeki kültür unsurlarının tespit edilmesi sağlanmıştır. “Kerim Korcan’ın Hikâye ve Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Kullanımı” başlığında, halk edebiyatı ve anonim halk edebiyatı ile ilgili bilgiler verilmiş; incelenen eserlerde anonim halk edebiyatının alt başlığında ise manzum ürünlerden mâni ve türkü türünde örneklerle rastlanılmıştır. Mâni ve türküyeye ait bilgilerin sonrasında eserlerden elde edilen örnekler sunularak unsurlara ait değerlendirmeler yapılmıştır.

Mensur ürünler bölümünde destan, efsane, masal ve halk hikâyesi başlıklarına ait bilgiler ile unsurların derlendiği metin içeriklerinden örneklerle yer verilmiş, bu unsurların ve ifadelerin terim anlamlarıyla da kullanıldığı görülmüştür. “Tatar Ramazan” hikâyesinde ve “Linç” romanında kahramanların efsane olduğundan söz edilmiş, ayrıca “Linç” romanında Köroğlu destanından alıntılara yer verilmiştir. “Tatar Ramazan” hikâyesinde masal, çoğunlukla kavram anlamları ile verilmiş; masal içerisinde yer alan masalla ilgili diğer ifadeler de kullanılmıştır. “Linç”, “Ter Adamları” ve “Patrona” adlı romanlarda “peri”, “susam”, “masal âlemi”, “kurt masalı”, “masal dünyası” gibi masal anlatımlarına özgü kavramların varlığı tespit edilmiştir. Mensur eserler başlığında ayrıca bazı halk hikâyelerine ve âşık edebiyatı nazım biçimlerinden olan destana ait örneklerle rastlanılmıştır. “Köroğlu Destanı”, “Kan Kalesi”, “Hayber Kalesi”, “Berber Kalesi”, “Muhammet Hanefi Cengi”, “Ferhat ile Şirin”, “Âşık Garip”, “Kerem ile Aslı”, “Şahmaran”, “Yılan Hikâyesi”ne birkaç yerde örnekler verilmiş bazı durumlarda dini inanışlarla ilgili bilgiler bu yolla açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan “destan olmak”, “destan” gibi ifadelerle de hikâye ve romanlarda çokça rastlanılmıştır.

Kalıp sözler başlığında ise; argo sözler, atasözü, beddua, deyim, dilek, dua, hitap, ölçülü söz ve yemin alt başlıkları ile ilgili araştırılan makale ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgilerin ardından hikâye ve roman içeriklerinden elde edilen örnekler sıralanarak çalışmaya dâhil edilmiştir. İncelenen hikâye ve romanların çoğunluğu kırsal kesim ve hapishane ortamında geçen olayları ihtiva ettiğinden olaylardaki kişilerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ile argo sözlerde alaylı anlatımın, hakaret ve aşağılama içerikli olduğu görülmüştür. Eserlerde tespit edilen atasözleri sıklıkla orijinal yapılarında kullanılmamış değişik söz ve söz gruplarının birlikte kullanımıyla az ya da çok değiştirilerek eserlerde yer almıştır. Bu tutum, durum ve olayların anlatımını zengin kılmıştır. Çalışmada bu içeriklerin zenginliğinin görülmesi amacıyla hikâye ve romanlardan elde edilen atasözleri tümüyle alınmaya çalışılmıştır. Kerim Korcan'ın eserlerinde deyimlerin önemli bir yer tuttuğu öyleki eserlerin deyim temelinde yazıldığı söylenilebilir. Bir cümle içerisinde birden fazla deyim kullanıldığı anlatımlara sıklıkla rastlanılmıştır. Dile bu denli hâkim olan bir yazar olarak Kerim Korcan'ın eserleri bu özelliği ile zamanın ötesinde de ilk günkü canlılığını korumaktadır. Argo sözlerin varlığı Hulki Aktunç'un 1998 tarihli Büyük Argo Sözlüğü'nden, atasözlerinin ve deyimlerin varlığı ise elektronik Türk Dil Kurumu'nun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden aranmıştır. Dua, beddua, dilek, hitap, ölçülü söz ve yeminlerle ilgili örnekler çalışmada yer almıştır.

Üçüncü bölümde Kerim Korcan'ın Hikâye ve Romanlarında halk bilimi unsurları tespit edilmeye çalışılmış öncelikle halk bilimi ve halk bilimi ile ilgili terim ve kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. İncelenen hikâye ve romanlardan elde edilen veriler barınak – konut (halk mimarisi) ana başlığı altında sıralanan ev eşyası, konut çeşitleri, hayata yardımcı yapılar, konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler alt başlıkları ile ilgili bilgilerin ardından tespit edilen örnekler sıralanmış ve bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Hikâye ve romanlarda yapılarda kullanılan eşyalar yine zamanın özelliklerini yansıtır türden olup Ter Adamları ve Patrona romanı dışındaki eserlerde dar ve kısıtlı mekânlardaki anlatımlarda eşyalar da ortama uygun olarak değişiklik göstermiştir. Hayata yardımcı yapılarda cami, hamam, hapishane bahçesi, çeşme, koğuş, revir gibi örneklerle yer verilmiştir.

Aydınlanma ve ısınma başlığı ile hikâye ve romanlarda “gaz lambası”, “kandil”, “fener”, “lamba”, “soba”, “mangal” gibi sözü edilen araç ve gereçlerin adları kullanılmış kullanım amaçları belirtilmiştir.

Dil ve anlatım ile ilgili unsurlar başlığı altında verilen ağız alt başlığında hikâye ve romanlarda özellikle İç Anadolu bölgesinin ağız ve söyleyiş özelliklerini yansıttığı ancak yer yer tüm bölgelere ait söyleyişlerin de olduğu görülmüştür. “Tatar Ramazan”, “Linç”, “İdamlıklar” romanlarında ve “Canlı Bayraklar” hikâyesinde Trakya bölgesine ait söyleyiş biçimlerine de yer verilmiştir.

Halk tiyatrosu ana başlığı altında seyirlik köylü oyunlarından ortaoyunu, kukla meddahlıkla ilgili tuluat oynatma, Dümbüllü İsmail ve Karagöz oynatmak gibi örneklerle Linç, Ter Adamları, Patrona romanlarında yer verilmiştir.

Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri başlığında incelenen eserlerde kantar, okka, arşın, ölçü, kuruş, batman, dirhem, katır yükü, altın rummani, kile gibi tartı ve ölçü araç ve gereçleri tespit edilmiştir. Ayrıca zaman ve mesafe kavramlarına da yer verilmiştir.

İncelenen eserlerde halk sanatları ve zanaatlarında çeşitli iş kollarından; ağaç, taş, maden vb. yer aldığı soğuk demirciler, urgancılar, yorgancılar, dülgerler, doğramacılar, kunduracılar ve lüle taşı işlemeciliği gibi birçok mesleğe değinilmiştir. Tatar Ramazan öyküsünde Tatar Ramazan’ın mesleği kunduracılıktır. Diğer eserlerde de sanat ve zanaatlarla ilgili içeriklere rastlanılmıştır.

Giyim kuşam ile ilgili unsurlar başlığında erkek giyimi, kadın giyimi ve süslenme alt başlıklarında örnekler sıralanmıştır. Eserlerde daha çok kahramanların giyim kuşamı ile ilgili bilgiler verilmiş bulunulan döneme, eğitim ve ekonomik duruma göre giyimin de şekillendiği verilen örneklerden anlaşılmıştır. Patrona, Tatar Ramazan İdamlıklar romanında kahramanların ve o dönemdeki Osmanlı devletindeki saray mensuplarının giyim kuşamlarına değinilmiş ayrıca Patrona romanında bu dönemdeki kadınların nasıl giyinmesi gerektiği ile ilgili yasanın çıkarıldığına da yer verilmiştir. Hikâye ve romanlardan alınan örneklerde dönemin kıyafetleri, süslenmeleri detaylı bir şekilde tanıtılmıştır. Giyim-kuşamla ilgili bilgilerle kahramanların ve diğer kişilerin canlandırılması amaçlanmış onlara ait özelliklerin tanıtılması sağlanmıştır.

Halk bilgisi unsurları ana başlığı altında; halk hekimliği, halk botaniği, halk zoolojisi, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hukuku konularında teorik bilgilerin ardından incelenen hikâye ve romanlardan elde edilen kültürel unsurlarla ilgili örnekler başlıklar altında sıralanmıştır. Bunlar arasından halk botaniğiyle ilgili olarak incelenen eserlerde mekânların güzelleştirilmesi ya da olay ve durumların etkili bir şekilde anlatılması için çiçeklerden, ağaçlardan, bitkilerden yararlanılmıştır. Ayrıca bazı bitkilerin şifalarından ve

kullanım şekillerinden söz edilmiştir. Halk zoolojisinde ise kuşlardan ve özelliklerinden, binek ve kümes hayvanlarından, büyükbaş hayvanlardan, zararlı böceklerden ve deniz canlılarından ayrıca vahşi hayvanlardan söz edilmiş bazı durumlarda hayvanların özellikleri insan davranışlarını belirtmek için kullanılmış, büyü ve sihirde de malzeme olarak isimleri sayılmıştır. Eserlerde yer yer halk hekimliği kapsamına giren ilginç uygulamaların söz konusu olduğu unsurlar tespit edilmiştir. Hapishanede mahkûmların uyguladıkları çeşitli hastalıklara ya da bazı rahatsızlıkların giderilmesi amacıyla doğal bitkilerin, dini inanış ve ritüellerin yapıldığı Kur'an okuma, üfleme, kurşun dökme, muska yaptırma gibi örnekler görülmüştür. Ayrıca alay ve hakaret içeren ifadeler de bu unsurlarla belirtilmiştir. Halk meteorolojisine ait unsurlarda kısıtlı örnekler mevcuttur. Havanın yağışlı oluşu, kış mevsimi, bahar rüzgârları, hava raporları, parçalı bulutlu gibi meteoroloji ifadelerine yer verilmiştir. Tatar Ramazan öykü kitabında Ateşten Köprü, Patrona ve diğer romanlarda da seher vakti, kuşluk vakti, kerehat vakti, bağ bozumu, üzüm, kiraz, kuzu zamanı ya da zemheri, teşrinler, kanunlar gibi zamanı ifade eden halk takvimine ait unsurlarla hemen her eserde karşılaşılmıştır.

Halk müziği ve müzik aletleri ana başlığında ise çeşitli eğlence ve sohbetlerde kullanılan müzik aletlerinden örnekler sunulmuş isimleri belirtilmiştir. Saz, tambur, def ve keman, kemani gibi müzik aletlerinin hapishane içinde mahkûmlar arasında ya da Osmanlı'da padişahın eğlenceleri, sünnet ve düğün törenlerinde ayrıca ev içinde eğlenceler için kullanıldığı görülmüştür.

Taşıtlar, taşıma teknikleri eserlerdeki zamana ve bölge ve yerleşim özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Kağnı, kayık, sandal, at arabası, tranvay, fayton, tek beygirli araba, çift beygirli araba, şose, otobüs gibi taşıtlar metin içeriklerindeki dialog ve anlatımlarda yer edinmiştir.

Halk ekonomisi başlığında canbaz, taş kırma, hamallık, mapushane kahvecisi, kumar postası, gurbet kuşları gibi işlerden ve zor şartlar altında olan mahkûmlar ve halktan kişilerin ekonomik durumlarına ve saray yaşantısını içeren bilgilere yer verilmiş; çalışmadan, üretmeden diğer insanların üzerinden geçinen zümreler hakkında tespitler yapılmıştır. Ayrıca esnafların durumlarına ve ticaretle ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Halk mutfağı yiyecek ve içecek başlıklarında Anadolu'ya özgü yemek ve içeceklerin yer aldığı görülmektedir. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma başlığında dernek-vakıf-hayrat, dini kuruluşlar, komşuluk, dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili içerikler tespit edilmiştir.

Dayanışma ve yardımlaşmanın önemi Kerim Korcan'ın tüm eserlerinde yer almakta emekçilerin ve işçi sınıfının birlik içinde olmaları vurgulanmaktadır. Ayrıca Bektaşilik tarikatından, Kızılay, vakıf, hayrat ve derneklerle ilgili örneklere birçok eserde değinilmiştir.

Kerim Korcan'ın eserlerinde dinsel-büyüsel içerikli inançlar ile ilgili pek çok ifade ve Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin de yer aldığı açıklamalara rastlanılmaktadır. “Ter Adamları” romanında Selman karakteri ile bir ara din değiştirme düşüncesinde olan yazar bu düşüncesinden çevresindeki birkaç kişinin katı tutumları ile vazgeçmiştir. Müslümanlık ile Hristiyanlığın karşılaştırılması yapılmış o din mensuplarının daha modern olduğu vurgulanmıştır. “Patrona” romanında ise tüm peygamberlerden, Müslümanlığın erdemlerinden ve Kur'an-ı Kerim'den ayetlere yer verilmiştir.

Dinsel-büyüsel içerikli inançlar başlığında ilgili bölümde batıl inanışlar, canlı varlıklarla ilgili inanışlar, hayvanlarla ilgili inanışlar, ibadet ve dini ritüeller, kutsal mekânlar, rüya ile ilgili inanmalar, sayı ile ilgili inanmalar ve tabiatüstü varlıklarla ilgili inanmalardan örnekler tespit edilmiştir. Çalışmada batıl inanışlardan büyü-sihir, fal, uğur-uğursuzluk ve nazarla ilgili unsurlardan Acılar Çemberi romanında yoğunlukla örneklere yer verilmiştir. Söz edilen bu unsurların işlevleri açıklanmış uygulamaları yapılmıştır. Canlı varlıklarla ilgili unsurlar; hayvanlarla ilgili başlıkta da baykuş, tilki, kurt vb. hayvanlara ait inanmalara yer verilmiş olay ve durumlar bunlarla anlatılmıştır. Kutsal mekânlar olarak camii ve mezarlardan örnekler verilmiştir. Dini ritüeller başlığında; İslam dinine ait özelliklerden, ibadet etmenin erdemleri, namaz, abdest gibi konularda örneklere rastlanmış, mahkûmların çaresiz kaldıkları zaman Allah'a sığındıkları ve ibadet ettikleri belirtilmiştir. Tüm eserlerde rüyalar ile ilgili içerikler tespit edilmiş olup bunların çoğunluğunda rüyalarla gerçeğin karşılaştırması yapılmıştır. Sayılarla ilgili inanmalar hem dini inanışla ilgili hem de batıl inanışla ilgili örneklere de yer verilmiştir. Tabiatüstü varlıklarla ilgili inanmalarda ise Hızır Aleyhisselam, şeytan, ruh, peri, cin vb. unsurların örnekleri görülmüştür.

Halk inançları; töreler, adetler, gelenekler, görenekle ilgili unsurların yer aldığı başlıkta gelenek, görenek, örf ve adetlere yer verilmiştir. Hikâye ve romanlarda büyüklere saygı, hürmet, kadınların korunması, devlete- millete, atalara saygının gerekliliği, anne-babaya karşı saygı, ölen insana ve cenazelere, cesetlere saygılı olmak gerektiği, dinimizde bunlarla ilgili emirlerin ve hadislerin olduğu, doğanın korunması ile ilgili inanmalar, namus konusundaki geleneksel davranış ve tutumlar, misafir ve misafirlikle ilgili örf ve adetler, ahlaki tutum ve davranışların geleneklerden geldiği, hak ve adaletin gelenekteki yeri,

külhanbeyi geleneği, Osmanlıdan kalma falakaya yatırma ve daha birçok gelenek ve göreneklerle ilgili unsurlar olay ve durumların anlatımlarında görülmüştür.

İncelenen eserlerde geçiş dönemlerinden doğum, evlenme, ölüm ile ilgili unsurlara da yer verilmiştir. Ölüm başlığı altında verilen örneklerde idam, mahkûm, helallik isteme, mezar, hayatın faniliği, kefen gibi kavramlar da yer almıştır. Tespit edilen unsurlar içinde en çok ölüme ait örneklerle, ifadelerle ve uygulamalara ya da kavramsal olarak açıklamalara yer verilmiştir. Doğumla ilgili olarak eserlerde, kısıtlı ifadelerle yer verilmiş ancak Patrona romanında sünnet ile ilgili anlayışlara, dini inanışlara ve bunlar için yapılan çeşitli ritüellere rastlanılmıştır. Evlilik ile ilgili unsurlardan ise düğünle ilgili ritüellere, bazı tutum ve uygulamalara yer verilmiş Patrona romanında saray düğünlerinin kimi tarih yazarlarından aktarımlara yer verilmiş, ayrıntılı anlatımları yapılmıştır.

Bayramlar-karşılamalar-uğurlamalar başlığında incelenen eserlerde dini bayramların öneminden, toplumu birleştirici etkisinin oluşundan, Kurban Bayramı'ndan söz edilmiş, Linç, Tatar Ramazan ve İdamlıklar eserlerinde bayramların mahkûmlar için dört gözle beklendiği günler olarak görüldüğü belirtilmiştir. Milli bayramlardan ise Cumhuriyet Bayramı, Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına yer verilmiş halkın sevinç ve heyecanı dile getirilmiştir.

Dini kişiliklerde ise özellikle Patrona romanında Âdem peygamberden. Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberlerden örneklerin ve anlatımın olduğu, Hazreti Ali ve diğer din büyüklerinin mücadelesinden ve savaşlarından söz edilmiştir.

Kutsal kitaplar bölümünde Kuran-ı Kerim'den birçok ayet içeriklerine yer verilmiş ayrıca diğer kutsal kitap isimleri de belirtilmiştir. Farklı dinlerdeki inanışlarla ilgili konulara yer verilmiş bu inanışların insan yaşantısındaki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Halk eğlenceleri; spor ile ilgili unsurlarda büyüklerin oyunları ve eğlenceleri, çocukların oyunları ve eğlencelerine yer verilmiştir. Büyüklerin oyun ve eğlencelerinde vakit geçirmek ve eğlenmek için güreşlerin düzenlendiği, hapishanede kumar postalarının kurulduğu, tavla, domino oynandığı gibi diğer eğlencelerden ise mesire alanlarında dolaşmak, saz, tambur çalmak ve dinlemek, türkülerin ve gazellerin okunduğu, gece âlemlerinin yapıldığı gibi çeşitli eğlencelerden örnekler verilmiştir. Çocuk oyunları ve eğlencelerine örneklerle Ter Adamları romanında: uçurtma uçurmaya, çelik- çomak, saklambaç ve âşık oynamaya yer verilmiştir. Sporlarla ilgili unsurlar; futbol oynamak, volta

atmak, sabah idmanı gibi örneklerin mahkûmlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Çalışma dâhilinde eserlerde yer yer geleneksel sporlardan avcılığa ve güreşe yer verilmiştir.

Adlar başlığı altında insan adları, asıl adlar, yer, su, dağ, köy, meydan adlarına tüm eserlerde oldukça rastlanmıştır. İnsan adlarını yaşanan dönem ve dini inanış belirlerken diğer adların belirlenmesinde ise önemli bir olay ve durumun gerçekleşmesi sonucu olduğu düşünülebilir. Hikâye ve romanlarda kadın adları oldukça kısıtlıdır. Daha çok erkek adlarına yer verilmiştir. Bunların içerisinde İstanbul şehrinin kozmopolitan oluşu nedeni ile yabancı adlara da eserlerde yer verilmiştir. Lakaplar ise eserlerde çeşitliliği ile o dönem insan ilişkilerinin toplumsal ve sosyal boyutunun anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Lakaplar isimlere yakışmış isimden önce anılır olmuştur.

Sonuç olarak Nazım Hikmet, Sabahattin Ali ve Kemal Bilbaşar vd. gibi sosyalist söyleme sahip yazarların etkisi ve toplumsal gerçeklik düşünceleri doğrultusunda, hapisane hayatının da şekillendirdiği Kerim Korcan'ın çalışmada yer verdiğimiz eserlerinde halk kültürüne ait unsurların çeşitlilik gösterdiği ve zengin içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Tutukluluk yılları yazarın duygu dünyasını yoğunlaştırmış eserlerine kaynaklık etmiştir. Kerim Korcan'ın okuma hevesi, tüm sıkıntılara rağmen savunduğu ilkeler, onun hayat felsefesini oluşturmuştur. İnandığı uğurda çok büyük acılara göğüs germiş yıllarını hak ve adalet için heba etmiştir. İlgi duyduğu ve okuduğu kitapların onun hayatında nelere sebep olduğu kaleme aldığı eserlerinde de dile getirilmiştir. Çalışmada incelenen eserlerden Patrona adlı roman, diğer eserlere nazaran halk kültürü unsurları açısından oldukça zengindir. Bu romanda geçmişle eserin oluşturulduğu döneme ve yine yazarın kendi yaşantısına ait çeşitli toplumsal ve sosyal sentezler yapılmıştır. Linç, Tatar Ramazan ve İdamlıklar eserlerinde mahkûm ve hapisane, mahkûm- gardiyan, mahkûm-idare unsurlarının işlenmesi örnek içeriklerinin de zenginliğini sağlamıştır. Kerim Korcan sıradan insanların yaşantılarını ve başlarına gelen acı olayları güçlü gözlemleriyle kurguladığı eserlerinde kültürel unsurları etkili bir şekilde kullanmıştır. Onun eserleri kültürel unsurların geleceğe aktarıldığı belgelerdir.

Kerim Korcan'ın hikâye ve romanlarındaki halk kültürüne ait unsurların kullanımlarının belirlenmeye çalışıldığı bu tezde milli kültürümüze ait değerlerin ortaya çıkarılması ve korunması hedeflenmiştir. Yazarın incelenen her bir eseri yaşanan döneme ait ayrı ayrı birçok kültür ögesini zengin bir çeşitlilikle geleceğe taşımaktadır. Kerim

Korcan'ın hikâye ve romanlarındaki halk kültürü unsurları geleceğe aktarılan kültür mirasımızdır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. **“Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre, Sağaltma ve Hukuka Dönük Temsilleri”**, Mustafa Aça (Ed.), Halk Bilimi El Kitabı, (1. Baskı), (ss. 559-593), Kömen Yayınları, Konya 2016.
- Akbaş, K. G. (2020). **Türklerin düğün geleneklerinde özgün bir tasarım: Gelin habercisi çengel**. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (6), 409-422.
- Aksoy, Ö. A. (1965). **Atasözleri ve Deyimler**, Ankara: Tdk Yayınları
- Aktunç, H. (1998). **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Albayrak, N. **Türk Halk Edebiyatı Literatürü**. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (10), 9-42.
- Alkan, V. (2016). **İletişim Türleri. İçinde Etkili İletişim**, (der.) Bülent Güven. 2. Baskı. Ankara: Pegem, s.21-51.
- Alpaslan, A. (2008). **Halkbilimi Bağlamında Türk Halk Takvimlerinin Yapısı, İşlevi ve İlgili Halk Bilgisi Ürünleri**.
- Alptekin, A. B. (1997). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** (Vol. 47). Akcag.
- And, Metin (1985), **Geleneksel Türk Tiyatrosu**. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Arslan. M. (2004). **“Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler ve Vak’a-nüvis Es’ad Efendi’nin Pend-nâmesi”** Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: 4, S:5-73.
- Artun, E. (2014). **Ansiklopedik halkbilimi/halk edebiyatı sözlüğü. Terimler-Motifler Kavramlar**, Karahan Kitabevi, Adana.
- Ataman, H. A. (2019). **Kutadgu Bilig’de Hitaplar ve Göreceli Seslenişler**. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (45), 287-306.
- Aytaç, P. (1997). **Asuman İle Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**. Ankara: Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi.
- Bali, A. (2017). **Halk oyunları üzerine halkbilimsel bir araştırma: Mersin İli Silifke İlçesi örneği**. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (33), 78-91.
- Baran, M. (2006). **Halk mimarisinin halkbilimi bağlamında değerlendirilmesine Harran evleri örneği**. Milli Folklor, 72, 141.

- Bayartan, M. (2008). **Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler**. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 10(1), 157-175.
- Baykara, T. (2000). **Türklerde şenlikler, kutlamalar, toylar ve eğlenceler**. Erdem, 12(36), 867-898.
- Bekki, Salahaddin (2006), **Uzak Türk İllerinde Destanlaşan Evlilikler**, Ankara: Öncü Kitap.
- Boratav, P. N. (1969). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (2014). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Boyraz, Ş. (2012). **Anonim Halk Edebiyatı Araştırmalarının Tanım ve Tasnif Sorunları Bağlamında “Söylemelik ve Konuşmalık Türler”le İlgili Çalışmaların Durumu**. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36(1), 31-55.
- Bozan, M. (2018). **Kutsal Mekânların Tahribinin Toplumsal Hafıza Üzerine Etkisi**. Şarkiyat, 10(4), 1228-1237.
- Burcu, K. A. Y. A. **Bursa Dağ Köylerinde Mânî Söyleme Geleneği**. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 4(4), 21-31.
- Çalışkan, Ş. (2016). **Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği**. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(3).
- Çelik, Celal (2011). **“Sema Korcan Ayın Konuğu”**. Habertrak Kiraz Dergisi. S. 8. s. 1-25.
- Dağlı, A. (2012). **Dini Şahsiyetler Etrafında Anlatılan Efsanelerin Birleştirilmesi Üzerine**. Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1(1), 41-53.
- Demir, A. G. R., & Öz, M. G. (2019). **Halk Meteorolojisi ve Bir Meteoroloji Örneği: Kocakarı Hesabı**. The Journal of Academic Social Science Studies, 75, 213-222.
- Demir, Nurettin. (2009). **“Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı Hakkında Bir Ön Çalışma”**
- Dever, A., & İslam, A. (2015). **Tarihsel süreç içerisinde Türk kültüründe spor algısı**. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(5), 46-61.
- Diken, H. A. **Bir Folklor Unsuru Olarak “Halk Ekonomisi” Nin Halk Hayatındaki Yeri, Değeri ve Önemi Hakkında Bazı Düşünceler**. Anasay, (21), 85-99.
- Doğan Hızlan, **Kitaplar Kitabı**, YKY, İstanbul 1996. s. 323.

- Duvarcı, A. (2005). **Türklerde Tabiatüstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar**. Bilig, (32), 125-144.
- Düzgün, D. (2014). **Türkiye’de Geleneksel Tiyatro Çalışmaları**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (52), 143-158.
- Düzgün, Ü. K. (2012). **Türk destanlarında merkezi kahraman tipinin tipolojisi**. Folklor /edebiyat, 18(70), 9-46.
- Ekici, M. (2008). **Türk Halk Kültürü Araştırmalarında Dün, Bugün ve Yarın**. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 1(1), 11-26.
- Elçin, Ş. (2004). **Halk Edebiyatına Giriş** (8. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emin Karaca, **Sintinenin Dibinde**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2004, s.116.
- Eroğlu, T., & Kılıç, H. (2005). **Türk İnançları ve İnanışlar**. In Journal Of Social Policy Conferences (No. 49).
- Erol, Ertan (2010). **Kerim Korcan’ın Eserleri ve Edebiyatımızdaki Yeri**. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Gökdayı, H. (2008). **Türkçede Kalıp Sözler**. Bilig, (44), 89-110.
- Gözütok, E. Kemal, “**Kerim Korcan ile ‘Patrona’ Üzerine Söyleşi**”, Yarın, sayı:35, Temmuz 1984, s.14.
- Güney, E. C. (1971). **Folklor ve halk edebiyatı**. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı
- Güvenç, A. Ö. (2009). **Kirk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme**. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16(41), 85-97.
- Hasan Pulur, "**Olaylar ve İnsanlar**", Milliyet, 18 Ocak 2001, s.3,167.
- Hatiboğlu, Vecihe (1972). **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yay.
- Kapucu, Sabahattin (2016), **Kemal Bilbaşar’ın Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Karaca, Emin (2000). **Sintinenin Dibinde**. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları. İstanbul 2000, s. 116.

- Kaya, Doğan (2010), **Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları (2. Basım), Ankara.
- Kenzhalin, K. (2017). **Türk Dünyasında Deyim Bilimi Çalışmaları**. Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi, (43), 107-124.
- Keskin, A. (2018). **Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötüler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Keskin, Agda (2019). **Alkışların (Dua/İyi Dilek) ve Kargışların (Beddua/Kötü Dilek) Terim, Tanım ve Tasnif Problemlerine Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım**.
- Kırgız, M. (2009). **Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebî Yorumu (Hz. Âdem'den Hz. Lût'a kadar)**.
- Kızıloğlu, M. (2021). **Türklerin Ad Verme Kültüründe Ad Verici Profili**. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 4(7), 45-64.
- Koç, F., & Koca, E. (2016). **Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım**. İdil Dergisi, 5(19), 237-262.
- Korcan, K. **Acılar Çemberi**, Esin Yayınevi, İstanbul, 1990
- Korcan, K. **Ateşten Köprü**, Bibliotek Yayınları, İstanbul, 1988.
- Korcan, K. **Canlı Bayraklar**, Süreç Yayıncılık, İstanbul, 1985.
- Korcan, K. **Capon**, Gendaş Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Korcan, K. **İdamlıklar**, e Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1973.
- Korcan, K. **Linç**, Babil Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2005.
- Korcan, K. **Ölüm Pusuda**, Muka Matbaacılık, İstanbul, 1990.
- Korcan, K. **Patrona**, YAZKO Yayınları, İstanbul, 1983.
- Korcan, K. **Tatar Ramazan**, Babil Yayınları, İstanbul, 2005.
- Korcan, K. **Ter Adamları**, e Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 1975.
- Korkmaz, Zeynep (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Zeynep (2010), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Anı Yayıncılık

- Kurt. İ. (1991). **Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Oğur, B. Y. (2019). **Tarikatlar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Menzil Örneği**. İmgelem, 3(4), 33-80
- Olgun, H. (2016). **İbadet, ritüel ve kurban**. Milet ve Nihal, 13(2), 82-99.
- Ozan, M. (2013). **Beypazarı Halk Kültüründe Ölçü ve Tartı Birimleri**. Kültür Evreni, 4(15), 25-40.
- Örnek, S. V. (1966). **Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki**. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, Sedat V. (1977). **Türk Halk Bilimi**, İş Bankası Kültür Yay. Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). **Türk Halkbilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2000), **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis; "Türk Folkloru"; Türk Dili Dergisi, Şubat / 1977; Cilt: 29; Sayı: 269; Sayfa: 455
- Özcan, C. (2018). **Hayatı ve Eserleriyle “Komple Bir Entelektüel” Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı**. International Journal of Political Science and Urban Studies, 6(2).
- Özçelik, B. (2021). Adını Yaşanmış Bir Vakadan Alan “Kısmetsiz Ahmet Hikâyesi” Üzerine Bir Tahlil Denemesi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14 (36), 1247-1264.
- Özdemir, S., & Erdem, R. (2016). **Akademik Örgütlerde İdarî Personel Arasında Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Çalışma**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (25), 247-261.
- Özkırımlı, Atilla (1989). **Tarihe Not Düşmek**. İstanbul: Cem Yayınevi. s. 154
- Özsunay, E. (1982). **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**. İÜHF Yayınları, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (2015). **Bu mülkün sultanları**. Alfa Tarih.
- Saluk, R. G. (2018). **Menzel'in Dilinden Billur Köşk Masalları**. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2(1), 41-51.

- Sevindik, A. (2018). **Köy Odalarından Hareketle Bir Orta Anadolu Köyünün Halk Hukuku Algısı**. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (39), 27-48.
- Sinmez, Ç. Ç., & Aslım, G. (2017). **İç Anadolu bölgesindeki hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir değerlendirme**. Bilig, (81), 205-232.
- Solmaz, Y., & Altınar, D. D. (2018). **Türk Mutfak Kültürü ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme**. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(3), 108-124.
- Somakçı, P. (2016). **Geleneksel Türk Müziği'ne Özgü Çalgıların Organolojik Gelişimi**. Konservatoryum, 3(1), 15-39.
- Şar, S. (2005). **Anadolu'da halk hekimliği uygulamaları**. Türkiye Klinikleri J Med Ethics, 13(2), 131-36.
- Talas, M. (2005). **Tarihi süreçte Türk beslenme kültürü ve Mehmet Eröz'e göre Türk yemekleri**. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (18), 273-283.
- Tazebay, U. (1997). **Türk Örf ve Adetlerine Göre Sosyal Yardım Kurumları**. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 80-183.
- Tonga, N. (2010). **"Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Beddua Şiirleri"**, Lânet Kitabı (Editör: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç). Kitabevi Yayınları, 471-497.
- Uslu, Arzu (2013). **Kerim Korcan'ın Hapishane Konulu Hikâye ve Romanlarında Hapishane Gerçeği**. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Wray, A. (2002). **Kalıplaşmış dil ve sözlük**. Cambridge University Press, 110 Midland Ave., Port Chester, NY 10573-4930 (45 İngiliz sterlini).
- Yağmur, S. K. (2018). **Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme Ve Efsane Mitoloji İlişkisi**. Asia Minor Studies, (12), 317-328.
- Yalçın, B. (2016). **Nasıl Zanaat ve Halk Sanatları Şehri Olunur?** Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(1), 22-31
- Yalçınkaya, F. **Uygur Masallarındaki Seçilmişler ve Rüyalari**. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14(35), 895-908.

- Yaşar, A. U. (2018). **Maniler üzerine tematik bir inceleme**. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, S., & Şenel, M. (2013). **Yer Adları (Toponim) Terimleri Sözlüğü**. Electronic Turkish Studies, 8(8).
- Yıldırım, A. (2016). **Türkü Sözlerindeki Problemlere Dair**. Folklor/Edebiyat, 22(85), 65-78.
- Yolcu, M. A. (2018). **Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botaniği**. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 16(24), 63-77.
- Yoloğlu, G., & Topalova, A. (1999). **Türklerin aile merasimleri**. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları.
- Yumuşak, S., & Öger, A. (2017). **Nevşehir yöresi yer adları ve bunlar hakkındaki anlatımlar** (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Yücel, H. (2011). **Türk halk müziği üzerine bir inceleme**. Akademik Bakış Dergisi, 26(1).

İnternet Kaynakları:

- <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1958/01/>
- <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1963/01/05>.
- <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1970/01/08>
- <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1972/01/05>
- <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/44/C44014251.pdf>
- <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/EDB205U/ebook/EDB205U-11V1S1-6-0-1-SV1-ebook.pdf>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- Milliyet Gazetesi. 5 Ocak 1972. s. 6.
- TDV, İslam Ansiklopedisi: 43.cilt s.417
- " Yıldırım: Dursun, Türk Bitiği, Akçag Yay., Ankara 1998, s. 43.
- “Kerim Korcan’a Sekiz Soru”, Mahmut Yaşar, Yansıma, Şubat 1974, sy. 26.

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=3901

<https://pazartesi14.com/dosyalar/>

